

Institut pro kriminologii
a sociální prevenci

Šárka Blatníková a kol.

Kriminální historie pachatelů závažného násilí v ČR

Kriminální historie pachatelů závažného násilí v ČR

Šárka Blatníková a kol.

Autorský kolektiv:

PhDr. Šárka Blatníková
Mgr. Martina Novopacká
Mgr. Hana Přesličková
JUDr. Petr Zeman, Ph.D.

Recenzenti:

Mgr. Karolína Faberová (Policejní prezidium České republiky)
JUDr. Jaromír Hořák, Ph.D. (Právnická fakulta UK, Katedra trestního práva)

Poděkování:

Autoři děkují Mgr. Karolíně Faberové z Policejního prezidia České republiky a JUDr. Jaromíru Hořákovi, Ph.D., z katedry trestního práva Právnické fakulty Univerzity Karlovy, za provedení externí recenze monografie a poskytnutí cenných připomínek a námětů k textu. Empirická část výzkumu, jehož výsledky tato kniha přináší, by nemohla vzniknout bez vstřícné a korektní spolupráce se soudy, které poskytly spisový materiál pro analýzu jednotlivých případů. Vedení i dalším pracovníkům těchto soudů, kteří se na vyhledávání a poskytování trestních spisů či jejich částí podíleli, proto adresují autoři zvláštní poděkování.

ISBN 978-80-7338-194-3

© Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2021

www.kriminologie.cz

Obsah

I. Úvod	9
I.1. Předmět, cíl a metodologie výzkumu	10
I.2. Postup řešení výzkumu	11
I.3. Základní a výzkumný soubor	13
II. Vstup do problematiky	17
II.1. Kriminální recidiva	17
II.2. Kriminální kariéra a kriminální historie	19
II.3. Závažná násilná kriminalita	21
III. Data o kriminalitě a jejich využití při studiu kriminální historie	27
III.1. Vybrané metody pro analýzu kriminální historie či pro predikci kriminální recidivy	28
III.2. Využitelnost nástrojů pro predikci kriminální recidivy	31
III.3. Etická stránka využívání statistických metod pro predikci kriminální recidivy	33
IV. Co je a co není „závažná násilná trestná činnost“ – vymezení pojmu pro účely výzkumu	37
IV.1. Kriminologická definice závažné násilné trestné činnosti	37
IV.2. Právní definice závažné násilné trestné činnosti	39
IV.3. Závažné násilné trestné činy (ZNTČ) v našem výzkumu	42
V. Závažné násilné trestné činy v českém trestním právu	45
V.1. Trestný čin vraždy	45
V.2. Trestný čin zabití	50
V.3. Trestný čin vraždy novorozeného dítěte matkou	53
V.4. Trestný čin těžkého ublížení na zdraví	55
V.5. Trestný čin týrání zvířat	60
V.6. Trestný čin nedovoleného přerušování těhotenství bez souhlasu těhotné ženy	64
V.7. Trestný čin teroru	66
V.8. Závažné formy trestného činu ublížení na zdraví (těžká újma na zdraví, smrt)	67
V.9. Závažné formy trestného ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky (těžká újma na zdraví, smrt)	70
V.10. Závažné formy trestného činu týrání svěřené osoby (zvláště surovým či trýznivým způsobem, smrt)	72
V.11. Závažné formy trestného činu týrání osoby žijící ve společném obydlí (zvláště surovým či trýznivým způsobem, smrt)	75
V.12. Závažné formy trestného činu teroristický útok (útok ohrožující život či zdraví člověka s cílem způsobit smrt nebo těžkou újmu na zdraví, zmocnění se rukojmí nebo provedení únosu, těžká újma na zdraví nebo smrt)	77
V.13. Závažné formy trestného činu neoprávněně odebrání tkání a orgánů	79

VI. Závažné kriminální násilí před soudem – oficiální statistiky o odsouzených pachatelích	83
VI.1. Homicidium	88
VI.2. Napadení	89
VI.3. Týrání osob	90
VI.4. Týrání zvířat	91
VII. Chronický násilník nebo náhodný delikvent? Kriminální historie pachatelů závažných násilných trestných činů	93
VII.1. Pachatelé podle kategorie závažné násilné trestné činnosti, pohlaví a věku	94
VII.2. Kriminální historie pachatelů závažné násilné trestné činnosti	97
VII.2.1. Prvopachatelé jako pachatelé závažné násilné trestné činnosti	98
VII.2.2. Recidivisté jako pachatelé závažné násilné trestné činnosti	99
VII.2.3. Srovnání vybraných charakteristik pachatelů závažného násilí	107
VII.2.3.1. Základní charakteristiky výzkumného souboru pachatelů závažného násilí	108
VII.2.3.2. Recidivisté jako pachatelé závažného násilí – základní charakteristiky jejich kriminální historie	110
VII.2.3.3. Pachatelé trestných činů z kategorie HOMICIDIUM	114
VII.2.3.4. Pachatelé trestných činů z kategorie SEXUÁLNÍ NAPADENÍ	115
VIII. Závěr a diskuse	119
Resumé	125
Summary	135
Použité prameny	145
Přílohy	151

I.

Úvod

Násilné trestné činy, zejména ty se závažnými následky na zdraví či životě oběti, přitahují pozornost veřejnosti a médií a zároveň výrazně přispívají k pocitu ohrožení ve společnosti. Proto jsou předmětem zvýšeného zájmu odborníků v oblasti trestní justice (orgánů prosazování práva, akademiků, výzkumníků) i tvůrců trestní politiky, a to přesto, že ve většině zemí není jejich podíl na celkovém počtu registrovaných trestných činů nijak velký. K důležitým faktorům úspěšnosti prevence této trestné činnosti patří poznání, jací pachatelé se jí typicky dopouštějí. To napomáhá formulovat účinná opatření v oblastech zacházení s nebezpečnými násilníky či situační prevence, ale i odhalovat dosud neznámé pachatele závažné násilné trestné činnosti. Výzkum opakovaně potvrzuje, že významnou součástí znalostí o pachatelích trestné činnosti, zejména pro účely posuzování možností (predikce) budoucí kriminální recidivy, jsou informace o jejich kriminální historii.

Z rešerše domácí odborné literatury vyplývá, že poznatková základna k problematice kriminální historie v ČR obecně, a ve vztahu k pachatelům závažné násilné trestné činnosti zvláště, dosud neodpovídá významu, jaký má tento koncept pro predikci a následné omezování kriminální recidivy či pro formulaci účinných přístupů k delikventům. Byly zpracovány studie, které zkoumají pachatele vybraných konkrétních násilných deliktů (např. pachatele vražd (např. Hofmanová, 2011), pachatele sexuálního násilí (např. Blatníková, Faridová, & Zeman, 2015) nebo jsou spíše lokálního charakteru, zaměřené na určitý region, na odsouzené pachatele v rámci určité věznice apod. Plošný kriminologický výzkum, zkoumající cíleně kriminální historii pachatelů závažné násilné kriminality v celé ČR na podkladě oficiálních údajů o pravomocně odsouzených osobách, dosud realizován nebyl.

Institut pro kriminologii a sociální prevenci (IKSP) se výzkumem závažné trestné činnosti a jejich pachatelů, jakož i problematikou kriminální historie, zabývá kontinuálně a dlouhodobě.¹ S ohledem na zmíněný poznatkový deficit jsme se rozhodli realizovat výzkum, zaměřený na kriminální kariéru pachatelů závažné násilné trestné činnosti. Tříletý výzkum se uskutečnil v období let 2016-2019² a tato monografie shrnuje jeho hlavní poznatky. V této úvodní kapitole dále představujeme předmět a cíl výzkumu, použitou metodologii a design, včetně informací o základním a výzkumném souboru. Druhá kapitola monografie přináší teoretickou sondu do zkoumané problematiky kriminální historie, kriminální recidivy a závažných forem násilné trestné činnosti. Ve třetí kapitole se věnujeme zdrojům dat o trestné činnosti a nabízíme přehled statistických metod, nejčastěji využívaných při výzkumu kriminální historie a kriminální recidivy. Čtvrtá kapitola je již vstupem do empirické části knihy. Vysvětlujeme v ní vymezení pojmu „závažná násilná trestná činnost“, přijaté pro účely našeho výzkumu, a popisujeme, které trestné činy podle českého trestního práva tomuto vymezení odpovídají. V páté kapitole rozebíráme právní úpravu identifikovaných závažných násilných trestných činů a některé, z hlediska zkoumané problematiky významné znaky skutkové podstaty, ilustrujeme na konkrétních příkladech z analyzovaných případů. Následující kapitola obsahuje převážně statistické údaje o odsouzených závažných násilných trestných činech v období let 2007-2016, získané

1 Viz např. Marešová, Havel, Martinková, & Tamchyna, 2015; Blatníková, Faridová, & Zeman, 2014; Marešová a další, 2011; Trávníčková & Zeman, 2010; Blatníková, 2010; Blatníková, 2009; Blatníková & Netík, 2008; Blatníková & Netík, 2007.

2 Výzkum byl realizován pod názvem „Kriminální historie a recidiva pachatelů závažných deliktů (recidiva nebezpečných pachatelů závažných násilných trestných činů)“.

analýzou oficiálních justičních přehledů o odsouzených osobách. V sedmé kapitole představujeme výsledky podrobné analýzy kriminální historie více než dvou tisíc pachatelů závažné násilné kriminality. Závěrečná kapitola je věnována diskusi nad výsledky výzkumu v kontextu české trestní a sankční politiky.

1.1. Předmět, cíl a metodologie výzkumu

Předmětem výzkumu byli odsouzení pachatelé závažných násilných trestných činů, jejich kriminální historie³ ve smyslu záznamů o pravomocných odsouzeních, a jejich případná recidiva (obecná, druhová, speciální). Hlavním cílem bylo získat nové kriminologické poznatky o kriminální historii odsouzených pachatelů závažných násilných trestných činů v ČR na základě oficiálních záznamů o pravomocných odsouzeních. Vedlejším cílem výzkumu bylo posoudit možnosti predikce recidivy s využitím údajů o kriminální historii (pravomocných odsouzeních, evidovaných v rejstříku trestů) pachatele. Shromážděné poznatky by měly být využitelné k formulaci opatření v oblasti prevence a kontroly kriminality a zacházení s nebezpečnými pachateli, a tím přispět ke zvýšení bezpečnosti a ochrany občanů před závažnou násilnou trestnou činností.

Při řešení výzkumného úkolu, z jehož výsledků čerpá tato monografie, byly použity standardní metody a techniky kriminologického výzkumu. Využity byly kvalitativní i kvantitativní postupy, techniky deskriptivní statistiky i multivariační statistické metody. Jednalo se zejména o analýzu dokumentů, konkrétně o:

- analýzu odborné domácí i zahraniční literatury za účelem získání přehledu o aktuálním stavu poznatků ve zkoumané oblasti a vymezení (operacionalizace) sledovaných proměnných;
- analýzu české právní úpravy za účelem trestněprávního vymezení závažné násilné kriminality;
- analýzu statistických údajů z evidencí orgánů činných v trestním řízení za účelem získání poznatků o stavu, struktuře a vývoji zkoumané trestné činnosti (oficiální statistické přehledy kriminality, justiční databáze CSLAV);
- analýzu anonymizovaných sestav z databáze rejstříku trestů za účelem získání podrobných informací o kriminální historii (ve smyslu historie pravomocných odsouzení) pachatelů závažných násilných trestných činů v ČR;
- analýzu datového souboru statistických listů trestních (SLT) z justiční databáze CSLAV za účelem sestavení výzkumného souboru a získání doplňujících údajů ke zkoumaným případům;
- analýzu vybraného souboru trestních spisů či jejich částí za účelem získání podrobných informací o zkoumaných případech závažné násilné trestné činnosti a podkladů pro ilustrativní kazuistiky.

3 Termín *kriminální historie* budeme v dalším textu používat pro označení období v jedincově (pachatelově) životě, které předcházelo datu pravomocného odsouzení za závažnou násilnou trestnou činnost (ZNTČ) v námi sledovaném období.

Při výzkumu jsme využili původní výzkumný nástroj, vyvinutý v IKSP v rámci dřívějšího výzkumu, konkrétně adaptovaný záznamový arch KRIMINÁLNÍ HISTORIE, který byl využit pro sběr dat z anonymizovaných sestav, obsahujících data o předchozích pravomocných odsouzeních u výzkumného souboru.

Pro zpracování sebraných dat, ke zjištění vzájemných vazeb a souvislosti sledovaných proměnných, byly využity statistické metody a techniky. Statistická analýza dat byla provedena na úrovni třídění prvního a druhého stupně. Deskriptivní statistiky obsahovaly relativní i absolutní četnosti, průměry a směrodatné odchylky. Bivariační analýza (třídění 2. stupně) zahrnovala použití analýzy asociací (cross-tabulation v SPSS). Pro ověřování hypotéz v kontingenční tabulce byl použit test dobré shody pro kategoriální proměnné (Pearsonův chí-kvadrát test) a Spearmanův koeficient pořadové korelace u ordinálních proměnných. Za účelem zjištění shody rozdělení pro dva nezávislé výběry byly použity parametrické testy (Studentův t-test pro dva nezávislé výběry a ANOVA pro více výběrů). V případech, kdy nedošlo ke splnění předpokladů pro použití parametrických testů u dvou nezávislých výběrů, byla použita neparametrická obdoba t-testu, tedy Mann-Whitneyův test⁴. Sběr a následné zpracování dat proběhlo s podporou software, a to zejména: IBM SPSS Statistics SPSS verze 21.0, MS Excel 2010 a 2013, Adobe Acrobat DC a MS Access 2013.

V průběhu řešení výzkumného úkolu bylo postupováno v souladu s obecně závaznými právními předpisy, včetně předpisů na ochranu osobních údajů, a byly respektovány etické zásady vědeckovýzkumné práce. Pro potřeby analýz byla veškerá vstupní data anonymizována (pro osoby z výzkumného souboru byly vytvořeny anonymní kódy), takže z nich nelze identifikovat konkrétní osoby, jichž se výzkum týkal.

1.2. Postup řešení výzkumu

V souladu se svým harmonogramem byl výzkum realizován v několika etapách, přičemž souběžně probíhaly práce na teoretické i empirické části. V úvodní fázi byla provedena analýza odborné literatury a právní úpravy, jež vedla ke stanovení kriminologické a právní definice předmětu výzkumu, tedy závažné násilné trestné činnosti (fáze operacionalizace, viz Obrázek 1, str. 12). Úkolem bylo popsat a vymezit, jakého kriminálního jednání se osoba musí dopustit, aby ji bylo možné označit za pachatele „závažné násilné trestné činnosti“, neboť se nejedná o jednotně definovaný či užívaný pojem. Výsledkem této části bylo **stanovení kriminologické definice pojmu „závažná násilná trestná činnost“**. Empirická část našeho výzkumu ale spočívala v analýze údajů o kriminální historii pachatelů závažné násilné kriminality, pocházejících z datových zdrojů, které pracují s trestnými činy ve smyslu trestního práva⁵ a i při vyhledávání údajů o určitém druhu/typu trestné činnosti pracují tyto zdroje dat s členěním trestných činů podle trestněprávní kvalifikace skutku, uvedené v našem případě ve zvláštní části zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku (dále též „tr. zákoník“), příp. zákona č. 140/1961 Sb., trestního zákona (dále též „tr.

4 Pro účely realizace uvedených statistických analýz byly použity procedury v SPSS, pro pomocné výpočty byl použit programovací jazyk Python s pomocí balíčku Pandas, který je vhodný pro analytické zpracování dat.

5 Dataset obsahující data v rozsahu, jak jsou evidovaná ve Statistických listech trestních (SLT) pro soudy (z justiční aplikace CSLAV), a dataset obsahující proměnné o pravomocných odsouzeních v rozsahu, jak jsou evidované v rejstříku trestů.

zák.“). To znamená, že mají-li být vyhledány údaje o určitém druhu trestné činnosti, je třeba požadavek specifikovat podle příslušných paragrafů trestního zákoníku (trestního zákona). Z toho důvodu bylo nutné následně **převést stanovenou kriminologickou definici na definici právní**, jež by podle znění jednotlivých skutkových podstat umožnila identifikovat závažné násilné trestné činy v katalogu trestných činů, obsaženém ve zvláštní části českého kodexu trestního práva hmotného. Součástí této knihy je i rozbor skutkových podstat identifikovaných závažných násilných trestných činů (viz Kapitulu V., od str. 45), neboť považujeme za důležité poskytnout přehled o tom, jaké různé typy jednání jsme v našem výzkumu pod pojem závažné násilné trestné činnosti zahrnuli, a to i pro účely následné interpretace souhrnných statistik o kriminalitě.⁶

Obrázek 1: Postup při řešení výzkumu od operacionalizace ke stanovení základního souboru

Dalším krokem bylo sestavení základního a výzkumného souboru (fáze vzorkování). Nejprve byla určena kritéria pro výběr **zájmové populace a základního souboru** pachatelů, odsouzených za závažnou násilnou trestnou činnost. Na základě analýzy dostupných údajů z oficiálních statistických přehledů (justiční databáze CSLAV) bylo pak možno zjistit a popsat jejich velikost a strukturu. Tím byla završena fáze sestavování základního souboru pro empirickou část výzkumu. V součinnosti se soudy a Rejstříkem trestů byl následně vytvořen **výzkumný soubor** odsouzených pachatelů, u nichž byla realizována podrobná analýza jejich kriminální historie a recidivy (viz dále kapitulu I.3., str. 13).

Další etapu představoval **sběr dat o kriminální historii a recidivě** výzkumného souboru z vyžádaných anonymizovaných dokumentů (fáze sběru empirických dat), který byl realizován pomocí záznamového archu KRIMINÁLNÍ HISTORIE (pdf formulář).⁷

V závěrečné fázi výzkumu byla shromážděná data podrobena statistické analýze a vyhodnocena (fáze analýzy dat a vyhodnocení výsledků). Údaje ze všech záznamových archů

6 Text je v této části monografie doplněn o ilustrativní kazuistiky z případů, analyzovaných v rámci empirické části výzkumu.

7 Adaptovaná verze tohoto záznamového archu, použitá v našem výzkumu, obsahovala ke každému záznamu o odsouzení pachatele dvacet položek, týkajících se vždy jednoho odsuzujícího rozhodnutí, trestné činnosti, za niž byl pachatel odsouzen, uložených sankcí a jejich výkonu. Těchto dvacet položek bylo sledováno u každého pravomocného odsouzení dané osoby výzkumného souboru, od prvního záznamu až do záznamu o odsouzení za námi sledovanou ZNTČ. Tedy, pokud měl pachatel ve své historii tři odsouzení, sběr dat byl zaměřen na 3 x 20 položek apod.

byly převedeny do jediného souboru a tento dataset byl dále vyčištěn a upraven pro účely **statistické analýzy**. Z datového souboru byly v programu SPSS zpracovány deskriptivní statistiky a data byla podrobena bivariační i multivariační analýze. Výsledky byly **interpretovány** v kontextu dosavadních poznatků o problematice kriminální historie pachatelů násilné trestné činnosti, získaných v rámci teoretické části výzkumu.

1.3. Základní a výzkumný soubor

Jak bylo uvedeno výše, předmětem našeho výzkumu byli odsouzení pachatelé závažných násilných trestných činů, jejich kriminální historie a hlavním cílem bylo získání nových kriminologických poznatků o předmětu výzkumu. Výzkum byl koncipován jako celoplošný, vztahující se na celou Českou republiku. Za tím účelem bylo třeba analyzovat soubor, dostatečný jak co do rozsahu, tak i pokud jde o časové pokrytí. Náš výzkum se proto zaměřil na populaci osob, odsouzených v ČR za závažnou násilnou trestnou činnost (podle definice, stanovené pro účely našeho výzkumu, viz dále v textu str. 37), a to v období od 1. 1. 2007 do 31. 12. 2016 (tzv. **zájmová populace**). Tento časový rozsah byl dán obsahem základního zdroje dat pro sestavení základního/výzkumného souboru, tedy justiční databázi CSLAV, která poskytuje ucelená data o odsouzeních za trestnou činnost v alespoň základní potřebné struktuře proměnných od roku 2007.⁸ Z praktických důvodů (dostupnost a spolehlivost údajů o kriminální historii) byl následně výzkum omezen na občany ČR a SR. S využitím vyhledávacích kritérií⁹ jsme vygenerovali soubor anonymizovaných statistických listů trestních (STL)¹⁰ o trestních věcech, v nichž bylo za závažnou násilnou kriminalitu odsouzeno celkem 8 321 osob (viz Obrázek 2). Tento dataset byl kromě sestavování základního, resp. výzkumného souboru, využit i při zpracování statistik o závažné násilné kriminalitě v ČR (viz Kapitulu VI., str. 83).

S ohledem na dostupnost údajů v justiční databázi CSLAV, kapacity výzkumného týmu a jeho zkušenosti se sběrem dat pro analýzy podobného typu byl ze zájmové populace vyčleněn **základní soubor**. Byl vymezen tak, že zahrnoval osoby, které byly v ČR v období od 1. 1. 2013 do 31. 12. 2015 odsouzeny (tj. v uvedeném období byl vydán odsuzující rozsudek, který následně nabyl právní moci) za některý z trestných činů, odpovídajících naší definici závažné násilné kriminality. Větší část základního souboru tak byla získána z datasetu SLT, vygenerovaného při vyhledávání zájmové populace (viz výše). Následně byl doplněn údaji z databáze, která vznikla v rámci dřívějšího výzkumu realizovaného v IKSP, který se

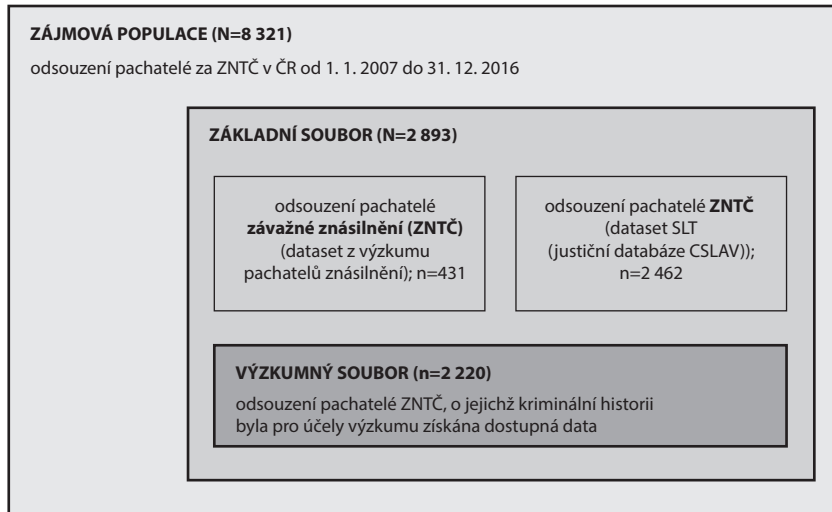
8 V databázi lze vyhledat odsouzení zhruba od roku 2005, ovšem až od roku 2007 v ní začaly být o těchto trestních věcech systematicky evidovány všechny proměnné, které jsme na základě našich kritérií potřebovali k sestavení výzkumného souboru.

9 Proměnné v SLT: „trestný čin (paragraf)“, „indikace pravomocného rozhodnutí (výsledek řízení)“ a „datum vydání rozhodnutí“.

10 Statistický list trestní zpravidla vyplňuje soud prvního stupně poté, co rozhodnutí ve věci v daném trestním řízení nabude právní moci, a to o každém obviněném samostatně.

věnoval problematice násilné sexuální kriminality¹¹, kdy bylo analyzováno 610 trestních věcí (trestních spisů), v nichž bylo 584 pachatelů odsouzeno za trestný čin znásilnění dle § 185 tr. zákoníku, příp. § 241 předchozího trestního zákona z roku 1961. Spojením dat z obou uvedených zdrojů a po jejich vyčištění (odstranění duplicit, vyřazení nesprávně vyplněných statistických listů trestních apod.) tak vznikl **základní soubor o velikosti 2 893 osob**, z nichž 2 462 pocházelo z justiční databáze CSLAV a 431 z databáze k výzkumu násilné sexuální kriminality (viz Obrázek 2).

Obrázek 2: Zájmová populace, základní soubor a výzkumný soubor

K části základního souboru, pocházející z justiční databáze CSLAV, byly od jednotlivých soudů podle zjištěných spisových značek vyžádány trestní spisy, resp. kopie jejich relevantních částí (rozsudky),¹² a následně anonymizované sestavy z rejstříku trestů.¹³ Díky součinnosti oslovených institucí byly získány zdroje dat o kriminální historii 1 789 osob. Po doplnění o data ke kriminální historii 431 osob z databáze k výzkumu násilné sexuální kriminality (jejichž kriminální jednání splňovalo kritéria závažné násilné trestné činnosti) vznikl **výzkumný soubor o velikosti 2 220 osob**. K dispozici pro analýzu tedy byl výzkumný soubor, představující více než tři čtvrtiny souboru základního. Pro účely našeho výzkumu byl takový výzkumný soubor zcela dostatečný (vybrané výsledky dále v textu, viz Kapitola VII., od str. 93).

11 Výzkumný úkol „Násilná sexuální kriminalita v ČR se zaměřením na její aktuální formy, na zvyšování účinnosti odhalování a postihu jejich pachatelů a na možnosti ochrany společnosti před sexuálně motivovaným násilím“, podpořený z prostředků Programu bezpečnostního výzkumu ČR v letech 2010-2015 (č. VG20122014084, poskytovatelem bylo Ministerstvo vnitra ČR), řešený v období 2012-2015 (viz např. Blatníková, Faridová, & Zeman, 2015).

12 V souladu s ustanovením § 192 odst. 2 instrukce Ministerstva spravedlnosti č. 505/2001-Org., ze dne 3. 12. 2001, kterou se vydává vnitřní a kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy, v platném znění.

13 Potřebná data k druhé části základního souboru bylo možné získat přímo z databáze k výzkumu násilné sexuální kriminality.

TEORETICKÁ ČÁST

II.

Vstup do problematiky

Výzkum v tak specifické oblasti, jakou je kriminální historie pachatelů násilné kriminality, nutně zahrnuje práci s řadou pojmů či konceptů, které mají pro pochopení problému zásadní význam, ale zároveň nejsou jednotně definovány a používány. Příčiny rozdílů v tom, v jakém smyslu jsou určité termíny v odborné literatuře používány, jsou charakteru historického, geografického i sociokulturního. Také různé vědní obory (kriminologie, právo či psychologie) často chápou tentýž pojem odlišně. Při snaze uchopit problematiku závažného kriminálního násilí a jeho pachatelů z perspektivy kriminologie, která je sama o sobě vědou multidisciplinární, se proto nelze důsledně držet terminologie jediného oboru, ale je třeba se vypořádat s kolizí různých definic a konceptů (Blatníková, Faridová, & Zeman, 2014, str. 11 a násl.). Cílem této kapitoly je umožnit čtenáři základní orientaci ve zkoumané problematice a naznačit, z jakých teoretických základů (definic, pojetí) náš výzkum vycházel. Nabízené odkazy na původní zdroje a související literaturu mají umožnit snáze dohledat ke zkoumané problematice podrobnosti, kterým se v této monografii z důvodu zachování jejího přiměřeného rozsahu nelze věnovat způsobem, jaký by si zasloužila.

II.1. Kriminální recidiva

Kriminální recidiva pachatelů patří k častým tématům, která jsou i v českých odborných publikacích a učebnicích z oblasti kriminologie, sociologie, trestního práva nebo forenzní psychologie často zmiňována.¹⁴ V této kapitole se proto zaměříme jen na některé dílčí oblasti tohoto konceptu. Hned v úvodu je třeba zmínit, že navzdory pokusům o přesné vymezení zůstává kategorie **kriminální recidivy** pro kriminology teoretiky i experty z praxe do jisté míry určitou akademickou metaforou. Pokud je možné v obecné rovině recidivu vymezit jako „opakování něčeho, co již minulo“ (Petráčeková & Kraus, 1995, str. 650), v kriminologii pak recidivou bude návrat ke kriminálnímu jednání (chování). Definice a obsah pojmu „kriminální recidiva“¹⁵ se v jednotlivých výzkumech i odborných publikacích často velmi liší, přičemž rozdílné používání pojmu vyplývá jak z odlišné metodologie výzkumů, tak z teoretických konceptů a přístupů, ze kterých vycházejí. Nejkomplexnější definici kriminální recidivy představuje její pojetí **kriminologické**, které tento pojem vykládá jako opakování delikventního (nejen kriminálního z hlediska trestního práva, ale obecněji společensky škodlivého či asociálního) jednání, bez ohledu na to, jak takové jednání kvalifikuje právní řád, či zda se objeví v některé z oficiálních statistik kriminality. Naproti tomu pojetí trestněprávní, kriminalisticko-statistické či penologické již odvíjejí kriminální recidivu od vymezení určitých druhů jednání v právních předpisech a jejich řešení v rámci systému trestní justice (Zeman, a další, 2019, str. 85). V **trestněprávním významu** se za recidivu pokládá případ, kdy se pachatel dopustí některého ze zákonem vymezených trestných činů poté, co byl za jiný trestný čin (jakéhokoli druhu) pravomocně odsouzen (Novotný a další, 2010, str. 461). **Kriminalisticko-statistické** pojetí recidivy odráží evidenční/statistické hledisko a vyjadřuje opakované zachycení trestné činnosti pachatele v kriminální statistice. **Penologický koncept** se zaměřuje na uvěznění pacha-

14 Např. v publikacích shrnujících výsledky výzkumů IKSP (např. Marešová a další, 2011; Blatníková & Netík, 2008; Zeman, a další, 2019; Trávníčková & Zeman, 2010) nebo učebnicích (např. Netík, 2005 atd.).

15 Samotný pojem „recidiva“ má podstatně obecnější význam a znamená opakování nějakého (nežádoucího) stavu. Používá se např. v lékařství jako výraz pro návrat chorobného stavu či v adiktologii jako označení návratu závislostního chování klienta. Proto je vhodné v kriminologických textech vždy zdůraznit, že se v daném případě jedná o recidivu kriminální.

tele a za recidivu označuje případy, kdy je odsouzený opakovaně ve výkonu trestu odnětí svobody (viz např. Marešová, a další, 2011, str. 8-10). To vše je třeba zohlednit nejen při interpretaci výsledků, ale zejména při snahách o zobecnění či vyvození závěrů pro praxi.

Důvod, proč je kriminální recidiva považována za významný a závažný fenomén, nespočívá ani tak v jednom konkrétním – recidivním – deliktu, ale spíše v repetitivní povaze takového delikventního chování a v absenci změny / nápravy na straně pachatele. A také, jak doplňuje Schoemanová (2002), v dopadu recidivních skutků na společnost. Maltz (1984 (2001)) na kriminální recidivu pachatele nahlíží šířeji, a to jako na soubor několika na sebe navazujících *selhání*. Prvním takovým selháním je samotné kriminální jednání, tj. pachatel porušil obecně přijímané sociální a právní normy, nenaplnil očekávání společnosti a tím „selhal“ (zklamal). Pachateli se nepodařilo „nebýt dopaden a vyhnout se trestu“, nenaplnila se mu jeho představa o bezproblémovém pokračování v kriminální kariéře – to může být interpretováno jako další takové „selhání“. Vzhledem k tomu, že k obnovení kriminální kariéry recidivního pachatele dochází poté, co již byla vůči němu uplatněna nějaká intervence nebo sankce ze strany systému trestní justice, můžeme do tohoto „souboru selhání“ zahrnout i skutečnost, že se pachateli nepodařilo zužitkovat efekt tohoto nápravného působení z minulosti.

Pozornost badatelů se nejčastěji zaměřuje na sledování tzv. obecné kriminální recidivy, která bývá chápána jako opakované páchaní trestné činnosti¹⁶ bez ohledu na druh a závažnost jednotlivých spáchaných trestných činů. Oproti tomu druhovou kriminální recidivou se obvykle rozumí opakované páchaní trestných činů téhož druhu (např. majetkových, násilných apod.), a speciální kriminální recidivou opakované páchaní téhož trestného činu (např. krádeže, loupeže, ublížení na zdraví apod.). V trestněprávním pojetí se užívá dělení na kriminální recidivu nestejnorodou, odpovídající recidivě obecné, a stejnorodou, zahrnující recidivu speciální či druhovou (Novotný a další, 2010, str. 461). Kromě toho je možné se v odborné literatuře setkat s označením, jako je např. **závažná recidiva** (*serious recidivism*) nebo **velmi závažná recidiva** (*very serious recidivism*). Míra závažnosti v těchto případech bývá určována např. podle délky uloženého trestu za recidivní delikt, nebo je tím míněna skutečnost, že v recidivním kriminálním jednání pachatele se objevily prvky násilí. Jiné studie pak tímto pojmem označují skutečnost, že se sledovaný pachatel ve své minulosti (kriminální historii) dopustil násilného trestného činu a zároveň se násilí objevilo i v aktuálně spáchaném (recidivním) deliktu (Wartna, Blom, & Tollenaar, 2008). Jiní autoři v této souvislosti hovoří přímo o **násilné kriminální recidivě**.

Kategorizace případů kriminální recidivy není samoučelnou akademickou kratochvílí. Kromě zcela praktického využití v trestněprávní praxi při úvahách o zohlednění recidivy v rámci rozhodování o trestu pro recidivujícího pachatele je i velmi užitečnou pomůckou při plánování výzkumů, zaměřených na pochopení fenoménu opakovaného páchaní trestné činnosti, a interpretaci jejich výsledků. Např. Mulder, Brand, Bullens & Van Marle (2011) analyzovali kriminální recidivu ve třech rovinách. Podobně jako většina studií se zaměřili nejprve na obecnou recidivu, tedy zjišťovali, zda u pachatele došlo k opakova-

16 Jednotlivé prameny při kategorizaci kriminální recidivy v závislosti na jejím účelu či zdrojích dat pracují s pojetím, založeným na opakovaném „páchání“ trestné činnosti nebo opakovaném „odsouzení“ za trestnou činnost, ale i např. na opakovaném obvinění či zadržení (*re-arrest*) pro trestnou činnost.

nému pravomocnému odsouzení, či nikoli. U takto identifikované recidivní podskupiny pachatelů pak mapovali přítomnost násilné recidivy (tedy recidivního deliktu s prvkem násilí). Třetím aspektem pak bylo posouzení závažnosti recidivy, kterou určovali podle typu/druhu deliktu, hodnoceného podle jimi sestaveného dvanáctipoložkového seznamu vybraných skutků. Samotná závažnost byla stanovena na základě zvyšující se přítomnosti násilí během spáchaného deliktu. Wartna, Blom & Tollenaar (2008) ve svém výzkumu pracovali s pěti kategoriemi, které vyjadřovaly určitý aspekt recidivního jednání pachatelů. Vedle obecné recidivy, která zde byla vymezena podobně jako v jiných výzkumech jako opětovné odsouzení za jakýkoliv delikt, bez ohledu na jeho povahu a závažnost, rozlišovali dále závažnou a velmi závažnou recidivu. V jejich pojetí byla mírou závažnosti aktuálně projednávaného, tj. recidivního deliktu, délka uloženého trestu. Odlišovali také speciální (*special recidivism*) a specifickou recidivu (*specific recidivism*)¹⁷, kdy se obsah pojmů odvíjel od zaměření recidivního trestného činu a v zásadě se shodoval s výše uvedeným dělením kriminální recidivy na druhovou a speciální.

V obecném pojetí se pachatel stává recidivistou již při prvním opakování trestné činnosti. Z kriminologického hlediska je nicméně podstatně zajímavější fenomén vícenásobné kriminální recidivy. V této souvislosti se lze setkat s pojmy jako „**chronický pachatel**“ či „**multirecidivista**“. Podobně, jako není v odborné literatuře jednoznačná shoda ve vymezení termínu kriminální recidivy, také v případě těchto pojmů objevíme různé přístupy a definice, které často souvisejí s konkrétním výzkumem či teoretickým zázemím badatelů. Chronickým pachatelem (multirecidivistou) tak různé studie označují např. pachatele s nejméně deseti záznamy o odsouzení (Farrington, a další, 2008), pachatele se čtyřmi nebo více záznamy o odsouzení soudem pro mladistvé (Frazer & Norman, 1988), osoby s nejméně deseti záznamy odsouzení (Farrington, a další, 2006), osoby zatčené minimálně čtyřikrát během tříletého období (Kurz & Moore, 1994) či zatčené nejméně pětkrát (Wolfgang, Tracy, & Figlio, 1990 (1972)), nebo např. osoby recidivující během 36 měsíců po propuštění ze zařízení pro mladistvé (Visher, Lattimore, & Linster, 1991). Ve výzkumech, které sledují kratší časové období, bývá za hranici multirecidivy obvykle považováno spáchání tří trestných činů či odsouzení za ně (Jones, Harris, Fader, & Grubstein, 2001).

II.2. Kriminální kariéra a kriminální historie

Koncept kriminální kariéry se snaží strukturovat a integrovat znalosti, týkající se kriminálního jednání (trestné činnosti), a to s cílem takové jednání dále zkoumat a „měřit“. Důvodem je mj. v tomto případě skutečnost, na kterou upozorňuje řada autorů (např. Douglas & Kropp, 2002), že nejspolehlivějším východiskem pro predikci kriminálního chování jedince je jeho chování v minulosti. Jinými slovy, budoucí kriminální kariéra pachatele se do značné míry odvíjí od jeho kriminální historie, jejíž význam je pro predikci kriminální recidivy vědecky/empiricky prokázán¹⁸.

17 Za speciální recidivu bylo považováno opětovné odsouzení pachatele za trestný čin, který byl stejného typu/druhu jako předchozí delikt, např. pachatel znásilnění, který je soudem znovu projednáván za sexuální zneužití dítěte (tedy ve výše uvedeném pojetí recidiva druhová). Jako specifická recidiva bylo označeno opětovné odsouzení pachatele za stejný trestný čin (např. pachatel byl opětovně odsouzen za krádež).

18 Viz například Blumstein, Farrington, & Moitra, 1985; Farrington, Lambert, & West, 1998; Scalora & Garbin, 2003 aj.

Slovo „kariéra“ je sémanticky spojeno spíše s oblastí pracovního trhu či profesemi, které s sebou nesou možnost určitého pracovního postupu. Badatelé, kteří se věnují konceptu kriminálních kariér, většinou nepředpokládají, že pachatelé jsou obecně existenčně závislí na výnosech ze svého delikventního jednání, a tak v tomto smyslu termín kariéra není synonymem pro živobytí ani pro povolání. Nicméně určité charakteristiky kriminální kariéry odpovídají i některým aspektům kariér pracovních. Například některé výzkumy kriminálních kariér, které se zaměřily na specializaci, tedy na tendenci opakovat výlučně stejný typ kriminálního deliktu, zjistily, že dovednosti, nezbytné ke schopnosti úspěšně páchat rafinovanější trestné činy, se rozvíjejí pomocí opakování, podobně jako v případech běžné, legální profese. Podobná analogie může být nalezena např. i ve změnách kriminálního chování v průběhu času. Eskalace v kriminální kariéře odpovídá vzestupu v pracovní kariéře, tzn., že jedinec „šplhá vzhůru“, ať už v legálním zaměstnání nebo v závažnosti páchaných deliktů. Z tohoto pohledu v profesní i kriminální kariéře dochází k rozvoji dovedností a technik, a v obou případech platí základní předpoklad, že „praxe produkuje zlepšení a zdokonalení.“ (Kvysgaard, 2003).

Metodologicky se v takto zaměřených studiích pracuje jak s kvantitativní analýzou, výpočty důležitých parametrů kriminální kariéry, jako jsou počátek, trvání či délka nebo ukončení/ukončování kriminálního jednání (*desistance*) apod., ale využívá se i kvalitativních přístupů, jako je např. narativní analýza. Z těchto proměnných právě znalosti o délce kriminální kariéry pachatele představují podle badatelů (např. Piquero a další 2003, str. 479) jednu z nejkritičtějších a obtížných oblastí výzkumu, která by ovšem mohla poskytovat ty nejcennější informace pro legislativní opatření v rámci trestní politiky (např. pro ukládání trestů). Další proměnné, které jsou v rámci konceptu kriminální kariéry mapovány, jsou např. tzv. četnost, frekvence odsouzení v dosavadní kariéře nebo případná eskalace kriminálního chování, která popisuje posun v kariéře pachatele směrem k závažnějším typům kriminálního jednání. Určit pravděpodobnost, že se pachatel dopustí recidivního kriminálního chování stejného druhu (zopakuje tentýž druh trestné činnosti), případně zda „přejde“ na jiný druh kriminality, se pokoušejí výzkumy, které se zabývají tzv. specializací kriminálního jednání. Již výzkumy realizované v osmdesátých letech minulého století, využívající oficiální záznamy o kriminalitě, poukazyvaly spíše na malou míru specializace v kriminálním jednání pachatele v průběhu jeho kriminální kariéry (Bursik, 1980 podle Blumstein, Cohen, Roth, & Visher, 1986), podobně jako výzkumy, které analyzovaly soubory pachatelů určitých typů (druhů) trestných činů (jako např. pachatele krádeží aut, pachatele vloupání apod.). Další výzkumy pak ukazují, že pachatelé svou kriminální aktivitu zaměřují spíše na určitý okruh trestných činů, přičemž častěji to platí u nenásilných deliktů než u násilných (blíže např. Piquero, Farrington, & Blumstein, 2003; Cohen, 1986). Některé výzkumy, založené na subjektivních výpovědích pachatelů (*self-report studie*), prokázaly kriminální specializaci u pachatelů majetkové kriminality (Piquero, Farrington, & Blumstein, 2007, str. 14). Další studie uvádějí, že pachatelé s penologickou recidivou (opětovné uvěznění) vykazují ve svém kriminálním chování větší míru rozmanitosti či různorodosti (Chaiken & Chaiken, 1982 podle Blatníková & Netík, 2008). V této souvislosti např. Farrington a další (1994, str. 536) zjistili celkovou tendenci k postupnému nárůstu závažnosti s rostoucím věkem pachatele a s každým následujícím deliktem. Benavidesová (2007) uvádí, že pachatelé, kteří získali určitou úroveň kriminální odbornosti v jednom druhu/typu deliktů, se mohou následně dopustit závažnějších a komplikovanějších trestných činů. Tento závěr je diskutabilní, a i sama autorka v závěru uvádí, že „kariérová eskalace“ neplatí obecně pro všechny pachatele a např. u osob, odsouzených za trestný čin znásilnění, se objevuje spíše opak eskalace – tedy zmírnění závažnosti ná-

sledujících (recidivních) skutků. Jiné zdroje uvádějí, že řada recidivních pachatelů začíná svou kriminální kariéru velmi závažným násilným trestným činem a v další kariéře se pak závažnost spíše oslabuje (srov. Netík, 2005). Obecně nejvyšší míra specializace bývá uváděna u pachatelů drogových trestných činů, podvodů a krádeží aut. Pachatelé impulsivních (násilných) trestných činů, jako vražda či znásilnění, a trestných činů souvisejících s držením a použitím zbraně, patří mezi nejméně specializované (Benavides, 2007). Výzkumy také naznačují (např. Capaldi & Patterson, 1996), že spáchání násilného trestného činu v kriminální kariéře jedince je do značné míry spíše funkcí četnosti (frekvence) kriminálního chování, tedy že chroničtí pachatelé (ti s vyššími hodnotami frekvence kriminálního jednání) se prostě dříve či později v průběhu své kariéry pravděpodobně nějakého násilného jednání dopustí. Stander a kol. (podle Farrington, 1994, str. 535) zjistili, že určitou míru specializace lze nalézt u pachatelů sexuálně motivované trestné činnosti a u pachatelů trestného činu podvodu, jejichž kriminalita má trvalý charakter. Výzkumné studie se tedy ve svých závěrech spíše kloní ke konstatování, že v kriminální kariéře pachatele je normou „univerzálnost“ (Farrington, 1988). Pokud jsou ve výzkumných studiích uváděny nějaké významnější rozdíly v úrovni specializace, tak v souvislosti s věkem pachatelů - a to ve smyslu, že specializace v kriminálním chování byla zjištěna spíše u dospělých pachatelů (srov. např. Le Blanc & Fréchette, 1989; Kazemian, 2007).

Z jiného úhlu pohledu je ale také možné konstatovat, že závažnost a nebezpečnost kriminální recidivy nespočívá přímo v deliktu samotném, ale v potenciální tendenci k jeho opakování.

II.3. Závažná násilná kriminalita

V porovnání s koncepty kriminální recidivy a kriminální kariéry je vymezení pojmu „závažná násilná trestná činnost“ (dále též „ZNTČ“) zdánlivě jednoduchým úkolem. Vzhledem k zaměření našeho výzkumu na odsouzené pachatele je pochopitelné, že se i tato monografie věnuje primárně těm formám násilného chování, které platné právo označuje za trestné činy (více k vymezení pojmu ZNTČ pro potřeby našeho výzkumu dále v textu, viz Kapitulu IV., od str. 37) a tak pojmy jako „delikvence“¹⁹, „kriminalita“, „trestná činnost“, „delikt“, „pachatel“ apod. jsou zde používány v právním smyslu slova. Tím ovšem nepopíráme skutečnost, že v širším pojetí lze za delikvenci považovat veškeré jednání, které porušuje společenské normy, chráněné zákony (Matoušek, 2003). Zejména v angloamerické odborné literatuře mívá tento pojem podobně širší význam a zahrnuje i disociální (antisociální) chování od verbální agrese až po násilné chování, doprovázené nedostatkem empatie (Vevera, Černý, & Král, 2011). Ostatně i podle českého psychologického slovníku je delikvence synonymem pro antisociální jednání (Hartl & Hartlová, 2010).

Z hlediska českého práva delikvence v tomto pojetí zahrnuje tedy nejen trestné činy (a tzv. činy jinak trestné) jako soudně trestné delikty, ale i některé delikty správní, zejména

19 Pojmy „delikvence“ či „delikt“ nicméně mohou být i v této monografii vnímány poněkud širěji, neboť zahrnují i tzv. činy jinak trestné, jež odpovídají skutkovým podstatám konkrétních trestných činů, ovšem jejich pachatelé nejsou z důvodu nízkého věku či nepříčetnosti trestně odpovědní – to je možné díky tomu, že „delikvence“ není právním pojmem, takže může být používána volněji, než je tomu u „trestné činnosti“, jež má svůj přesný význam definovaný trestním právem.

některé přestupky, případně by bylo možno uvažovat i o některých deliktech soukromoprávních. Naproti tomu pojmy „trestná činnost“ či „kriminalita“ se používají k označení souboru trestných činů, přičemž trestným činem se v legálním pojetí obvykle rozumí protiprávní čin, který je trestním právem označen za trestný, a který vykazuje znaky trestného činu, trestním právem vymezené.²⁰ V tomto smyslu lze trestný čin chápat jako právní konstrukt, který je vymezen více méně behaviorálně a může být pozměněn či upraven změnou zákona (Blatníková, Faridová, & Zeman, 2014). Fenomén kriminality je ovšem předmětem zájmu i jiných vědních oborů, než je právo a např. kriminologie či forenzní psychologie na kriminální jednání pohlíží jako na důsledek životního stylu pachatele, na určitou formu instrumentálního chování, jako důsledek přízpůsobení se skupině či důsledek neadekvátních strategií při zvládnání zátěže a stresu atd. (Blatníková, Faridová, & Zeman, 2014).

Označení závažná násilná kriminalita, resp. **pojem závažné násilné trestné činnosti** odkazuje na kriminální jednání, které je *násilné povahy* a dosahuje určité míry *závažnosti*. Násilné trestné činy jsou takové, které *zahrnují použití fyzické síly pachatele vůči oběti*. V praxi se může jednat o velice širokou škálu incidentů, od těch, při nichž dojde k násilí jen velmi nízké intenzity, až po případy násilí s fatálními následky. Hranice intenzity, odlišující závažné násilí od násilí „prostého“, není jednotně dána a různé studie či klasifikace si ji definují samostatně, zpravidla podle účelu, k němuž vznikly. Pojem závažného násilí se obvykle používá k označení té části spektra násilného chování, která působí větší újmu a zpravidla je též sankcionována přísnější trestní sazbou než méně závažné trestné činy (Soothill, Fitzpatrick, & Francis, 2009). V některých studiích se za závažnou trestnou činnost označuje násilné chování, jež vede k újmě na zdraví oběti (McLean & Beak, 2012).

Nejednotnost v definování různých typů delikventního jednání zvyšuje význam úsilí o vytvoření jednotné nadnárodní klasifikace trestné činnosti, jež by mj. umožnila smysluplné srovnání kriminálních statistik na mezinárodní úrovni. Dosud nejdále dospěly tyto snahy na půdě OSN. V roce 2009 byla při Konferenci evropských statistiků (*Conference of European Statisticians*) vytvořena Pracovní skupina pro klasifikaci trestných činů, vedená Úřadem OSN pro drogy a kriminalitu (*United Nations Office on Drugs and Crime, UNODC*) a Evropskou hospodářskou komisí OSN (*United Nations Economic Commission for Europe, UNECE*). Jejím úkolem bylo zejména vypracovat soubor principů systému mezinárodní klasifikace trestných činů pro statistické účely za účelem zvýšení konzistentnosti a mezinárodní srovnatelnosti statistik kriminality. Výsledkem činnosti Pracovní skupiny byl rámec první mezinárodní klasifikace trestných činů, schválený Konferencí evropských statistiků v roce 2012 (UNODC/UNECE, 2012). Na základě tohoto dokumentu bylo na úrovni OSN rozhodnuto o vytvoření plnohodnotné mezinárodní klasifikace trestných činů. Konečný návrh byl předložen v srpnu 2014 a v březnu 2015 jej Statistická komise OSN (*United Nations Statistical Commission*) schválila jako mezinárodní statistický standard pro sběr a analýzu dat o kriminalitě (UNODC, 2015) a fungování Mezinárodní klasifikace kriminality pro statistické účely (ICCS) má zajišťovat zmíněný Úřad OSN pro drogy a kriminalitu. Zároveň byl schválen plán její implementace na mezinárodní, regionální

20 Viz § 13 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, v platném znění.

i národní úrovni. ICCS člení katalog trestných činů do 11 „oddílů“²¹ a samotná klasifikace má celkem čtyři „úrovně“ (uvedené oddíly tvoří úroveň 1, jednotlivé trestné činy v rámci příslušného oddílu jsou vyjmenovány na úrovni 2, a dále se případně člení ještě na trestné činy úrovně 3 či úrovně 4).²² Součástí ICCS jsou i základní definice (skutkové podstaty) jednotlivých trestných činů, včetně příkladů, jaké typy jednání pod daný trestný čin spadají a jaké nikoli. Z těchto definic mj. vyplývá, že trestné činy, které by nejspíše mohly spadat pod pojem „závažné násilné trestné činnosti“, lze v rámci této klasifikace nalézt zejména v Oddílu 1 (Činy vedoucí ke smrti nebo spáchané v úmyslu způsobit smrt), příp. v Oddílu 2 (Činy působící újmu nebo spáchané v úmyslu způsobit újmu člověku). Pro ilustraci uvádíme, jaké trestné činy obsahuje ICCS právě v Oddílu 1 (Tabulka 1).

Tabulka 1: Mezinárodní klasifikace ICCS – Oddíl 1

Oddíl 1: Činy vedoucí ke smrti nebo spáchané v úmyslu způsobit smrt				
	Úroveň 2	Úroveň 3	Úroveň 4	
Činy vedoucí ke smrti nebo spáchané v úmyslu způsobit smrt	Úmyslné zabití			
	Pokus úmyslného zabití			
	Neúmyslné zabití		Usmrcení nikoliv z nedbalosti	
			Usmrcení z nedbalosti	Zabití v souvislosti s provozem dopravního prostředku Zabití nikoliv v souvislosti s provozem dopravního prostředku
	Napomáhání či podněcování k sebevraždě		Napomáhání k sebevraždě	
			Jiné činy představující napomáhání či podněcování k sebevraždě	
	Eutanázie			
	Nedovolené přerušování těhotenství			
	Protiprávní usmrcení v souvislosti s ozbrojeným konfliktem			
	Jiné činy vedoucí ke smrti nebo spáchané v úmyslu způsobit smrt			

21 Odd. 1: činy vedoucí ke smrti nebo spáchané v úmyslu způsobit smrt; Odd. 2: činy působící újmu nebo spáchané v úmyslu způsobit újmu člověku; Odd. 3: škodlivé činy sexuální povahy; Odd. 4: činy proti majetku zahrnující násilí nebo pohrůžky vůči člověku; Odd. 5: činy výlučně proti majetku; Odd. 6: činy týkající se kontrolovaných drog či jiných psychoaktivních látek; Odd. 7: činy zahrnující podvod, lest nebo korupci; Odd. 8: činy proti veřejnému pořádku, orgánům a institutům státní moci; Odd. 9: činy proti veřejné bezpečnosti a obraně státu; Odd. 10: činy proti životnímu prostředí; Odd. 11: ostatní trestné činy jinde nezařazené.

22 Příklad: Oddíl 1 (činy vedoucí ke smrti nebo spáchané v úmyslu způsobit smrt) je na úrovni 2 tvořen celkem osmi trestnými činy, z nichž některé se ještě dále člení na úroveň, příp. úroveň 4, a jiné nikoliv. Např. trestný čin „Úmyslné zabití“ se již dále nečlení a zůstává na úrovni 2, zatímco trestný čin „Neúmyslné zabití“ se na úrovni 3 dále člení na trestné činy „Usmrcení nikoliv z nedbalosti“ (který se dále nečlení a zůstává na úrovni 3) a „Usmrcení z nedbalosti“, který se na úrovni 4 dělí ještě na trestné činy „Zabití v souvislosti s provozem dopravního prostředku“ a „Zabití nikoliv v souvislosti s provozem dopravního prostředku“.

Z Oddílu 1 zmiňované Mezinárodní klasifikace by kritéria závažné násilné kriminality mohly naplňovat následující trestné činy: úmyslné zabití („protiprávní usmrcení jiného s úmyslem způsobit smrt nebo těžkou újmu na zdraví“) a pokus úmyslného zabití, dále usmrcení nikoli z nedbalosti („neúmyslné usmrcení jiného, je-li dán obecně úmysl způsobit újmu na zdraví, ale nikoli smrt či těžkou újmu na zdraví“), protiprávní usmrcení v souvislosti s ozbrojeným konfliktem („protiprávní usmrcení v podmínkách ozbrojeného konfliktu, nedosahující úrovně válečného zločinu“) či některé formy nedovoleného přerušování těhotenství („protiprávní usmrcení lidského plodu způsobené či provedené úmyslně“), viz Tabulku 1, zvláště. Oddíl 2 zmiňované klasifikace ICCS je obsáhlejší a na úrovni 2 zahrnuje tyto trestné činy: napadení²³ a vyhrožování; činy proti svobodě; otroctví a vykořisťování; obchodování s lidmi; vydírání; zanedbání péče; ohrožující jednání; jednání v úmyslu vyvolat strach či emoční tíseň; pomluva či urážka na cti; diskriminace; činy porušující osobnostní práva jiného; jiné činy působící újmu nebo spáchané v úmyslu způsobit újmu člověku. Nicméně jednání, jež by za určitých okolností mohla naplňovat definici závažné násilné kriminality, lze nalézt i v dalších oddílech této klasifikace. V Oddílu 3 (tj. Škodlivé činy sexuální povahy) patří na úrovni 4 mezi trestné činy Znásilnění s použitím násilí („pohlavní styk bez skutečného souhlasu provedený na jiné osobě s použitím násilí“) nebo v Oddílu 4 (tj. Činy proti majetku zahrnující násilí nebo pohrůžky vůči člověku) najdeme na úrovni 2 loupež („protiprávní zmocnění se či získání cizí věci s použitím násilí či pohrůžky násilí s úmyslem trvale či dočasně ji odejmout jiné osobě či organizaci“). Podobně lze trestné činy, jež v některých variantách mohou patřit do kategorie závažné násilné kriminality, objevit i v Oddílu 8 (Činy proti veřejnému pořádku, orgánům a institutům státní moci), v Oddílu 9 (Činy proti veřejné bezpečnosti a obraně státu), ale i v Oddílu 11 (Ostatní trestné činy jinde nezařazené), který zahrnuje mj. trestné činy proti lidskosti a válečné trestné činy. Více ke klasifikaci ICCS viz (UNODC, 2015).

23 V rámci trestných činů napadení se rozlišují napadení závažná („úmyslné nebo bezohledné použití značné fyzické síly proti jiné osobě, které způsobí těžkou újmu na zdraví“) a napadení lehká („úmyslné nebo bezohledné použití mírné fyzické síly proti jiné osobě, které nezpůsobí žádnou nebo jen lehkou újmu na zdraví“).

III.

Data o kriminalitě a jejich využití při studiu kriminální historie

Příčiny, predisponující faktory a spouštěče kriminálního chování (rizikové faktory), stejně jako proměnné, které brzdí rozvoj kriminálního jednání (protektivní faktory), jsou nejčastěji analyzovány v longitudinálních výzkumech. Výhodou takového přístupu je možnost identifikace věku pachatele v době počátku a ukončení kriminálního chování, zjištění délky kriminální kariéry i případné změny v závažnosti kriminálního jednání, a to v rámci téměř celého života daného pachatele. Výzkumník tak může nejen zkoumat kontinuitu (nebo diskontinuitu) delikventního jednání v průběhu jednotlivých životních etap dané osoby, ale může evidovat a analyzovat následky (dopady) určitých událostí v jejím životě na průběh kriminální kariéry. Zároveň může longitudinální přístup – z metodologického hlediska – poskytnout důležité poznatky k optimálnímu „měření“ kriminální kariéry (Weis, 1986).

Zdroje dat, které jsou badatelům pro zkoumání kriminálních kariér k dispozici, se od osmdesátých let minulého století příliš nezměnily. Weis (1986) ve své známé stati uvádí, že ke zkoumání kriminální kariéry existuje potenciálně pět základních zdrojů informací o delikventním chování jedince: (1) oficiální záznamy o spáchaných trestných činech a odsouzených osobách (evidence policie, soudů aj.), (2) self-reports o kriminální aktivitě získané od samotných pachatelů, (3) viktimizační studie mezi oběťmi, (4) přímé pozorování, a (5) záznamy a zprávy od dalších subjektů. Je zřejmé, že každý z uvedených zdrojů dat má pro studium kriminální kariéry pachatele své výhody i nevýhody a vzájemně se mohou dobře doplňovat. Např. viktimizační přehledy a data získaná z pozorování, poskytnou hlubší, kvalitativnější pohled než oficiální data o spáchaných trestných činech (o registrované kriminalitě) a např. rozdíly v počtech trestných činů zjištěných z oficiálních databází registrované kriminality, a těch, vyplývajících ze self-reportových studií, mohou pomoci při odhadech latentní kriminality (*dark figures of crime*). Na druhou stranu, pouze viktimizační průzkumy a self-reports jsou pro sledování kriminální kariéry zdrojem dat, který je zatížen výraznými limity (např. neochota respondentů zveřejnit některá fakta ohledně své viktimizace, neochota pachatelů „přiznat“ některé své kriminální aktivity, faktor času (kognitivní kondice respondenta, paměť), značná náročnost na výzkumné kapacity apod.). Z praktického hlediska se v tomto ohledu vhodnějším (a využívanějším) zdrojem dat při výzkumech jeví spíše oficiální záznamy (jako jsou záznamy o zatčení nebo odsouzení apod.), neboť taková data mohou být – samozřejmě pro opodstatněné výzkumné účely – získána relativně „snadno“ a pro velké soubory. Takové datasets poskytnou informace např. o chronologii oficiálně registrované trestné činnosti či o jejím zaměření a i to lze pravděpodobně pokládat za důvod, proč většina výzkumů na poli kriminální kariéry bývá založena spíše na oficiálních záznamech (viz např. Arnold & Kay, 1992 či Farrington, Lambert, & West, 1998). Samozřejmě, že i oficiální evidence kriminality mají svá omezení a limity, počínaje tím, že poskytují informace pouze o deliktech, o nichž se stát dozví, příp. o těch, které se v trestním řízení podaří dokázat, až po obtíže vyplývající z nejednotné praxe sběru dat různými složkami relevantními institucemi (viz např. Blatníková & Zeman, 2021).

Na skutečnost, že oficiální záznamy mohou podhodnocovat skutečný počet pachatelů i trestných činů, upozorňovali badatelé již na počátku studia konceptu kriminálních kariér (např. Quételet (1984) nebo Weiss (1986), který dodává, že tato skutečnost nemusí nutně představovat zásadní omezení, pokud existuje konstantní poměr mezi skutečným počtem trestných činů a počtem oficiálně registrovaných trestných činů). Stejně tak i výzkumy

z druhé poloviny devadesátých let minulého století význam využívání oficiálních záznamů o kriminalitě při výzkumu konceptu kriminální kariéry potvrdily (např. Farrington, Lambert, & West, 1998), tím, že pokud jde o pachatele závažné kriminality, self-reportová data a údaje z oficiálních databází se do značné míry shodují. Empiricky tak bylo zjištěno (a ověřeno), že existuje signifikantní korelace mezi oficiálními záznamy o kriminálním chování a self-report daty (viz např. Hindelang & Hirschi, *Measuring Delinquency*, 1981 či Piquero, Farrington, & Blumstein, 2007).

III.1. Vybrané metody pro analýzu kriminální historie či pro predikci kriminální recidivy

Kriminální historie a predikce kriminálního chování představuje v kriminologii vzájemně propojené oblasti, a tak již několik desítek let patří právě vývoj a ověřování instrumentů, které jsou sestaveny pro predikci kriminální recidivy – ať již ve smyslu rizika spáchání dalšího trestného činu, dalšího pravomocného odsouzení za jakýkoli trestný čin nebo rizika spáchání dalšího deliktu určitého druhu, jako jsou kriminální činy násilné nebo sexuální povahy – k výzkumným aktivitám poměrně žádaným zejména orgány činnými v trestním řízení. Matematické a statistické metody a modely, výpočetní postupy, které se v rámci konceptu kriminální kariéry objevují (srov. např. Farrington, MacLeod, & Piquero, 2016), pracují zejména s tzv. statickými proměnnými z kriminální historie daného jedince a směřují k určení pravděpodobnosti jeho dalšího kriminálního jednání. Jednotlivé instrumenty - predikční nástroje - určené pro predikci kriminální recidivy tak vznikají díky poznatkům (a výpočtům) z dat a výzkumů na kriminální, a zvláště pak recidivující kriminální populace. K tradičně silným prediktorům kriminální recidivy patří např. věk v době prvního odsouzení, kriminální historie, pohlaví, ale samozřejmě také tzv. dynamické faktory, jako třeba některé rodinné charakteristiky, kriminogenní postoje, sociální podmínky nebo užívání návykových látek (viz např. Gendreau, Goggin, & Little, 1996). Jednotlivé proměnné či prediktory jsou v rámci výzkumu identifikovány pomocí moderních statistických procedur, kdy každý z nich má různou výpovědní sílu. Jejich sloučením pak vznikají nejrůznější posuzovací nástroje a instrumenty (více např. Gottfredson & Moriarty, 2006), pro přehled vybraných zahraničních i českých predikčních nástrojů viz např. Blatníková & Netík (2008) nebo Skřivánková (2020) aj.

V další části této kapitoly jsme se rozhodli stručně představit některé matematické, statistické metody, které jsou nejen v rámci kriminologických výzkumů využívány při studiu kriminální historie pachatele, a tedy i následně využívány při predikci kriminální recidivy i při konstrukci výše zmíněných nástrojů. Ke každé z vybraných technik nabízíme pro ilustraci příklad toho, jaké může mít v dané oblasti využití.²⁴

Logistická regrese

Metoda logistické regrese (*logistic regression*) je po dlouhou dobu jedním z nejpoužívanějších nástrojů pro predikci recidivy. Na rozdíl od jednoduché lineární regrese umožňuje takovou analýzu dat, kde je závisle proměnná binární (např. zda zkoumaný objekt

24 Pro další informace týkající se matematických modelů a jejich testování odkazujeme na příslušnou odbornou literaturu, jako např. Farrington, MacLeod, & Piquero (2016).

recidivoval, či nerecidivoval), multinomiální (např. recidiva obecná/druhová/speciální) či ordinální (např. recidiva do 1 roku/do 2 let/do 3 let). Za pomoci této metody statistického zpracování dat lze - obecně - predikovat pravděpodobnost úspěchu či neúspěchu. Zatímco regresní analýza operuje s vlivem nezávisle proměnné (resp. nezávisle proměnných) na závisle proměnnou, logistická regrese určuje poměr šancí (*odds ratio*). Šancí zde rozumíme poměr pravděpodobnosti jedné možnosti (tj. dopustí se recidivy) ke druhé (tj. nedopustí se recidivy). Tato statistická metoda se vyznačuje celkem vysokým stupněm transparentnosti, neboť predikční model je vyjádřen ve vzorci, který zahrnuje pouze proměnné, které jsou pro výpočet predikce relevantní. Tímto je umožněno rozpoznat, do jaké míry každá proměnná do predikce přispívá. Metodu logistické regrese použili ve svém výzkumu např. Duwe & Freske (2012), když se zaměřili na kriminální recidivu vězňených pachatelů sexuálně motivovaných trestných činů, a to konkrétně ve věznici v Minnesotě. Za použití mnohonásobné logistické regrese bylo zjištěno, že riziko spáchání dalšího sexuálního deliktu (sexuální recidiva) je nižší u těch pachatelů, kteří ve věznici prošli specializovanými programy. Naopak signifikantně vyšší riziko sexuální recidivy bylo za pomoci modelu identifikováno u mladších pachatelů sexuální kriminality a u pachatelů s kriminální historií, kde se vyskytují zejména násilné trestné činy. Podobně Hilton & Eke (2016) použili metodu logistické regrese při zkoumání pachatelů partnerského násilí (*Intimate-Partner Violence*). Jen pro zajímavost je možné uvést, že autoři v tomto případě došli k závěru, že výskyt tohoto typu násilného jednání v kriminální historii může predikovat kriminální recidivu, ale spíše „obecnou“, nikoli výskyt dalšího interpersonálního, resp. partnerského násilí.

Analýza přežívání

Přestože analýza přežívání (*Survival analysis / Hazard rate*) je běžně používána především v medicíně, např. při zkoumání času úmrtí pro skupiny pacientů, trpících stejnou chorobou, své místo si našla i v kriminologickém výzkumu, a to právě v souvislosti s odhadem výskytu budoucího kriminálního jednání. Tato metoda pomáhá modelovat délku časového intervalu mezi „vstupem do pozorování“ a sledovanou událostí. Analýza přežívání v této souvislosti slouží k predikci počtu osob, které v rámci vymezené doby selžou (tj. dopustí se kriminální recidivy), zpravidla po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Případně může ukázat, jak rychle se v průběhu času snižuje počet osob, které se žádného kriminálního jednání nedopouštějí. Díky Coxovu modelu²⁵, který se v rámci analýzy přežívání používá, lze odhadnout také vliv tzv. vysvětlujících proměnných (např. abúzus návykových látek) na dobu, která do případné kriminální recidivy uplyne. Tato analýza umožňuje zjistit statisticky významné faktory a míru vlivu těchto faktorů na případnou recidivu. Pokud se tedy jedná např. o propuštěného, který je intenzivním konzumentem alkoholu, můžeme pomocí analýzy přežívání odhadnout vliv užívání alkoholu na pravděpodobnost jeho kriminální recidivy do určité doby od propuštění. Příkladem použití analýzy přežívání a Coxova modelu je např. studie autorů Kurlychekové & Bushwaye (2006), kteří pomocí této metody zjistili, že riziko kriminální recidivy je nejsilnější krátce po spáchání původního trestného činu, a s postupem času významně klesá.

25 Coxův model proporcionálních rizik, též Coxův regresní model.

Diskriminační analýza

Diskriminační analýza (*Discriminant function analysis*) je statistická metoda, která člení soubor do dvou či více skupin. Vlastnosti každé jednotky v souboru jsou popsány hodnotami několika nezávislých veličin. Diskriminační analýza hledá směr závislosti, podle které je jednotka do skupiny zařazena. Cílem je přitom vytvořit dělící pravidlo pro klasifikaci. Kanonická (Fisherova) diskriminační analýza je metodou klasifikace, která zařazuje jednotlivá pozorování do dvou skupin (například recidivující a nerecidivující). V současnosti existují desítky různých obdob diskriminační analýzy (např. v rámci výzkumu realizovaného IKSP byl za pomoci kanonické diskriminační analýzy sestaven pětipoložkový pracovní nástroj pro predikci recidivy (Blatníková & Netík, 2008).

Rozhodovací stromy

Analýza rozhodovacích, klasifikačních stromů (*Classification tree analysis*) redukuje větší množství nesourodých dat do menšího množství homogenních skupin. Jednou z výhod této metody je transparentnost vztahů, které jsou graficky zobrazeny pomocí diagramu. Cílem této metody je pro danou skupinu nalézt významná uskupení dalších proměnných. Pokud tato uskupení nalezneme, můžeme za jejich pomoci jevy predikovat. Rozhodovací stromy jsou sice velmi citlivé na změny v tzv. trénovacích datech,²⁶ avšak automaticky vybírají proměnné, jsou celkem jednoduše interpretovatelné a lépe si poradí s interakcemi a efektem non-linearity. Regresní stromy jsou používány, pokud je závisle proměnná ordinální či spojitá. Tato metoda nám umožňuje předpovědět konkrétní hodnotu. Příkladem může být predikce počtu budoucích recidivistů z vězeňské populace. Technika náhodného lesa (*random forrest*) je pak kombinací klasifikační a regresní analýzy, která vytváří vícero rozhodovacích stromů při trénování, a poté vygeneruje modus tříd vrácených jednotlivými stromy.²⁷ Tato technika je příkladem metod strojového učení (*machine-learning*), které pracují s velkým objemem dat. V současné době se tyto metody těší veliké oblibě (Tollenaar & Van der Heijden, 2013).

Rozhodovací stromy a metoda náhodného lesa byly použity například ve studii, zkoumající kriminální kariéru pachatelů vražd (Stalans, Yarnold, Seng, Olson, & Repp, 2004). Pomocí analýzy autoři vyvracejí domněnku, že vražda je zakončením kriminální kariéry a naopak tvrdí, že mnohdy je spíše prediktorem kriminální kariéry budoucí. Ve své studii propuštěných vězňů s probačním dohledem pomocí rozhodovacích stromů došli k závěru, že tzv. generalizovaní agresoři²⁸ mají větší šanci dopustit se v budoucnu dalšího násilného kriminálního činu.

26 Trénovací data představují v oblasti strojového učení soubor dat, ve kterém daný algoritmus nachází určitý vztah a tím se „učí“.

27 Různí autoři metody rozhodovacích stromů srovnávali s metodou logistické regrese a došli k závěru, že rozhodovací stromy (resp. náhodné lesy) mají lepší predikční schopnost.

28 Pachatelé, kteří ve své kriminální kariéře spáchali jak domácí násilí, tak násilí vůči osobě, která nepochází z pachatelovy rodiny (známý/kamarád/cizí člověk).

III.2. Využitelnost nástrojů pro predikci kriminální recidivy

V souvislosti se zaváděním nástrojů a technik k hodnocení či posuzování rizik (*risk assessment*) do systému trestní justice se otevřela diskuze i o testování, validizaci a evaluaci těchto nástrojů, nebo o skutečnosti, že takové klasifikační nástroje s sebou (vždy) nesou riziko falešně pozitivních a falešně negativních výsledků (viz také dále v textu str. 33). Pro dosažení žádoucích výsledků predikce kriminální recidivy je třeba, aby predikční instrument byl validní (tj. má predikovat právě kriminální recidivu) a reliabilní (tj. má predikovat spolehlivě). Je-li predikční nástroj validní a reliabilní, má-li normy pro populaci, v níž je užíván, a má-li jeho používání a vyhodnocování jeho výsledků jednotná pravidla, lze pak navíc hovořit o standardizovaném nástroji (Blatníková, 2011).

Srovnáme-li dosavadní evaluace podobných nástrojů, bývá reliabilita často měřena vnitřní konzistencí (Cronbachovo alfa) a shodou pozorovatelů (*interrater reliability*). Kromě toho je měřena konstruktová validita instrumentu a jeho predikční schopnost. Vyhodnocení přesnosti měření predikčního nástroje zahrnuje srovnání predikce recidivy s reálným procentem recidivujících pachatelů, dále jsou zjišťovány senzitivita a přesnost, ale např. i počty falešně pozitivních a falešně negativních odhadů. Odborné studie dále upozorňují, že rozhodnutí o použitelnosti nástroje je závislé i na zastoupení predikovaného jevu v populaci, tedy u vzácnějších jevů (např. u násilného chování) musí být úspěšnost predikčního nástroje úměrně vyšší. Tyto problémy částečně řeší použití korelačních koeficientů, poměru šancí či koeficientu determinace, avšak i tyto metody mají své odpůrce (např. Zeng a další, 2017).

Výběr vhodného statistického nástroje pro predikci kriminální recidivy

Odborníci se často rozcházejí v názoru, zda je z hlediska prediktivní validity vhodnější použití tradičních metod predikce (jako je logistická regrese) nebo novější metody strojového učení. Odpůrci využití metod strojového učení například tvrdí, že tyto techniky potřebují pro analýzu objemné databáze, což je v kriminologickém/penologickém výzkumu často problém. Navíc některé studie ukazují, že co se týče predikční schopnosti, jsou srovnatelné s klasickými metodami a v některých případech jsou dokonce méně efektivní. Duwe & Kim (2017) otestovali několik nástrojů určených k predikci kriminální recidivy a došli k závěru, že novější metody algoritmů strojového učení přeci jen dosahují ve srovnání s klasickými statistickými analýzami větší prediktivní validity. Přesto však rozdíly mezi jednotlivými metodami nebyly nijak markantní. Také Tollenaar & Van der Heijden (2013) porovnávali starší statistické metody pro predikci s novými a dospěli ke konstatování, že moderní metody nemají žádnou skutečnou převahu nad těmi klasickými. Oblíbeným nástrojem pro měření účinnosti predikčních nástrojů či klasifikačních algoritmů je Pearsonův korelační koeficient a ROC křivka, která se posuzuje pomocí výpočtu AUC plochy (*Area Under Curve*); ta se pohybuje od hodnoty 0, která značí tzv. perfektní negativní predikce, přes hodnotu 0,5, což je označeno jako náhodná predikce, až po hodnotu 1, tzn. perfektní predikce.

Offender Group Reoffending Scale a Copas rate

Jedním z nástrojů, které jsou především ve Velké Británii používány k predikci kriminální recidivy, je *Offender Group Reoffending Scale* (OGRS) (Copas & Marshall, 1998; Taylor, 1999). Tento nástroj, který je založen na regresní analýze dat velkého souboru pachatelů, predikuje kriminální recidivu na základě statických ukazatelů (prediktorů), jako jsou věk, pohlaví či „zaměření“ kriminální historie pachatele. Používá se již od 90. let minulého století a je součástí robustního nástroje *Offender Assessment System* (OASyS) (Home Office, 2006)²⁹. Za vznikem této škály byly snahy badatelů i expertů z praxe vytvořit univerzální skóre k predikci kriminální recidivy, a to za použití sofistikovanějších statistických metod a zejména většího vzorku osob. Za dobu své existence prošel řadou úprav, zpřesnění a aktualizací. Mezi proměnné, které byly identifikovány jako dobře predikující další odsouzení v období následujících dvou let, patří věk pachatele, pohlaví, počet odsouzení v době do 18 let věku pachatele nebo jeho věk v době prvního odsouzení. Původně byl výpočet skóru OGRS realizován v režimu tužka-papír-kalkulačka, a celkový skóre tvořilo šest jednoduchých demografických a kriminogenních faktorů. Predikční schopnost škály byla celkem úspěšná, ale samozřejmě se potýkala i s řadou omezení. I proto se v roce 2000 objevila druhá verze (OGRS2), která byla v měření přesnější mj. díky tomu, že počet prediktorů vzrostl na 10 a nástroj již bylo možné používat v elektronické podobě na počítači. Připojen byl také samostatný skóre k predikci násilné a sexuální kriminální recidivy. Další verze – OGRS3 – vznikla na vzorku (souboru) obsáhlejší policejní databáze, která již zahrnovala všechny trestné činy i alternativní tresty u evidovaných trestných činů, čímž se stal nástroj přesnější, především co se týče predikce recidivy u mladistvých. Zároveň se objevily poznatky, že škála měří spíše pravděpodobnost dalšího „porušení zákona“ než dalšího pravomocného odsouzení. Další vývoj směřoval k redukci a kódování dat a eliminaci vstupních chyb. Počet prediktivních faktorů poté klesl na sedm a vylepšovala se validita predikce. Nově bylo možné predikovat kriminální recidivu do jednoho roku (předtím to byly dva roky), přičemž předmětem predikce bylo i nadále spíše další „porušení zákona“ (spáchání deliktu/zatčení) než další pravomocné odsouzení. Rozšířila se také oblast využití této škály, a to např. při rozhodování soudu o podmíněném propuštění z výkonu trestu. Čtvrtá verze nástroje má dvě formy, a to verzi pro obecnou kriminální recidivu (OGRS4/G) a pro násilnou kriminální recidivu (OGRS4/V). Tento nový model počítá s tzv. „bezúhonným“ obdobím, kdy sledovaná osoba nepáchá žádnou kriminální činnost, přičemž bere v potaz, že pravděpodobnost budoucí recidivy po propuštění z výkonu trestu (respektive po ukončení probačního dohledu) s postupem času klesá (National Offender Management Service, 2015). Ve Velké Británii je tento nástroj využíván např. i při rozhodování o zařazení odsouzených do některého ze stupňů vnitřní diferenciacce věznic (tj. aby např. osoby s nízkým rizikem kriminální recidivy dle OGRS nebyly zařazeny do programů zacházení, které pro ně budou kontraproduktivní apod.). V neposlední řadě se OGRS používá také pro účely evaluace efektivity programů zacházení. Integrovanou součástí všech verzí nástroje OGRS je proměnná označená jako Copas rate (Copas & Marshall, 1998), která v sobě zahrnuje jak intenzitu dosavadní kriminální kariéry pachatele (tj. počet dosavadních záznamů o odsouzení za trestný čin), tak její délku. Pokud má pachatel velké

29 OASyS byl mj. inspirací pro vznik českého prediktivního nástroje na hodnocení kriminogenních potřeb a rizik odsouzených (SARPO), který je součástí Vězeňského informačního systému (viz např. Petras, a další, 2010; Generální ředitelství VS ČR, nedatováno).

množství záznamů o odsouzení v krátkém časovém úseku, dosáhne v této proměnné vyšší hodnoty než pachatel, který má stejný počet záznamů o odsouzení, ale dosáhl jich během delšího časového období. Způsob výpočtu této proměnné pak dostal v průběhu vývoje nástroje OGRS určitých změn³⁰ (Singh, Kroner, Hamilton, Desmarais, & Wormith, 2018).

III.3. Etická stránka využívání statistických metod pro predikci kriminální recidivy

Problematiku posuzování a statistického vyhodnocování rizika kriminální recidivy provází kontinuální diskuze, ať už se týkají vhodnosti aplikace „velkých dat“ při rozhodování o osudu jednotlivce, optimální míře (rozsahu) využívání výsledků predikčních nástrojů, nebo o vhodnosti či míře subjektivních názorů odborníků do konečného rozhodnutí (Berk & Bleich, 2014; Berk & Hyatt, 2015). Jedním z typických témat bývá v této souvislosti diskutována také existence falešně pozitivních a falešně negativních výsledků a také otázky typu: Pokud jsou chyby a nepřesnosti při predikci lidského chování nevyhnutelné, co pak způsobí větší škody – budou to predikce nepřesné nebo žádné? Jde o to, že falešně pozitivní výsledky, tj. vyhodnocení pachatele z hlediska potenciální kriminální recidivy jako rizikovějšího, než odpovídá skutečnosti, mohou v důsledcích vést mj. k umělému navyšování vězeňské populace, ale i ke snižování společenské důvěry v hodnotu a smysluplnost těchto nástrojů. Na druhou stranu falešně negativní výsledky, tj. hodnocení, podceňující rizikovost pachatele, zase mohou zapříčinit např. předčasné (podmíněné) propuštění velmi nebezpečných pachatelů a nedostatečnou intenzitu nápravných intervencí. Ačkoli je veřejnost všeobecně více znepokojována touto druhou skupinou „chyb“, tedy když je rizikovost pachatele podhodnocena, je to především vysoký počet možných „falešně pozitivních“ jedinců, co možnost předvídat budoucí kriminální jednání problematizuje³¹.

Další oblast v této souvislosti reprezentují odpůrci standardizace klasifikačních metod, kteří argumentují zejména nutností přihlížet k individuálním charakteristikám jedinců. Co se týče predikce kriminální recidivy, mnozí autoři se domnívají, že tyto klasifikační metody diskriminují nejen menšiny, ale i další sociální skupiny, jako jsou osoby mladší 18 let nebo ženy (Campbell, Barnes, Mandalari, Onifade, & Davidson, 2017; Harer & Langan, 2001). Tento problém lze ilustrovat na příkladu s vězeňskou populací v USA. Mnohé studie v této souvislosti odkazují na fenomén tzv. *racial bias* v amerických věznicích, který znamená, že Afroameričané jsou často znevýhodňováni při rozhodování o vině a trestu. Například

30 V první verzi OGRS je výpočet Copas rate = $\sqrt{\frac{\text{počet záznamů}}{(\text{délka kriminální kariéry}+10)}}$, v další verzi je Copas rate = $\sqrt{\frac{\text{počet záznamů}}{(\text{délka kriminální kariéry}+5)}}$ a např. v zatím poslední variantě OGRS/G (forma pro obecnou recidiva) je Copas rate = $\ln \frac{\text{počet odsouzení}}{(\text{doba od prvního odsouzení do aktuálního odsouzení}+26)}$.

31 Představme si, že by existovala technika, která dokáže správně určit 85 % jedinců, kteří se později zapojí do kriminálního jednání (tzn., že falešná negativita by u takového nástroje byla 15 %) a 90 % těch, kteří se kriminálně v budoucnu chovat nebudou (tzn., že falešná pozitivita bude 10 %). Pokud by byla základní hodnota (*base rate*) výskytu násilných trestných činů např. 187 případů na 100 000 osob, pak by takový instrument identifikoval 85 % (tj. 159 ze 187) násilných jedinců, což je velmi dobré. Zbýlých 99 813 občanů by se tedy budoucího kriminálního jednání nemělo dopustit. Nicméně, z důvodu 10% falešné positivity se predikce (nástroj) v tomto případě dopustí chyby u 9 981 osob, u kterých bude chybně predikovat, že se v budoucnu kriminálního jednání dopustí. Pokud sečteme 9 981 „falešně pozitivních“ jedinců s 28 „falešně negativními“, zjistíme, že při použití takového instrumentu se dopustíme chybných predikcí u 10 009 osob. Na druhé straně, pokud bychom nástroj neaplikovali vůbec a predikovali, že nikdo nebude kriminálně aktivní, udělali bychom pouze 187 chyb.

podle zprávy Human Rights Watch (2000) mají afroameričtí uživatelé drog (muži) až třináctkrát větší pravděpodobnost, že budou za určitý delikt odsouzeni k nepodmíněnému trestu odnětí svobody než muži z bělošské populace. Nástroje pro predikci kriminální recidivy vycházejí z dat z policejních, justičních či vězeňských databází, ve kterých je kromě jiných proměnných evidována i etnicita. Pokud se tak na dostupných datech predikční instrument např. „naučí“, že Afroameričanům jsou ukládány delší tresty odnětí svobody, bude u této skupiny predikovat větší riziko kriminální recidivy. Tento fenomén pak může vést k dalšímu disproporčnímu navyšování afroamerické vězeňské populace. Opačně by pak nástroj fungoval, kdyby posuzovanou byla žena.

Zastánci standardizovaných instrumentů se naopak domnívají, že by se mělo využití těchto nástrojů rozšířit, např. již na rozhodování o vině a trestu. Někteří autoři navrhnou využívat predikční nástroje pro oddělení skupiny s nízkým stupněm rizikovitosti, kterou by poté bylo možno zařadit do výkonu některého z alternativních trestů, a napomoci tak ke snížení vězeňské populace (Silver & Chow-Martin, 2002). Obecně lze konstatovat, že pokud má predikce kriminální recidivy sloužit k rozhodování o osudu jednotlivce (např. pokud má predikční nástroj sloužit jako vyhodnocovací pomůcka pro soudce při jejich rozhodování v trestním řízení apod.), je lépe volit co nejvíce transparentní metody (např. rozhodovací stromy), kde lze snáze dovést postup, jakým nástroj k dané predikci dospěl. Tím lze poskytnout prostor pro následné subjektivní zhodnocení vah jednotlivých zahrnutých prediktorů, a tedy umožnit určitou míru individualizace jednotlivých případů.

EMPIRICKÁ ČÁST

IV.

**Co je a co není „závažná násilná
trestná činnost“ – vymezení
pojmu pro účely výzkumu**

Sklobení kriminologického a trestněprávního vymezení určitého druhu či typu trestné činnosti je často velmi obtížné. Při řešení tohoto výzkumného úkolu jsme proto před zahájením sběru dat nejprve věnovali značnou pozornost operacionalizaci pojmu „závažná násilná trestná činnost“ a souvisejícímu vymezení základních kritérií pro výběr výzkumného souboru. Bylo třeba zohlednit charakter zdrojů dat, jimiž byly justiční databáze CSLAV, databáze rejstříku trestů a trestní spisy v pravomocně skončených trestních věcech. Při vyhledávání údajů o určitém druhu/typu trestné činnosti pracují tyto zdroje dat s členěním trestných činů podle trestněprávní kvalifikace skutku, uvedené ve zvláštní části zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku (dále též „tr. zákoník“), příp. zákona č. 140/1961 Sb., trestního zákona (dále též „tr. zák.“).³² Pojem „závažná násilná trestná činnost“ ovšem není termínem právním, není definován v oficiální klasifikaci kriminality pro statistické účely (jako je např. takticko-statistická klasifikace Evidenčně statistického systému kriminality Policie ČR), ani není vysvětlen v žádném strategickém, koncepčním či analytickém dokumentu, týkajícím se trestné činnosti. Zároveň není tento pojem používán jednotně ani v odborné literatuře (viz Kapitulu II.).

IV.1. Kriminologická definice závažné násilné trestné činnosti

Nejprve tedy bylo třeba definovat termín „závažná násilná trestná činnost“ pro účely našeho výzkumu. Vycházeli jsme z jednoduché obecné kriminologické definice, vytvořené na základě rešerše odborné literatury, podle níž závažnou násilnou kriminalitu představují závažné případy útoku na život nebo fyzické zdraví oběti.

Rámeček 1: Kriminologické vymezení závažné násilné kriminality

Závažnou násilnou kriminalitu představují závažné a brutální případy útoku na život nebo fyzické zdraví oběti.

V tomto pojetí zahrnuje závažný násilný delikt dvě nezbytné komponenty: 1) **útok na život nebo fyzické zdraví oběti**, a to realizovaný útok či jen zamýšlený a 2) **vyšší míru závažnosti**, z hlediska provedení činu či následků pro oběť; viz Rámeček 2.

Rámeček 2: Komponenty závažné násilné trestné činnosti

Útok na život nebo fyzické zdraví oběti	<ul style="list-style-type: none"> ohrožuje (poškozuje) fyzické zdraví nebo život oběti 	<ul style="list-style-type: none"> realizovaný útok či jen zamýšlený přímé (kontaktní) fyzické násilí i „na dálku“
Vyšší míra závažnosti útoku	<ul style="list-style-type: none"> následky pro oběť 	<ul style="list-style-type: none"> činy vedou k úmrtí nebo vážnému poškození zdraví oběti (i duševního zdraví, jako následek fyzického útoku) způsobené nebo zamýšlené
	<ul style="list-style-type: none"> provedení činu 	<ul style="list-style-type: none"> brutální, surové násilí, použití zbraně či jiného předmětu
Absence souhlasu oběti		

³² Tj. mají-li být vyhledány údaje o určitém druhu trestné činnosti, je třeba požadavek specifikovat podle příslušných paragrafů trestního zákoníku (trestního zákona).

První charakteristika – **útok na život nebo fyzické zdraví** - zahrnuje jednání, které ohrožuje nebo poškozuje fyzické zdraví či dokonce život oběti a skutečnost, že definice hovoří o útoku na „fyzické“ zdraví, vyjadřuje charakteristický rys závažné násilné kriminality v tomto pojetí, a sice, že útok je veden proti tělesné integritě oběti, tedy proti jejím tělesným tkáním a/nebo orgánům. To ovšem neznamená, že důsledkem takového útoku nemůže být poškození duševního zdraví oběti (viz dále). Útok může mít formu přímého (kontaktního) fyzického násilí, ale není to nezbytně nutné. Může být veden i „na dálku“, pomocí určitého nástroje či prostředku, jako např. v případě otrávení oběti jedem. Druhou komponentou je **vyšší míra závažnosti útoku**, ať již z hlediska způsobu provedení útoku či následků pro zdraví oběti (viz Rámeček 2). Pokud jde o následky, je jasné, že jejich povaha zásadně ovlivňuje míru závažnosti činu. V podstatě tentýž typ útoku může za různých okolností vést k diametrálně odlišným následkům. Banální fyzické útoky v podobě úderu pěstí či strčení do oběti, jež zpravidla nezanechají žádné či jen minimální následky, mohou při určitém průběhu končit následky závažnými až fatálními – oběť po takovém útoku zakopne, upadne a utrpí zlomeninu lebeční kosti v důsledku pádu hlavou na obrubník apod. Závažnými násilnými činy jsou tedy takové, které vedou k úmrtí nebo vážnému poškození zdraví oběti. Za vážné poškození zdraví lze pokládat případy, kdy dojde k takové nepříznivé změně zdravotního stavu, která je trvalá či dlouhodobá a významně snižuje kvalitu života oběti. Může se jednat i o poškození duševního zdraví (jako následek fyzického útoku) – např. rozvoj posttraumatické stresové poruchy v důsledku prožitého násilí. Zároveň pro účely našeho výzkumu byly za závažnou násilnou kriminalitu pokládány i případy, kdy pachatel svým útokem výše popsané závažné následky způsobit chce, i když k nim v daném případě z různých důvodů nedojde. „Závažným násilným trestným činem“ (ZNTČ) tedy v tomto pojetí může pachatel závažné následky pro zdraví oběti způsobit (ať již to měl v úmyslu, či nikoliv), nebo je zamýšlet (aniž by k nim došlo). Zvýšená závažnost útoku ovšem může spočívat i v jeho provedení. Pro účely prezentovaného výzkumu patřily mezi takové závažné útoky buď případy brutálního, surového násilí, nebo činy, jejichž násilná povaha je umocněna použitím zbraně či jiného předmětu, který může plnit její funkci. Tedy útoky, jejichž závažnost vyplývá z chování pachatele během útoku (brutalita, použití předmětu nalezeného na místě jako zbraně), nebo z jeho přípravy na útok (ozbrojení se již před útokem).

Implicitní komponentou uvedené kriminologické definice je **absence souhlasu oběti** s útokem na její tělesnou integritu. Jedná se sice o spíše teoretickou možnost, nicméně nelze vyloučit případy, kdy „pachatel“ způsobí závažné poškození zdraví „oběti“ po předchozí vzájemné domluvě, jež může být motivována různě. Taková domluva (souhlas) by sice zpravidla nevyloučila trestní odpovědnost pachatele (srov. § 30 odst. 3 tr. zákoníku), ovšem z kriminologického pohledu by tyto případy výše uvedenou definici nenaplňovaly, chyběl by prvek konfliktu momentálních zájmů pachatele a oběti.

Naopak charakteristiky, týkající se osoby oběti z hlediska její zvýšené zranitelnosti (děti, senioři, zdravotně postižení, těhotné ženy apod.) či potřeby ochrany při výkonu určitých profesí (např. lékaři či záchranáři při výkonu svého povolání), samy o sobě – bez přítomnosti závažných následků útoku či jeho závažného způsobu provedení – ke kvalifikaci činu jako závažného násilí pro účely našeho výzkumu nestačily. S tím souvisí i skutečnost, že ve výzkumu nebyl okruh závažných násilných trestných činů omezen jen na případy s lidskými oběťmi, ale zahrnoval též závažné násilí páchané na zvířatech (viz dále, str. 60).

IV.2. Právní definice závažné násilné trestné činnosti

Empirická část našeho výzkumu spočívala v analýze údajů o pachatelích závažné násilné kriminality, pocházejících z rejstříku trestů a z uzavřených trestních spisů, tedy ze zdrojů dat, které pracují s trestnými činy ve smyslu trestního práva.³³ Pro potřeby sestavení výzkumného souboru proto bylo třeba výše uvedenou kriminologickou definici převést na definici právní, jež by podle znění skutkových podstat umožnila identifikovat závažné násilné trestné činy v katalogu trestných činů, obsaženém ve zvláštní části českého trestního zákoníku. Právní definice závažné násilné kriminality byla pro účely výzkumu formulována následovně: Soubor trestných činů, při kterých pachatel úmyslně vede útok proti životu nebo zdraví živé bytosti, ať již s použitím násilí nebo jinak, přičemž takový útok dosahuje vyšší míry závažnosti z hlediska způsobu provedení nebo způsobeného či zamýšleného účinku na předmět útoku.

Rámeček 3: Právní definice závažné násilné kriminality v našem výzkumu

Soubor trestných činů, při kterých pachatel úmyslně vede útok proti životu nebo zdraví živé bytosti, ať již s použitím násilí nebo jinak, přičemž takový útok dosahuje vyšší míry závažnosti z hlediska způsobu provedení nebo způsobeného či zamýšleného účinku na předmět útoku.

Uvedená právní definice tak zahrnuje čtyři pojmové znaky (charakteristiky) závažného násilného trestného činu: a) trestnost činu, b) útok proti životu nebo zdraví živé bytosti, c) úmysl pachatele takový útok vést a d) vyšší míra závažnosti útoku (z hlediska způsobu provedení nebo způsobeného či zamýšleného účinku na předmět útoku).

Ad a) Trestnost činu

Musí se jednat o čin, označený trestním zákonem za trestný a vykazující znaky v trestním zákoně uvedené. Vzhledem k tomu, že předmětem výzkumu byli odsouzení pachatelé závažné násilné kriminality a jejich kriminální historie, nevyhovují zvolené pracovní definici tzv. činy jinak trestné, tedy činy, které vykazují znaky trestného činu, uvedené v trestním zákoně, jejichž pachatelé ovšem nejsou pro nedostatek věku či nepříčetnost trestně odpovědní, nebo při nichž nastala některá z okolností vylučujících protiprávnost (§ 25, § 26, § 28 - § 32 tr. zákoníku).

Ad b) Útok proti životu nebo zdraví živé bytosti

Objektivní stránka skutkové podstaty příslušného trestného činu musí obsahovat poškození zdraví či života, a to buď přímo („*usmrtí*“, „*ublíží na zdraví*“, „*způsobí těžkou újmu na zdraví nebo smrt*“ atd.), nebo nepřímo („*působí tělesné nebo duševní utrpení*“, „*týrá*“, „*spáchá čin zvlášť surovým nebo trýznivým způsobem*“ apod.). Není rozhodné, zda k poškození života nebo zdraví v důsledku útoku skutečně došlo, podstatné je, že k němu útok směřoval či měl směřovat. Definice tedy pokrývá i případy pokusu trestného činu; naopak příprava, pokud nepokračovala do dalších vývojových stadií trestného činu, pod definici nespadá.

33 Trestným činem je protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně (§ 13 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, v platném znění).

Zdánlivě jednoznačné jsou z tohoto hlediska trestné činy, jejichž skutková podstata obsahuje znak spáchání činu „*násilím*“. Nicméně české trestní právo pokládá za čin spáchaný násilím i takový, který je spáchán na osobě, kterou pachatel uvedl do stavu bezbrannosti lstí nebo jiným podobným způsobem (§ 119 tr. zákoníku). Takové rozšíření pojetí násilného činu by ovšem neodpovídalo zvolené kriminologické definici, a proto nelze bez dalšího tento znak skutkové podstaty k identifikaci závažných násilných trestných činů použít. Naproti tomu platí, že útok na zdraví či život oběti nemusí být veden přímým násilím, ale lze jej realizovat i bez fyzického kontaktu pachatele a předmětu útoku (např. otrava oběti, využití nástražného zařízení apod.). Vzhledem k tomu, že trestní zákoník ve skutkových podstatách trestných činů nerozlišuje, zda byl útok veden proti fyzickému či duševnímu zdraví poškozeného, není tato okolnost v právní definici přímo vyjádřena. Při identifikaci jednotlivých závažných násilných trestných činů se nicméně projevila tak, že trestné činy, jejichž skutková podstata pokrývá i útoky na duševní zdraví poškozeného, nebyly do výběru závažných násilných trestných činů zařazeny (viz dále).

Po určitém zvažování byly pro účely výzkumu zařazeny mezi závažné násilné trestné činy i delikty, při nichž (a za splnění dalších podmínek) je útok veden proti zvířeti. Pachatelé, dopouštějící se hrubého násilí vůči zvířeti, tedy živému a často bezbrannému tvorů, schopnému vnímat a vyjadřovat bolest a utrpení, představují specifickou skupinu delikventů. U mnoha pachatelů se vyskytují násilné incidenty jak vůči lidem, tak vůči zvířatům, a proto není vhodné z kriminologického hlediska násilí, vedené proti člověku a proti zvířeti striktně oddělovat.

Ad c) Úmysl pachatele takový útok vést.

Z hlediska subjektivní stránky trestného činu je třeba, aby útok na život či zdraví oběti pachatel vedl úmyslně. Úmysl pachatel ovšem nemusí pokrývat způsobený následek (účinek), z něhož vyplývá vyšší závažnost činu. Příkladem může být trestný čin dle § 146 odst. 1, 3 tr. zákoníku, tedy úmyslné ublížení na zdraví s (pachatelem nezamýšleným) následkem těžké újmy na zdraví.

Ad d) Vyšší míra závažnosti útoku z hlediska způsobu provedení nebo způsobeného či zamýšleného účinku na předmět útoku.

Z hlediska formulace skutkové podstaty odlišuje pro účely výzkumu „závažný“ úmyslný násilný trestný čin od „nikoli závažného“ buď skutečnost, že byl spáchán *se zbraní*, nebo že byl spáchán (*zvláště*) *surovým nebo trýznivým způsobem*, nebo že jím byla způsobena *těžká újma na zdraví nebo smrt*.

Podle § 118 tr. zákoníku je trestný čin spáchán se zbraní, jestliže pachatel nebo s jeho vědomím některý ze spolupachatelů užije zbraně k útoku, k překonání nebo zamezení odporu, anebo jestliže jí k tomu účelu má u sebe; zbraní se tu rozumí, pokud z jednotlivého ustanovení trestního zákona nevyplývá něco jiného, cokoli, čím je možno učinit útok proti tělu důraznějším. Trestní zákoník nedefinuje, co znamená (zvláště) *surový* nebo *trýznivý* způsob spáchání činu, nicméně z judikatury a odborné literatury lze dovodit, že se jedná o útok, vyznačující se zvýšenou mírou brutality, resp. zvýšenou mírou utrpení oběti (Šámal, a další, 2012, str. 1477-1478, 3014). Pojem smrti je vykládán na základě poznatků lékařské vědy jako biologická smrt mozku (cerebrální smrt) – takový stav organismu, u kterého je

obnovení všech životních funkcí již vyloučeno.³⁴ Těžkou újmou na zdraví se podle § 122 odst. 2 tr. zákoníku rozumí vážná porucha zdraví nebo jiné vážné onemocnění, odpovídající některému z následujících typů zdravotní újmy: a) zmrzačení, b) ztráta nebo podstatné snížení pracovní způsobilosti, c) ochromení údu, d) ztráta nebo podstatné oslabení funkce smyslového ústrojí, e) poškození důležitého orgánu, f) zohydění, g) vyvolání potratu nebo usmrcení plodu, h) mučivé útrapy, nebo i) delší dobu trvající porucha zdraví.

V případě jednání, jímž pachatel způsobí či má v úmyslu způsobit újmu na zdraví nebo smrt oběti, není obecně případný souhlas oběti okolností vylučující protiprávnost (srov. § 30 odst. 3 tr. zákoníku). Z hlediska naplnění znaků skutkové podstaty takových trestných činů zpravidla také není přítomnost, či naopak absence souhlasu (svolení) poškozeného relevantní. Z toho důvodu jsme se při výběru trestných činů, vyhovujících právní definici závažné násilné kriminality, otázkou případného souhlasu oběti nezabývali. Výjimkou jsou trestné činy, u kterých existenci, či neexistenci souhlasu poškozeného trestní zákoník výslovně akcentuje. To je případ trestného činu nedovoleného přerušování těhotenství bez souhlasu těhotné ženy dle § 159 tr. zákoníku na straně jedné, a trestného činu nedovoleného přerušování těhotenství se souhlasem těhotné ženy dle § 160 tr. zákoníku na straně druhé, z nichž druhý v pořadí mezi závažné násilné trestné činy zařazen nebyl právě z důvodu výslovně předpokládaného svolení poškozené.

34 Stanovisko Nejvyššího soudu ČR sp. zn. Tpjf 24/85, ze dne 31. 10. 1985.

IV.3. Závažné násilné trestné činy (ZNTČ) v našem výzkumu

Na základě výše popsaných kritérií byly jako **závažné násilné trestné činy (ZNTČ)** identifikovány tyto delikty (Tabulka 2), obsažené ve zvláštní části trestního zákoníku³⁵.

Tabulka 2: Trestné činy naplňující definici závažné násilné kriminality (ustanovení trestního zákoníku č. 40/2009 Sb.)

Název trestného činu	Prvek vyšší míry závažnosti útoku	Právní kvalifikace dle tr. zákoníku
Vražda		§ 140 (všechny varianty)
Zabití		§ 141 (všechny varianty)
Vražda novorozeného dítěte matkou		§ 142
Těžké ublížení na zdraví		§ 145 (všechny varianty)
Nedovolené přerušování těhotenství bez souhlasu těhotné ženy		§ 159 (všechny varianty)
Týrání zvířat		§ 302 (všechny varianty)
Teror		§ 312 odst. 1
Ublížení na zdraví	<ul style="list-style-type: none"> znak „těžká újma na zdraví“ znak „smrt“ 	§ 146 odst. 1, 3 § 146 odst. 1, 4
Ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky	<ul style="list-style-type: none"> znak „těžká újma na zdraví“ znak „smrt“ 	§ 146a odst. 1, 2 § 146a odst. 3 § 146a odst. 3, 4 § 146a odst. 1, 5 § 146a odst. 3, 5
Týrání svěřené osoby	<ul style="list-style-type: none"> znak „zvlášť surovým či trýznivým způsobem“ znak „smrt“ 	§ 198 odst. 1, 2 písm. a) § 198 odst. 1, 3 písm. b)
Týrání osoby žijící ve společném obydlí	<ul style="list-style-type: none"> znak „zvlášť surovým či trýznivým způsobem“ znak „smrt“ 	§ 199 odst. 1, 2 písm. a) § 199 odst. 1, 3 písm. b)
Teroristický útok	<ul style="list-style-type: none"> znak „útok ohrožující život nebo zdraví člověka s cílem způsobit smrt nebo těžkou újmu na zdraví“ znak „těžká újma na zdraví nebo smrt“ 	§ 311 odst. 1 písm. a) § 311 odst. 1 písm. b), odst. 3 písm. b)
Neoprávněné odebrání tkání a orgánů	<ul style="list-style-type: none"> znak „zvlášť surovým či trýznivým způsobem“ znak „smrt“ 	§ 164 odst. 1, 3 písm. g) § 164 odst. 1, 4 písm. c)

Kromě trestných činů, uvedených v tabulce výše, upravuje trestní zákoník celou řadu dalších skutkových podstat, jež pracovní definici závažné násilné kriminality naplňovat mohou, ale nemusejí. Jedná se o trestné činy s alternativní skutkovou podstatou, kde definici odpovídá jen některá z alternativ (např. „čin spáchá se zbraní nebo nejméně se dvěma osobami“), nebo o případy, kdy skutková podstata obsahuje znak, který definici odpovídá jen v některém ze svých možných významů (např. znak spočívající ve spáchání činu násil-

35 Ustanovení trestního zákoníku jsou zde i v následující kapitole citována podle stavu ke dni 30. 11. 2016. Přehled trestných činů přináší též Příloha 1, str. 151).

lím – viz výše). Tyto trestné činy jsou pro úplnost vyjmenovány v Příloze 2, str. 155. Mezi takové trestné činy patří např. i sexuální trestné činy, zejména znásilnění nebo sexuální nátlak. U trestného činu znásilnění by definici závažné násilné trestné činnosti mohly naplňovat kvalifikované skutkové podstaty dle § 185 odst. 1, 2 písm. c), § 185 odst. 1, 3 písm. c), a § 185 odst. 1, 4 tr. zákoníku, u trestného činu sexuálního nátlaku kvalifikované skutkové podstaty dle § 186 odst. 1, 4 písm. a), § 186 odst. 1, 5 písm. b), a § 186 odst. 1, 6 tr. zákoníku (viz Tabulku 3). Ve všech těchto případech ovšem platí, že jednání, postižitelná podle uvedených skutkových podstat, nemusí vždy zahrnovat útok proti životu a zdraví jako jednu z nezbytných komponent závažné násilné kriminality. Základní skutkové podstaty uvedených trestných činů (§ 185 odst. 1, resp. § 186 odst. 1 tr. zákoníku) jsou alternativní povahy, přičemž alternativy spáchání činu donucením pohrůzkou násilí či pohrůzkou jiné těžké újmy, nebo spáchání činu zneužitím bezbrannosti oběti, takový útok nezahrnují vůbec, a alternativa spáchání činu násilím může ve skutečnosti znamenat, že se pachatel činu dopustil na osobě, kterou uvedl do stavu bezbrannosti lstí nebo jiným podobným způsobem (§ 119 tr. zákoníku). **Z pouhé právní kvalifikace trestných činů znásilnění a sexuální nátlak tedy nelze zjistit, zda se o závažnou násilnou trestnou činnost ve smyslu stanovené definice jednalo, či nikoli.** Proto uvedené skutkové podstaty do skupiny „závažných násilných trestných činů“ být zařazeny nemohou.

Tabulka 3: Trestné činy znásilnění a sexuální nátlak a pracovní definice ZNTČ

Název a znění trestného činu	Prvek vyšší míry závažnosti útoku	Právní kvalifikace dle tr. zákoníku
Znásilnění (Kdo jiného násilím nebo pohrůzkou násilí nebo pohrůzkou jiné těžké újmy donutí k pohlavnímu styku, nebo kdo k takovému činu zneužije jeho bezbrannosti)	• znak „se zbraní“	§ 185 odst. 1, 2 písm. c)
	• znak „těžká újma na zdraví“	§ 185 odst. 1, 3 písm. c)
	• znak „smrt“	§ 185 odst. 1, 4
Sexuální nátlak (Kdo jiného násilím, pohrůzkou násilí nebo pohrůzkou jiné těžké újmy donutí k pohlavnímu sebeukájení, k obnažování nebo jinému srovnatelnému chování, nebo kdo k takovému chování přiměje jiného zneužívaje jeho bezbrannosti)	• znak „se zbraní“	§ 186 odst. 1, 4 písm. a)
	• znak „těžká újma na zdraví“	§ 186 odst. 1, 5 písm. b)
	• znak „smrt“	§ 186 odst. 1, 6

Nicméně, díky podrobné databázi případů sexuální kriminality, zpracované v rámci předchozího výzkumu IKSP (viz kapitolu I.3.), která umožňuje třídit analyzované sexuální delikty i podle toho, zda zahrnovaly skutečné fyzické násilí, jsme mohli výzkumný soubor rozšířit i o pachatele závažného sexuálního násilí.

v.

Závažné násilné trestné činy v českém trestním právu

Účelem této kapitoly je stručně popsat skutkové podstaty trestných činů, výše identifikovaných jako závažné násilné trestné činy³⁶ (viz Tabulku 2), vyložit některé znaky těchto skutkových podstat, jež mají pro zkoumanou problematiku zvláštní význam, nebo mohou působit potíže z hlediska pochopení a interpretace, a ilustrovat je na případech z našeho výzkumného souboru analyzovaných trestních spisů. Vzhledem k tomu, že v případech některých trestných činů odpovídají definici závažné násilné kriminality jen některé skutkové podstaty (viz výše), neshoduje se označení podkapitol o těchto trestných činech s názvem daného deliktu, jak je uveden v trestním zákoníku (konkrétně jde o kapitoly V.8. až V.13.)³⁷. Podrobný výklad jednotlivých skutkových podstat trestných činů a jejich znaků lze nalézt v jiných odborných pramenech (např. Šámal, a další, 2012).

V.1. Trestný čin vraždy

Trestný čin vraždy dle § 140 tr. zákoníku naplňuje definici závažné násilné kriminality ve všech variantách činu, které základní a kvalifikované skutkové podstaty nabízejí. Již základní skutková podstata totiž zahrnuje úmyslný útok na život jiného člověka a závažný účinek v podobě jeho smrti (viz Rámeček 4).

Rámeček 4: Právní úprava trestného činu vraždy (§ 140 tr. zákoníku)

- (1) Kdo jiného úmyslně usmrtí, bude potrestán odnětím svobody na deset až osmnáct let.
- (2) Kdo jiného úmyslně usmrtí s rozmyslem nebo po předchozím uvážení, bude potrestán odnětím svobody na dvánáct až dvacet let.
- (3) Odnětím svobody na patnáct až dvacet let nebo výjimečným trestem bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 nebo 2
 - a) na dvou nebo více osobách,
 - b) na těhotné ženě,
 - c) na dítěti mladším patnácti let,
 - d) na úřední osobě při výkonu nebo pro výkon její pravomoci,
 - e) na svědkovi, znalci nebo tlumočnickovi v souvislosti s výkonem jejich povinnosti,
 - f) na zdravotnickém pracovníkovi při výkonu zdravotnického zaměstnání nebo povolání směřujícího k záchraně života nebo ochraně zdraví, nebo na jiném, který plnil svoji obdobnou povinnost při ochraně života, zdraví nebo majetku vyplývající z jeho zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce nebo uloženou mu podle zákona,
 - g) na jiném pro jeho skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je skutečně nebo domněle bez vyznání,
 - h) opětovně,
 - i) zvláště surovým nebo trýznivým způsobem, nebo
 - j) v úmyslu získat pro sebe nebo pro jiného majetkový prospěch nebo ve snaze zakrýt nebo usnadnit jiný trestný čin nebo z jiné zavrženíhodné pohnutky.
- (4) Příprava je trestná.

Usmrcením se rozumí jakékoli zbavení člověka jeho života. Přitom je nerozhodné, jakých prostředků bylo při něm použito, zda šlo o jednání jednorázové nebo postupné a dlouhodobé. Proto je vraždou jak zastřelení, probodnutí, tak i dlouhodobé týrání a nepodávání stravy dítěti anebo déletrvajícím podáváním jedu v malých dávkách. Usmrcení člověka lze spáchat jak konáním, tak i opomenutím takového konání, k němuž byl pachatel podle

36 Ustanovení trestního zákoníku jsou zde i v následující kapitole citována podle stavu ke dni 30. 11. 2016.

37 Vzhledem k charakteru této knihy se jednotlivými znaky skutkových podstat zabýváme v textu pouze tehdy, mají-li zvláštní význam z hlediska předmětu výzkumu. Pokud se stejný znak vyskytuje u více rozebíraných trestných činů, věnujeme se mu pouze jednou, u prvního trestného činu v pořadí, není-li důvod pro jiný postup.

okolností a svých poměrů povinen ve smyslu § 112 tr. zákoníku.³⁸ Příkladem může být situace, kdy lékař úmyslně nesplní svou povinnost podat nemocnému životně důležitý lék (Šámal, a další, 2012, str. 1463).

Předmětem útoku v případě trestného činu vraždy je pouze živý člověk, což je lidský jedinec od okamžiku, kdy přestal být plodem, až do okamžiku své smrti v biologickém smyslu. Podle v současnosti převažujícího názoru z hlediska trestního práva přechází plod v živého člověka okamžikem začátku porodu (Šámal, a další, 2012, str. 1461). Pojem smrti je konstantně vykládán na základě poznatků lékařské vědy jako biologická smrt (cerebrální smrt) – takový stav organismu, u kterého je obnovení všech životních funkcí již vyloučeno.³⁹

Trestní zákoník kromě vraždy prosté zvláště upravuje i tzv. vraždu premeditativní (§ 140 odst. 2), srov. Rámeček 2. Premeditace (rozmysl či předchozí uvážení) činí násilný akt pachatele nebezpečnějším, neboť jeho rozhodnutí k útoku vzniklo na základě zralejší rozumové úvahy, takže lze předpokládat, že odráží skutečný a dlouhodobý postoj pachatele k chráněnému zájmu, jistou otrlost, neúctu a lhostejnost k lidskému životu (Hořák, 2009, str. 55). Pachatel jedná s rozmyslem, pokud patřičně zváží své jednání a na základě toho jiného úmyslně usmrtí. Jedná-li pachatel s rozmyslem, zvážil zásadní okolnosti svého předpokládaného (zamýšleného) jednání, jak z hledisek svědčících pro úmyslné usmrcení jiného, tak i proti němu, zvolil vhodné prostředky k jeho provedení a zvážil i důsledky svého činu. Vraždí-li pachatel v náhlém hnutí myslí (bez rozmyslu), jde o pouhou agresivní reakci na určitý podnět, aniž by pachatel zvažoval, zda jeho jednání je účelné, či nikoli, zatímco u rozmyslu jde o racionální jednání pachatele směřující k zamýšlenému cíli, které má svůj rozeznatelný účel a smysl. Rozmysl nicméně nevyžaduje detailní či podrobné uvážení činu ani prvky jeho naplánování (Šámal, a další, 2012, str. 1468-1469).

„(...) závěrečný útok, který vedl k úmrtí poškozeného, nebyl veden v náhlém hnutí myslí obžalovaného. (...) afektivní charakter vztahu mezi obžalovaným a poškozeným byl ukončen okamžikem, kdy v rámci poslední potyčky byli oba od sebe odtrženi svědky. Poškozený byl usazen na lavičku, obžalovaný z místa úplně odešel. Pokud se pak na místo s určitým odstupem vrátil, pokud se vracel způsobem, kdy monitoroval prostor, ve kterém se lavička s poškozeným nacházela, pokud smrtelný útok proti němu vedl teprve za situace, kdy se ujistil, že není nikým sledován a že se v okolí nenachází nikdo, kdo by jeho útoku mohl zabránit, potom podle zdejšího soudu jednoznačně platí, že jednal s rozmyslem.“

Rozsudek Krajského soudu v Ostravě, pobočka v Olomouci, ze dne 10. října 2014, sp. zn. 29 T 16/2014

U předchozího uvážení jde o situaci, kdy pachatel předem, tj. před spácháním činu, zváží rozhodující okolnosti provedení činu, včetně zvolení místa a doby spáchání, použití zbraně či jiného prostředku vhodného pro usmrcení jiného s cílem, aby došlo k jeho úspěšnému provedení a co největšímu možnému vyloučení úspěšné obrany oběti apod., tedy jinými slovy si čin z hlediska jeho provedení naplánuje (Šámal, a další, 2012, str. 1469). Za předchozí uvážení se v soudní praxi považuje i to, že pachatel si ve svých představách

38 Jednáním se rozumí i opomenutí takového konání, k němuž byl pachatel povinen podle jiného právního předpisu, úředního rozhodnutí nebo smlouvy, v důsledku dobrovolného převzetí povinnosti konat nebo vyplývala-li taková jeho zvláštní povinnost z jeho předchozího ohrožujícího jednání anebo k němuž byl z jiného důvodu podle okolností a svých poměrů povinen (§ 112 tr. zákoníku).

39 Stanovisko Nejvyššího soudu ČR sp. zn. Tpjf 24/85, ze dne 31. 10. 1985.

pouze rámcově vymezil rozhodné skutečnosti pro provedení činu. S ohledem na konkrétní okolnosti případu pak není vyloučeno, aby pachatel při vlastním provedení činu své původní představy dále doplňoval či měnil.⁴⁰

Ne každý případ, kdy pachatel o usmrcení oběti uvažuje již nějaký čas před samotným činem, ovšem lze jako premeditativní vraždu kvalifikovat. Odborná literatura v této souvislosti zmiňuje zejména fenomén tzv. afektivní připravenosti k činu, kdy se pachatel v rámci dlouhodobě konfliktního vztahu s obětí po určitou dobu zabýval myšlenkou na její usmrcení, aniž by se ovšem k takovému řešení odhodlal, načež další konflikt s obětí u pachatele vyvolal / znásobil afekt, v němž oběť úmyslně usmrtil. Podle převažujícího názoru se v takovém případě jedná o vraždu prostou, neboť zvažování možnosti usmrcení oběti ze strany pachatele nedospělo k rozhodnutí tak učinit, a tedy nebylo pro spáchání vraždy kauzální (k útoku na oběť vedl afekt pachatele, vyvolaný či potencovaný až během posledního konfliktu). Podobně se odborná literatura staví k případům tzv. poslední rozmluvy, kdy se pachatel rozhodne „naposledy“ zkusit déletrvající konflikt s obětí urovnat, a pro případ neúspěchu uvažuje i o možnosti jejího usmrcení, přičemž v rámci tohoto pokusu dojde k eskalaci konfliktu, vedoucí k afektu, v němž pachatel oběť usmrtí (Šámal, a další, 2012, str. 1470). Naopak u případů, kdy pachatel s rozmyslem či po předchozím uvážení zahájí vražedný útok a teprve v jeho průběhu – např. v důsledku obrany oběti – se dostane do afektu, v němž čin dokoná, se literatura vesměs shoduje na kvalifikaci takového jednání jako vraždy premeditativní (Hořák, 2009, str. 58; Šámal, a další, 2012, str. 1469).

„O tom, že by již v okamžiku, kdy obžalovaný na výzvu své matky sestupuje ze svého pokoje k místu jejího konfliktu s poškozeným, měl obžalovaný úmysl poškozeného usmrtit, nesvědčí žádný důkaz. Sám obžalovaný uvádí, že sekeru na jakousi svoji obranu, pokud by došlo k eskalaci konfliktu mezi matkou a poškozeným (...), nedošlo k tomu, že by obžalovaný přímo se sekerou šel k poškozenému, chtěl proti němu aktivně zasáhnout, vyhledal jej a sekerou jej napadl, ale v době, kdy se sám dostavil na místo původního konfliktu, již vlastní konflikt netrval, matka i poškozený byli každý v jiném pokoji a obžalovaný stál mezi nimi. Za situace, kdy zjistil, že matce nehrozí konkrétní nebezpečí ze strany poškozené a nebylo třeba ji nějakým způsobem bránit, v podstatě chtěl místo původního konfliktu opustit. Až v této chvíli si poškozený všiml, že má obžalovaný v ruce sekeru, tuto skutečnost okomentoval a šel směrem k obžalovanému. Teprve v této chvíli, zřejmě i pod vlivem nesprávného vyhodnocení celé situace ze strany obžalovaného, který měl za to, že jej poškozený chce napadnout, obžalovaný jedním úderem proti tělu poškozeného sekeru použil a způsobil mu výše popsaná zranění. (...) šlo ze strany obžalovaného o jakousi agresivní reakci na jednání poškozeného, který se k němu blížil, aniž by obžalovaný blíže zvážil své jednání. (...) šlo pouze o využití sekery jako nástroje, který měl v danou chvíli u sebe, avšak nebyla jí na dané místo přinesena za účelem usmrcení poškozeného.“

Usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 6. května 2015, sp. zn. 5 To 34/2015

Ve třetím odstavci § 140 jsou vyjmenovány zvláště přitěžující okolnosti, podmiňující u trestného činu vraždy použití vyšší trestní sazby - patnáct až dvacet let odnětí svobody nebo výjimečný trest (viz Rámeček 4, str. 45).⁴¹ Trestný čin vraždy je spáchán opětovně, pokud jej pachatel opakuje, přičemž není třeba, aby za takový čin byl již pravomocně odsouzen. Patří sem však samozřejmě i případy, kdy pachatel byl již v minulosti za takový čin pravomocně odsouzen nebo i potrestán (tj. vykonal alespoň zčásti uložený trest). Dále lze pod tento pojem zařadit i případy, kdy pachatel byl již pro takový čin odsouzen, avšak hledí se na něho, jako by odsouzen nebyl (Šámal, a další, 2012, str. 1477). Spácháním trestného činu vraždy zvláště surovým způsobem se rozumí vražedný útok s extrémně vysokou mírou brutality, která se podstatně vymyká z rámce běžného u většiny trestných činů tohoto druhu. Dalším znakem zvláště surového útoku může být použití většího počtu

⁴⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 3 Tdo 1520/2011, ze dne 21. 12. 2011.

⁴¹ Trestní zákon č. 140/1961 Sb. stanovil na případy kvalifikované vraždy trest odnětí svobody na dvanáct až patnáct let nebo výjimečný trest (§ 219 odst. 2 tr. zák.).

nástrojů nebo mechanismů.⁴² Může k němu dojít i v případě, kdy oběť je již od počátku útoku v bezvědomí. Je třeba mít na paměti, že vražda v sobě určité prvky surovosti obsahuje vždy. Jako zvlášť surový lze proto útok kvalifikovat tehdy, pokud tuto u vražd běžnou míru surovosti výrazně přesahuje. Typicky to bude takový způsob útoku, který je spojen s ubíjením oběti a nápadnější devastací jejího těla. Jednání spočívající v surovém nakládání s tělem již usmrčené oběti, např. zohavení mrtvolky, ovšem není „zvlášť surovým způsobem“ spáchání trestného činu vraždy. Rozhodující totiž je, jakým způsobem byla oběť usmrčena (Šámal, a další, 2012, str. 1478).

„(...) na návštěvě u poškozené po předchozím užití marihuany a nadměrné konzumaci alkoholických nápojů, v důsledku čehož se nacházel ve stavu středně těžké až těžké opilosti, po slovní rozeptí s poškozenou, nacházející se rovněž ve stavu těžké opilosti, veden záměrem ji usmrtit, za pomoci nejméně 10 kuchyňských nožů s čepelemi o délkách od 7 cm do 20 cm, které si za tímto účelem postupně vzal v kuchyni bytu, napadl poškozenou tak, že jí velkou intenzitou síly zasadil do horní poloviny těla, tedy do míst, kde jsou uloženy životně důležité orgány, celkem 45 bodných, bodnořezných a řezných ran (...)“

Rozsudek Krajského soudu v Ostravě ze dne 11. února 2015, sp. zn. 49 T 3/2014

„Obžalovaný (...) požádal poškozenou o finanční výpomoc, poté, co poškozená odmítla a došlo mezi nimi k verbálnímu sporu, v úmyslu poškozenou usmrtit a zmocnit se finančních prostředků na účtu poškozené, napadl poškozenou tak, že ji opakovaně udeřil pěsti do hlavy, chytil rukama za krk a rdousil, poté ji odtáhl do kůlny, kde jí okolo krku omotal lano, za pomoci násady lopatky vsunuté pod lano začal smyčku utahovat a tím poškozenou masivně škrtit, nato jí na obličej lepící páskou připevnil dva plastové sáčky, zanechal jí na místě a kůlnu uzamkl (...)“

Rozsudek Krajského soudu v Praze ze dne 4. dubna 2013, sp. zn. 5 T 10/2013

„(...) se jednalo o likvidační útok. Obžalovaný útočil výhradně proti hlavě ležícího poškozeného a zasáhl jej velice silně, opakovaně i do míst, kde již byl poraněn. Poškozený v té době už nekladl odpor a s největší pravděpodobností byl v bezvědomí. (...) v době, kdy už poškozený bezvládně ležel a nebránil se a kdy mu obžalovaný zasazoval další a další údery, však už se jednalo o dobíjení bezbranné oběti. (...) dobíjení bezbranné oběti spojené s masivní devastací obličejové části hlavy je zvlášť surovým způsobem (...) devastace obličeje poškozeného, kdy došlo ke zlomeninám prakticky všech kostí obličejové části lebky, rozhodně překonává míru běžné surovosti při obdobných činech.“

Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 14. května 2014, sp. zn. 8 To 33/2014

O zvlášť trýznivý způsob vraždy půjde, když je oběť vystavena bolestem na hranici snesitelnosti trvajícím třeba i po kratší dobu, nebo sice méně intenzivním, ale zato déle trvajícím, které velmi citelně zasahují celou osobnost poškozeného. Záleží i na subjektivním prožívání útoku ze strany oběti. Půjde např. o pomalé usmrcování různými způsoby, kdy oběť je pomalu rdoušena či přiškrcována, topena ve vodě nebo oběť je řezána břitvou na různých částech těla až do vykrvácení apod. (Šámal, a další, 2012, str. 1478).

„Posuzované jednání se vymyká s ohledem na okolnosti činu případům typově podobným. Obžalovaný zaútočil na šestnáctiletou, zcela bezbrannou dívku subtilní postavou, kterou od dětství znal, byl mezi nimi kamarádský vztah, a která v pozdních nočních hodinách očekávala od jeho doprovodu ochranu, a musela být proto jeho brutálním, bezcitným jednáním překvapena a vyděšena. Odtáhl ji násilím do lokality, kde nemohla očekávat žádnou pomoc, vystřídal na ní několik útočných mechanismů, použil postupně dva nože, pásek jako škrtidlo, a dupnutím obutou nohou na hrudník ji topil pod hladinou potoka. (...) poškozená byla zraňována postupně, vnímala fyzickou bolest, ale také strádala psychologicky, protože si musela uvědomit bezvýchodnost své situace a pociťovala důvodně strach o život, který je dle psychologů prožíván mimořádně tíživě.“

Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 21. června 2007, sp. zn. 7 To 57/2007

V konkrétním případě mohou být naplněny současně oba výše popsané znaky, tj. vražda může být spáchána zvlášť surovým a zároveň zvlášť trýznivým způsobem.

42 Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 7 To 63/91, ze dne 18. 11. 1991.

„Obžalovaný vedl útok s extrémně vysokou mírou brutality, která navíc vyvolávala zvýšenou trýzeň poškozené, kdy byla vystavena nepochybně velkým bolestem. (...) Obžalovaný se dopustil agrese, která byla spojena s postupným ubíjením oběti. Šlo o pomalé umírání spojené s útrapami. O tom svědčí jednak množství zranění poškozené, která se nacházejí prakticky na celém těle a téměř všech vnitřních orgánech, jednak jejich charakter. Výčet zranění, která poškozená utrpěla, v podstatě zahrnuje více než jednu stránku A4 listu. Zranění mají v převážné míře vitální charakter, vznikla tedy zažíva. Poškozená umírala několik desítek minut až několik hodin, tedy si musela být minimálně v počátku po určitou dobu vědoma, kdo jí činí taková příkoří. U oběti se tak jednalo nejen o fyzické útrapy, ale i psychické útrapy. Vědomostí, že zranění jí činí vlastní syn, byly tyto útrapy zajisté zvyšovány. (...) Čin byl proveden nejprve zasazením většího množství úderů, které trvaly po delší dobu, když znalci nevyklučují i dupání po oběti, v konečné fázi pak došlo ke škrčení oběti.“
Rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 24. října 2014, sp. zn. 20 T 36/2014

Ve snaze zakrýt jiný trestný čin je vražda spáchána např. tehdy, jestliže se pachatel trestného činu loupeže rozhodne po dokonání tohoto trestného činu oloupenou osobu usmrtit v úmyslu odstranit ji jako svědka.

„Obžalovaný se takového jednání dopustil nepochybně proto, že si byl vědom spáchání trestného činu na poškozené (loupeže) a protože poškozená kladla aktivní a důrazný odpor, měl obavy z následků tohoto trestného činu. (...) Ostatně jiný důvod k napadení poškozené nožem ani neměl. Trestný čin loupeže již byl dokonán, obžalovaný měl k dispozici PIN k platební kartě, měl přístup k peněžence poškozené a sama poškozená byla v situaci, kdy dalšího násilí vůči ní za účelem získání jejich věcí nebylo potřeba.“

Rozsudek Krajského soudu v Plzni ze dne 27. srpna 2015, sp. zn. 5 T 5/2015

Za jinou zavrženíhodnou pohnutku lze obecně považovat pohnutku, která je v zásadním rozporu s morálkou a svědčí o morální zvrhlosti, bezcitnosti, bezohledném sobectví a o neúctě pachatele k lidskému životu, jako např. pomstychtivost. Naproti tomu nelze takový charakter přičítat pohnutkám, které mají podklad v přirozených citech člověka (např. žárlivost), nebo ve stavu okamžitého afektu, v dlouhodobé stresové situaci, v napětí v meziosobních vztazích apod. Rovněž pokud pohnutka činu pramení z duševní poruchy nebo sexuální deviace (např. sadismus), nelze v takových případech zpravidla usuzovat na zavrženíhodnost pohnutky, která je dána onemocněním nebo biologicky, bez viny pachatele. Naproti tomu bude možno uvažovat o takovém charakteru pohnutky tehdy, jestliže u pachatele, jinak sexuálně normálního, pohnutka vyplynula z jeho sexuální nevázanosti, zvrhlosti či zvrácenosti (Šámal, a další, 2012, str. 1479).

Trestní zákoník dále stanoví, že příprava trestného činu vraždy je trestná. Příprava je vývojovým stadiem trestného činu, spočívajícím v úmyslném vytváření podmínek pro jeho spáchání, zejména v jeho organizování, opatrování nebo přizpůsobování prostředků nebo nástrojů k jeho spáchání, ve spolčení, srocení, v návodu nebo pomoci k takovému trestnému činu (§ 20 tr. zákoníku). Na rozdíl od pokusu trestného činu⁴³ ovšem takové jednání není trestné u všech trestných činů, ale pouze u zvláště závažných zločinů a jen tehdy, jestliže to trestní zákon u příslušného trestného činu výslovně stanoví a pokud nedošlo k pokusu ani dokonání zvláště závažného zločinu. Příprava je (podobně jako pokus) trestná podle trestní sazby stanovené na zvláště závažný zločin, k němuž směřovala, jestliže trestní zákon nestanoví něco jiného.

43 Pokusem trestného činu se rozumí jednání, které bezprostředně směřuje k dokonání trestného činu a jehož se pachatel dopustil v úmyslu trestný čin spáchat, jestliže k dokonání trestného činu nedošlo (§ 21 tr. zákoníku).

V.2. Trestný čin zabití

Trestný čin zabití byl do trestního zákoníku (§ 141) zařazen v rámci rekodifikace jako nová skutková podstata, privilegovaná vůči trestnému činu vraždy. Podle důvodové zprávy k návrhu trestního zákoníku bylo účelem vytvoření této samostatné skutkové podstaty odlišit od vraždy společensky méně škodlivé (méně závažné) případy úmyslného usmrcení (Vláda ČR, 2008, str. 246-247), a to konkrétně ty, kdy pachatel jedná v omluvitelném afektu (strach, úlek atd.) nebo v reakci na provokaci oběti. Pro účely výzkumu ovšem trestný čin zabití stejně jako vražda naplňuje definici závažné násilné trestné činnosti ve všech variantách činu, neboť již jeho základní skutková podstata zahrnuje úmyslný útok na život jiného člověka a závažný účinek v podobě jeho smrti (v případě pokusu účinek zamýšlený). Rovněž z hlediska kategorizace trestných činů je zabití stejně jako vražda zvlášť závažným zločinem (§ 14 odst. 3 tr. zákoníku).

Rámeček 5: Právní úprava trestného činu zabití (§ 141. tr. zákoníku)

- (1) Kdo jiného úmyslně usmrtí v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli⁴⁴ anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného, bude potrestán trestem odnětí svobody na tři léta až deset let.
- (2) Odnětím svobody na pět až patnáct let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1
 - a) na dvou nebo více osobách,
 - b) na těhotné ženě, nebo
 - c) na dítěti mladším patnácti let.

Skutková podstata trestného činu zabití obsahuje dvě kategorie privilegujících okolností ve vztahu k úmyslnému usmrcení ve formě trestného činu vraždy, a to jednak jednání pachatele v silném rozrušení z omluvitelného hnutí mysli (tzv. afektdelikt), a jednak jeho jednání v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného (tzv. provokace) (Šámal, a další, 2012, str. 1490). Silným rozrušením se podle judikatury rozumí duševní stav, v němž pachatel jak vnitřně, tak zpravidla i navenek vykazuje značné emoční vzrušení či neklid, které ovlivňují jeho další jednání a projevují se v průběhu činu, a to bez ohledu na okolnost, zda se na takovém rozrušení podílí též nervová labilita či přímo duševní porucha pachatele (psychická predispozice), anebo jestli je příčinou silného rozrušení pouze vlastní strach, úlek, zmatek nebo jiné omluvitelné hnutí mysli pachatele. Strach, úlek nebo zmatek pachatele se podřazují pod obecný pojem tzv. omluvitelných hnutí mysli, která pocházejí z polehčujících a pochopitelných duševních stavů pachatele. Tato omluvitelná hnutí mysli mohou navazovat jen na podněty mimořádné intenzity a závažnosti, protože musí vyvolat silné rozrušení pachatele (např. u strachu půjde o vystupňovanou obavu o život či zdraví vlastní nebo blízkých osob). Nejedná se o pouhé silnější emoce, ale o emotivní prožitky vystupňované, které sice nutně neovlivňují přičetnost, ale vedou ke značnému zúžení vědomí pachatele a k oslabení jeho zábran.⁴⁵

44 Novela č. 306/2009 Sb. ještě před nabytím účinnosti trestního zákoníku upravila formulaci skutkové podstaty, která původně pokrývala úmyslné usmrcení jiného „v silném rozrušení, strachu, úleku nebo zmatku anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného“.

45 Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 8. 2010, sp. zn. 7 Tdo 793/2010.

„(...) útoku předcházela situace, kdy sám obžalovaný byl intenzivně napaden poškozenými, kteří jej bili a kopali a způsobili mu zranění v obličeji. Takové jednání poškozených je nutno považovat za jednoznačně zavrženíhodné. Obžalovaný také jednal pod vlivem aktuální situace, kdy subjektivně vnímal další hrozící nebezpečí ze strany větší skupiny osob, která čekala venku před hernou a která mu dala najevo, že jej chce znovu napadnout. Za této situace lze uzavřít, že obžalovaný se nacházel ve stavu silného rozrušení, strachu a zmatku. Na druhé straně soud došel k závěru, že nebyly splněny podmínky nutné obrany (...) se nemohlo jednat o reakci obžalovaného na předchozí napadení poškozenými, neboť to již skončilo a uplynula od něj relativně dlouhá doba. Pokud by tomu tak bylo, jednalo by se ze strany obžalovaného o pouhou pomstu. Ve vztahu k hrozbě dalšího násilí (...) obžalovanému nepochybně v širším slova smyslu nebezpečí další újmy na zdraví hrozilo. Samotné srocní potenciálních útočníků, doprovázené slovními výhrůžkami, mohl obžalovaný vnímat jako hrozící útok. Tento útok však nehrozil bezprostředně ze strany poškozených v momentě, kdy se všichni nacházeli uvnitř herny a hovořili spolu.“

Rozsudek Krajského soudu v Plzni ze dne 9. ledna 2014, sp. zn. 5 T 1/2013
Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 7. května 2014, sp. zn. 8 To 31/2014

„(...) po předchozí společné konzumaci alkoholu (...) poškozený udeřil obžalovaného pěstí do obličeje, na což obžalovaný reagoval tím, že zůstal chvíli sedět a potom odešel do domu, kam ho poškozený následoval a požadoval po něm, aby mu zopakoval, co říkal, protože se mu zdálo, že mu obžalovaný nadává (...) ho poškozený vyzval, aby do něj píchl nůž, s nímž před tím krájel svačinu (...) obžalovaný v důsledku strachu z dalšího napadení poškozeným, kdy k vícerym napadením došlo již v minulosti, bodl poškozeného nožem do oblasti břicha (...)“

Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 7. dubna 2014, sp. zn. 6 T 12/2013

Kromě strachu, úleku či zmatku mohou být omluvitelnými hnutími mysli např. soucit, žal nebo smutek. Bylo by možno sem zařadit i pocity neřešitelnosti či bezvýchodnosti z dlouhodobých a stresujících vztahů, např. manželské nebo partnerské krize apod. (Šámal, a další, 2012, str. 1493).

„(...) obžalovaný byl v posledních několika letech dlouhodobě frustrován chováním poškozené, která byla jeho dlouholetou manželkou a podle jeho vlastního vyjádření i jedinou ženou v jeho životě, kterou nedokázal opustit. Ta po dobu několika posledních let v abnormální míře požívala alkoholické nápoje, což vedlo téměř k rozpadu její osobnosti, uváděla se do podnapilého stavu na veřejnosti, kde často tropila drobné výtržnosti, nedodržovala základní hygienické návyky, chodila znečištěná, stýkala se s bezdomovci, s nimiž v různých časových obdobích i žila a s jedním z nich udržovala intimní styky. To vše bylo v okolí všeobecně známo a obžalovaný byl dlouhodobě vystaven veřejnému posměchu. Přesto se opakovaně, byť neúspěšně, snažil tuto situaci řešit; snažil se poškozenou přimět k absolvování odvykací léčby, domlouval jí a po dlouhou dobu vykazoval v tomto pro něho frustrujícím vztahu značnou trpělivost. (...) Pokud se tedy u obžalovaného průběžně stupňovalo psychické trauma, pocity úzkosti, beznaděje, ponížení a hněvu ze situace, na které on sám nenesl vinu a kterou nebylo v jeho silách řešit, a pokud u něho pod vlivem alkoholu došlo k uvolnění agrese a nahromaděného napětí, které vyústily v brutální napadení poškozené, je (...) namíste takové jednání posoudit jako jednání učiněné v silném rozrušení z jiného omluvitelného hnutí mysli.“

Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 16. září 2015, sp. zn. 8 To 102/2014

Pro účely kvalifikace usmrcení poškozeného jako trestného činu zabití v podobě tzv. afektdeliktu je nezbytné, aby silné rozrušení pachatele bylo vyvoláno právě některým z omluvitelných hnutí mysli. Mezi ně nepatří např. vztek pachatele z důvodu jednání, které je mu nepřijemné, ale je v souladu se zákonem (např. spor, kdy pachatel na rozdíl od poškozeného není v právu, případy, kdy poškozený na pachateli vymáhá splnění jeho dluhu apod.), emocionální reakce pachatele na situaci, kdy mu oběť odmítá být po vůli či se mu brání, anebo tzv. opojení z krve, do kterého se někdy dostane pachatel při brutálním usmrcování oběti (Šámal, a další, 2012, str. 1493). Druhou privilegující okolností je, pokud pachatel usmrtí oběť v důsledku jejího předchozího zavrženíhodného jednání. Zavrženíhodným jednáním poškozeného (tzv. provokací) se rozumí jeho chování v příkrém rozporu s morálkou, svědčící o morální zvrhlosti, bezcitnosti, bezohledném sobectví a o neúctě k ostatním osobám nebo společnosti. Konkrétně se může jednat např. o usmrcení osoby, která dlouhodobě fyzicky nebo psychicky týrala pachatele, může však jít i o jednorázové jednání poškozeného, pokud má požadovanou intenzitu, např. při překročení mezí nutné obrany nebo krajní nouze ze strany pachatele (Šámal, a další, 2012, str. 1493).

„(...) mezi obžalovaným a poškozeným došlo v inkriminovaný den k incidentu, při němž byl obžalovaný poškozeným fyzicky napaden úderem železnou tyčí, dřevěnou holí, pěstí a kopáním, na což obžalovaný reagoval tak, že poškozeného – v okamžiku, kdy ho již nenapadal a otočil se – udeřil ze zadu do temene hlavy a ze strany do spánku tupou stranou sekery, kterou krátce před tím nahmatal při pádu na zem. V útoku sekou obžalovaný pokračoval i poté, co poškozený upadl na zem (...) je spolehlivě prokázáno, že chování poškozeného bylo v minulosti vůči obžalovanému zlé a zavrženíhodné – poškozený byl vůči obžalovanému agresivní, arogantní a často ho i fyzicky napadal, a to v podstatě čímkoli, co měl zrovna po ruce. U obžalovaného tyto útoky poškozeného nezůstaly bez následků a nešlo jen o podlitiny či zhmožděny. (...) předchozí jednání poškozeného vůči obžalovanému lze považovat za zavrženíhodné s tím, že se podílelo na vzniku afektivní reakce obžalovaného v kritické době

Rozsudek Krajského soudu v Praze ze dne 15. prosince 2014, sp. zn. 6 T 56/2014

Jak ovšem v této souvislosti upozorňuje judikatura, ani pokud je u pachatele zjištěn tzv. syndrom týrané osoby, který byl z velké části způsoben chováním poškozeného vůči pachateli, nelze bez dalšího dovozovat, že čin pachatele byl výhradně důsledkem jednání poškozeného ve smyslu zločinu zabití podle § 141 tr. zákoníku. Takový závěr musí být založen na posouzení toho, zda jednání poškozeného nabylo takové intenzity, aby bylo způsobilé u osoby pachatele omezit hodnotový systém, který za běžných okolností zapovídá úmyslné usmrcení jiného.⁴⁶

Zavrženíhodným jednáním ve výše uvedeném smyslu mohou být závažné útoky na lidský život, zdraví, svobodu a důstojnost (např. opakované fyzické napadání, mučení, domácí násilí, psychické týrání, včetně nejrůznějších typů šikany, vydírání, sexuální zneužívání, závažné porušování domovní svobody, tzv. sousedský teror, závažné případy pronásledování, ale i šíření pomluv a psychicky zraňujících informací). Opatrně je třeba posuzovat útoky vůči majetku, kde by bylo možno považovat za zavrženíhodné jednání jen mimořádně závažné útoky mající za následek ohrožení existenční jistoty postiženého, např. ve formě ožebračení, ztráty domova, anebo jde-li současně o výrazný zásah do osobnostní sféry (např. úmyslné zdemolování zařízení a vybavení domácnosti, zabití či utýrání domácích či hospodářských zvířat, zejména má-li k nim postižený osobní vztah) (Šámal, a další, 2012, str. 1494). Mezi předchozím zavrženíhodným jednáním poškozeného a úmyslným usmrcením ze strany pachatele musí být dána zřejmá a nepochybná příčinná souvislost. Zavrženíhodné jednání poškozeného nesmí být vyprovokováno ze strany pachatele, neboť je třeba trvat na tom, že při použití privilegované skutkové podstaty zabití musí jít o ospravedlňující pohnutku, a nikoli o vyprovokování jednání poškozeného, na které pak pachatel reaguje smrtícím útokem, anebo dokonce o vyprovokování takového zavrženíhodného jednání od počátku s tím, aby pak mohl pachatel poškozeného usmrtit (Šámal, a další, 2012, str. 1494).

46 Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 1. 2016, sp. zn. 3 Tdo 35/2016.

V.3. Trestný čin vraždy novorozeného dítěte matkou

Vražda novorozeného dítěte matkou (§ 142 tr. zákoníku) je vedle trestného činu zabití druhou privilegovanou skutkovou podstatou k trestnému činu vraždy. Skutková podstata zahrnuje úmyslný útok na život jiného člověka a závažný účinek v podobě jeho smrti, což odůvodňuje zařazení tohoto trestného činu pro účely výzkumu mezi závažné násilné trestné činy.

Rámeček 6: Právní úprava trestného činu vraždy novorozeného dítěte matkou (§ 142 tr. zákoníku)

Matka, která v rozrušení způsobeném porodem úmyslně usmrtí při porodu nebo bezprostředně po něm své novorozené dítě, bude potrestána odnětím svobody na tři léta až osm let.

Jedná se o zvláštní druh vraždy⁴⁷, specifický svým subjektem, předmětem útoku, duševním stavem pachatele v době činu a dobou útoku. Pachatelem tohoto trestného činu může být pouze matka novorozeného dítěte, jedná se o tzv. konkrétní subjekt trestného činu (Novotný, a další, 2010, str. 206). Mírnější kvalifikace jednání matky jako vraždy novorozeného dítěte matkou dle § 142 a nikoli jako vraždy dle § 140 se použije i tehdy, pokud se matka v rozrušení způsobeném porodem podílí na úmyslném usmrcení svého dítěte jako spolupachatel (když samotné usmrcení novorozence provede jiná osoba, jednající společně s matkou, resp. v součinnosti s ní – tato druhá osoba se tím ovšem stává pachatelem vraždy dle § 140 tr. zákoníku) nebo jako účastník (např. když jako pomocník umožní nebo usnadní jinému usmrcení svého novorozence). Naopak osoba, která matku navedla nebo jí poskytla pomoc k realizaci jejího úmyslu usmrtit své novorozené dítě (i když matka novorozence usmrtila v rozrušení způsobeném porodem), je trestná jako účastník – návodce nebo pomocník – trestného činu vraždy dle § 140 (Šámal, a další, 2012, str. 1499).

Předmětem útoku u tohoto trestného činu je novorozené dítě. Novorozeným dítětem se rozumí dítě od počátku porodu, a to i tehdy, když zcela neopustilo matčino tělo a není od něj zcela odděleno. Novorozené dítě musí být živé a musí být vyvinuté natolik, aby bylo schopné mimoděložního života, a to alespoň po určitou dobu, jinak by se jednalo o přerušování těhotenství (Šámal, a další, 2012, str. 1498).

Aby bylo usmrcení novorozence kvalifikováno podle § 142 tr. zákoníku, musí tak matka učinit v rozrušení způsobeném porodem. Rozrušení způsobené porodem je výjimečné rozpoložení matky, které má původ ve fyziologických procesech vyvolaných porodem. Tento psychický stav oslabuje vůli matky a její odolnost vůči vnějším i vnitřním podnětům a brzdí plné rozvinutí mateřského pudu. Musí být způsoben porodem. Stav rozrušení z hlediska jeho počátku spadá v jedno s počátkem porodu a trvá zpravidla několik hodin, výjimečně i dnů. Z toho vyplývá, že složitější je to s vymezením doby jeho ukončení, neboť jde o zcela individuální záležitost, přičemž zodpovězení této otázky je zásadně na znalcích.⁴⁸ Rozhodující je stav matky v době činu, nikoliv její případné předchozí záměry. Podle judikatury skutečnost, že těhotná žena pojala již před porodem úmysl zbavit se

47 I když vzhledem k prvku rozrušení pachatele jako znaku skutkové podstaty by bylo přílehavější hovořit o zvláštním druhu zabití.

48 Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 13. 5. 2014, sp. zn. 7 Tdo 571/2014.

vraždou svého novorozeného dítěte, jež pak při porodu nebo hned po něm úmyslně, ovšem v rozrušení způsobeném porodem, usmrtí, nevyklučuje, aby byl čin posuzován jako mírnější trestný čin vraždy novorozeného dítěte matkou.⁴⁹ Naproti tomu nelze presumovat, že každé úmyslné usmrcení dítěte matkou při porodu nebo krátce po něm bylo spácháno v rozrušení způsobeném porodem. Zjištění, že matka úmyslně usmrtila své dítě právě v rozrušení způsobeném porodem, musí vyplývat z provedeného dokazování (zejména z posudku znalce).⁵⁰

„(...) ze strany obžalované šlo především o utajované těhotenství. Jmenovaná o své graviditě neřekla nikomu, ani známým ani svému dlouholetému druhovi či matce (...) v místnostech obývaných obžalovanou se nenacházely žádné věci pro novorozence, nebylo připraveno zavazadlo pro hospitalizaci z důvodu porodu a následnou péči o dítě. Další podstatnou okolností je ze strany obžalované ignorování jakékoli lékařské péče (...) po nástupu porodu nepožádala nikoho o pomoc, ač toho byla schopna, telefonicky neuvědomila tísňovou linku, přestože měla k dispozici funkční mobilní telefon. V průběhu porodu se chovala zcela racionálně, pohybovala se po místnosti, našla předmět vhodný k usmrcení dítěte, rovněž tak samotné uložení dítěte do úložného prostoru válendy, jakož i jeho zabalení, v žádném případě nesvědčí o opaku. (...) Všem tvrdí, že nerodila, nýbrž šlo u ní o potrat (...) byla orientovaná, dokázala reagovat na dotazy. (...) Smysl protiprávního jednání je tedy nutno spatřovat v zakrytí problému těhotenství a porodu v kontextu vyhodnocení neutěšené finanční situace a snaze závažný problém vyřešit bez vědomí a přičinění dalších osob. (...) Všechny zmíněné okolnosti (...) nesvědčí o tom, že by se obžalovaná nacházela v takovém rozrušení způsobeném porodem, jak vyžaduje ustanovení § 142 tr. zákoníku.“

Rozsudek Krajského soudu v Ostravě ze dne 27. dubna 2015, sp. zn. 31 T 3/2015

„Rozrušení způsobené porodem“ je specifickým znakem skutkové podstaty trestného činu dle § 142 tr. zákoníku a nelze ho směřovat s obecnými podmínkami trestní odpovědnosti, vztahujícími se k duševnímu stavu pachatele. Nelze tedy ztotožňovat, směřovat či zaměňovat příčetnost a absenci rozrušení způsobeného porodem, neboť jejich kritéria a význam pro posouzení trestní odpovědnosti jsou odlišné. Nelze proto ani vyloučit situaci, kdy, ač byla obviněná příčetná, jednala pod takovým vlivem nepříznivých faktorů charakterizujících její porod, že šlo o stav rozrušení způsobený porodem a že její jednání naplňovalo znaky trestného činu vraždy novorozeného dítěte matkou.⁵¹

V jednom z analyzovaných případů, v němž byla pachatelka odsouzena za trestný čin vraždy novorozeného dítěte matkou ve stadiu pokusu dle § 21 odst. 1, § 142 tr. zákoníku, se znalci z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie (jeden se specializací klinická psychologie) ve svém posudku k jejímu duševnímu stavu vyjádřili následovně: „Posuzovaná netrpí a netrpěla žádnou duševní chorobou ve vlastním slova smyslu, psychotického rázu. Přítomna je lehká mentální retardace a dále porucha osobnosti, která je výrazně simplexní a nezralá. V posuzované době byly schopnosti obviněné rozpoznat protiprávnost svého chování a toto jednání dále ovládat vlivem mentální retardace podstatně sníženy, nebyly však vymizelé a ani tomu se blíží. (...) Posuzovaná o svém těhotenství nevěděla. (...) Nečekaný porod byl vysokou stresovou zátěží, převyšující její adaptační schopnosti. Jednala zbrkle, dle simplexní osobnosti a nízkého intelektu, v prostém rozrušení, nikoliv pod vlivem duševní choroby. (...) Její schopnost poskytnout po porodu novorozenci nutnou pomoc byla pro poruchu intelektu a osobnosti podstatně snížena, nebyla však vymizelá. (...) Z psychologického hlediska byl porod a jeho průběh pro obviněnou traumatickým zážitkem a jako na takový na něj i reagovala, tedy emocionálně a afektivně, bez racionální úvahy a ohledu na následky svého chování. Tato reakce byla v plném souladu s jejím osobnostním formátem a úrovní intelektu, tedy zjednodušená, simplexní, zmatená, zkratková.“

Trestní věc vedená u Krajského soudu v Praze, sp. zn. 5 T 60/2013

Pro kvalifikaci podle § 142 tr. zákoníku je dále nutné, aby k usmrcení novorozence došlo při porodu či bezprostředně po něm. Pojmem při porodu se rozumí doba od okamžiku počátku porodu až do okamžiku jeho ukončení. Počátkem porodu je okamžik, kdy dítě začne opouštět tělo matky (kdy se při porodu objeví hlavička nebo jiná část dítěte, při císařském řezu jde zřejmě o začátek operativního zákroku). Pro účely trestního práva je třeba

49 Rozhodnutí Krajského soudu v Brně ze dne 11. března 1953, 8 To 13/53.

50 Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 10. 2012, sp. zn. 11 Tdo 149/2012.

51 Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 2. 2003, sp. zn. 7 Tdo 156/2003.

považovat porod za ukončený až okamžikem porození lůžka, tedy skončením tzv. třetí doby porodní (Šámal, a další, 2012, str. 1499). Pro vymezení doby bezprostředně po porodu je rozhodné trvání stavu rozrušení způsobeného porodem. Stav rozrušení zpravidla netrvá dlouho po porodu, neboť je vymezován spíše hodinami než dny. Obecně se předpokládá, že rodička vyčerpaná porodem zpravidla usne, čímž dojde ke zklidnění nervové soustavy, a rozrušení způsobené porodem tak pomine. Může však ve výjimečných případech trvat i několik dní. V takovém případě doba „bezprostředně po porodu“ skončí teprve tehdy, kdy u matky novorozeného dítěte pomine stav „rozrušení způsobeného porodem“ (Šámal, a další, 2012, str. 1499).

Kriminologické výzkumy, zabývající se pachatelkami odsouzenými za trestný čin, odpovídající jednání popsanému ve skutkové podstatě vraždy novorozeného dítěte matkou, ukázaly, že většinou jde o mladé, svobodné ženy, se základním vzděláním. U 40 % žen byl zjištěn inferiorní intelekt až mentální retardace, zbytek tvoří dolní pásmo průměru. V anamnéze většinou nemívají trestnou činnost, ve svém okolí i v zaměstnání jsou hodnoceny většinou kladně. Nejčastějším motivem jejich kriminálního jednání bývá nechtěné těhotenství, strach z pomluv a předsudků, příp. konfliktní vztahy. U vdaných pachatelek to bývá negativní postoj otce k narozenému dítěti nebo rodičkou nenáviděný biologický otec. Individuálně jsou v těchto případech posuzovány případy, kdy jde o „návod“ nebo třeba o aktivní spoluúčast partnera na vraždě. Při samotném úmrtí jde hlavně o „pasivní homicidium“ (neposkytnutí pomoci) a příčinou smrti bývá nejčastěji udušení (Blatníková & Netík, 2007, str. 36).

V.4. Trestný čin těžkého ublížení na zdraví

Již základní skutková podstata trestného činu těžkého ublížení na zdraví naplňuje naši definici závažné násilné kriminality, neboť zahrnuje úmyslný útok na zdraví člověka a závažný účinek v podobě těžké újmy na zdraví oběti. Proto tento trestný čin patří mezi závažnou trestnou činnost ve všech variantách, které nabízejí jeho základní a kvalifikované skutkové podstaty.

Rámeček 7: Právní úprava trestného činu těžkého ublížení na zdraví (§ 145 tr. zákoníku)

- (1) Kdo jinému úmyslně způsobí těžkou újmu na zdraví, bude potrestán odnětím svobody na tři léta až deset let.
- (2) Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1
 - a) na dvou nebo více osobách,
 - b) na těhotné ženě,
 - c) na dítěti mladším patnácti let,
 - d) na svědkovi, znalci nebo tlumočnickovi v souvislosti s výkonem jejich povinnosti,
 - e) na zdravotnickém pracovníkovi při výkonu zdravotnického zaměstnání nebo povolání směřujícího k záchraně života nebo ochraně zdraví, nebo na jiném, který plnil svoji obdobnou povinnost při ochraně života, zdraví nebo majetku vyplývající z jeho zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce nebo uloženou mu podle zákona,
 - f) na jiném pro jeho skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je skutečně nebo domněle bez vyznání,
 - g) opětovně nebo poté, co spáchal jiný zvláště závažný zločin spojený s úmyslným způsobením těžké újmy na zdraví nebo smrti nebo jeho pokus, nebo
 - h) ze zavrženíhodné pohnutky.
- (3) Odnětím svobody na osm až šestnáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 smrt.
- (4) Příprava je trestná.

Jak již bylo uvedeno výše, těžká újma na zdraví je v § 122 odst. 2 tr. zákoníku vymezena tak, že se musí jednat o jeden z následujících případů: (i) zmrzačení, (ii) ztráta nebo

podstatné snížení pracovní způsobilosti, (iii) ochromení údu, (iv) ztráta nebo podstatné oslabení funkce smyslového ústrojí, (v) poškození důležitého orgánu, (vi) zohyždění, (vii) vyvolání potratu nebo usmrcení plodu, (viii) mučivé útrapy, nebo (ix) delší dobu trvající porucha zdraví; a zároveň taková újma musí mít charakter vážné poruchy zdraví nebo jiného vážného onemocnění. Za zmrzačení se pokládá trvale chorobný stav, charakterizovaný značnou změnou těla nebo jeho části, a to převážně tvarovou (např. deformace páteře, projevující se jako větší hrb) či převážně funkční (např. ztuhlost kyčelního kloubu v nepříznivém postavení), a/nebo ztrátou některé z končetin nebo jejich podstatných částí (Šámal, a další, 2012, str. 1319). Ztrátou nebo podstatným snížením pracovní způsobilosti se rozumí trvalý chorobný stav nebo ztráta části těla, spojené s úplnou ztrátou, nebo alespoň s podstatným snížením povšechné pracovní způsobilosti. Přitom povšechnou pracovní způsobilost je třeba odlišovat od pracovní způsobilosti v konkrétním dosavadním povolání. Mohou nastávat případy, kdy pracovní způsobilost v dosavadním povolání a v jiných přiměřených povoláních zůstane nedotčena, zatímco povšechná pracovní způsobilost se sníží. Vyžaduje se, aby snížení povšechné pracovní způsobilosti bylo trvalé, závažné a podstatné. Z hlediska soudně lékařského jde většinou o případy, kdy pracovní nezpůsobilost je vyšší než 50 % (Šámal, a další, 2012, stránky 1319-1320).

Ochromení údu je trvalá nezpůsobilost nebo značně snížená schopnost pohybu horní nebo dolní končetiny nebo její značné části. Podle judikatury pod tento pojem spadají případy, kdy je končetina sice zachována, ale ochrnutá, což znemožňuje její funkci. Nepatří sem naopak případy, kdy jde o znehybnění několika prstů ruky, je-li ruka nadále prakticky upotřebitelnou, ani případy, kdy ruka je ochrnutím znehybněna v zápěstí, kdežto ramenní a loketní kloub je neporušen (Šámal, a další, 2012, str. 1320). Pokud jde o ztrátu nebo podstatné oslabení funkce smyslového ústrojí, v praxi nejčastější bývá postižení zraku a sluchu. Za podstatné zhoršení zraku nebo sluchu se pokládá snížení zraku nebo sluchu méně než na polovinu předchozí smyslové funkce (Šámal, a další, 2012, str. 1320). U ostatních druhů smyslového ústrojí (čich, chuť, hmat) je třeba zvažovat, zda ztráta nebo podstatné snížení jejich funkcí samy o sobě naplňují podmínku vážné poruchy zdraví. V praxi tak soudy shledávají těžkou újmu na zdraví v případech, kdy poškozený utrpí v důsledku trestného činu ztrátu čichu či chuti spíše tehdy, pokud zároveň dojde u poškozeného i k jiné závažnější poruše zdravotního stavu.

„(...) obžalovaný (...) nejméně jednou ranou pěstí udeřil do obličeje poškozeného (...), který v důsledku toho upadl na zem a udeřil se hlavou o podlahu pokrytou keramickou dlažbou, při pádu utrpěl tenkou zlomeninu týlní kosti vlevo a zhmoždění mozku na spodině čelního laloku vpravo, tedy těžké strukturální poranění mozku, které jej na dobu 10 dnů citelně omezilo v obvyklém způsobu života a zanechalo trvalý následek v podobě ztráty čichu.“

Rozsudek Okresního soudu v Uherském Hradišti ze dne 3. září 2015, sp. zn. 18 T 98/2015

Za poškození důležitého orgánu se považuje takové porušení některého z tělesných orgánů, při němž vzniká nebezpečí pro život nebo jiný závažný déletrvající nebo trvalý následek. Odborná literatura a judikatura jako příklady uvádějí např. zhmoždění nebo stlačení mozku kostními úlomky nebo krevním výronem, poranění míchy, ztrátu nebo podstatné zhoršení řeči podmíněné změnami na příslušných orgánech, poranění dýchacích cest spojené s vdechováním krve nebo šířením infekce do okolí, poranění srdce a velkých cév, poranění pronikající do dutých orgánů (žaludku a střev), poranění jater, ledvin, sle-

ziny, slinivky břišní, ale i ztrátu vidění na jednom oku, ztrátu sluchu na jednom uchu a poranění kloubu nebo nervu, půjde-li o závažný déletrvajícím nebo trvalý stav (Šámal, a další, 2012, str. 1321).

„Obžalovaný poškozeného (...) několikrát udeřil pěstí a teleskopickým obuškem do hlavy a břicha, čímž mu způsobil vpáčenou zlomeninu levé spánkové kosti s pohmožděním levého temenního a spánkového laloku mozku, odřeninou nosu, oděrky levé strany čela, oděrky pravého kolene s opakovanou hospitalizací (...) v důsledku čehož má trvalé následky v podobě epilepsie s křečovými stavy a nutností trvalé léčby, režimových opatření a doživotních omezení (zejména nemožnost získat řidičské oprávnění). (...) je pak naplněno ustanovení § 122 odst. 2 písm. e) trestního zákoníku, které předpokládá, že těžkou újmu na zdraví je poškození důležitého orgánu, čímž zranění mozku a s ním související doživotní následky v podobě epilepsie nepochybně jsou.“

Rozsudek Okresního soudu v Ústí nad Labem ze dne 5. listopadu 2015, sp. zn. 6 T 134/2014

Zohydřením je každá viditelná, trvale hyzdící změna těla, která mění vzhled poraněného k horšímu a vzbuzuje odpor a ošklivost (Šámal, a další, 2012, str. 1321). Vyvolání potratu je jednání, které má za následek přerušení těhotenství dříve, než dojde k porodu, byť i předčasněmu (např. vozidlo porazí těhotnou ženu, která následkem toho potratí). Předpokladem vyvolání potratu je, že lidský plod je v době činu vyvolávajícího potrat živý a schopný dalšího vývoje. Usmrcením plodu je jednání, jehož následkem je smrt (odumření) plodu, aniž dojde současně nebo bezprostředně k jeho vypuzení (Šámal, a další, 2012, str. 1322). Za mučivé útrapy je třeba považovat mimořádné, vystupňované nebo prodlužované bolesti tělesné nebo duševní, které jsou na hranici snesitelnosti, byť i jen kratší dobu trvající, nebo sice bolesti snesitelné, ale déle trvající, které velmi citelně zasahují celou osobnost postiženého, u něhož pak převládá převážné vnímání bolesti, vyvolávající v něm popř. obavy z jejich dlouhého neutuchajícího trvání, pocity, že bolesti vážně ohrožují zdraví nebo život postiženého, apod. (jako příklady se uvádějí sypání soli nebo pepře do ran, opakované tlučení do modřin, svazování řemeny tak, že se řemeny zařezávají atd.) (Šámal, a další, 2012, str. 1322-1323).

Za delší dobu trvající poruchu zdraví se v soudní praxi považuje vážná porucha zdraví nebo vážné onemocnění, které omezují způsob života poškozeného nejméně po dobu šesti týdnů. Tato hranice je ovšem spíše orientační. Je třeba mít na paměti, že díky pokroku ve zdravotnictví lze podstatně zkracovat trvání stavu, který odpovídá vážné poruše zdraví, i u těch nejzávažnějších zranění. V takových případech nelze bez dalšího uzavřít, že se nejednalo o delší dobu trvající poruchu zdraví jen proto, že stav, odpovídající vážné poruše zdraví, trval méně než šest týdnů (Šámal, a další, 2012, str. 1177). Závěr o delší době trvající poruše zdraví je odůvodněn též tehdy, jestliže sice vážná porucha zdraví omezující obvyklý způsob života poškozeného trvá kratší dobu než šest týdnů, avšak současně se vyznačuje značnou délkou léčení a pracovní neschopnosti výrazně přesahující uvedenou dobu. Přitom je podstatné zjištění, že poškozená osoba byla nejméně po celou tuto dobu podstatně omezena v obvyklém způsobu života.⁵² Těžkou újmu na zdraví v podobě delší dobu trvající poruchy zdraví soudy v praxi shledávají mj. v případech, kdy se u poškozeného v důsledku trestného činu pachatele rozvine dlouhodobá posttraumatická stresová porucha, pokud představuje velmi citelnou újmu v obvyklém způsobu života poškozeného.⁵³

52 Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. 2. 2014, sp. zn. 6 Tdo 122/2014.

53 Např. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 5. 2014, sp. zn. 6 Tdo 400/2014; rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. 8. 2010, sp. zn. 3 Tdo 611/2010; rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 30. 5. 2012, sp. zn. 56 T 6/2012; usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 7. 2017, sp. zn. 8 Tdo 751/2017.

„Z lékařských zpráv a znaleckého posudku z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie, jakož i z výslechu znalce MUDr. P. K. bylo zjištěno, že (...) v přímém důsledku napadení se u posuzovaného rozvinula posttraumatická stresová porucha, která je charakterizována opakovanými vtíravými myšlenkami na trauma. Obvyklé jsou úlekové reakce, emoční otupění a vyhýbání se okolnostem souvisejícím s traumatem. Skutečnost, že nešlo jen o jednorázový akt, tedy traumatizující, ale ukončený děj, nýbrž o nutnou další interakci s osobou, která trauma způsobila, vede u posuzovaného k rozvoji protrahované depresivní reakce, kdy je ovládnán strachem z budoucnosti a popadá pocitům zoufalství a bezmoci. (...) v důsledku popsanych duševních změn je narušen obvyklý způsob života poškozeného, a to již dlouhodobě, v řádu měsíců, neboť už není schopen využívat svůj rekreační objekt ke svému účelu. Pobyt zde je spojen s traumatickými reminiscencemi, trvalými obavami a poruchou spánku. Vzhledem k již věkem omezeným možnostem poškozeného adaptovat se na nové podmínky je tento stav hrubým zásahem do obvyklého způsobu jeho života.“

Rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 6 ze dne 15. ledna 2014, sp. zn. 2 T 20/2013

Způsobení těžké újmy na zdraví je jakékoli jednání, jehož následkem je těžká újma na zdraví. Přitom je nerozhodné, jakých prostředků bylo při něm použito, zda šlo o jednání jednorázové nebo o jednání postupné a dlouhodobé. Způsobit těžkou újmu na zdraví lze jak konáním, tak i opomenutím takového konání, k němuž byl pachatel podle okolností a svých poměrů povinen ve smyslu § 112 tr. zákoníku (Šámal, a další, 2012, str. 1529).⁵⁴ Oběť těžkého ublížení na zdraví může být již před útokem pachatele zraněná. Jak v jednom ze svých rozhodnutí konstatoval Nejvyšší soud, pro závěr o způsobení těžké újmy na zdraví není podstatné, jaký byl zdravotní stav poškozené osoby před spácháním protiprávního činu pachatele, nýbrž to, že v důsledku takového činu došlo k zhoršení jejího celkového zdravotního stavu.⁵⁵ Při posouzení závažnosti újmy na zdraví vychází soud z vyjádření znalce. Úkolem znalce, zpravidla z oboru zdravotnictví, odvětví soudního lékařství (popř. z odvětví traumatologie nebo jiného specializovaného odvětví), je na základě skutkového popisu zranění či jiné poruchy zdraví nebo onemocnění a jeho projevů a následků, podrobně vylíčit povahu a závažnost poruchy zdraví nebo jiného vážného onemocnění. Závěr, zda v konkrétním případě došlo k těžké újmě na zdraví či jen k ublížení na zdraví, je však závěrem právním, který přísluší učinit soudu, a nikoli znalci (Šámal, a další, 2012, str. 1530).

Pro kvalifikaci činu jako těžkého ublížení na zdraví je nutné, aby měl pachatel v úmyslu svým útokem způsobit oběti těžkou újmu na zdraví. Jinými slovy, zásadně tedy nestačí, aby pachatel úmyslně vykonal něco, co způsobilo těžkou újmu na zdraví, nýbrž je třeba, aby jeho úmysl též směřoval ke způsobení těžké újmy na zdraví. Pro závěr, že těžká újma na zdraví byla pachatelem způsobena úmyslně, ovšem není nutné, aby pachatel chtěl způsobit právě takové poranění, které bylo jeho jednáním způsobeno (Šámal, a další, 2012, str. 1531). K otázce úmyslu pachatele ve vztahu k trestnému činu těžkého ublížení na zdraví existuje poměrně bohatá judikatura. Při právním posuzování jednání pachatele zločinu těžkého ublížení na zdraví, jímž útočí proti zdraví poškozeného, nelze vycházet jen z toho, jaká újma na zdraví poškozeného může být takovýmto útokem způsobena, ale je třeba přihlídnout i k okolnostem, za kterých se útok stane, jakým předmětem je útočeno a jaké nebezpečí pro napadeného z útoku hrozí. Z hlediska úmyslu způsobit těžkou újmu na zdraví stačí zjištění, že pachatel věděl, že svým jednáním může způsobit tento

54 Jednáním se rozumí i opomenutí takového konání, k němuž byl pachatel povinen podle jiného právního předpisu, úředního rozhodnutí nebo smlouvy, v důsledku dobrovolného převzetí povinnosti konat nebo vyplývala-li taková jeho zvláštní povinnost z jeho předchozího ohrožujícího jednání anebo k němuž byl z jiného důvodu podle okolností a svých poměrů povinen (§ 112 tr. zákoníku).

55 Usnesení Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. 3 Tdo 1445/2014, ze dne 26. 11. 2014.

těžší následek, a byl s tím srozuměn (úmysl nepřímý, eventuální).⁵⁶ Jestliže bylo pouze na vůli obviněného, jakým způsobem a jakou intenzitou zaútočí proti poškozenému, pak ze způsobu vedení útoku, kdy tento byl veden proti klečícímu poškozenému do oblasti jeho hlavy, lze dovodit přinejmenším srozumění obviněného s následkem ve formě možného těžkého ublížení na zdraví poškozeného.⁵⁷

Značnou část analyzovaných případů tvořily takové, kdy soudy jednání pachatele kvalifikovaly jako trestný čin těžkého ublížení na zdraví ve stadiu pokusu dle § 21 odst. 1 k § 145 odst. 1 tr. zákoníku. Kromě těch případů pokusu tohoto trestného činu, kdy byl zřejmý úmysl pachatele způsobit oběti těžkou újmu na zdraví, ač k ní z nejrůznějších důvodů nedošlo, se v analyzovaném souboru v podobné míře vyskytovaly i trestní věci, v nichž soud shledal zavinění pachatele ve formě úmyslu nepřímého, neboť došel k závěru, že pachatel, i když těžkou újmu na zdraví oběti svým útokem přímo způsobit nechtěl, byl s tím pro případ, že k takovému těžšímu následku dojde, srozuměn.

„Obžalovaný fyzicky napadl svoji manželku B. M. tak, že ji nejméně jedenkrát udeřil rukou sevřenou v pěst do oblasti levého oka a levé tváře, stříkal ji na hlavu z práškového hasicího přístroje (...) nejméně dvakrát ji udeřil násadou koštěte přes nohy, vytáhl ji za ruce z bytu na chodbu domu, kde ji skopl do mezípatra, a poté, co se poškozená dostala ven před dům, na ni z otevřeného okna ve výšce 4,9 m postupně házel různé předměty, a to žehličku, rychlovarnou konvici, kávovar, dřevěný podnos, talíře, květináče, garnýž se závěsem a práškový hasicí přístroj o váze 0,795 kg a následně vyběhl za poškozenou ven, kde ji kopl do břicha, přičemž způsobil (...) četné oděrky v obličejí, svleče orientovanou řeznou ránu o délce 3 cm, zhmoždění měkkých tkání (...) když tímto jednáním mohl způsobit poškozené závažnější zranění, a to v důsledku kopání do břicha roztržení ledviny, případně jater, spojené s bezprostředním ohrožením života pro možnost vykrvácení, a v případě zásahu hlavy některými předměty, které vyhazoval z okna, např. hasicím přístrojem, zlomení klenby lebni, zakrvácení do dutiny lebni, případně pohmoždění mozku.“

Rozsudek Okresního soudu v Domažlicích ze dne 26. srpna 2014, sp. zn. 1 T 152/2014

„(...) znalec uvedl, že každý útok vedený skleněným předmětem proti hlavě či obličejí je dobře způsobilý ke vzniku nepoměrně závažnějších poranění, jako je zlomenina klenby lebni se zakrvácením do dutiny lebni, (...) mohou vznikat i devastační poranění měkkých tkání obličejí včetně ztrátového poranění oka (...) obžalovaný si musel být vědom toho, že při takovém úderu sklenicí (...) může způsobit zranění, jak se o nich zmiňuje znalec ve svém posudku (...) Z hlediska úmyslu způsobit těžkou újmu na zdraví přítom postačí zjištění, že pachatel věděl, že svým jednáním může způsobit těžší následek a byl s ním srozuměn (úmysl nepřímý), přičemž v konkrétním případě z provedených důkazů vyplynulo, že obžalovaný v přímém úmyslu udeřil poškozeného tlustostěnnou pivní sklenicí do obličejí s takovou razancí, že došlo k jejímu rozbití, čímž mu způsobil shora popsaná zranění, avšak při daném mechanismu útoku mohlo dojít k nepoměrně závažnějším zraněním, která ze soudně lékařského hlediska naplňují taxativa poškození důležitého orgánu (...) a pouze shodou šťastných okolností nedošlo k takovému následku.“

Rozsudek Krajského soudu v Ostravě ze dne 1. července 2015, sp. zn. 5 To 244/2015

Podobně jako u trestného činu vraždy je jednání, směřující k úmyslnému těžkému ublížení na zdraví, trestné již ve stadiu přípravy (§ 145 odst. 4 tr. zákoníku). To platí pro všechny varianty tohoto trestného činu, obsažené v základní i kvalifikovaných skutkových podstatách.

56 Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 8. 2016, sp. zn. 8 Tdo 1043/2016.

57 Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 4. 2015, sp. zn. 6 Tdo 436/2015.

V.5. Trestný čin týrání zvířat

Trestný čin týrání zvířat se stal součástí trestněprávní ochrany životního prostředí novelizací již předešlého trestního zákona jako výraz chápání zvířete nikoli pouze jako věci v právním slova smyslu, ale jako živého tvora, schopného pociťovat bolest a vnímat utrpení.⁵⁸ Ustanovení § 302 trestního zákoníku, ačkoli vychází z dřívější úpravy trestného činu týrání zvířat podle § 203 tr. zák., je poněkud odlišně koncipováno. Původně se jednalo o dvě skutkové podstaty, které postihovaly odnětím svobody až na jeden rok týrání zvířete pouze v případech recidivy nebo až teprve, pokud došlo k utýrání zvířete. V platném trestním zákoníku se postih za týrání zvířat zpřísnil. Aktuální právní úprava obsahuje jednu základní skutkovou podstatu, přičemž jde o dvě samostatné alternativy trestného činu týrání zvířat, které se liší intenzitou týrání a okolností, zda k němu došlo na místě veřejnosti přístupném, či nikoli, přičemž jiné jsou i okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby.

Rámeček 8: Právní úprava trestného činu týrání zvířat (§ 302 tr. zákoníku)

- (1) Kdo týrá zvíře
 - a) zvlášť surovým nebo trýznivým způsobem, nebo
 - b) surovým nebo trýznivým způsobem veřejně nebo na místě veřejnosti přístupném, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta, zákazem činnosti nebo propadnutím věci.
- (2) Odnětím svobody na šest měsíců až tři léta nebo zákazem činnosti bude pachatel potrestán,
 - a) byl-li za čin uvedený v odstavci 1 v posledních třech letech odsouzen nebo potrestán, nebo
 - b) způsobí-li týranému zvířeti takovým činem trvalé následky na zdraví nebo smrt.
- (3) Odnětím svobody na jeden rok až pět let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 na větším počtu zvířat.

Trestněprávní ochrana navazuje na zákon č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání. Předmětem útoku trestného činu podle § 302 tr. zákoníku je zvíře. Zvířetem⁵⁹ se rozumí každý živý obratlovec, kromě člověka, včetně volně žijícího zvířecího jedince a jeho formy schopné samostatného života (nikoli však plod nebo embryo). Trestné je týrání zvířat jak volně žijících, tak i chovaných v péči lidí. Nezáleží na tom, zda pachatel týrá zvíře, které je jeho vlastní, nebo zvíře cizí, popřípadě ani na tom, z jakého důvodu se pachateli dostalo do dispozice cizí zvíře. Pojem a jednotlivé formy týrání zvířat velmi podrobně vymezuje § 4 zmíněného zákona č. 246/1992 Sb. Samotný trestní zákoník žádnou bližší konkrétní zaci toho, co je třeba považovat za týrání zvířete, neobsahuje. Obecně se týráním rozumí určitý způsob zlého nakládání s živým tvorem, které mu působí nějaké útrapy a příkoří. Na rozdíl od týrání osoby však v případě týrání zvířat nemusí být jednání pachatele soustavnější a trvajícím povahy. Může jít např. o podání jedu zvířeti, který mu způsobí značné útrapy nebo o postřelení, jehož následkem dojde k porušení důležitých funkcí organismu živého tvora. Trestným činem se týrání zvířat stává ve chvíli, kdy způsob týrání dosáhl určité vyšší intenzity a závažnosti, popř. mělo toto jednání závažnější následky. Tyto znaky jsou hranicí mezi přestupkem, který je postihován podle zákona na ochranu zvířat proti týrání, a trestným činem stíhaným podle trestního zákoníku. Ke spáchání trestného činu týrání dle § 302 tr. zákoníku nepostačí prosté týrání zvířete způsobem uvedeným v zákoně

58 Objekt trestného činu týrání zvířat podle § 302 je zájem na ochraně zvířat, která jsou živými tvory schopnými pociťovat bolest a utrpení, a to před týráním, poškozováním jejich zdraví a jejich bezdůvodným usmrcením člověkem.

59 Viz ustanovení § 3 písm. a) zákona č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání, v platném znění.

č. 246/1992 Sb., ale musí k tomu přistoupit alespoň jedna z dalších alternativně stanovených okolností, a to, že jde o: a) zvlášť surový nebo trýznivý způsob týrání, nebo b) surový nebo trýznivý způsob týrání, k němuž došlo veřejně nebo na místě veřejnosti přístupném.

Definici závažné násilné kriminality tedy naplňuje trestný čin týrání zvířat ve všech svých variantách, neboť již základní skutková podstata se vztahuje na závažné útoky proti tělesné integritě živého tvora (zvířete). V praxi se bude jednat o fyzickou újmu, která představuje velmi závažné porušení fyzického zdraví a ohrožení života zvířete. Vyžaduje se zvlášť intenzivní způsob týrání nebo intenzivní způsob týrání veřejně nebo na místě veřejnosti přístupném. Tento trestný čin pokrývá širokou škálu jednání, která způsobují zvířeti jako živému tvorovi mučivé, především fyzické útrapy (bolesti). Může jít o fyzické násilí (mlácení, škracení, bodání, pořezání) na zvířeti, ale o týrání půjde i v případech velmi špatné péče o zvíře, např. ponechání bez potravy, bez lékařského ošetření, pokud následky takového jednání budou pro zvíře mučivé. Může však jít rovněž o jednorázové případy, např. otrávení (podání jedu) nebo postřelení, kdy jsou zvířeti způsobeny trýznivé útrapy apod. Zvlášť surový a zvlášť trýznivý způsob týrání zahrnuje případy, jež se vyznačují a) extrémně vysokou mírou brutality, která se vymyká z běžného způsobu týrání (postizitelného jako přestupek), nebo b) tím, že zvíře je vystaveno extrémním bolestem, utrpení a šokujícím prožitkům⁶⁰ na hranici nesnesitelnosti trvajícím i po kratší dobu (Drašítk, Fremr, Durdík, Růžička, & Sotolář, 2015, str. 2484). Zvlášť surový nebo trýznivý způsob týrání může spočívat ve vysoké intenzitě týrání, v delší době, v opakovaném jednání charakterizovaném jako týrání, použití více různých způsobů týrání uvedených v § 4 odst. 1 zákona č. 246/1992 Sb., týrání většího počtu zvířat apod.

Zvláštní surovost vyjadřuje spíše povahu a závažnost jednání pachatele vůči zvířeti, zvláštní trýznivost pak spíše charakterizuje intenzitu vnímání týrání zvířetem (Šámal, a další, 2012, str. 3013). Nemusí však pro naplnění těchto znaků trestného činu dojít až k utýrání zvířete nebo ke způsobení trvalých následků na jeho zdraví.

„(...) nejméně v době od 1. 1. 2014 do 16. 1. 2015, na pozemku u domu, opakovaně bil psa – křížence německého ovčáka, jehož byl majitelem, tím způsobem, že do psa kopal nohou, mlátil jej pěstmi, k bití používal i dřevěné násady či klacku, v téže době psovi vědomě neposkytoval dostatečné množství stravy, v důsledku čehož došlo u psa k výrazné ztrátě svalové hmoty, psovi dále neposkytoval ani základní veterinární péči, kdy u psa došlo k rozsáhlým změnám – ztrátě srsti, vzniku hnisavých a krvavých kožních ložisek, v důsledku neodčervení byl pes silně zamořen parazity- škrkavkami, tedy týral zvíře zvlášť surovým a trýznivým způsobem.“

Rozsudek Okresního soudu v Karlových Varech ze dne 29. 4. 2015, sp. zn. 5 T 92/2015

„(...) v bytě dne 20. 11. 2014 kolem 15. h. pobodal nožem a šroubovákem fenu křížence ras německého ovčáka a stafforda a tímto jí v oblasti hlavy, na pravé straně hrudníku a mezi pravou a zadní končetinou způsobil mnohačetné řezné/sečné rány o délce 1,5 cm protínající všechny vrstvy kůže nezasahující hlouběji do svaloviny (...) následně zraněnou fenu odnesl do vedlejšího domu, kde ji na chodbě ponechal ve stavu stresu bez ošetření, přičemž lékařské pomoci se jí dostalo až po příjezdu hlídky Městské policie ve 20.20 hodin. (...) dle znaleckého posudku tato mnohočetná krvácející povrchová zranění sice fenu akutně neohrožovala na životě, ale vzhledem k jejich umístění a počtu, svou bolestivostí působila feně značné utrpení jak fyzické, tak i vztahu k jejímu vědomí. Skutečnost, že ponechal obviněný několik hodin psa bez řádné pomoci či péče, považuje znalec za trýznivé jednání obviněného.“

Trestní příkaz Okresního soudu v Liberci ze dne 6. 11. 2015, sp. zn. 4 T 211/2015

Pokud jde o surový nebo trýznivý způsob týrání, k němuž došlo veřejně nebo na místě veřejnosti přístupném ve smyslu alternativy uvedené pod písmenem b) v prvním odstavci § 302, jde o nižší intenzitu týrání, které nedosahuje míry zvláštní surovosti či

60 Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 18. 1. 1999, sp. zn. 4 To 597/98.

zvláštní trýznivosti, ale je závažnější než jednání, označené za přestupek podle § 4 odst. 1 zákona č. 246/1992 Sb. Veřejně je dle § 117 tr. zákoníku trestný čin spáchán, je-li spáchán a) obsahem tiskoviny nebo rozšiřovaného spisu, filmem, rozhlasem, televizí, veřejně přístupnou počítačovou sítí nebo jiným obdobně účinným způsobem, nebo b) před nejméně třemi osobami současně přítomnými. Místem veřejnosti přístupným se rozumí každé místo, kam má přístup široký okruh lidí individuálně neurčených a kde se také zpravidla více lidí zdržuje, takže týrání zvířete může vnímat více lidí, byť v době činu tam nemusí být přítomni. Takové místo však nemusí být přístupné bez omezení komukoli a kdykoli (např. ulice, parky, nádražní haly), nýbrž postačí, že jsou přístupné jen některým osobám určeným např. povahou jejich zaměstnání (např. tovární hala, staveniště) nebo jinak (zdravotnické středisko, škola atd.) a v určitou dobu (v sezoně, během otevírací doby, v době provozu apod.) (Šámal, a další, 2012, str. 3013). Podle soudní praxe je trestný čin týrání zvířat spáchán na místě veřejnosti přístupném i tehdy, jestliže se ho pachatel dopustí sice v soukromém prostoru, do něhož není volný přístup, pokud ovšem veřejnost mohla negativně vnímat projevy týrání z jiného veřejně přístupného místa, např. ze sousedícího pozemku, který nebyl dostatečně oddělen ani oplocením a nebyla vytvořena ani žádná jiná bariéra zabraňující vizuálnímu pozorování i zvukovému vnímání projevu týrání.⁶¹ Veřejně nebo na místě veřejnosti přístupném byly dle rozhodnutí soudů v našich analyzovaných případech spáchány následující trestné činy týrání zvířete.

„Obžalovaný v době od 19:30 h. do 6:10 h. na ulici Zámecké za zadní bránou Zámeckého parku za pomoci prádelní šňůry, kdy její konec uvázal smyčkou na několik uzlů kolem krku dvouletého psa, barvy hnědé – světlé, neznámé rasy slyšícího na jméno Beethoven (pouliční směr), druhý konec přehodil přes větev listnatého stromu ve výšce 1,5 m nad zemí a 3x ji obtočil kolem větve, šňůru natáhl tak, že tělo psa zůstalo v poloze na zadních bězích a takto psa nechal viset, dokud se neudusil, tedy týral zvíře surovým způsobem na místě veřejnosti přístupném a způsobil týranému zvířeti takovým činem smrt.“

Rozsudek Okresního soudu Brno-venkov ze dne 15. 7. 2013, sp. zn. 30 T 69/2013

„Obviněný dne 16. 4. 2014 v 11:30 h. na chodníku u cyklostezky ve směru na B. n. D. zezadu dvakrát bodl svým nožem značky KJ Ericsson s červenou rukojetí o délce čepele 10 cm a šířce 1,5 cm psa křížence labradora, který byl v době útoku v pravém podpaží svého majitele (...), kde se pes nemohl útoku nožem nijak bránit, a tímto útokem způsobil psovi dvě hluboké bodné rány v oblasti zad a pravé zadní nohy o délce 18 mm, tímto jednáním naplnil zákonné znaky uvedené v § 3 písm. l) a § 4 odst. 1 písm. w) zákona č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání v platném znění, tedy týral zvíře surovým způsobem veřejně a na místě veřejnosti přístupném...“

Trestní příkaz Okresního soudu v Břeclavi ze dne 9. 9. 2014, sp. zn. 1 T 94/2014

„Obžalovaný dne 1. 12. 2013 kolem 1.40 hodiny na náměstí T. G. Masaryka bezdůvodně, surovým způsobem týral kotě kočky domácí neznámého majitele tak, že ho zvedl nad hlavu a hodil s ním před sebe na silnici, kde následně do nehybné ležícího kotěte nejméně 2x kopl nohou, čímž mu způsobil uražení horního levého špičáku a poranění dásně, tedy týral zvíře surovým způsobem a jednání se dopustil na místě veřejnosti přístupném.“

Rozsudek Okresního soudu v Prostějově ze dne 4. 3. 2014, sp. zn. 2 T 257/2013

Mezi okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby patří recidiva pachatele, a to recidiva speciální, spočívající v tom, že byl pachatel v posledních třech letech za trestný čin týrání zvířat podle § 302 odst. 1 tr. zák. již odsouzen nebo potrestán. K naplnění tohoto znaku kvalifikované skutkové podstaty nestačí předchozí postih pachatele pro přestupek nebo jiný správní delikt, byť by spočíval v týrání zvířat (Šámal, a další, 2012, str. 3014), nýbrž musí jít o odsouzení či potrestání za trestný čin týrání zvířat. Doba posledních tří let se počítá od právní moci dřívějšího odsuzujícího rozsudku nebo od skončení výkonu dříve uloženého trestu do spáchání nyní posuzovaného trestného činu.

61 Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 6. 2011, sp. zn. 8 Tdo 657/2011.

Další okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby spočívá v tom, že pachatel způsobí týranému zvířeti trvalé následky na zdraví nebo smrt. Trvalými následky na zdraví zvířete se rozumí takové nevratné změny jeho zdravotního stavu v důsledku týrání, které již nelze zcela vyléčit ani jinak zhojit a projevují se zhoršením zdravotního stavu zvířete oproti stavu před týráním (Šámal, a další, 2012, str. 3014). V praxi může jít např. o trvalé poškození pohybového aparátu zvířete, jeho smyslových orgánů (zrak, čich, sluch) nebo jiných orgánů či částí těla. Smrtí je jakékoli ukončení života zvířete v důsledku jeho týrání. Spadají sem i případy utýrání ve smyslu § 3 písm. r) zákona č. 246/1992 Sb.⁶²

„Popsané zranění je nutno hodnotit jako extrémně bolestivé s trvalými následky, kterými jsou ztráta levostranného vizu, trvalé poškození levého zvukovodu a deformace levé obličejové části hlavy. (...) Popsané zranění psa je nutno hodnotit jako mimořádně bolestivé zranění s trvalými následky, kdy došlo ke ztrátě zraku postiženého oka.“

„Lze zdůraznit, že se jedná o zranění v podstatě identická, a s ohledem na jejich charakter plně odpovídá závěr o extrémní bolestivosti s trvalými následky spočívajícími ve ztrátě zraku u obou postižených zvířat.“

Rozsudek Okresního soudu ve Zlíně ze dne 18. 11. 2015, sp. zn. 48 T 145/2015

Rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 12. 4. 2016, sp. zn. 6 To 50/2016

„Obžalovaná neposkytovala fence rasy Jorkširský teriér jménem Lady, stáří 7 měsíců, po dobu několika týdnů až měsíců řádnou výživu, když tato byla ve velmi špatném výživovém stavu a současně jí neposkytla patřičné a včasné ošetření na veterinární klinice spojené s tlumením bolesti poranění tříštivé dislokované fraktury stehenní kosti (...) k níž došlo působením velké síly, kdy toto poranění se projevuje tím, že pes na končetinu nenašlapuje, v době bezprostředního poranění se pes nepohybuje, leží, mnohdy díky velké bolesti nepřijímá krmení, nařiká při pohybu, což vedlo u fenky Lady k trvalým následkům a utrpení zvířete (...) tedy týrala zvíře zvlášť surovým a trýznivým způsobem a takovým činem způsobila týranému zvířeti trvalé následky.“

Trestní příkaz Okresního soudu v Ostravě ze dne 27. 4. 2015, sp. zn. 73 T 47/2015

„Obžalovaná v lednu 2015 s cílem umlčet jeho obtěžující štěkání, na kousky salámu nasypala vysoce toxickou chemickou látku karbofuran, a tyto otrávené kousky salámu hodila do zahrady sousedky, jejímu devítiměsíčnímu štěněti německého ovčáka, pes tuto návnadu pozřel, došlo k otravě organismu, kdy byl zasažen jeho nervový systém, což se projevovalo nemožností pohybu celého těla, dušností, lapáním po dechu, těžkým slintáním, zvracením, křečemi trávicího traktu a průjemem. To vše za plného vědomí zvířete, přičemž po cca 30-36 hodinách po pozření otrávené návnady došlo k úplnému ochrnutí dýchacích svalů a úhynu zvířete, po celou tu dobu zvíře trpělo značnými bolestmi (...) obžalovaná byla s ohledem na vysokou toxicitu použitého (léta již zakázaného) jedu srozuměna s možnými fatálními následky a naplnila znaky skutkové podstaty přečinu týrání zvířat, protože týrala zvíře zvlášť surovým a trýznivým způsobem, a přivodila mu tak i smrt.“

Rozsudek Okresního soudu ve Zlíně ze dne 15. 9. 2015, sp. zn. 34 T 119/2015

„Obžalovaný bez zjevného motivu přilákal z pastviny koně, tj. smysly nadaného tvora, kterému uvázal provaz kolem krku, jehož druhý konec přivázal ke stromu. Ke stromu přivázal ještě obě zadní nohy zvířete. Poté, co se jezdecký kůň vzpínal, utahoval si smyčku kolem krku, až v průběhu několika desítek minut upadl v důsledku hypoxie do bezvědomí. Následně obžalovaný koni nožem prořízl krční žílu a zčásti průdušnici, a odřezal mu kůži na pravém boku a kus masa nad pravou lopatkou. Kromě toho ještě v nezjištěné fázi usmrcování zvířete obžalovaný silou koni do konečnicku strčil dřevěný kůl, čímž ještě způsobil povrchové poranění rekta. Obžalovaný proto způsobil zvířeti zcela zbytečné, kruté mnohaminutové bolestivé dušení smyčkou uvázanou kolem krku a poté mu prořízl hrdelní žílu a způsobil smrt. Takové surové jednání je nepochybně zvláště trýznivým týráním zvířete. Užití kvalifikované skutkové podstaty trestného činu podle § 302 odst. 2 trestního zákoníku odpovídá způsobenému následku, tedy smrti týraného zvířete – koně.“

Rozsudek Okresního soudu v České Lípě ze dne 16. 9. 2015, sp. zn. 31 T 36/2015-268

„Obžalovaný dne 14. 9. 2013 v rodinném domě v obci H. zvlášť surovým a trýznivým způsobem týral psa, křížence rotvajlera a knírače, kterého opakovaně udeřil nezjištěným předmětem, čímž mu způsobil tržnou ránu v oblasti pravé plece, tržnou ránu na pravé straně krku a hlubokou ránu na pravé straně krku, což vedlo k rychlému vykrvácení a usmrcení týraného zvířete (...) soud má plně za prokázané, že to byl právě obžalovaný, který ubil psa poškozeného, a to zvlášť surovým a trýznivým způsobem, čímž mu způsobil smrt.“

Rozsudek Okresního soudu ve Znojmě ze dne 10. 4. 2014, sp. zn. 1 T 186/2013

62 Podle § 3 písm. r) zákona č. 246/1992 Sb. se utýráním rozumí přivození smrti zvířete v důsledku bolestivého anebo jinou trýzeň zvířeti působícího jednání člověka, které zvíře přežije, ale které má za následek nutnost jeho utracení pro následky z utrpení, anebo usmrcení zvířete zakázanými metodami.

„Obžalovaný v srpnu roku 2015 v době kolem 20. hodiny na příjezdové nezapevněné ploše, náležící k rekreačnímu objektu, u svého zaparkovaného vozidla zavedl od výfukového potrubí plastovou zahradní hadici pod víkem kufru do zavazadlového prostoru tohoto automobilu, automobil nastartoval a v uzavřeném prostoru pro osádku ponechal své dva psy v úmyslu je usmrtit, automobil ponechal nastartovaný přes celou noc až do 8:35 hod. druhého dne, kdy se na místo dostavila hlídka Policie ČR, přičemž ještě před tím v 6:00 hod automobil kontroloval se zjištěním, že k úmrtí psů ještě nedošlo a přijal technická opatření směřující k tomu, aby výfukové plyny intenzivněji vnikaly do automobilu a po příjezdu policejní hlídky již bylo konstatováno úmrtí obou psů, a dle odborného vyjádření Státní veterinární správy pro kraj Vysočina byl popsán způsob usmrcení psů zvlášť surovým a trýznivým způsobem týrání a byl zejména v rozporu s ustanoveními § 4 odst. 1 písm. o a § 5 odst. 5 písm. a) zák. č. 246/1992.“

Rozsudek Okresního soudu v Pelhřimově ze dne 4. 11. 2015, sp. zn. 7 T 137/2015

Nejpřísněji postihuje trestní zákoník jednání pachatele, kterým se dopustí trestného činu týrání zvířat na větším počtu zvířat. Trestní zákoník nekonkretizuje počet zvířat, který by vyhovoval pojmu větší počet zvířat. Původně se proto vycházelo z domněnky, že postačující je již počet dvou zvířat. Soudní praxe však postupně dospěla k závěru, že by mělo jít nejméně o 7 kusů zvířat.⁶³ Není ovšem rozhodné, zda došlo k týrání všech zvířat najednou či postupně.

„Pachatel (...) nezajistil v areálu bývalého JZD, pro vynesené slepice a křepelky japonské vyváženou krmnou dávku a pro křepelky ani dost vody, což způsobilo výraznou vyhublost, dehydrataci, atrofií kosterních svalů, absenci potravy v zažívacích těchto zvířat a také to, že přeživší slepice a křepelky požíraly uhynulé kusy, které z chovu neodstranil, dále řádně a včas neodstraňoval podestýlku pod chovem, přičemž si musel být vědom, že zanedbáním péče působí uvedeným zvířatům vleklou bolest a utrpení, a jelikož po kontrole neučinil žádná opatření k nápravě a v chovu přibýlo uhynulých a apatických zvířat (...) Soud dospěl na základě uvedených zjištění k závěru, že obviněný svým jednáním uvedeným ve výroku tohoto rozsudku naplnil všechny pojmové znaky přečinu týrání zvířat dle § 302 odst. 1 písm. a), odst. 2 písm. b) odst. 3 tr. zákoníku, neboť obviněný týral slepice a křepelky zvlášť trýznivým způsobem (slepice i křepelky byly vyhladovělé, dehydrované, přežívaly v podmínkách, které vedly ke vzniku jejich kanibalismu), způsobil týraným zvířatům takovým činem smrt a spáchal takový čin na větším počtu zvířat (došlo k úhynu 10 slepic a 50 křepelk, následně muselo být utraceno 170 slepic a 150 křepelk).“

Rozsudek Okresního soudu v Rokycanech ze dne 19. 1. 2016, sp. zn. 1 T 108/2014

V.6. Trestný čin nedovoleného přerušení těhotenství bez souhlasu těhotné ženy

Trestný čin nedovoleného přerušení těhotenství bez souhlasu těhotné ženy dle § 159 tr. zákoníku spočívá v umělém přerušení těhotenství, aniž by s ním těhotná žena souhlasila. Vzhledem ke skutečnosti, že vyvolání potratu či usmrcení plodu, splňuje-li podmínku vážné poruchy zdraví, představuje samo o sobě podle § 122 odst. 2 písm. g) tr. zákoníku těžkou újmu na zdraví, a s ohledem na způsob, jakými lze reálně takového účinku dosáhnout, naplňuje tento trestný čin definici závažné násilné trestné činnosti ve všech svých variantách, které trestní zákoník nabízí.

63 Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 6. 2001, sp. zn. 8 Tdo 657/2011.

Rámeček 9: Právní úprava trestného činu nedovoleného přerušení těhotenství bez souhlasu těhotné ženy (§ 159 tr. zákoníku)

- (1) Kdo bez souhlasu těhotné ženy uměle přeruší její těhotenství, bude potrestán odnětím svobody na dvě léta až osm let.
- (2) Odnětím svobody na tři léta až deset let bude pachatel potrestán,
 - a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 na ženě mladší osmnácti let,
 - b) spáchá-li takový čin za použití násilí, pohrůžky násilí nebo pohrůžky jiné těžké újmy,
 - c) spáchá-li takový čin zneužívaje tísně nebo závislosti těhotné ženy,
 - d) spáchá-li takový čin opětovně, nebo
 - e) způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví.
- (3) Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 těžkou újmu na zdraví nejméně dvou osob nebo smrt.
- (4) Odnětím svobody na osm až šestnáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 smrt nejméně dvou osob.
- (5) Příprava je trestná.

Předmětem útoku u tohoto trestného činu je lidský plod až do počátku porodu, tedy do okamžiku, kdy dítě začne opouštět tělo matky. Úmyslné usmrcení člověka od okamžiku počátku porodu se posuzuje jako trestný čin vraždy podle § 140 nebo vraždy novorozeného dítěte matkou podle § 142. Těhotenství je stav od nidace (uhnízdění, zachycení oplodněného vajíčka v děložní sliznici) do začátku porodu (Šámal, a další, 2012, str. 1635). Umělým přerušением těhotenství je jednání směřující k usmrcení lidského plodu. Za podmínek zákona č. 66/1986 Sb., o umělém přerušení těhotenství, a jeho prováděcí vyhlášky č. 75/1986 Sb., je umělé přerušení těhotenství zdravotní službou ve smyslu zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách). Nejsou-li podmínky citovaných právních předpisů splněny, je umělé přerušení těhotenství protiprávní, a to i s případným souhlasem těhotné ženy.⁶⁴ Charakteristickým znakem trestného činu dle § 159 tr. zákoníku je ovšem právě absence souhlasu těhotné ženy.

Pro naplnění skutkové podstaty tohoto trestného činu není podstatné, jaký konkrétní prostředek byl k umělému přerušení těhotenství použit. Může jít o prostředky mechanické či chemické, o operativní zákroky sloužící k vyhnání plodu, anebo i vyvolání předčasného porodu za podmínky, že směřuje k usmrcení lidského plodu (Šámal, a další, 2012, str. 1635). Naproti tomu nedovolené vyvolání předčasného porodu, bez úmyslu plod usmrtit, by bylo možno kvalifikovat pouze jako trestný čin těžkého ublížení na zdraví z nedbalosti podle § 147 tr. zákoníku.

Násilím se rozumí použití fyzické síly k překonání nebo zamezení kladeného nebo očekávaného odporu, násilí musí být prostředkem nátlaku na vůli napadeného. Není podmínkou, aby žena kladla odpor, např. když si je vědoma fyzické převahy útočníka a z obavy před dalším násilím odpor raději vůbec neprojevuje a plně se podrobí vůli pachatele. Násilí lze spáchat i proti jiné osobě nebo věci, pokud je prostředkem nátlaku na vůli těhotné ženy (Šámal, a další, 2012, str. 1637). Pro úplnost je třeba připomenout, že z hlediska trestního práva je trestný čin spáchán násilím i tehdy, je-li spáchán na osobě, kterou pachatel uvedl do stavu bezbrannosti lští nebo jiným podobným způsobem (§ 119 tr. zákoníku). V souvislosti s rozebíraným druhem trestné činnosti může jít např. o případ, kdy pachatel, v úmyslu přerušit její těhotenství, uvede těhotnou ženu bez jejího vědomí do stavu bezbrannosti

⁶⁴ Podle ustanovení § 163 tr. zákoníku ovšem těhotná žena, která své těhotenství sama uměle přeruší nebo o to jiného požádá nebo mu to dovolí, není pro takový čin trestná, a to ani podle ustanovení o návodci a pomocníkovi.

podáním uspávacího prostředku, a ve spánku na ní provede umělé přerušeni těhotenství. Pohrůzkou násilí se rozumí jak pohrůzka bezprostředního násilí, tak i pohrůzka násilí, které má být vykonáno nikoli ihned, ale teprve v bližší nebo vzdálenější budoucnosti. Nemusí směřovat přímo proti těhotné ženě, ale může směřovat i např. vůči jejímu dítěti, blízkému příbuznému apod. (srov. Šámal, a další, 2012, str. 1837-1838). Za pohrůzku jiné těžké újmy lze považovat takové jednání, kdy pachatel hrozí způsobením vážné majetkové újmy, vážné újmy na cti a dobré pověsti, směřovat k rozvratu manželství nebo rodinného života apod., a to za situace, kdy se újma jako těžká újma jeví objektivně a kdy ji těhotná žena také jako těžkou újmu pocítuje. Musí přitom jít o jednání neoprávněné. Při posuzování, zda jde o jinou těžkou újmu, je nutno přihlížet k osobním poměrům napadeného, k jeho vyspělosti, zkušenostem, psychickému stavu apod. (Šámal, a další, 2012, str. 1637).

Je třeba mít na paměti, že „násilím“ ani „jinou těžkou újmu“ se u tohoto trestného činu nerozumí samotné přerušeni těhotenství ani zákrok, který k němu vede, byť nechtěné přerušeni těhotenství bývá jistě pro ženu těžkou újmu a příslušný zákrok může mít znaky fyzického násilí. Pro naplnění kvalifikované skutkové podstaty trestného činu dle § 159 tr. zákoníku je však třeba, aby násilí, pohrůzka násilí či pohrůzka jiné těžké újmy byly prostředkem k donucení ženy, aby se umělému přerušeni těhotenství podrobila, tedy prostředkem k překonání jejího nesouhlasu s umělým přerušeni těhotenství.

Přestože vyvolání potratu či usmrcení plodu je samo o sobě těžkou újmu na zdraví (§ 122 odst. 2 písm. g) tr. zákoníku), je pro kvalifikaci takového jednání jako trestného činu dle § 159 odst. 1, 2 písm. e) tr. zákoníku, aby v jeho důsledku vznikla oběti ještě jiná těžká újma na zdraví (např. poškození důležitého orgánu – dělohy), neboť jinak by se jednalo o v trestním právu nepřipustné dvojí přičítání téže okolnosti k tíži pachatele, tj. jako znak základní skutkové podstaty a zároveň jako zvlášť přitěžující okolnost. Taková jiná těžká újma na zdraví musí být způsobena jednáním, kterým dochází k umělému přerušeni těhotenství (např. poškození dělohy během neodborně prováděné kyretáže), a zároveň se musí jednat z hlediska zavinění pachatele o nedbalost. Pokud by tato jiná těžká újma na zdraví těhotné ženy v souvislosti s umělým přerušeni těhotenství byla způsobena úmyslně (ať již při samotném přerušeni těhotenství nebo třeba v důsledku použití násilí, jímž má být žena donucena ke strpění zákroku), jednalo by se o souběh trestných činů nedovoleného přerušeni těhotenství bez souhlasu těhotné ženy podle § 159 a těžkého ublížení na zdraví podle § 145 (Šámal, a další, 2012, str. 1638). U kvalifikovaných skutkových podstat trestného činu nedovoleného přerušeni těhotenství bez souhlasu těhotné ženy je podle výslovného ustanovení § 159 odst. 5 tr. zákoníku trestná i příprava, ovšem jen tehdy, pokud přípravné jednání pachatele směřuje (úmyslně) k některé zvlášť přitěžující okolnosti uvedené v odstavcích 2, 3 nebo 4 (Šámal, a další, 2012, str. 1639).

V.7. Trestný čin teroru

Trestný čin teroru je rovněž zvlášť závažným zločinem (§ 14 odst. 3 tr. zákoníku), kterého se dopustí ten, kdo v úmyslu poškodit ústavní zřízení České republiky jiného úmyslně usmrtí (viz Rámeček 10). Objektem trestného činu teroru je jednak ústavní zřízení České republiky a jednak lidský život. Úmysl pachatele musí zahrnovat poškození ústavního zřízení, nemusí však k tomu dojít. K usmrcení člověka (viz Kapitulu V.1., str. 45) může dojít jakýmkoli způsobem - fyzickým násilným aktem (probodnutím), zastřelením, podáváním

jedu nebo i nepodáváním potravy apod., bez ohledu na to, zda jde o jednání jednorázové či postupné a dlouhodobé (Šámal, a další, 2012, str. 3063). Trestný čin teroru naplňuje naši definici závažné násilné kriminality jako celek.

Rámeček 10: Právní úprava trestného činu teroru (§ 312 tr. zákoníku)

- (1) Kdo v úmyslu poškodit ústavní zřízení České republiky jiného úmyslně usmrtí, bude potrestán odnětím svobody na patnáct až dvacet let, popřípadě vedle tohoto trestu též propadnutím majetku, nebo výjimečným trestem.
- (2) Příprava je trestná.

Teror je trestným činem speciálním k trestnému činu vraždy dle § 140 tr. zákoníku s tím, že je spáchán rovněž usmrcením jiného, nicméně s úmyslem poškodit ústavní zřízení. Opět zde, podobně jako u teroristického útoku, hraje významnou roli pachatelova pohnutka (nemůže zde tedy dojít k jednočinnému souběhu obou trestných činů.) Trestný čin teroru a trestný čin teroristického útoku se vzájemně překrývají, bude tedy vždy záležet na konkrétních okolnostech případu a zejména pak pohnutce samotného pachatele, jaká varianta možnosti, či nemožnosti souběhu obou trestných činů bude přicházet v úvahu. Jednočinný souběh s trestným činem teroristického útoku je možný za předpokladu, že se skutková jednání zcela nepřekrývají. Typicky by mohlo jít o trestné činy, kdy předmětem útoku není pouze ústavní zřízení ČR a kdy v úmyslu nemusí být obsaženo pouze usmrcení fyzické osoby (Draštík, Fremr, Durdík, Růžička, & Sotolář, 2015, str. 2545). Trestným je teror nejen ve stadiu pokusu, ale výslovně je zakotvena také trestnost přípravy tohoto zvlášť závažného zločinu.

V.8. Závažné formy trestného činu ublížení na zdraví (těžká újma na zdraví, smrt)

Trestný čin ublížení na zdraví dle § 146 tr. zákoníku spočívá v jednání, které představuje úmyslný útok na zdraví člověka. Definici **závažné násilné kriminality**, formulovanou pro účely našeho výzkumu, naplňují ovšem **pouze kvalifikované skutkové podstaty tohoto trestného činu, obsažené v § 146 odst. 3 (pachatel činem způsobí oběti těžkou újmu na zdraví) a § 146 odst. 4 (pachatel činem způsobí oběti smrt)**, viz Rámeček 11. Ostatní skutkové podstaty, uvedené v § 146 odst. 1 a § 146 odst. 2, postrádají potřebnou míru závažnosti, charakterizovanou způsobem provedení či způsobeným (zamýšleným) účinkem.

Rámeček 11: Právní úprava trestného činu ublížení na zdraví (§ 146 tr. zákoníku)

- (1) Kdo jinému úmyslně ublíží na zdraví, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta.
- (2) Odnětím svobody na jeden rok až pět let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odst. 1
 - a) na těhotné ženě,
 - b) na dítěti mladším patnácti let,
 - c) na svědkovi, znalci nebo tlumočnickovi v souvislosti s výkonem jejich povinnosti,
 - d) na zdravotnickém pracovníkovi při výkonu zdravotnického zaměstnání nebo povolání směřujícího k záchraně života nebo ochraně zdraví, nebo na jiném, který plnil svoji obdobnou povinnost při ochraně života, zdraví nebo majetku vyplývající z jeho zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce nebo uloženou mu podle zákona, nebo
 - e) na jiném pro jeho skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je skutečně nebo domněle bez vyznání.
- (3) Odnětím svobody na dvě léta až osm let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 těžkou újmu na zdraví.
- (4) Odnětím svobody na pět až deset let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 smrt.

Podle ustanovení § 122 odst. 1 tr. zákoníku se *ublížením na zdraví* rozumí takový stav záležející v poruše zdraví nebo jiném onemocnění, který porušením normálních tělesných nebo duševních funkcí znesnadňuje, nikoli jen po krátkou dobu, obvyklý způsob života poškozeného a který vyžaduje lékařského ošetření. Při řešení otázky, zda došlo k ublížení na zdraví, mají význam zejména takové skutečnosti, jako jsou povaha poruchy zdraví, jak byla způsobena, jakými příznaky se projevuje, který orgán a která funkce byly narušeny, bolestivost poranění a její intenzita, zda a do jaké míry porucha zdraví narušila obvyklý způsob života postiženého a po jak dlouhou dobu, či zda a jaké lékařské ošetření vyžaduje. Posuzování každého případu ovšem musí být komplexní a přísně individuální (Šámal, a další, 2012, str. 1544).

Trestní zákon z roku 1961 pojem „ublížení na zdraví“ nedefinoval. Judikatura jej konstantně vykládala jako poruchu zdraví poškozeného, která mu ztěžuje obvyklý způsob života nebo výkon obvyklé činnosti, zpravidla v podobě pracovní neschopnosti, po dobu cca 7 dnů. Zároveň však zdůrazňovala, že se nelze omezovat jen na kritérium pracovní neschopnosti nebo délky trvání poruchy zdraví. Pracovní neschopnost sama o sobě nemusí však vždy správně odrážet povahu, intenzitu a závažnost způsobené poruchy zdraví. Nelze také jednoznačně stanovit nějakou minimální dobu, po kterou musí porucha zdraví (narušení obvyklého způsobu života, bolestivost poranění, pracovní neschopnost apod.) trvat, aby ji bylo již možno považovat za ublížení na zdraví.⁶⁵ Ve vztahu k otázce, jestli újma na zdraví „vyžaduje lékařské ošetření“, není důležité, zda v daném případě skutečně k lékařskému ošetření došlo, ale zda v obdobných případech pravidelně k takovému ošetření dochází. Bude-li se jednat o takovou újmu na zdraví, nebude záležet na tom, že si zranění, které svou povahou je ublížením na zdraví, poškozený ošetřil sám, anebo ho i ponechal bez lékařského nebo jiného ošetření, aby se vyhojilo přirozenou schopností organismu (Šámal, a další, 2012, str. 1544).

Jedná se o trestný čin úmyslný, přičemž úmysl pachatele musí směřovat ke způsobení takové újmy na zdraví, která podle výše uvedených kritérií odpovídá ublížení na zdraví. Postačí i úmysl nepřímý (eventuální), kdy pachatel ublížení na zdraví přímo způsobit nechtěl, ale pro případ, že ho svým jednáním způsobí, s tím byl srozuměn (viz § 15 odst. 1 písm. b) tr. zákoníku).

„Obžalovaný (...) udeřil poškozeného větší silou otevřenou dlaní do obličeje, v důsledku čehož poškozený upadl a hlavou narazil na hranu výčepního pultu a následkem nárazu ztratil vědomí a současně mu bylo způsobeno zranění v podobě zhmoždění mozku, a to čelného a spánkového laloku vpravo, zakrvácení nad tvrdou plenou mozkovou ve spánkové oblasti vlevo, zlomeniny spodiny lebeční a spánkové kosti vlevo, zlomeniny stropu očníce vpravo se vzduchem v očníci, zhmoždění čelistního kloubu vlevo, zlomeniny v oblasti jamky a kostěného zvukovodu se zakrvácením středního ucha, které si vyžádalo ošetření na chirurgické příjmové ambulanci (...) a následnou hospitalizaci v době od 31. 3. 2014 do 11. 4. 2014 (...) přičemž dle sdělení lékaře lze očekávat trvalé snížení sluchu v levém uchu.“

Rozsudek Okresního soudu v Bruntále ze dne 6. ledna 2015, sp. zn. 66 T 182/2014

Právě v tom, k jakému následku směřoval úmysl pachatele, od sebe odlišuje případy trestného činu těžkého ublížení na zdraví dle § 145 tr. zákoníku a trestného činu ublížení na zdraví, jímž pachatel způsobí těžkou újmu na zdraví, dle § 146 odst. 1, 3 tr. zákoníku. V prvním případě (trestného činu těžkého ublížení na zdraví) je třeba, aby pachatel

65 Srov. stanovisko Nejvyššího soudu ČR ze dne 2. 7. 1965, sp. zn. Pls 5/65, či stanovisko Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 10. 1985, sp. zn. Tpjf 24/85.

svým jednáním chtěl způsobit těžkou újmu na zdraví, nebo aby s jejím způsobením byl alespoň srozuměn. Jestliže ovšem úmysl pachatele směřuje ke způsobení újmy na zdraví, odpovídající pojmu „ublížení na zdraví“, a k těžšímu následku v podobě těžké újmy na zdraví dojde z nedbalosti pachatele⁶⁶, bude pachatel odpovědný za trestný čin ublížení na zdraví dle § 146 odst. 1, 3. V tomto případě tedy postačí, jestliže měl sice pachatel v úmyslu oběti „pouze“ ublížit na zdraví, ale útok provedl způsobem, o němž věděl, nebo vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům vědět měl a mohl, že může k těžké újmě na zdraví vést (brutální útok na fyzicky mnohem slabší oběť, intenzivní útok na smyslové či životně důležité orgány oběti apod.). Obdobně to platí i pro vztah trestného činu ublížení na zdraví, jímž pachatel způsobí smrt oběti (§ 146 odst. 1, 4) k trestnému činu vraždy dle § 140 tr. zákoníku.

V jednom z analyzovaných případů bylo jako zločin ublížení na zdraví dle § 146 odst. 1, 3 tr. zákoníku kvalifikováno jednání obžalovaného, spočívající v tom, že „(...) udeřil poškozeného sevřenou pěstí do brady, tímto mu způsobil (...) dvojitou zlomeninu dolní čelisti, ze soudně lékařského hlediska lze toto zranění považovat za těžké a vážné, přičemž poškozený byl omezen v obvyklém způsobu života tím, že přijímal stravu pouze v mixované formě brčkem, po dobu 7 týdnů nemohl otevřít ústa, trpěl výraznou bolestivostí v lomných liniích čelisti, tuto bolest tlumil léky a chladivými obklady, nemohl mluvit, vykonávat hygienu dutiny ústní a po tuto dobu měl mezičelistní fixaci, svým jednáním tak obžalovaný způsobil poškozenému těžkou újmu na zdraví definovanou jako delší dobu trvající porucha zdraví podle § 122 odst. 2 písm. i) tr. zákoníku.“

Rozsudek Okresního soudu Plzeň-sever ze dne 1. prosince 2015, sp. zn. 1 T 129/2015

Hranice mezi zločinem těžkého ublížení na zdraví dle § 145 odst. 1 tr. zákoníku a zločinem ublížení na zdraví s následkem těžké újmy na zdraví dle § 146 odst. 1, 3 tr. zákoníku je někdy v praxi značně nejasná. Lze se tak v aplikační praxi setkat s odlišnou právní kvalifikací případů s velmi podobným skutkovým dějem. Typickým příkladem je např. právě situace, kdy pachatel udeří oběť pěstí do obličeje a ta utrpí těžkou újmu na zdraví buď přímo v důsledku úderu či bezprostředně poté v důsledku pádu na zem, schody apod. Právní kvalifikace činu má přitom mj. vliv na výši trestu, který pachateli hrozí – sazba trestu odnětí svobody u trestného činu dle § 145 odst. 1 činí tři léta až deset let, zatímco trestní sazba u trestného činu dle § 146 odst. 1, 3 je mírnější, a sice dvě léta až osm let odnětí svobody. Soudy tedy mají v praxi často nesnadnou úlohu, na základě důkladného zvážení všech okolností rozhodnout, zda pachatel jednal ve vztahu ke způsobení těžké újmy na zdraví alespoň v nepřímém úmyslu, nebo zda mu lze způsobení těžké újmy na zdraví přičítat pouze z nedbalosti.

Tak například jednání pachatele, který při hodové zábavě pod vlivem alkoholu po předchozí slovní rozeprě silně udeřil poškozeného pivní sklenicí do hlavy za levé ucho, v důsledku čehož se sklenice rozbila a poškozeného pořežala, přičemž poškozenému tím byla způsobena těžká újma na zdraví, kvalifikoval soud jako zločin ublížení na zdraví dle § 146 odst. 1, 3 tr. zákoníku (rozsudek Okresního soudu v Hodoníně ze dne 13. října 2015, sp. zn. 3 T 74/2015). V jiné, již výše citované trestní věci, pachatel po předchozí rozeprě v baru udeřil poškozeného pivní sklenicí do hlavy u pravého ucha, čímž mu způsobil zranění, nedosahující ovšem závažnosti těžké újmy na zdraví. Soud toto jednání posoudil jako pokus zločinu těžkého ublížení na zdraví dle § 21 odst. 1 k § 145 odst. 1 tr. zákoníku (rozsudek Okresního soudu ve Frýdku-Místku ze dne 11. května 2015, sp. zn. 81 T 184/2014).

66 Trestný čin je spáchán z nedbalosti (§ 16 odst. 1 tr. zákoníku), jestliže pachatel (i) věděl, že může svým jednáním porušit nebo ohrozit zájem chráněný trestním zákonem, ale bez přiměřených důvodů spoléhal, že takové porušení nebo ohrožení nezpůsobí, nebo (ii) nevěděl, že svým jednáním může takové porušení nebo ohrožení způsobit, ač o tom vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům vědět měl a mohl. Výjimkou jsou případy, kdy trestní zákon vyžaduje i u těžšího následku zavinění úmyslné, což se však trestného činu ublížení na zdraví netýká.

V.9. Závažné formy trestného ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky (těžká újma na zdraví, smrt)

Trestný čin ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky (§ 146a tr. zákoníku) byl do katalogu trestných činů zařazen v rámci rekodifikace trestního práva hmotného, ovšem nikoli v původně schválené verzi trestního zákoníku, ale až zákonem č. 306/2009 Sb., který trestní zákoník novelizoval ještě před nabytím jeho účinnosti. Jeho konstrukce vychází z obdobného principu jako u trestného činu zabití, tedy účelem je odlišit a nižším trestem sankcionovat případy úmyslného útoku na život či zdraví člověka, jinak trestného podle odlišného ustanovení trestního zákoníku, pokud k němu dojde z tzv. omluvitelné pohnutky.⁶⁷ Podobně jako trestný čin zabití představuje privilegovanou skutkovou podstatu k trestnému činu vraždy, zahrnuje trestný čin ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky privilegované skutkové podstaty k trestným činům těžkého ublížení na zdraví podle § 145 a ublížení na zdraví podle § 146 (Šámal, a další, 2012, str. 1553).

Rámeček 12: Právní úprava trestného činu ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky (§ 146a tr. zákoníku)

- (1) Kdo jinému úmyslně způsobí ublížení na zdraví v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí myslí anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného, bude potrestán trestem odnětí svobody až na jeden rok.
- (2) Odnětím svobody až na tři léta bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 těžkou újmu na zdraví.
- (3) Kdo jinému úmyslně způsobí těžkou újmu na zdraví v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí myslí anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného, bude potrestán trestem odnětí svobody až na čtyři léta.
- (4) Odnětím svobody na jeden rok až šest let bude pachatel potrestán,
 - a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 3 na dvou nebo více osobách,
 - b) spáchá-li takový čin na těhotné ženě, nebo
 - c) spáchá-li takový čin na dítěti mladším patnácti let.
- (5) Odnětím svobody na dvě léta až osm let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 nebo 3 smrt.

Ustanovení § 146a tr. zákoníku tedy zahrnuje dvě samostatné skutkové podstaty: 1) úmyslné ublížení na zdraví „z omluvitelné pohnutky“ (§ 146a odst. 1) a 2) úmyslné způsobení těžké újmy na zdraví „z omluvitelné pohnutky“ (§ 146a odst. 3), Rámeček 12.

V prvním případě – tj. úmyslného ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky - pod uvedenou definici ZNTČ spadají jen kvalifikované skutkové podstaty, popsané v ustanoveních § 146a odst. 1, 2 - tj. pachatel činem **způsobí oběti těžkou újmu na zdraví** a § 146a odst. 1, 5 – tj. pachatel činem **způsobí oběti smrt**. Je to z toho důvodu, že základní skutková podstata tohoto trestného činu, obsažená v § 146a odst. 1, postrádá potřebnou míru závažnosti, charakterizovanou způsobem provedení či způsobeným (zamýšleným) účinkem. V tom druhém případě - úmyslné způsobení těžké újmy na zdraví z omluvitelné pohnutky – je naplněna naše definice ZNTČ ve všech variantách (tj. § 146a odst. 3; § 146a odst. 4; i § 146a odst. 5), viz Rámeček 12.

Soudy se ve své rozhodovací činnosti zabývaly mj. vztahem mezi ublížením na zdraví z omluvitelné pohnutky a jednáním v nutné obraně podle § 29 tr. zákoníku. Jestliže pa-

67 Tj. „v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí myslí anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného“.

chatel fyzicky napadl osobu, která na něj před tím násilím zaútočila, a to ze strachu před jejím dalším útokem, může spáchat trestný čin ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky jen tehdy, nejednal-li za splnění podmínek nutné obrany. Jednání ze strachu jako omluvitelné pohnutky a jednání z obavy z přímo hrozícího nebo trvajícím útokem totiž mohou být velmi blízká a mohou nastat za obdobných situací, přičemž souvisejí s duševními prožitky pachatele a odvíjí se od nich jeho následné chování. Mají však různé důsledky z hlediska jeho trestní odpovědnosti.⁶⁸

Jako přečin ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky dle § 146a odst. 3 trestního zákoníku soud kvalifikoval případ, kdy pachatel autem úmyslně najel do dvou poškozených, z nichž jeden v důsledku toho utrpěl těžkou újmu na zdraví, a druhému bylo způsobeno zranění lehké. Pachatel se tohoto jednání dopustil ve snaze ujet před poškozenými a dalšími dvěma osobami z místa, kde do té doby parkoval, protože se obával fyzického napadení ze strany zejména jednoho z poškozených, s nímž měl spory a který mu před tím telefonicky vyhrožoval a bezprostředně před činem své výhrůžky opakoval i osobně.

Rozsudek Okresního soudu v Prachaticích ze dne 23. září 2014, sp. zn. 4 T 238/2013

Posouzení činu, jímž pachatel způsobil útočníkovi těžkou újmu na zdraví v silném rozrušení ze strachu v době, kdy jej útočník fyzicky napadl, jako trestného činu ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky, je možné jen tehdy, je-li prokázáno, že obava (strach), v níž pachatel jednal, u něj vyvolala takové duševní rozpoložení, které ve svém důsledku způsobilo psychické pochody, silnější emoce či emotivní prožitky, jež vedly ke značnému zúžení jeho vědomí a k oslabení jeho zábran. K objasnění duševního stavu pachatele v době, kdy se měl dopustit jednání z omluvitelné pohnutky spočívající „v silném rozrušení“, je třeba zpravidla opatřit znalecký posudek z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie, případně psychologie.⁶⁹

„Obžalovaný (...) neoprávněně, bez souhlasu oprávněných uživatelů, vstoupil za pomoci klíčů zvenku do uzavřeného, ale neuzamčeného bytu (...) a poté, co zjistil, že jeho přítelkyně M. H. a poškozený mají pohlavní styk, fyzicky napadl tohoto v úmyslu způsobit mu vážnou poruchu zdraví tím způsobem, že jej na posteli ležícího nečekaně silou velké intenzity dvakrát udeřil pěstí do obličeje, čímž jej srazil na podlahu, a veden stejným úmyslem jej opětovně několikrát udeřil pěstí do pravé části obličeje (...) a tímto jednáním poškozenému způsobil otřes mozku, zlomeninu nosních kůstek s posunem úlomků, zlomeninu dolní čelisti vpravo s vykloubením pravého čelistního kloubu, podkožní krevní podlitiny v pravé polovině hlavy a poškození lícního nervu vpravo, projevující se částečnou obrnou tohoto nervu, což si vyžádalo lékařské ošetření a následnou operaci a hospitalizaci (...) v důsledku tohoto jednání byl poškozený omezen v běžném způsobu života po dobu delší než šest týdnů, a tohoto činu se obžalovaný dopustil ze žárlivosti.“

Rozsudek Okresního soudu v Příbrami ze dne 8. září 2015, sp. zn. 3 T 108/2015

Omluvitelné hnutí myslí se může navenek projevit jako obranné jednání pachatele vůči poškozenému, které vyplynulo ze zjevně sociálně a psychicky vypjaté situace, ohrožující osobu pachatele, přičemž tato situace byla vyvolána podnětem mimořádné intenzity a závažnosti. V rámci posouzení omluvitelného hnutí myslí je třeba mimo jiné hodnotit předmět sporu mezi poškozeným a pachatelem, jakož i reakce pachatele.⁷⁰ Ve vztahu k omluvitelné pohnutce, spočívající v předchozím zavrženíhodném jednání poškozeného, je vhodné doplnit, že jeho zavrženíhodné jednání nemusí směřovat přímo proti pachateli, ale může být namířeno proti jiné osobě.⁷¹

68 Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 11. 2015, sp. zn. 8 Tdo 1337/2015.

69 Tamtéž.

70 Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 16. 4. 2013, sp. zn. 4 Tdo 279/2013.

71 Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 3. 9. 2013, sp. zn. 4 Tdo 821/2013.

V.10. Závažné formy trestného činu týrání svěřené osoby (zvlášť surovým či trýznivým způsobem, smrt)

Mezi významné projevy násilné kriminality lze považovat trestné činy, jejichž pojmovým znakem je jednání spočívající v týrání jiného. Jednoznačné zařazení skutkových podstat trestných činů spočívajících v týrání pod pojem závažné násilné trestné činnosti je ovšem spíše zdánlivé. Při bližším pohledu na jednotlivé znaky těchto trestných činů je třeba přesněji vymezit jejich charakteristiku a rozsah, v jakém je možné je pod definici závažné násilné trestné činnosti podřadit.

Prvním z nich je **trestný čin týrání svěřené osoby** dle § 198 tr. zákoníku, kterého se dopustí ten, kdo úmyslně týrá osobu, která je v jeho péči nebo výchově (viz Rámeček 13). Týráním se dle judikatury rozumí zlé nakládání, které se vyznačuje především vyšším stupněm hrubosti a bezcitnosti, jakož i určitou mírou trvalosti, a současně dosahuje takové intenzity, aby bylo schopno vyvolat stav, kdy osoba, jež je takovému jednání vystavena, ho pociťuje jako těžké útrapy a příkoří (srov. R 20/1984-I.). Trestný čin týrání svěřené osoby byl již od počátku součástí trestního zákona platného od roku 1961. Nový trestní zákoník platný od roku 2010 zpřísnil postih tohoto nežádoucího jednání a doplnil skutkovou podstatu trestného činu týrání svěřené osoby o případy způsobení těžké újmy na zdraví a smrti, které pachatel z nedbalosti (nikoli úmyslně, viz dále) způsobí oběti jako závažný následek týrání.⁷²

Rámeček 13: Právní úprava trestného činu týrání svěřené osoby (§ 198 tr. zákoníku)

- (1) Kdo týrá osobu, která je v jeho péči nebo výchově, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až pět let.
- (2) Odnětím svobody na dvě léta až osm let bude pachatel potrestán,
 - a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 zvlášť surovým nebo trýznivým způsobem,
 - b) způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví,
 - c) spáchá-li takový čin nejméně na dvou osobách, nebo
 - d) páchá-li takový čin po delší dobu.
- (3) Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1
 - a) těžkou újmu na zdraví nejméně dvou osob, nebo
 - b) smrt.

Z výše uvedeného lze dovodit, že trestný čin týrání svěřené osoby ve své základní podobě nevyhovuje zcela definici závažné násilné kriminality. Té odpovídají některé kvalifikované skutkové podstaty tohoto trestného činu, neboť charakter závažné násilné kriminality v našem pojetí naplňuje toto jednání přistoupením dalších znaků, které je charakterizují jakožto závažný projev násilného útoku zejména proti tělesné integritě oběti. Sledujeme proto trestné činy týrání svěřené osoby, vyznačující se vyšší mírou závažnosti jednak z hlediska způsobu jejich provedení, tj. případy **týrání provedeného zvlášť surovým nebo trýznivým způsobem** dle § 198 odst. 1, 2 písm. a) tr. zákoníku, a jednak z hlediska závažnějšího (těžšího) následku, resp. účinku, konkrétně, **je-li týráním způsobena smrt** dle

72 K naplnění skutkových podstat trestného činu týrání osoby se nevyžaduje, aby u svěřené osoby vznikly následky na zdraví, ale musí jít o jednání, které týraná osoba pro jeho hrubost a bezohlednost nebo bolestivost pociťuje jako těžké příkoří (srov. rozhodnutí č. 20/1984-I. Sb. rozh. tr.). Týrání svěřené osoby se může pachatel dopustit rovněž opomenutím povinné péče, k níž byl povinen, jestliže svěřená osoba se nebyla schopna o sebe starat. Jde například o zanedbání osobní hygieny dítěte, neposkytování přiměřené stravy (R 11/1984, s. 83).

§ 198 odst. 1, 3 písm. b) tr. zákoníku (viz Rámeček 13). V těchto variantách je ve smyslu § 14 tr. zákoníku zároveň trestný čin týrání svěřené osoby zločinem, pokud jde o zvlášť surový nebo trýznivý způsob provedení, nebo zvlášť závažným zločinem, je-li jím způsobena smrt.

Vyšší míru závažnosti účinku, způsobeného na předmětu útoku, a tedy další okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby, představuje rovněž způsobení těžké újmy na zdraví. V konkrétním případě však týrání nemusí mít nutně povahu fyzického násilí a není nutné, aby u týrané osoby vznikly jakékoli následky na zdraví v podobě zranění či jiné obdobné fyzické újmy. Týrání může spočívat i v působení psychických útrap, a to v podobě např. posttraumatické stresové poruchy (Draštík, Fremr, Durdík, Růžička, & Sotolář, *Trestní zákoník: komentář*, 2015, str. 1087). Ve všech případech, kdy je týráním způsobena těžká újma na zdraví, tedy nemusí být naplněn jeden z námi stanovených definičních znaků závažné násilné kriminality, spočívající v útoku na fyzické zdraví oběti. Z tohoto důvodu jsme trestný čin dle § 198 odst. 1, 2 písm. b) tr. zákoníku do kategorie závažné násilné trestné činnosti nezařadili.

Předmětem útoku trestného činu týrání svěřené osoby dle § 198 je fyzická osoba, která je svěřena do péče nebo výchovy pachatele. Pojem „svěřená osoba“, podobně jako pojmy „péče“ a „výchova“, nejsou trestním zákoníkem definovány a nebyly definovány ani předchozím trestním zákonem platným od roku 1961. Péčí a výchovou se dle současného výkladu rozumí jakákoli péče a výchova, ať už je jejím důvodem trvalý či přechodný vztah bez ohledu na to, čím byl tento vztah založen (Šámal, a další, 2012, str. 1935). Pojem „svěřená osoba“ obecně zahrnuje všechny případy, kdy nastane povinnost pečovat o jinou osobu, která si nemůže opatřit pomoc sama. Typicky se bude jednat o nezletilé dítě do 18 let, ale půjde rovněž o zletilou osobu, která je z důvodu např. vysokého věku, zdravotního, sociálního omezení či z jiného závažného důvodu odkázána na péči druhých, a o níž má pachatel povinnost pečovat. Způsob svěřeni do péče není zákonným znakem skutkové podstaty uvedeného trestného činu. Není zde tedy rozhodné, zda pečovatelský vztah vznikl na základě zákona, konkrétního právního aktu, tj. úředního rozhodnutí či smlouvy, nebo bez takových aktů.

Zlé nakládání zvlášť surovým způsobem je při trestném činu týrání svěřené osoby charakterizováno použitím výrazné míry brutality (vyšší než u „jen“ surového způsobu), která se vymyká z rámce běžného u většiny trestných činů tohoto druhu a spočívá zejména v krutosti použitého mechanismu. Není při tom rozhodné, do jaké míry sama týraná osoba surovost jednání pachatele vnímala (i když v případě osoby zcela při vědomí si lze jen stěží představit, že by takové jednání subjektivně nepocítovala jako značnou újmu). Zejména jde o případy často zanechávající viditelná fyzická poškození tělesné integrity týrané osoby, jako např. pálení žehličkou či pálení nad plamenem, ponoření končetin do vroucí vody, opakované tlučení do modřin, které ještě nejsou zhojeny apod. (Šámal, a další, 2012, str. 1936).

„Obžalovaná opakovaně zle a bezcitně nakládala po stránce psychické i fyzické se svým nezletilým dvouletým synem, kterému velmi hanlivě a vulgárně nadávala zejména slovy kokote, čuráku, hajzle, zkurvysyne, debile atd. Říkala mu že je mentoš, že ho dobije jako koňa, že ho zabije, aby chcipl, v dostatečné míře nezajišťovala jeho stravování a zanedbávala jej po stránce výchovné i hygienické, nechala jej jíst psí granule a slepičí kuřince, nevedla jej k hygienickým návykům, kdy nezletilého často a dlouhodobě ponechávala v plenách znečištěných močí a stolicí, často jej ponechávala bez plen v silně znečištěné oděvu, který zapáchal, bezdůvodně a zcela nepřiměřeně ho fyzicky napadala tak, že s ním lomcovala, silně jej tahala za vlasy a šhubala mu s hlavou, bila jej otevřenou dlaní po těle i hlavě, pěstí jej tloukla po těle, do hrudníku i do hlavy (...) v důsledku čehož nezletilý mívál po těle podlitiny a nejméně jednou mu tekla krev z nosu, nejméně v jednom případě jej zvedla do vzduchu nad hlavu a hodila s ním o zem na parkety, že dopadl na všechny čtyři a začala mu téct krev z nosu, pak mu bránila v postavení se kopáním bosou nohou do břicha, poté jej zezadu chytila za límec za hlavou a za oblečení na zádech, nadzvedla jej a hodila s ním o zem, nejméně v jednom případě jej po úderech pěstmi a otevřenou dlaní do hlavy uchopila za kapuci bundy, začala s ním lomcovat, přitaženou kapucí jej škrtila, až se po povolení pozvracel (...) v jednom případě jej po předchozím fyzickém napadení dlaněmi a pěstmi do hlavy silně plačícího zavřela samotného do pokoje a poté, co si nezletilý boucháním hlavy do dveří pořezal čelo o rozbitou skleněnou výplň, tak jej po dalších úderech do obličeje hodila oblečeného do dětského nafukovacího bazénku se špinavou vodou o hloubce 30 cm a pak jej chtěla promočeného dát spát do kočárku.“

Rozsudek Okresního soudu ve Vyškově ze dne 10. prosince 2015, sp. zn. 1 T 234/2015

Naproti tomu zvlášť trýznivý způsob týrání se projevuje dopadem použitého násilí při týrání na samotnou oběť a její subjektivní prožívání útoku pachatele. Bude tedy rozhodující, jakým způsobem prožívala týrání ze strany pachatele sama týraná osoba. Zvlášť trýznivý způsob spáchání činu může spočívat v působení těžce snesitelné bolesti po kratší dobu, nebo naopak v dlouhodobém působení bolesti méně intenzivní, přičemž se může jednat jak o působení útrap psychických, tak fyzických, popř. ve skutečnosti často o jejich kombinaci.

„v případě obžalovaného se jednalo o zvlášť trýznivý způsob týrání vzhledem ke krutosti jednání obžalovaného, které trvalo v jednom případě dokonce i dvě a půl hodiny a vzhledem k velmi nízkému věku poškozeného (4 roky), který neměl žádnou možnost se obžalovanému ubránit či vzepřít a nerozuměl násilí, jehož se na něm obžalovaný dopouštěl a důsledky jednání obžalovaného subjektivně pociťoval velmi intenzivně. Je zcela nepochopitelné, jak se vůbec dospělý člověk mohl chovat k bezbrannému dítěti, které se žádným způsobem nedokázalo bránit a jak se vyjádřili znalci, ani důvodu trestání a zlého nakládání ze strany obžalovaného nerozumělo. Z prostorových odposlechů vyplývá, že obžalovaný poškozeného nezletilého dlouhou dobu bil. Jednalo se o po delší dobu trvající zlé nakládání a to způsobem fyzických útrap, tedy neuvěřitelným násilím, jehož se obžalovaný na poškozeném dopouštěl, ale i o zlé nakládání v oblasti psychické, kdy obžalovaný poškozeného neustále vydíral a vyhrožoval mu, že v případě, že řekne, co se v rodině děje – tedy že jej obžalovaný dlouhodobě bije - že pak bude znovu potrestán a psychické násilí spočívalo také v tom, že obžalovaný využil masky, kterou našel v bytě matky nezletilého a touto maskou nezletilého strašil, že to v dítěti budilo až děs, když dokonce z prostorového odposlechu jednoznačně vyplývá, že vlivem hrůzy, kterou poškozený prožíval, se pomohl.“

Rozsudek Okresního soud Plzeň-sever ze dne 18. 8. 2015, sp. zn. 22 T 34/2015

V praxi rovněž často dochází v pachatelově jednání k naplnění obou uvedených způsobů zároveň, tedy k týrání zvlášť surovým a zvlášť trýznivým způsobem. Pachatel nemusí vědět či uvědomovat si, že jde o zvlášť surový nebo trýznivý způsob týrání, postačí tedy zavinění ve formě nedbalosti. Obecně platí, že vyšší intenzita zlého nakládání vyvažuje délku jeho trvání.

Případy závažnějšího následku, resp. účinku v podobě smrti⁷³ (popř. těžké újmy na zdraví) budou posuzovány podle ustanovení trestného činu týrání svěřené osoby pouze tehdy, byl-li tento následek pachatelem způsoben z nedbalosti (§ 17 písm. a) tr. zákoníku). Bude-li však tento následek pachatel zamýšlet, půjde o trestný čin vraždy dle § 140 tr. zákoníku (popř. těžkého ublížení na zdraví dle § 145 tr. zákoníku) v souběhu s trestným činem týrání svěřené osoby.

73 K pojmu smrt viz v textu výše k trestnému činu vraždy.

V.11. Závažné formy trestného činu týrání osoby žijící ve společném obydlí (zvláště surovým či trýznivým způsobem, smrt)

Trestný čin týrání svěřené osoby je ustanovením speciálním k trestnému činu týrání osoby žijící ve společném obydlí dle § 199 tr. zákoníku, a proto mezi nimi můžeme nalézt celou řadu podobností a analogií. Vztah speciality obou trestných činů zároveň vylučuje jejich jednočinný souběh. Trestného činu týrání osoby žijící ve společném obydlí dle § 199 tr. zákoníku se dopustí ten, kdo týrá osobu blízkou nebo jinou žijící s ním ve společném obydlí (Rámeček 14).

Rámeček 14: Právní úprava trestného činu týrání osoby žijící ve společném obydlí (§ 199 tr. zákoníku)

- (1) Kdo týrá osobu blízkou nebo jinou osobu žijící s ním ve společném obydlí, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až čtyři léta.
- (2) Odnětím svobody na dvě léta až osm let bude pachatel potrestán,
 - a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 zvláště surovým nebo trýznivým způsobem,
 - b) způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví,
 - c) spáchá-li takový čin nejméně na dvou osobách, nebo
 - d) páchá-li takový čin po delší dobu.
- (3) Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1
 - a) těžkou újmu na zdraví nejméně dvou osob, nebo
 - b) smrt.

Součástí trestněprávní úpravy se trestný čin týrání osoby žijící ve společném obydlí stal v roce 2004 novelou předchozího trestního zákona jakožto trestný čin týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě (§ 215a tr. zák.). Jednalo se o důsledek naléhavé potřeby posílení ochrany osob ohrožených vzrůstajícím fenoménem tzn. domácího (partnerského) násilí. Domácím násilím se obecně rozumí případy násilí, páchaného mezi osobami blízkými ve smyslu jejich vzájemného vztahu, přičemž jeden z aktérů je stále osobou ohroženou a druhý osobou násilnou, tedy že se nejedná o vzájemnou hádku nebo rvačku mezi partnery, a zároveň jde o násilí opakované, dlouhodobé, nikoli o jednorázovou eskalaci konfliktní situace vyvolané např. vzájemnou roztržkou či neshodou mezi partnery (Draštík, Fremr, Durdík, Růžička, & Sotolář, 2015, str. 1094). V případě týrání osoby žijící ve společném obydlí je předmětem útoku fyzická osoba, a to za podmínky, že sdílí s pachatelem společné obydlí.⁷⁴ Může jít o osobu blízkou⁷⁵ v trestněprávním slova smyslu nebo o jinou osobu, jíž s pachatelem pojí toliko sdílení stejného obytného prostoru, bez ohledu na její věk, pohlaví či vztah k pachateli. Nesmí však jít zároveň o osobu, o kterou má pachatel povinnost pečovat, tedy osobu svěřenou. Vůči takové osobě by se pachatel dopustil trestného činu týrání svěřené osoby dle § 198 tr. zákoníku. Podle okolností případu může v praxi nastat situace, kdy více pachatelů týrá jednu a tutéž osobu a podle vztahu k týrané osobě (oběti) se pak jeden z nich dopouští trestného činu týrání svěřené osoby a druhý trestného činu týrání osoby žijící ve společném obydlí, jako tomu bylo v jednom

74 Jestliže týraná osoba ukončila společné soužití s pachatelem tak, že se odstěhovala ze společně obývaného bytu nebo domu, nemůže jít poté o trestný čin podle § 215a tr. zák. [nyní § 199 tr. zákoníku.], ani když je tato osoba nadále vystavena útokům pachatele, které lze považovat za týrání (usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 1. 2009, sp. zn. 3 Tdo 1446/2008).

75 Osobou blízkou se rozumí příbuzný v pokolení přímém, osvojitel, osvojenec, sourozenec, manžel, partner; jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za osoby sobě navzájem blízké jen tehdy, kdyby újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pocítovala jako újmu vlastní (§ 125 tr. zákoníku).

z případů z našeho výzkumného souboru. Šlo o případ ženy a muže, kteří týrali seniorku. Pachatelka měla poskytovat týraně péči jakožto osobě bezmocné, za to jí byl poskytován státní příspěvek ve výši 12 000 Kč měsíčně, společně s ní seniorku týral její druh, který s nimi obýval byt.

„obžalovaná zle nakládala s poškozenou nar. 1. 10. 1925, (...) neposkytovala poškozené potřebnou péči, zanedbávala její osobní hygienu, neposkytovala jí přiměřenou stravu, nepodávala jí lékařem předepsané léky, nechávala ji ležet ve výkalech, když se poškozená dožadovala podání stravy, léků, vykonání hygieny, vulgárně poškozené s obžalovaným nadávali, vyhrožovali jí zabitím, do nápoje jí dali lék Rivotril na spaní, dále jí každý nejméně dvakrát do nápoje dal drogu pervitin, dusili poškozenou polštářem tak, že jí polštář přitiskli na nos a ústa, který oddělali, až když poškozená začala modrat, obžalovaná dále poškozenou v zimním období polévala vodou a otvírala na ni okno... (...) obžalovaní se dopustili zločinu ve vztahu k poškozené, kdy také za účelem majetkového prospěchu, tedy získání finančních částek, v tomto případě příslušných sociálních dávek, které byly poskytovány poškozené, prováděli ve vztahu k poškozené jako osobě bezmocné, naprosto hrubě a bezcitně jednání, tak jak je popsáno v bodě 1 výroku rozsudku, kdy je zcela zjevné, že oba obžalovaní za účelem získání jakéhokoli majetkového prospěchu se de facto nezastavili před ničím.“

Rozsudek Okresního soudu v Břeclavi ze dne 8. 4. 2014, sp. zn., 3 T 262/2012

Třetím charakteristickým znakem domácího násilí je prostředí, ve kterém je páčáno. Zpravidla se jedná o byt, rodinný dům či rekreační objekt užívaný společně násilnou osobou i osobou ohroženou domácím násilím. Pojem „společné obydlí“, který nahradil pojem „společně obývaný byt nebo dům“ podle předchozí právní úpravy, aby lépe odpovídal realitě případů týrání dle § 199 tr. zákoníku, na něž dopadá, je specifickým pojmovým znakem skutkové podstaty tohoto trestného činu. Společným obydlím se rozumí nejen byt nebo dům, ale jakékoli prostory sloužící k bydlení lidí (např. ubytovny, vysokoškolské koleje, azylové domy, chaty, ale i hotelové pokoje apod.), a to bez ohledu na důvod či titul, který obývání ve společném obydlí zakládá. Rozhoduje faktický stav společného obývání obytného prostoru. Může jít tedy o vlastnictví, nájemní či podnájemní vztah, ale i faktické společné bydlení na základě rodinných i jiných vztahů, založených konkludentně (např. družka pachatele, která s ním v domě, který vlastnil, bydlela s jeho, byť jen konkludentním souhlasem).⁷⁶ Podobně jako u trestného činu týrání svěřené osoby se za týrání považuje zlé nakládání s osobou žijící s pachatelem ve společném obydlí, které se vyznačuje především vyšším stupněm hrubosti a bezcitnosti, jakož i určitou mírou trvalosti, a které tato osoba považuje za těžké příkoří.⁷⁷

Trestný čin týrání osoby žijící ve společném obydlí vyhovuje definici závažné násilné kriminality ve dvou kvalifikovaných skutkových podstatách, a to byl-li proveden **zvlášť surovým nebo trýznivým způsobem** dle § 199 odst. 1, 2 písm. a) tr. zákoníku, **nebo byla-li jím způsobena smrt** dle § 199 odst. 1, 3 písm. b) tr. zákoníku (viz Rámeček 14, str. 75). Následující příklady z praxe ilustrují, jaké podoby, intenzity a jakého trvání může týrání osoby žijící ve společném obydlí skutečně mít.

76 Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 9. 2012, sp. zn. 7 Tdo 1072/2012.

77 Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 9. 2005, sp. zn. 3 Tdo 1160/2005.

„(...) jsou přítomny také znaky toho, že se jednalo o týrání zvláště surovým a trýznivým způsobem, který je možno dovodit již jen z popisu jednání obžalovaného ve výroku o vině. Nepochybně se tak muselo jednat o zlé nakládání s týranou osobou s výraznou mírou brutality aspekty krutosti (zapálení lůžka ležící poškozené, pálení cigaretou, škrcení hadicí od sprchy, její opakované bití po dobu tří dnů, v důsledku čehož trpěla poškozená velkými bolestmi, kopání do celého těla, její pomočení, vyrazení i předních zubů ještě poměrně mladé ženě atp.) (...) soud dospěl po rozsáhlém provedeném dokazování k závěru, že byla prokázána ta skutečnost, že obžalovaný svým dlouhodobým jednáním od prosince 2006 do 14. 1. 2014 týral osobu žijící s ním ve společném obydlí a čin spáchal zvláště surovým a trýznivým způsobem a páchal takový čin po delší dobu (...)“

Rozsudek Okresního soudu v Nymburce ze dne 25. června, sp. zn. 2 T 107/2014
Rozsudek Krajského soudu v Praze ze dne 14. srpna 2014, sp. zn. 12To 323/2014

„V posuzované věci za týrání zvláště surovým způsobem považuje senát Okresního soudu Plzeň-sever opakované tlučení týrané osoby do modřin a do zranění, která ještě nejsou zhojena, a tak tomu bylo v této věci, kdy obžalovaný opakovaně útočil na levou stranu hrudníku poškozené, kde měla nezhojenou zlomeninu čtyř žeber.“

Rozsudek Okresního soudu Plzeň-sever ze dne 23. 1. 2014, sp. zn. 22 T 85/2013

„V tomto smyslu sprchování ve studené vodě, topení, škrcení, tahání za vlasy, dušení polštářem, jednoznačně splňuje kritéria (zvláště surového a trýznivého způsobu týrání osoby žijící ve společném obydlí).“

Rozsudek Okresního soudu v Rakovníku ze dne 11. 3. 2014, sp. zn. 2 T 2/2014

„Soud se ztotožňuje i s tím, že se jednalo o surový a trýznivý způsob, když fyzická dispozice obžalovaného a poškozené mu dávaly jasnou převahu nad ní a tento jí napadal intenzivními útoky, včetně toho, že ji bil různými předměty, ponižoval ji, pro bití si nacházel důvody z minulosti (nebyl jsem Tvůj první, mělas na mě počkat, proto jsi kurva a ta si to zaslouží) a doprovázel tyto útoky pohrůzkami zabitím a dále zabitím jejich dítěte.“

Rozsudek Okresního soudu v Chomutově ze dne 3. 8. 2015, sp. zn. 4 T 17/2015

Způsobí-li pachatel týráním osobě žijící ve společném obydlí smrt, aniž by ji zamýšlel, tedy z nedbalosti ve smyslu § 17 písm. a) tr. zákoníku, bude za tento zvláště závažný zločin potrestán trestem odnětí svobody na pět až dvanáct let. I zde bude platit, že způsobil-li týráním pachatel smrt oběti úmyslně, bude toto jednání posuzováno jako trestný čin vraždy dle § 140 tr. zákoníku v souběhu s trestným činem týrání osoby žijící ve společném obydlí podle § 199 tr. zákoníku, nepůjde-li o faktickou konzumpci.

V.12. Závažné formy trestného činu teroristický útok (útok ohrožující život či zdraví člověka s cílem způsobit smrt nebo těžkou újmu na zdraví, zmocnění se rukojmí nebo provedení únosu, těžká újma na zdraví nebo smrt)

Teroristický útok je jednou z nezávažnějších a společensky neškodlivějších forem zločinu, který ohrožuje ústavní a demokratické zřízení státu, hospodářských a společenských státních struktur rozvoje, jakož i život a zdraví obyvatel republiky (Drašík, Fremr, Durdík, Růžička, & Sotolář, 2015, str. 2521). Ustanovení § 311 tr. zákoníku chrání základní ústavní principy České republiky, její samostatnost, současně i životy a zdraví a nerušený život obyvatelstva. Formulace skutkové podstaty tohoto trestného činu vychází ze společné trestní politiky, formulované pro členské státy Evropské unie rámcovým rozhodnutím Rady č. 2002/475/SVV o boji proti terorismu. Obsah tohoto rámcového rozhodnutí je promítnut přímo do znaků skutkové podstaty. Z hlediska kategorizace trestných činů je trestný čin teroristického útoku ve všech svých variantách zvláště závažným zločinem, u kterého je trestná i příprava. Podle ustanovení § 313 tr. zákoníku se ochrana, garantovaná § 311 o trestném činu teroristického útoku a § 312 o trestném činu teroru (viz dále), vztahuje i na případy, kdy takový trestný čin směřuje proti jinému státu, než je ČR. Formy spáchání trestného činu teroristického útoku jsou specifikovány a taxativně vymezeny v § 311 tr. zák.⁷⁸ Jde o poměrně širokou škálu jednání, přičemž do kategorie závažné násilné krimi-

78 Je vhodné zopakovat, že tato kapitola popisuje právní úpravu ve stavu k 30. 11. 2016. Od té doby prošlo citované ustanovení významnými změnami, provedenými novelami č. 455/2016 Sb. a 287/2018 Sb.

nality spadají ony projevy teroristického útoku, které bezprostředně spočívají v útocích na životy a zdraví osob s úmyslem způsobit jejich závažné poškození. Podle definice, zvolené pro účely našeho výzkumu, se tedy jedná o varianty, uvedené v ustanoveních § 311 odst. 1 písm. a) a § 311 odst. 1 písm. b), odst. 3 písm. b) tr. zákoníku.

Rámeček 15: Právní úprava trestného činu teroristického útoku (§ 311 tr. zákoníku)

- (1) Kdo v úmyslu poškodit ústavní zřízení nebo obranyschopnost České republiky, narušit nebo zničit základní politickou, hospodářskou nebo sociální strukturu České republiky nebo mezinárodní organizace, závažným způsobem zastrašit obyvatelstvo nebo protiprávně přinutit vládu nebo jiný orgán veřejné moci nebo mezinárodní organizaci, aby něco konala, opominula nebo trpěla,
 - a) provede útok ohrožující život nebo zdraví člověka s cílem způsobit smrt nebo těžkou újmu na zdraví,
 - b) zmocní se rukojmí nebo provede únos,
 - c) zničí nebo poškodí ve větší míře veřejné zařízení, dopravní nebo telekomunikační systém, včetně informačního systému, pevnou plošinu na pevninské mělčině, energetické, vodárenské, zdravotnické nebo jiné důležité zařízení, veřejné prostranství nebo majetek s cílem ohrozit tím lidské životy, bezpečnost uvedeného zařízení, systému nebo prostranství anebo vydat majetek v nebezpečí škody velkého rozsahu,
 - d) naruší nebo přeruší dodávku vody, elektrické energie nebo jiného základního přírodního zdroje s cílem ohrozit tím lidské životy nebo vydat majetek v nebezpečí škody velkého rozsahu,
 - e) zmocní se letadla, lodí, jiného prostředku osobní či nákladní dopravy nebo pevné plošiny na pevninské mělčině, nebo nad takovým dopravním prostředkem nebo pevnou plošinou vykonává kontrolu, anebo zničí nebo závažně poškodí navigační zařízení nebo ve větším rozsahu zasahuje do jeho provozu nebo sdělí důležitou nepravdivou informaci, čímž ohrozí život nebo zdraví lidí, bezpečnost takového dopravního prostředku anebo vydá majetek v nebezpečí škody velkého rozsahu,
 - f) nedovoleně vyrábí nebo jinak získá, přechovává, dováží, přepravuje, vyváží či jinak dodává nebo užije výbušninu, jadernou, biologickou, chemickou nebo jinou zbraň, anebo provádí nedovolený výzkum a vývoj jaderné, biologické, chemické nebo jiné zbraně nebo bojového prostředku nebo výbuštiny zakázané zákonem nebo mezinárodní smlouvou, nebo
 - g) vydá lidi v obecné nebezpečí smrti nebo těžké újmy na zdraví nebo cizí majetek v nebezpečí škody velkého rozsahu tím, že způsobí požár nebo povodeň nebo škodlivý účinek výbušnin, plynu, elektřiny nebo jiných podobně nebezpečných látek nebo sil nebo se dopustí jiného podobného nebezpečného jednání, nebo takové obecné nebezpečí zvýší nebo ztíží jeho odvrácení nebo zmírnění, bude potrestán odnětím svobody na pět až patnáct let, popřípadě vedle tohoto trestu též propadnutím majetku.
- (2) Stejně bude potrestán, kdo jednáním uvedeným v odstavci 1 vyhrožuje, kdo k takovému jednání veřejně podněcuje, nebo kdo takové jednání, teroristu, teroristickou skupinu nebo jejího člena finančně, materiálně nebo jinak podporuje.
- (3) Odnětím svobody na dvanáct až dvacet let, popřípadě vedle tohoto trestu též propadnutím majetku, nebo výjimečným trestem bude pachatel potrestán,
 - a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 nebo 2 jako člen organizované skupiny,
 - b) způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví nebo smrt,
 - c) způsobí-li takovým činem, že větší počet lidí zůstal bez přístřeší,
 - d) způsobí-li takovým činem přerušení dopravy ve větším rozsahu,
 - e) způsobí-li takovým činem škodu velkého rozsahu,
 - f) získá-li takovým činem pro sebe nebo pro jiného prospěch velkého rozsahu,
 - g) ohrozí-li takovým činem závažné mezinárodní postavení České republiky nebo postavení mezinárodní organizace, jejíž je Česká republika členem, nebo
 - h) spáchá-li takový čin za stavu ohrožení státu nebo za válečného stavu.
- (4) Příprava je trestná.

Objektivní stránka v případě skutkové podstaty podle § 311 odst. 1 písm. a) spočívá v provedení úmyslného útoku na život nebo zdraví člověka, přičemž takový útok může být proveden násilím, lstí nebo jakýmkoli jiným, život nebo zdraví ohrožujícím způsobem. Pachatel musí jednat s cílem způsobit smrt nebo těžkou újmu na zdraví. K usmrcení nebo způsobení těžké újmy na zdraví však dojít nemusí (Šámal, a další, 2012, str. 3053). Rukojmím se dle čl. 1 Mezinárodní úmluvy proti braní rukojmí (vyhláška ministra zahraničních věcí č. 36/1988 Sb.) rozumí osoba, které se zmocní nebo ji zadrží jiná osoba a hrozí jejím usmrcením, zraněním, jinou újmou nebo dalším zadržováním s cílem donutit třetí stranu, aby učinila jakýkoli čin nebo, aby se jakéhokoli činu zdržela, jako výslovnou nebo nepřímou podmínku jejího propuštění. Zmocněním se rukojmí se rozumí jakékoli získání a vykonávání faktické fyzické kontroly nad jinou osobou ve formě omezení její

svobody. Ke zmocnění může dojít jakýmkoli způsobem, často pachatel použije násilí nebo pohrůžku násilím, může jít však i o vylákání na odlehlé místo, kde dojde k omezení svobody vylákané osoby nebo může jít o únos. Únosem je pak odvedení a zadržování jiného proti jeho vůli nejčastěji násilím, za pohrůžky násilím, lstí, lží, ale i jakýmkoli jiným způsobem (Šámal, a další, 2012, str. 3053). Třetí stranou, nucenou něco konat nebo něčeho se zdržet, je v případě trestného činu teroristického útoku Česká republika, její orgány a představitelé, a dále mezinárodní organizace, jejich orgány a představitelé. Pro účely naší definice závažné násilné kriminality je důležité naplnění podmínky, že tímto jednáním, tedy zmocněním se rukojmí či provedením únosu (v příslušném úmyslu), dojde ke způsobení těžké újmy na zdraví nebo smrti.

V.13. Závažné formy trestného činu neoprávněné odebrání tkání a orgánů

Trestný čin neoprávněného odebrání tkání a orgánů byl do trestního zákoníku zařazen v návaznosti na Úmluvu na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny: Úmluvu o lidských právech a biomedicíně.⁷⁹ Úmluva byla následně provedena především zákonem č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů (transplantační zákon), který upravuje odběr tkání nebo buněk nebo orgánů pro účely transplantace.⁸⁰ Mezi základní zásady podle čl. 19 Úmluvy patří, že odběr orgánů a tkání od žijící osoby pro účely transplantace lze provádět výhradně v zájmu léčebného přínosu pro příjemce, a pouze pokud není k dispozici žádný vhodný orgán nebo tkáň ze zemřelé osoby nebo jiná alternativní léčebná metoda srovnatelného účinku. Další základní zásadou je svobodný a informovaný souhlas dárce, který musí být dle čl. 5 Úmluvy vyjádřen výslovně a konkrétně písemnou formou, nebo před příslušným orgánem. Souhlas může být kdykoli odvolán. Čl. 21 Úmluvy stanoví, že lidské tělo a jeho orgány nesmí být zdrojem finančního prospěchu.

Výše zmíněné předpisy stanoví právní rámec, ve kterém je možno provést odebrání tkáně, buňky či orgánu z těla živého člověka v souladu se zákonem. Jakýkoli jiný postup se děje „v rozporu s jiným právním předpisem“ (Šámal, a další, 2012, str. 1659) a je trestným činem.

79 Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 96/2001 Sb. m. s.

80 Mezinárodní dokumenty z této oblasti byly později provedeny také dalšími zákony, např. zákonem č. 227/2006 Sb., o výzkumu na lidských embryonálních kmenových buňkách a souvisejících činnostech, zákonem č. 296/2008 Sb., o zajištění jakosti a bezpečnosti lidských tkání a buněk určených k použití u člověka (zákon o lidských tkáních a buňkách), či zákonem č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování.

- (1) Kdo v rozporu s jiným právním předpisem provede jinému z jeho těla odběr tkáně, buňky nebo orgánu, bude potrestán odnětím svobody na dvě léta až osm let.
- (2) Stejně bude potrestán, kdo v rozporu s jiným právním předpisem pro sebe nebo pro jiného opatří, zprostředkuje, nabídně, doveze, vyveze nebo proveze odebranou lidskou tkáň, buňku nebo odebraný lidský orgán z těla živého člověka, anebo s takovou tkání, buňkou nebo orgánem jinak nakládá.
- (3) Odnětím svobody na pět až dvanáct let nebo propadnutím majetku bude pachatel potrestán,
 - a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 nebo 2 na dítěti,
 - b) spáchá-li takový čin za použití násilí, pohrůžky násilí nebo pohrůžky jiné těžké újmy,
 - c) spáchá-li takový čin zneužívaje tísně nebo závislosti,
 - d) spáchá-li takový čin na nejméně dvou osobách,
 - e) spáchá-li takový čin opětovně,
 - f) spáchá-li takový čin jako člen organizované skupiny,
 - g) způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví, nebo
 - h) získá-li takovým činem pro sebe nebo pro jiného značný prospěch.
- (4) Odnětím svobody na osm až šestnáct let nebo propadnutím majetku bude pachatel potrestán,
 - a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 nebo 2 na dítěti mladším patnácti let,
 - b) spáchá-li takový čin ve spojení s organizovanou skupinou působící ve více státech,
 - c) způsobí-li takovým činem smrt, nebo
 - d) získá-li takovým činem pro sebe nebo pro jiného prospěch velkého rozsahu.
- (5) Příprava je trestná.

Trestný čin neoprávněného odebrání tkání a orgánů podle § 164 tr. zákoníku obsahuje dvě základní skutkové podstaty. Z hlediska naší definice závažné násilné trestné činnosti přichází v úvahu pouze první z nich dle § 164 odst. 1, podle níž se trestného činu neoprávněného odebrání tkání a orgánů se dopustí ten, kdo v rozporu s jiným právním předpisem provede jinému z jeho těla odběr tkáně, buňky nebo orgánu. Odběr tkáně, buňky či orgánu musí být proveden z těla živého člověka. Ačkoli to trestní zákoník v § 164 výslovně neuvádí, vyplývá tato skutečnost ze znění § 165, který upravuje nedovolené odebrání orgánů a tkání a buněk z těla mrtvého člověka. Jednání, kterým by pachatel naplnil pouze základní skutkovou podstatu, ovšem nepostačuje k zařazení mezi závažné násilné trestné činy. K naplnění všech znaků definice závažné násilné kriminality je třeba přistoupení dalších kvalifikovaných okolností, v tomto případě závažnějšího účinku na předmětu útoku. **Jde tedy o varianty, kdy pachatel odebere tkáň, buňku nebo orgán z těla živého člověka a způsobí mu takovým činem těžkou újmu na zdraví podle § 164 odst. 1, 3 písm. g) tr. zákoníku, nebo smrt podle § 164 odst. 1, 4 písm. c) tr. zákoníku.**

Vzhledem k tomu, že po subjektivní stránce jde o úmyslný trestný čin, musí úmysl pachatele zahrnovat i rozpor s právním předpisem, upravujícím odebrání tkání a orgánů. Došlo-li by při odběru tkáně, buňky nebo orgánu z těla živého člověka k porušení takového právního předpisu z nedbalosti, ustanovení § 164 tr. zákoníku by na toto jednání nedopadalo. Pokud by pachatel způsobil neoprávněným odběrem úmyslně smrt, bylo by nutno jeho jednání posuzovat jako trestný čin vraždy dle § 140 tr. zákoníku v jednočinném souběhu s trestným činem neoprávněného odebrání tkání a orgánů. Naproti tomu, pokud by neoprávněným odběrem způsobil úmyslně těžkou újmu na zdraví, nejednalo by se o trestný čin těžkého ublížení na zdraví dle § 145 tr. zákoníku, ale pouze o trestný čin neoprávněného odebrání tkání a orgánů, který je ve vztahu k trestnému činu dle § 145 ustanovením speciálním, a proto je jejich jednočinný souběh vyloučen (Šámal, a další, 2012, str. 1663). U obou variant trestného činu neoprávněného odebrání tkání a orgánů, které splňují definici závažné násilné kriminality, je trestná již příprava.

VI.

Závažné kriminální násilí před soudem – oficiální statistiky o odsouzených pachatelích

Následující kapitola přináší informace, které jsou založeny zejména na analýze datových souborů z oficiální justiční databáze (CSLAV), která umožňuje ze statistických listů trestních pro soudy (SLT) generovat sestavy podle ad hoc zvolených kritérií. Díky tomu je možné získat v anonymizované podobě základní data o trestních věcech, jež skončily pravomocným odsouzením, a to podle přesné právní kvalifikace činu, za který byl obviněný odsouzen (tj. paragraf, odstavec a písmeno zvláštní části tr. zákoníku). Statistické přehledy v této kapitole tedy nabídnou data o stavu, struktuře a vývoji trestních věcí, v nichž došlo v období od 1. 1. 2007 do 31. 12. 2016⁸¹ v ČR k odsouzení za závažné násilné trestné činy, jež následně nabylo právní moci. Vzhledem ke skutečnosti, že každý SLT je vyhotoven vždy k jediné osobě, vypovídají přehledy o počtech osob, pravomocně odsouzených za závažnou násilnou kriminalitu.⁸² S využitím kritérií, shrnutých níže (Tabulka 4) byl z databáze CSLAV získán **soubor o velikosti 8 321 osob**, které pro nás představovaly tzv. zájmovou populaci a vstoupily do další analýzy, jejíž výsledky obsahuje tato kapitola.

Tabulka 4: Kritéria pro vyhledávání a generování přehledů z oficiální justiční databáze CSLAV

Název pole v databázi CSLAV	Zadaná kritéria pro vyhledání v databázi (filtr)
„Datum vydání rozhodnutí“	1. 1. 2007 – 31. 12. 2016
„Indikace pravomocného rozhodnutí (výsledek řízení)“	<ul style="list-style-type: none"> • odsouzený skutek nebo • souhrnný trest
„Trestný čin (paragraf)“	jednotlivé právní kvalifikace ZNTČ (tj. 16 variant pro vyhledávání), viz Tabulka 5, str. 84)

Kategorie závažné násilné kriminality

Pro účely deskripce a analýzy jsme identifikované závažné násilné trestné činy (viz kapitolu IV.3., str. 42) rozdělili do čtyř kategorií, byť s vědomím, že se jedná o určité zjednodušení z hlediska věcné klasifikace i trestněprávní kvalifikace. Kategorie nazvaná HOMICIDIUM zahrnuje trestné činy vraždy, zabití a vraždy novorozence dítěte matkou, do kategorie NAPADENÍ byly zařazeny příslušné varianty trestných činů těžkého ublížení na zdraví, ublížení na zdraví a ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky. V kategorii trestných činů označené jako „TÝRÁNÍ OSOB“ lze nalézt příslušné varianty trestných činů týrání svěřené osoby a týrání osoby žijící ve společném obydlí. Poslední kategorie „TÝRÁNÍ ZVÍŘAT“ tvoří jediný, stejnojmenný trestný čin (viz Tabulka 5 níže). Ostatní trestné činy, které odpovídají definici závažné násilné kriminality, tj. příslušné varianty trestných činů teroristického útoku, teroru, nedovoleného přerušování těhotenství bez souhlasu těhotné ženy, a neoprávněného odebrání tkání a orgánů (viz výše v textu, Tabulka 2, str. 42) se v našem

81 Časový rozsah od 1. 1. 2007 do 31. 12. 2016 byl zvolen s ohledem na základní zdroj dat, tj. oficiální justiční databázi CSLAV, protože tento systém nabízí ucelená data o odsouzeních za trestnou činnost v potřebné struktuře proměnných právě až od roku 2007. Sledované období bylo omezeno koncem roku 2016 proto, aby bylo zajištěno, že v době sběru dat z databáze CSLAV (rok 2018) již do ní byly soudy vloženy, pokud možno všechny statistické listy trestní odpovídající zvoleným kritériím, vč. data vydání odsuzujícího rozhodnutí do 31. 12. 2016 (SLT se do databáze odesílají průběžně po pravomocném skončení věci a po provedení kontroly správnosti a úplnosti).

82 Nicméně nejde nutně o počty unikátních osob, protože tatáž osoba mohla být v tomtéž roce za sledované trestné činy odsouzena postupně vícekrát, takže databáze CSLAV by v takovém případě obsahovala pro daný rok více SLT, týkajících se jedné a téže osoby.

souboru 8 321 osob nevyskytovaly - tj. v období od 1. 1. 2007 do 31. 12. 2016 nebyl podle oficiální databáze CSLAV (ve stavu v době sběru dat) vydán odsuzující rozsudek, týkající se těchto trestných činů, který následně nabyl právní moci. Proto nejsou v této empirické části zmiňovány. Přehled výše jmenovaných kategorií závažných násilných trestných činů a jejich zastoupení v zájmové populaci obsahuje Tabulka 5.⁸³

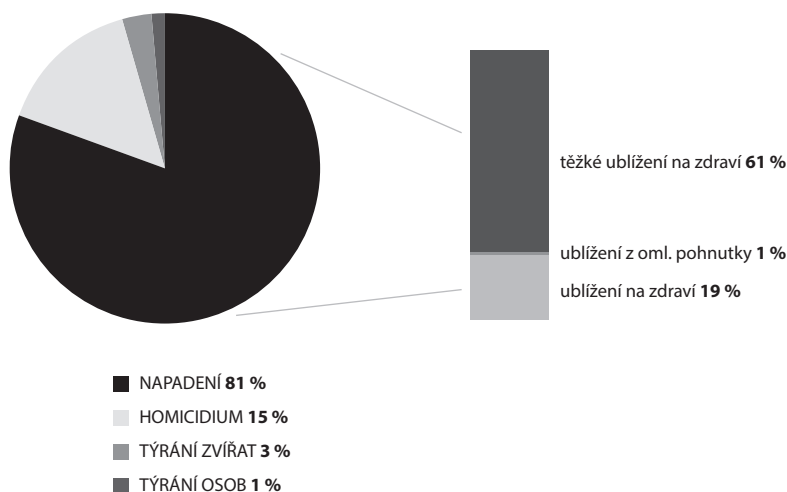
Tabulka 5: Kategorie závažných násilných trestných činů a jejich zastoupení v zájmové populaci

Kategorie	Trestný čin	Právní kvalifikace dle tr. zákoníku	Počet osob v souboru
HOMICIDIUM	Vražda	§ 140 (všechny varianty)	1 265
	Zabití	§ 141 (všechny varianty)	
	Vražda novorozence dítěte matkou	§ 142	
NAPADENÍ	Těžké ublížení na zdraví	§ 145 (všechny varianty)	6 706
	Ublížení na zdraví	§ 146 odst. 1, 3 § 146 odst. 1, 4	
	Ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky	§ 146a odst. 1, 2 § 146a odst. 1, 5 § 146a odst. 3 § 146a odst. 3, 4 § 146a odst. 3, 5	
TÝRÁNÍ OSOB	Týrání svěřené osoby	§ 198 odst. 1, 2 písm. a) § 198 odst. 1, 3 písm. b)	101
	Týrání osoby žijící ve společném obydlí	§ 199 odst. 1, 2 písm. a) § 199 odst. 1, 3 písm. b)	
TÝRÁNÍ ZVÍŘAT	Týrání zvířat	§ 302 (všechny varianty)	249

Výrazně většinové zastoupení (81 %) v tomto souboru za celé sledované období měly osoby, odsouzené za násilné kriminální jednání, spadající do kategorie označené jako NAPADENÍ (viz Graf 1). Situace v jednotlivých letech sledovaného období byla v tomto směru víceméně stabilní (např. v roce 2007 činil jejich podíl 81 %, v roce 2014 pak 77 %). Osoby, odsouzené za trestné činy z kategorie HOMICIDIUM, tvořily 15 % zájmové populace, zatímco odsouzení za trestné činy z kategorií TÝRÁNÍ OSOB a TÝRÁNÍ ZVÍŘAT představovali její výrazně menší část. Výrazná převaha odsouzených za trestné činy kategorie NAPADENÍ má samozřejmě určující vliv na charakteristiky zájmové populace, jež budou popsány dále a které nejvíce odpovídají právě charakteristikám této kategorie závažné násilné kriminality.

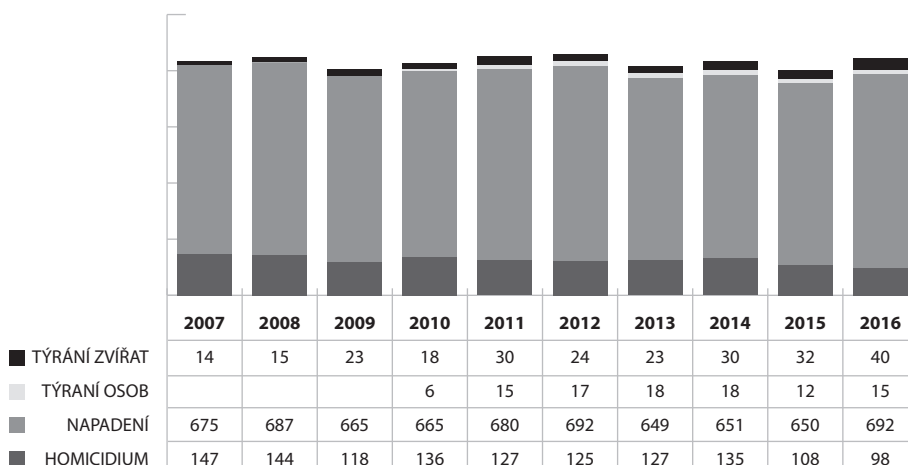
83 Vzhledem k tomu, že část sledovaného období spadala do doby účinnosti předchozího trestního zákona č. 140/1961 Sb., a podle pravidel o časové působnosti trestněprávních předpisů se podle něj posuzovala i část trestných činů, o nichž soudy rozhodovaly již za účinnosti nového trestního zákoníku, byly k jednotlivým závažným násilným trestným činům přiřazeny jejich ekvivalenty podle zvláštní části trestního zákona z r. 1961 (pokud existovaly). Do analýzy byly zařazeny i údaje z databáze CSLAV, které se vztahují k těmto ekvivalentním trestným činům, a prezentované výsledky je zahrnují. Pro zjednodušení nicméně v textu hovoříme o trestných činech podle aktuální právní úpravy.

Graf 1: Zastoupení osob odsouzených v letech 2007–2016 za jednotlivé kategorie závažné násilné kriminality v celé zájmové populaci (N=8 321)

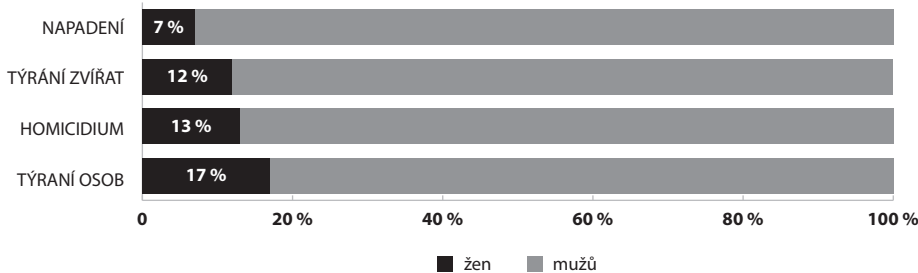
Ve srovnání s celkovým počtem osob, odsouzených v ČR v letech 2007 až 2016 (715 351 osob), představuje zájmová populace 1,2 % (Ministerstvo spravedlnosti ČR, 2020). Nejvyšší podíl osob, odsouzených za závažnou násilnou trestnou činnost, na všech odsouzených osobách, byl v roce 2016, kdy dosáhl 1,4 %, naopak nejnižší byl v roce 2013, kdy tvořil 1 %. Lze tedy konstatovat, že zastoupení osob, odsouzených za závažnou násilnou kriminalitu, mezi všemi odsouzenými bylo ve sledovaném období deseti let poměrně stabilní. Jak znázorňuje Graf 2, během sledovaného období bylo ročně za závažné násilné trestné činy odsouzeno v průměru 832 osob (nejméně v roce 2015, nejvíce v roce 2012), přičemž roční počty se pohybovaly mezi cca 800 a 850 osobami. I z pohledu absolutních počtů byl tedy vývoj v oblasti pravomocných odsouzení za závažnou násilnou kriminalitu ve sledovaném období stabilní, a zároveň nelze hovořit o výraznějším klesajícím, či stoupajícím trendu.

Graf 2: Počty osob odsouzených za jednotlivé kategorie závažné násilné kriminality v letech 2007–2016 (N=8 321)

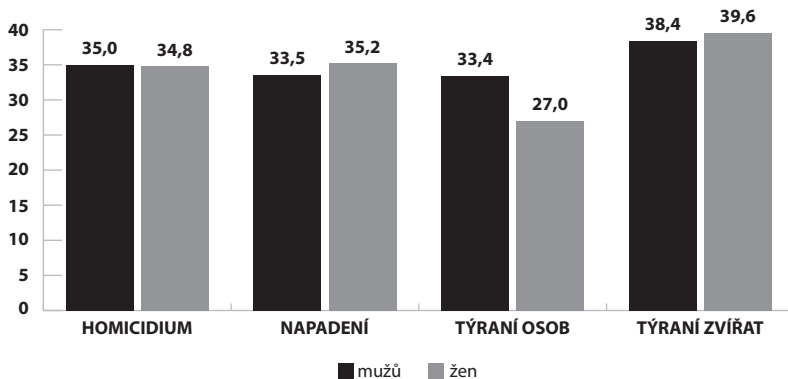
Zastoupení žen v zájmové populaci odsouzených pachatelů závažné násilné kriminality činilo 8,4 %. To je zřetelně méně než podíl žen na všech osobách, odsouzených v ČR v letech 2007-2016, který činil 13,4 % (Ministerstvo spravedlnosti ČR, 2020). Poněkud vyšší (přes 10 %) bylo zastoupení žen mezi odsouzenými pachateli trestných činů z kategorií HOMICIDIUM, TÝRÁNÍ OSOB a TÝRÁNÍ ZVÍŘAT (viz Graf 3).

Graf 3: Podíl osob odsouzených za jednotlivé kategorie závažné násilné kriminality v letech 2007–2016, podle pohlaví (N=8 321)

Průměrný věk v době spáchání závažného násilného trestného činu, díky kterému byli jednotliví odsouzení zařazeni do zájmové populace, činil u celého souboru 8 321 osob 34,5 roku, přičemž se u mužů a žen ze zájmové populace téměř nelišil. Graf 4 znázorňuje průměrný věk v době spáchání činu pro jednotlivé kategorie závažné násilné kriminality, a to v členění podle pohlaví. Je z něj patrné, že celkově není ve věkovém průměru pachatelů z jednotlivých kategorií závažné násilné kriminality výraznější rozdíl, snad s výjimkou poněkud vyššího věkového průměru osob, odsouzených za TÝRÁNÍ ZVÍŘAT. Z hlediska pohlaví lze zaznamenat u kategorie NAPADENÍ vyšší věkový průměr žen oproti mužům, a u kategorie TÝRÁNÍ OSOB naopak mužů oproti ženám (viz Graf 4).

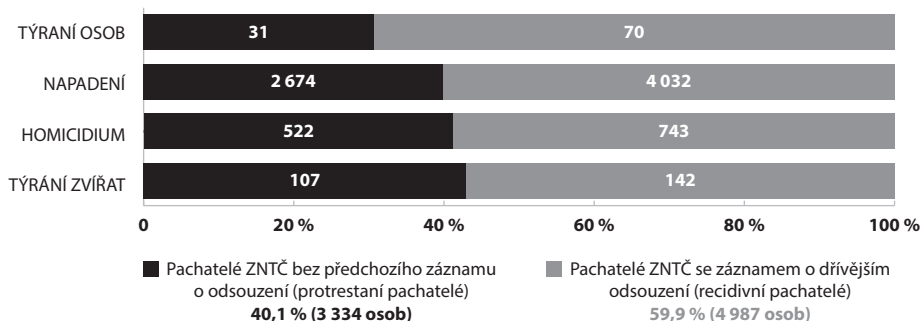
Graf 4: Průměrný věk v době spáchání činu u osob odsouzených v letech 2007–2016 za jednotlivé kategorie závažné násilné kriminality, podle pohlaví (N=8 321)

Ze všech 715 351 osob, odsouzených v ČR v letech 2007-2016, nebylo podle justiční databáze CSLAV u více než třetiny (35,9 %, tj. 256 715 osob) evidováno žádné předchozí

odsouzení (tzv. osoby dosud netrestané). V **zájmové populaci pachatelů závažné násilné kriminality byl podíl osob bez předchozího odsouzení mírně vyšší, konkrétně šlo o dvě pětiny** (40,1 %, 3 334 osob).⁸⁴ To odpovídá dřívějším poznatkům o nižší míře kriminální recidivy mezi pachateli závažných násilných trestných činů oproti pachatelům bagatelní majetkové kriminality či některých trestných činů proti pořádku ve věcech veřejných, kteří tvoří v populaci známých pachatelů většinu (viz např. Diblíková, a další, 2019). Z jednotlivých kategorií závažné násilné kriminality byl - oproti průměrné hodnotě (tj. 40,1 %) - poněkud nižší podíl dosud netrestaných osob mezi odsouzenými pachateli v kategorii TÝRÁNÍ OSOB (viz Graf 5).

Graf 5: Podíl a počty osob bez předchozího odsouzení mezi osobami odsouzenými v letech 2007–2016 za jednotlivé kategorie závažné násilné kriminality (N=8 321)

Pokud jde o hlavní trestní sankce⁸⁵, ukládané pachatelům závažné násilné kriminality v letech 2007-2016, nejčastější byl trest odnětí svobody s podmíněným odkladem výkonu (PO), který byl uložen celkem 4 840 osobám (tj. 58,2 % zájmové populace); Tabulka 6. Neopodmíněný trest odnětí svobody (NEPO) byl uložen jako hlavní sankce dvěma pětina zájmové populace (40,1 %, 3 340 osob), přičemž se jednalo zejména o osoby, odsouzené za trestné činy z kategorie HOMICIDIUM, konkrétně vraždy a NAPADENÍ, těžkého ublížení na zdraví. Ve zbylých 141 případech se jednalo o upuštění od potrestání a současné uložení zabezpečovací detence či jiného ochranného opatření, anebo o jiné hlavní trestní sankce, zejména trest obecně prospěšných prací či trest vyhoštění. Výsledky znázorňuje Tabulka 6.

84 Pramen: Databáze CSLAV, Přehled o pravomocně odsouzených fyzických osobách podle soudů, zvláštní sestavy.

85 Při interpretaci dat o uložených sankcích je však třeba mít na paměti několik skutečností. Jednak kromě hlavní sankce byly v řadě případů uloženy i další, vedlejší sankce. Dále byl v řadě případů pachatel týmž rozsudkem odsouzen také za jiné trestné činy, než je příslušný závažný násilný trestný čin, popř. za více závažných násilných trestných činů (případy uložení úhrnného či souhrnného trestu dle § 43 tr. zákoníku). Z agregovaných přehledů, sestavených pro účely této části výzkumu, nebylo možno, resp. nelze tyto případy odlišit.

Tabulka 6: Hlavní sankce uložené v letech 2007-2016 za jednotlivé kategorie závažné násilné kriminality (N= 8 321)

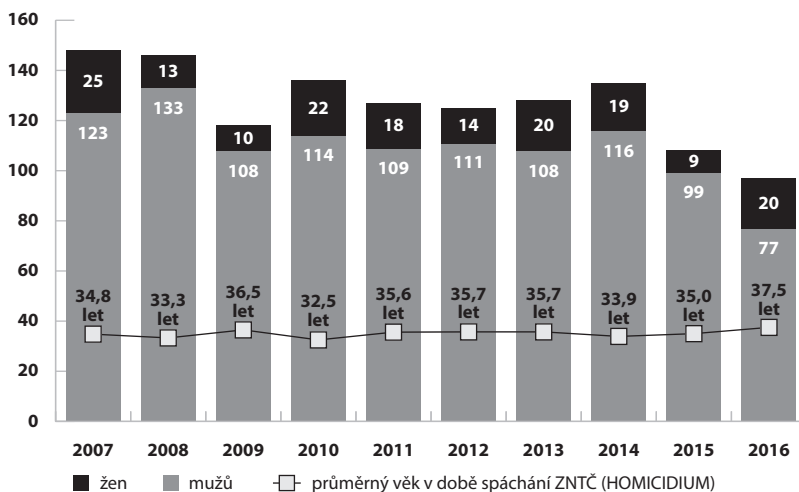
Sankce	Kategorie				Celkem
	HOMICIDIUM	NAPADENÍ	TÝRÁNÍ OSOB	TÝRÁNÍ ZVÍŘAT	
NEPO	1 230	2 019	65	26	3 340
PO	34	4 587	35	184	4 840
jiné	1	100	1	39	141
Celkem	1 265	6 706	101	249	8 321

V následující části této kapitoly se podrobněji zaměříme na popis jednotlivých podsouborů závažné násilné kriminality – a to na kategorie HOMICIDIUM, NAPADENÍ, TÝRÁNÍ OSOB a TÝRÁNÍ ZVÍŘAT.

VI.1. Homicidium

Za trestné činy vraždy, zabití a vraždy novorozence dítěte matkou bylo ve sledovaném desetiletém období soudu v ČR odsouzeno celkem 1 265 osob. Naprostou většinu této kategorie tvořili pachatelé trestného činu vraždy (97 %, 1 227 osob). Za trestný čin zabití bylo v letech 2007-2016 odsouzeno 32 osob, a za trestný čin vraždy novorozence dítěte matkou 6 osob (žen). Podíl žen odsouzených během sledovaného období za trestné činy této kategorie tak dosáhl celkem 13,4 %, což odpovídá podílu žen na všech osobách, odsouzených v ČR v letech 2007-2016 (Ministerstvo spravedlnosti ČR, 2020).

Graf 6: Počty odsouzených za trestné činy z kategorie HOMICIDIUM, jejich průměrný věk v době spáchání v letech 2007-2016, podle pohlaví

Počty odsouzených osob v jednotlivých letech měly během sledovaného období celkově klesající tendenci. V prvních pěti letech tohoto období (2007-2011) činil průměrný počet odsouzených ročně 135 osob, v dalších pěti letech (2012-2016) byl nižší (118 osob), viz Graf

6. Průměrný věk v době spáchání příslušného trestného činu z kategorie HOMICIDIUM činil za celé sledované období u jejich pachatelů 34,9 let, přičemž trend v průběhu 10 let v této proměnné nevykazuje žádné významnější změny (viz Graf 6); vyšší průměrný věk pachatelů u trestných činů, spáchaných v roce 2016, v tomto kontextu nelze zatím interpretovat jako významnou „odlišnost“. Stejně tak nebyl zjištěn rozdíl věkového průměru u mužů (34,9 let) a žen (34,8 let). Z celkového počtu 1 265 osob, odsouzených ve sledovaném období za trestné činy z kategorie HOMICIDIUM, byly podle databáze CSLAV dvě pětiny (41,5 %, 525 osob) evidovány jako osoby dosud netrestané (tj. bez předchozího evidovaného odsouzení).⁸⁶

VI.2. Napadení

Za závažné násilné trestné činy z kategorie NAPADENÍ (viz např. Tabulka 5, str. 84) bylo v období let 2007-2016 odsouzeno v ČR celkem 6 706 osob, což činí cca 80 % celé zájmové populace osob, odsouzených v uvedeném období za závažnou násilnou kriminalitu. V průměru tak bylo ročně za trestné činy této kategorie odsouzeno 671 osob, což je výrazně více než roční průměr u trestných činů kategorie HOMICIDIUM (127 osob). Tři čtvrtiny pachatelů z kategorie NAPADENÍ (75,1 %, 5 038 osob) byly odsouzeny za trestný čin těžkého ublížení na zdraví. Za varianty trestného činu ublížení na zdraví, odpovídající definici závažné násilné kriminality, bylo odsouzeno 1 610 osob (24 % z této kategorie), a za příslušné varianty trestného činu ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky 58 osob (0,9 %).

Jak již bylo uvedeno výše, z trestných činů, zařazených do kategorie NAPADENÍ, naplňovaly naši definici závažné násilné kriminality všechny varianty trestného činu těžkého ublížení na zdraví a vybrané kvalifikované skutkové podstaty trestných činů ublížení na zdraví a ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky. Zajímalo nás, jaký podíl osob, odsouzených ve sledovaném desetiletém období v ČR za trestné činy ublížení na zdraví či ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky, byl odsouzen za jejich varianty, odpovídající definici závažné násilné kriminality. V případě trestného činu ublížení na zdraví tento podíl činil 5,9 %, tj. 1 610 z celkového počtu 27 479 pachatelů, odsouzených v uvedeném období za trestný čin ublížení na zdraví, bylo odsouzeno za jeho „závažnou a násilnou“ variantu. U trestného činu ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky se jednalo o dvoupětinový podíl (38,9 %, tj. 58 z celkového počtu 149 pachatelů).⁸⁷ Je tedy zřejmé, **že naprostá většina trestných činů ublížení na zdraví či ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky, za které soudy v ČR pachatele odsuzují, nemá charakter závažné násilné kriminality podle kritérií, zvolených pro účely našeho výzkumu.**

Průměrný věk pachatele v době spáchání závažného násilného trestného činu kategorie NAPADENÍ, za který byl ve sledovaném období odsouzen, činil 33,4 roku. U žen byl věkový průměr odsouzených 35,2 let, u mužů 33,5 let. Podíl žen na všech osobách, odsouzených v letech 2007-2016 za trestné činy kategorie NAPADENÍ, činil 7,1 % (478 žen). Byl tedy zhruba poloviční oproti podílu žen odsouzených za trestné činy z kategorie HOMICIDIUM (13,4 %). Mezi jednotlivými trestnými činy kategorie NAPADENÍ byly ovšem co do podílu žen na všech odsouzených osobách zřetelné rozdíly. U nejčetnějšího trestného činu těžkého ublížení

⁸⁶ Pramen: Databáze CSLAV, Přehled o pravomocně odsouzených fyzických osobách podle soudů, zvláštní sestavy.

⁸⁷ Údaje o celkových počtech odsouzených za dané trestné činy citovány dle (Ministerstvo spravedlnosti ČR, 2020).

na zdraví činil podíl žen na všech osobách, za tento trestný čin ve sledovaném období odsouzených, 8,1 % (410 osob z 5 038), u trestného činu ublížení na zdraví 3,2 % (52 osob z 1 610), a u trestného činu ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky tvořily ženy více než čtvrtinu (27,6 %, tj. 16 osob z 58). Dvě pětiny osob, odsouzených ve sledovaném období za trestný čin z kategorie NAPADENÍ (39,9 %, 2 674 osob z 6 706), byly evidovány jako osoby dosud netrestané, tj. bez předchozího odsouzení za trestný čin. Z hlediska jednotlivých trestných činů, které kategorii NAPADENÍ tvoří, činil podíl osob dosud netrestaných na pachatelích, odsouzených za trestný čin těžkého ublížení na zdraví, 38,9 % (1 958 osob z 5 038), u trestného činu ublížení na zdraví činil tento podíl 42,7 % (687 osob z 1 610), a u trestného činu ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky rovnou polovinu (29 osob z 58).⁸⁸

VI.3. Týrání osob

Za závažné násilné trestné činy z kategorie TÝRÁNÍ OSOB bylo ve sledovaném období 2007-2016, resp. 2010-2016⁸⁹, v ČR odsouzeno celkem 101 osob. Z toho tři pětiny (61,4 %, 62 osob) tvořili pachatelé, odsouzení za příslušné varianty trestného činu týrání osoby žijící ve společném obydlí, a zbytek (38,6 %, 39 osob) ti, kteří byli odsouzení za příslušné varianty trestného činu týrání svěřené osoby. Z celkového počtu 2 560 osob, odsouzených v daném období za trestné činy týrání svěřené osoby dle § 198 tr. zákoníku a týrání osoby žijící ve společném obydlí dle § 199 tr. zákoníku (Ministerstvo spravedlnosti ČR, 2020), tak pouze 3,9 % tvořili pachatelé, odsouzení za tyto trestné činy v jejich variantách, odpovídajících jednoznačně definici závažné násilné kriminality, použité v našem výzkumu.

Podíl žen na všech osobách, odsouzených ve sledovaném období za trestné činy z kategorie TÝRÁNÍ OSOB, dosáhl jedné šestiny (16,8 %, tj. 17 žen ze 101 odsouzených). To je výrazně vyšší podíl, než jaký v daném období tvořily ženy mezi všemi odsouzenými za trestné činy dle § 198 či § 199 tr. zákoníku, a který činil 9,4 %. Zároveň jsme zjistili, že naprostá většina žen, odsouzená za závažné a násilné formy těchto trestných činů (15 ze 17 žen), se dopustila některé z příslušných variant trestného činu týrání svěřené osoby dle 198 tr. zákoníku, který byl přítom v kategorii TÝRÁNÍ OSOB zastoupen výrazně méně než trestný čin týrání osoby žijící ve společném obydlí. Průměrný věk pachatelů závažných násilných trestných činů z kategorie TÝRÁNÍ OSOB v době spáchání těchto deliktů byl 32,3 let (ženy 27 let, muži 33,4 let). Necelá jedna třetina pachatelů z této kategorie (30,7 %, 31 osob) byla osobou dosud netrestanou, tj. osobou bez předchozího odsouzení.⁹⁰

88 Pramen: Databáze CSLAV, Přehled o pravomocně odsouzených fyzických osobách podle soudů, zvláštní sestavy.

89 V trestním zákoně č. 140/1961 Sb., účinném do konce roku 2009, nebyly trestné činy přesně odpovídající trestným činům dle § 198 odst. 1, 2 písm. a), § 198 odst. 1, 3 písm. b), resp. § 199 odst. 1, 2 písm. a), § 199 odst. 1, 3 písm. b) tr. zákoníku. V úvahu přicházejí trestné činy dle § 215 odst. 1, 2 písm. a), resp. § 215a odst. 1, 2 písm. a) předchozího trestního zákona nebylo možno do analýzy zařadit, protože citované kvalifikované skutkové podstaty jsou alternativní, přičemž definici závažné násilné kriminality splňuje jen jedna ze dvou alternativ a v databázi CSLAV nelze tyto případy rozlišit.

90 Pramen: Databáze CSLAV, Přehled o pravomocně odsouzených fyzických osobách podle soudů, zvláštní sestavy.

VI.4. Týrání zvířat

V námi analyzovaném období deseti let bylo 249 osob odsouzeno za kriminální jednání, soudem kvalifikované jako trestný čin týrání zvířat v jeho závažné a násilné variantě (§ 302 tr. zákoníku, § 203 odst. 2 trestního zákona z roku 1961 Sb.). Z celkového počtu osob, odsouzených v daném období za závažné násilné trestné činy, tak tato skupina pachatelů představuje „pouze“ 3 %. Ročně se počty osob, odsouzených za příslušné varianty tohoto trestného činu, pohybovaly v jednotkách či desítkách (nejméně v roce 2007, kdy se jednalo o 14 osob, nejvíce v roce 2016, kdy šlo o 40 osob). Ženy tvořily jednu osminu všech osob, odsouzených za závažný trestný čin této kategorie (12,4 %, 31 žen). Průměrný věk pachatele z této kategorie v době spáchání daného trestného činu byl 38,6 let (u mužů 38,4 let a u žen 39,6 let); všichni pachatelé byli v době spáchání tohoto činu plnoletí. Více než polovina pachatelů z této kategorie byla již dříve odsouzena za trestný čin (57 %, 142 osob).⁹¹

91 Tamtéž.

VII.

Chronický násilník nebo náhodný delikvent? Kriminální historie pachatelů závažných násilných trestných činů

Základní a výzkumný soubor, sledované proměnné a limity

Jak již bylo uvedeno v úvodní části této knihy, k získání nových kriminologických poznatků o kriminální historii odsouzených pachatelů závažných násilných trestných činů v ČR je třeba analyzovat soubor dostatečně rozsáhlý jak z hlediska počtu, tak z hlediska územního a časového. Zároveň však v současné době nelze z oficiálních justičních evidencí jednoduchým (spolehlivým a efektivním) způsobem získat relevantní proměnné, které by umožnily kriminální historii odsouzených pachatelů trestných činů zmapovat (k limitům stávajících evidenčních systémů viz např. Blatníková & Zeman, 2021). Abychom se dopracovali alespoň k některým základním charakteristikám, které by umožnily popsat kriminální historii osob v našem výzkumném souboru, bylo potřeba přistoupit k podrobné analýze anonymizovaného „sumáře“ jednotlivých záznamů o odsouzeních, a to u každého jedince z našeho **výzkumného souboru čítající 2 220 osob** (viz výše Kapitulu I., str. 9). Zdrojem údajů byla tedy databáze rejstříku trestů, při sběru dat, který byl realizován pomocí záznamového archu, a následné analýze, se naše pozornost zaměřila na **kriminální historii pachatelů v našem souboru, tedy na všechny záznamy o odsouzení, které u dané osoby předcházely datu, kdy byla odsouzena za námi sledovaný závažný násilný trestný čin.**

Položky, které jsou v rejstříku trestů evidovány, a které tak bylo možné pro deskripci a analýzu kriminální historie daného jedince použít, byly následující: jednotlivá data pravomocných odsouzení, počet odsouzení předcházejících odsouzení za ZNTČ, věk pachatele v době jednotlivých odsouzení (tedy i věk v době prvního odsouzení), a pohlaví pachatele. V rámci jednotlivých pravomocných odsouzení zaznamenaných u daného pachatele bylo sice možné identifikovat i uložený trest či ochranná opatření, nicméně např. údaj, který informuje o propuštění osoby z výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody a který by pro popis a analýzu kriminální dráhy pachatele jistě významný, z použitého zdroje dat nelze považovat za validní (buď není uveden vůbec - přičemž je ale z dalších zaznamenaných informací velmi nepravděpodobné, že by daná osoba byla stále ve výkonu trestu odnětí svobody - nebo např. informuje o skutečnosti, že příslušný nepodmíněný trest byl vykonán, ale přitom odsouzený ve skutečnosti zůstal ve výkonu trestu, neboť okamžitě nastoupil výkon dalšího, navazujícího trestu). Podobně problematické je ve stávajících podmínkách interpretovat proměnnou „délka trestu“, neboť je v údajích z použité databáze nutno zohlednit i souhrnné, resp. společné tresty.

S ohledem na již zmíněná omezení našeho výzkumu, daná stávajícími možnostmi justičních evidenčních systémů, kapacitou výzkumného týmu apod., byl základní soubor definován tak, že zahrnoval osoby, které byly v ČR v období let 2013-2015 pravomocně odsouzeny za závažný násilný trestný čin (ve smyslu vymezení, stanoveného pro účely výzkumu, viz Tabulka 2). Postup, jakým byl ze základního souboru sestaven soubor výzkumný, je též popsán v Kapitole I. (str. 9).

Odsouzením za závažný násilný trestný čin se zde přitom rozumí, že daná osoba:

- (a) **byla ve sledovaném období odsouzena** (tj. byl vydán odsuzující rozsudek, který následně nabyl právní moci) **za některý ze závažných násilných trestných činů** (viz přehled, Tabulka 2, str. 42), nebo

(b) **byla ve sledovaném období odsouzena** (tj. byl vydán odsuzující rozsudek, který následně nabyl právní moci) **za trestný čin znásilnění, který svým provedením splňoval námi stanovená kritéria závažného násilného trestného činu.**

Jak bylo uvedeno výše v textu (str. 39), sexuální trestné činy, jako je znásilnění, patří mezi ty, jejichž kvalifikované skutkové podstaty v některých variantách dopadají na jednání, jež mohou – ale nemusejí – v konkrétních případech splňovat zvolenou definici závažné násilné kriminality. Bez znalosti skutkového děje nelze poznat, zda případ zahrnoval útok proti životu nebo zdraví oběti jako jeden z definičních znaků závažné násilné kriminality (blíže viz Kapitulu IV., str. 37) Proto při sestavování souboru – zájmové populace - nebyly trestní věci, v nichž došlo k odsouzení za znásilnění či jiný sexuální trestný čin, v justiční databázi CSLAV vyhledávány. Nicméně databáze z výzkumného úkolu násilné sexuální kriminality, který byl v IKSP řešen v předchozím období, k jednotlivým analyzovaným případům obsahuje dostatek údajů, aby bylo možno určit, které z nich zvolené definici násilné sexuální kriminality odpovídají. Z databáze tedy byly vybrány případy sexuálních deliktů, u nichž jednání pachatele podle skutkové věty rozsudku odpovídalo definici závažné násilné trestné činnosti, a zároveň v nich bylo odsuzující rozhodnutí vydáno v období od 1. 1. 2013.⁹² V dalších kapitolách se proto objevuje kategorie „SEXUÁLNÍ NAPADENÍ“, která obsahuje právě tyto závažné formy trestného činu znásilnění.

Výsledkem byl **výzkumný soubor o velikosti 2 220 osob**, který jsme následně podrobili důkladné analýze z hlediska kriminální kariéry. Jedná se o více než čtvrtinu (27 %) tzv. zájmového souboru (viz výše str. 14), takže závěry z analýzy lze zobecnit na kriminální historii populace odsouzených pachatelů závažných násilných trestných činů v České republice.

V dalším textu budeme termín *kriminální historie* používat pro označení období v pachatelově životě, které předcházelo odsouzení za závažný násilný trestný čin. Vzhledem k charakteru výzkumu, resp. zdroji primárních dat, bude toto období u každého pachatele z výzkumného souboru ohraničeno na jedné straně okamžikem (datem) prvního záznamu o pravomocném odsouzení, za jakýkoli trestný čin, a na druhé straně záznamem o odsouzení za závažnou násilnou trestnou činnost (ZNTČ). U části pachatelů, pro které bylo odsouzení za ZNTČ jejich prvním pravomocným odsouzením vůbec, tak bude kriminální historie nulová. Kriminální kariéra je v tomto smyslu obsahově širším pojmem, jež zahrnuje i předpokládaný vývoj, ať ve smyslu pokračování v trestné činnosti (kriminální recidivy), nebo ve smyslu desistence (viz také Obrázek 3, str. 97).

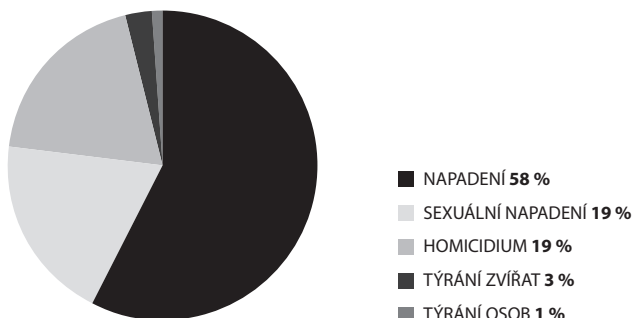
VII.1. Pachatelé podle kategorie závažné násilné trestné činnosti, pohlaví a věku

Mezi pachateli sledovaných trestných činů, které byly v našem výzkumu vymezeny jako „závažné násilné trestné činy“, byli ve výzkumném souboru nejvíce zastoupeni pachatelé trestných činů z kategorie NAPADENÍ (1 282 osob, 58 %), viz Graf 7. Pachatelé deliktů spadajících do kategorie SEXUÁLNÍ NAPADENÍ (431 osob, 19 %), jakož i pachatelé

92 Jednalo se o případy, kdy byl pachatel odsouzen za některý z následujících trestných činů: § 185 odst. 1, 2 písm. c); § 185 odst. 1, 3 písm. c); § 185 odst. 1, 4; § 186 odst. 1, 4 písm. a); § 186 odst. 1, 5 písm. b); § 186 odst. 1, 6 tr. zákoníku, resp. § 241 odst. 1, 3 písm. a), § 241 odst. 1, 4 trestního zákona z roku 1961, a to za podmínky, že u sledované proměnné „použití fyzického násilí“ byla uvedena hodnota „ano“.

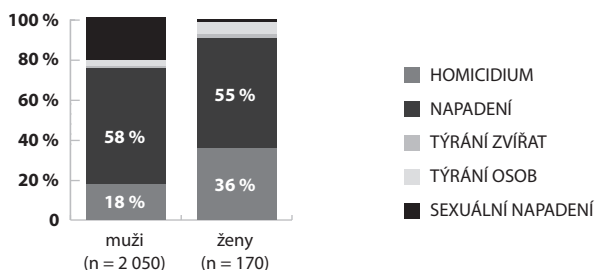
restných činů ze skupiny HOMICIDIUM (423 osob, 19 %), tvořili vždy přibližně pětinu výzkumného souboru. Pachatelé závažného násilí, v našem výzkumu označeného jako TÝRÁNÍ OSOB (21 osob, 1 %) či TÝRÁNÍ ZVÍŘAT (63 osob, 3 %), pak obsáhli jen malou část případů.⁹³ Pachatelé restných činů teroristického útoku, teroru, nedovoleného přerušeni těhotenství bez souhlasu těhotné ženy či neoprávněného odebrání tkání a orgánů, nebyli ve výzkumném souboru 2 220 osob zastoupeni (což je logické, protože se nevyskytovali ani v souboru základním).

Graf 7: Kategorie závažných násilných restných činů ve výzkumném souboru, v % (N=2 220)

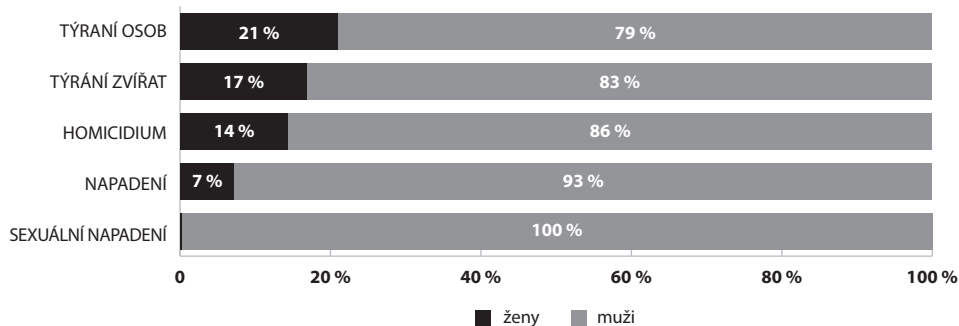
Tak jako v zájmové populaci tvořili valnou většinu pachatelů muži, byl i ve výzkumném souboru podíl ženských pachatelek výrazně minoritní (8 %, tj. 170 žen). Strukturu, resp. procentuální zastoupení jednotlivých kategorií ZNTČ ve skupině pachatelů-mužů a pachatelek-žen, nabízí Graf 8. Při bližším pohledu na podíl mužských a ženských pachatelů, a to v rámci jednotlivých kategorií závažných násilných restných činů (Graf 9), lze nalézt vyšší zastoupení ženských pachatelek, podobně jako v rámci zájmové populace, v kategoriích HOMICIDIUM nebo TÝRÁNÍ OSOB/ZVÍŘAT.

Graf 8: Procentuální podíl jednotlivých kategorií ZNTČ na podsouborech mužů a žen (N=2 220)

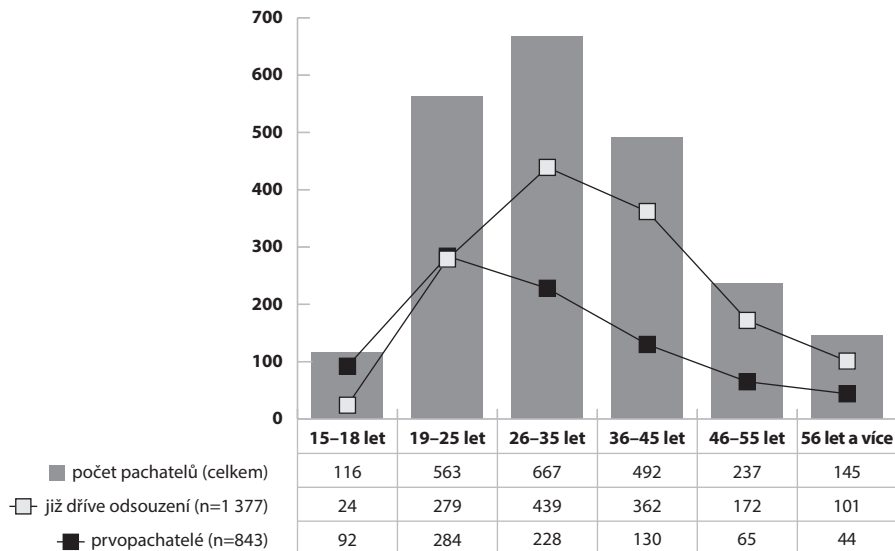
⁹³ V případech, kdy příslušné odsouzení za ZNTČ zahrnovalo odsouzení za více kategorií závažného násilí, byl pachatel zařazen do nejzávažnější kategorie, např. šlo-li o odsouzení za restné činy z kategorií HOMICIDIUM a TÝRÁNÍ OSOB, byl pachatel zařazen do kategorie HOMICIDIUM.

Graf 9: Procentuální podíl pachatelů – mužů a žen – na jednotlivých kategoriích ZNTČ (N=2 220)

Průměrný věk pachatele v době vydání rozhodnutí o odsouzení za ZNTČ byl 33,8 let; věkovou strukturu pachatelů ilustruje Graf 10 níže. U pachatelů, pro které bylo odsouzení za ZNTČ jejich prvním odsouzením, byl věk v době odsouzení – logicky – nižší (30,6 let) než u osob, pro které toto odsouzení bylo již několikátým (druhým a více) odsouzením v kariéře.

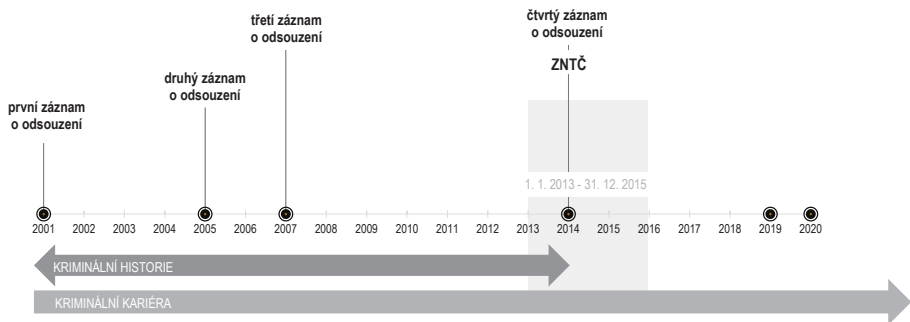
Graf 10: Věková struktura odsouzených pachatelů ZNTČ, v době vydání rozhodnutí (N=2 220)

VII.2. Kriminální historie pachatelů závažné násilné trestné činnosti

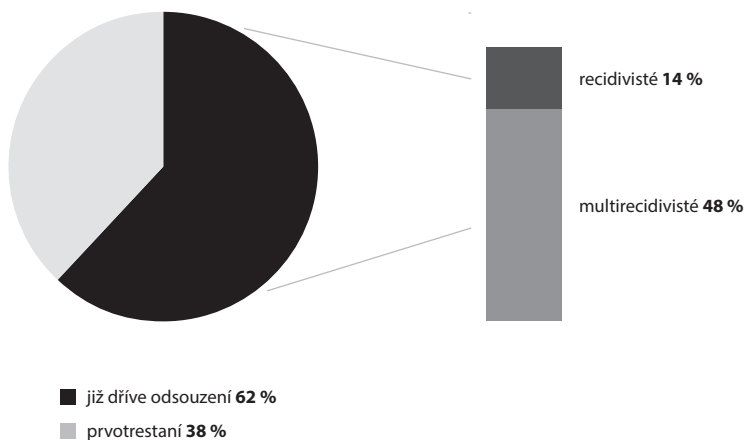
Jednou z hlavních sledovaných proměnných u pachatelů závažné násilné kriminality z výzkumného souboru byla přítomnost, či absence kriminální historie. V našem výzkumu, tak jako v řadě jiných podobných studií, vyjadřovala tato proměnná přítomnost či absenci záznamu o odsouzení v rejstříku trestů, předcházejícího záznamu o odsouzení za ZNTČ (viz Obrázek 3).

Obrázek 3: Kriminální kariéra, kriminální historie a odsouzení pachatele za ZNTČ – vymezení pojmů

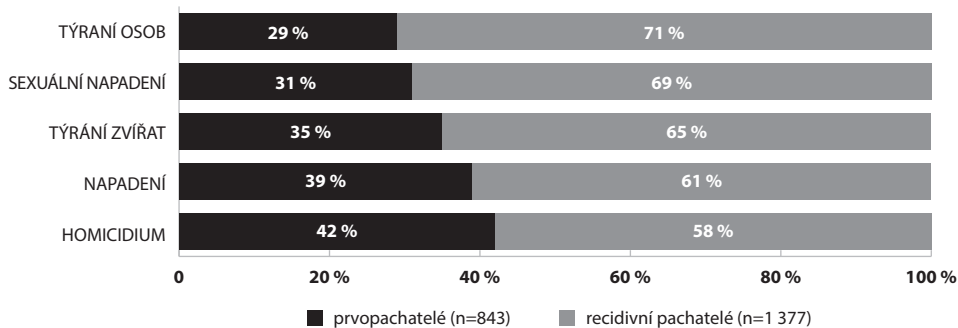
Záznam o odsouzení za ZNTČ byl ve výzkumném souboru průměrně čtvrtým záznamem v rejstříku trestů ($r=4,2$; $\min=1$, $\max=31$, $sd=4,2$). Z celkového počtu 2 220 pachatelů, kteří byli ve sledovaném období odsouzeni za závažné násilné trestné činy, tvořily téměř dvě pětiny (38 %, tj. 843) osoby bez předchozího záznamu v rejstříku trestů, tedy **osoby prvotrestané**. Pro tuto podskupinu pachatelů bylo odsouzení za ZNTČ jejich prvním záznamem v rejstříku trestů, Graf 11. Druhou, větší část odsouzených ve výzkumném souboru (62 %, 1 377), tak představovaly osoby, pro které bylo odsouzení za ZNTČ nejméně druhým záznamem v rejstříku trestů, tzn., že **šlo o pachatele s kriminální historií**, ve smyslu odsouzení za (jakoukoli) trestnou činnost, předcházejícího odsouzení za ZNTČ. Navíc, téměř polovinu celého výzkumného souboru (48 %) přitom tvořili pachatelé, u nichž bylo odsouzení za ZNTČ již nejméně třetím záznamem v rejstříku trestů („multirecidivisté“), viz Graf 11.

Graf 11: Kriminální historie odsouzených pachatelů ZNTČ – prvotrestaní a recidivisté, v % (N= 2 220)

Procentové zastoupení prvoodsouzených a recidivních pachatelů v rámci jednotlivých kategorií závažných násilných trestných činů, kterých se týkalo odsouzení za sledovanou závažnou násilnou trestnou činnost, znázorňuje níže Graf 12, více dále v textu.

Graf 12: Podíl prvotrestaných a již dříve odsouzených osob – kategorie ZNTČ, v % (N=2 220)

VII.2.1. Prvopachatelé jako pachatelé závažné násilné trestné činnosti

Jak již bylo uvedeno, osoby dosud netrestané, tj. pachatelé bez kriminální historie, tvořily necelé dvě pětiny (38 %, 843 osob) výzkumného souboru pachatelů, odsouzených v letech 2012-2015 za závažnou násilnou trestnou činnost. Nikoli překvapivě byl věkový průměr této skupiny prvopachatelů (prvoodsouzených) v době odsouzení za ZNTČ nižší (30,6 let) než u pachatelů s již existující kriminální historií. Jejich počet ve věkové skupině 19-25 let byl obdobný jako u skupiny pachatelů s již existující kriminální historií (srov. výše Graf 10, str. 96).

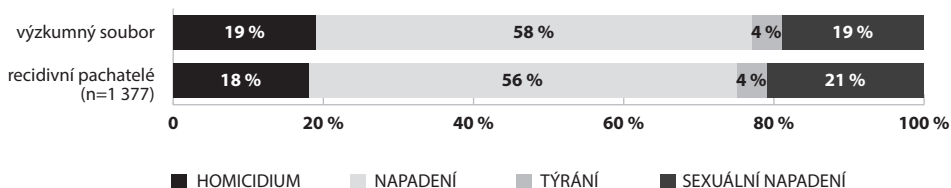
Podíl prvoodsouzených v rámci jednotlivých kategorií závažných násilných trestných činů byl relativně nízký u SEXUÁLNÍHO NAPADENÍ, kde činil 31 % (viz výše Graf 12),

což znamená, že pouze cca třetina pachatelů odsouzených za tento typ kriminálního násilí byli jedinci dosud v systému justice nevidovaní (nesledovaní). V kategorii závažných násilných trestných činů, označené jako TÝRÁNÍ OSOB, byl podíl prvoodsouzených sice ještě o něco nižší (29 %; viz Graf 11), ovšem je třeba mít na paměti, že tato skupina byla reprezentována podstatně menším počtem pachatelů. Naproti tomu u trestných činů, zařazených do kategorie HOMICIDIUM, byl podíl prvoodsouzených vyšší a dosáhl 42 %, takže více než dvě pětiny pachatelů, odsouzených v letech 2012-2016 za závažné násilné trestné činy kvalifikované jako vražda, zabití či vražda novorozence dítěte matkou, se těchto trestných činů dopustily jako osoby bez předchozího záznamu v rejstříku trestů. U zbylých dvou kategorií závažných násilných trestných činů činil podíl prvoodsouzených – téměř 40 % u kategorie NAPADENÍ, o něco méně pak u kategorie TÝRÁNÍ ZVÍŘAT (35 %), která ale byla tvořena výrazně menším počtem osob.

VII.2.2. Recidivisté jako pachatelé závažné násilné trestné činnosti

Předmětem našeho výzkumu byla kriminální historie pachatelů závažné násilné kriminality, proto pro nás byl **podsoubor pachatelů závažného násilí, u kterých byla kriminální historie** identifikována, hlavním předmětem výzkumného zájmu. Jak bylo zmíněno výše (viz např. Graf 11), jejich podíl na výzkumném souboru pachatelů závažného násilí představoval více než tři pětiny (62 %, 1 377 osob), přičemž u výrazné většiny (1 075 osob) z těchto recidivních pachatelů představovalo námi sledované odsouzení za ZNTČ minimálně třetí odsouzení v jejich kriminální historii („multirecidivní pachatelé“ či „multirecidivisté“). Strukturu podsouboru recidivních pachatelů ZNTČ podle jednotlivých sledovaných kategorií závažných násilných trestných činů – HOMICIDIUM, NAPADENÍ, TÝRÁNÍ a SEXUÁLNÍ NAPADENÍ⁹⁴ - ve srovnání s celým výzkumným souborem, znázorňuje Graf 13, který naznačuje vyšší zastoupení pachatelů z kategorie SEXUÁLNÍ NAPADENÍ mezi recidivními pachateli. Komparaci pachatelů z jednotlivých kategorií závažného násilí se více věnujeme v Kapitole VII.2.3., od str. 107.

Graf 13: Procentuální podíl jednotlivých kategorií ZNTČ u podsouboru recidivních pachatelů a celého výzkumného souboru

94 Předběžné statistické analýzy, které jsme na tomto podsouboru realizovali ukázaly vhodnost sloučení kategorií TÝRÁNÍ ZVÍŘAT a TÝRÁNÍ OSOB do jediné kategorie. V následujícím textu tedy používáme již jen označení TÝRÁNÍ.

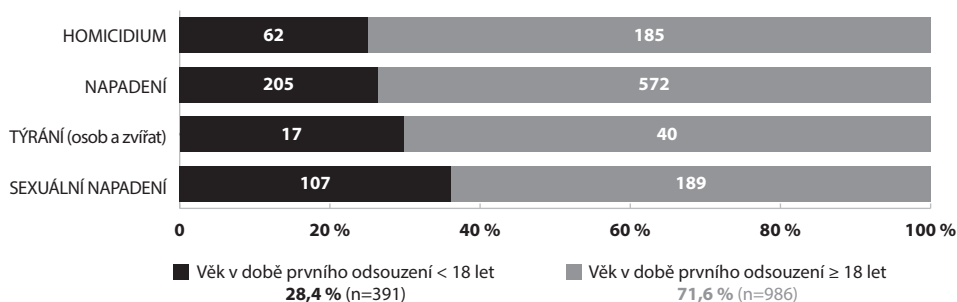
Pohlaví pachatele

Ve srovnání s podílem žen odsouzených za závažnou násilnou trestnou činnost v celém výzkumném souboru (8 %) bylo zastoupení žen mezi osobami, které v době odsouzení za ZNTČ již měly zkušenost s předchozím odsouzením, tedy recidivních pachatelek, nižší (5 %, 67 žen).

Zahájení kriminální kariéry

Významnou dimenzí, která bývá při studiu kriminální kariéry mapována, je tzv. iniciace neboli zahájení kriminální kariéry. V našem výzkumném souboru jsme, vzhledem k charakteru primárního zdroje dat za tento okamžik, pokládali datum vydání prvního odsuzujícího rozsudku, zaznamenaného v rejstříku trestů (nikoli např. datum spáchání trestného činu, které by bylo z pohledu kriminologie relevantnějším „okamžikem“). Více než čtvrtina recidivních pachatelů odsouzených za ZNTČ (391 osob, tj. 28,4 %) měla první záznam v rejstříku trestů, tedy první pravomocné odsouzení, ve věku mladistvém (tj. do 18 let).

Graf 14: Odsouzení recidivní pachatelů ZNTČ, podle věku při zahájení kriminální kariéry (n=1 377)

Zastoupení těchto osob s „časným“ počátkem kriminální kariéry bylo početné zejména v rámci kategorie pachatelů SEXUÁLNÍHO NAPADENÍ (36 %, tj. 107 osob z 296 recidivních pachatelů sexuálního napadení), u zbývajících kategorií byl jejich podíl cca o 10 % nižší (viz Graf 14 nebo Tabulka 7).

Tabulka 7: Podíl pachatelů s časným zahájením kriminální kariéry (první záznam do 18 let věku)

HOMICIDIUM	25,1 %
SEXUÁLNÍ NAPADENÍ	36,1 %
NAPADENÍ	26,4 %
TÝRÁNÍ (OSOB A ZVÍŘAT)	29,8 %

Více trestných činů v rámci prvního odsouzení

Další proměnná, která bývá řazena mezi tzv. rizikové faktory při predikci kriminálního jednání a kterou lze z oficiálních záznamů o kriminální historii jedince získat (s vědomím všech limitů a omezení), je skutečnost, že pachatel je odsouzen za více trestných činů najednou, a to zejména, jde-li o případ prvního odsouzení v jeho kriminální kariéře (srov. např. Francis, Soothill, & Piquero, 2007). V našem podsouboru recidivních pachatelů, odsouzených za závažnou násilnou trestnou činnost, jsme identifikovali 499 osob (tj. 36 %), u kterých se první záznam v rejstříku trestů týká odsouzení za více než jeden trestný čin. Podrobnější analýzy pro účely zpracování predikčních modelů, k nimž bývá tato proměnná (tj. „více trestných činů v prvním záznamu o odsouzení“) využívána, jsme ovšem provést nemohli. Důvodem byly limity našeho zdroje dat (databáze rejstříku trestů), jako jsou rozsah a struktura evidovaných údajů, způsob jejich sběru a vykazování, nebo změny způsobu evidence dat o pravomocných odsouzeních během období kriminální historie pachatelů z našeho podsouboru. Ty v naprosté většině případů neumožňují k prvnímu (ani jinému) záznamu o odsouzení získat doplňující informace, potřebné k provedení zmíněných analýz (např. zda se pachatel jednotlivých trestných činů, evidovaných v rámci prvního záznamu v rejstříku trestů, dopustil ve skupině, zda při nich použil násilí či zbraň, zda se jednalo o jednočinný či vícečinný souběh či jaké byly intervaly mezi sbíhajícími se trestnými činy apod.).

Alespoň základní popisná data, která lze k této proměnné vztáhnout, jsou nicméně shrnuta v tabulce níže (Tabulka 8). Průměrný věk recidivních pachatelů závažného násilí, jejichž první záznam v rejstříku trestů zahrnoval více trestných činů (dva a více), činil v době tohoto prvního odsouzení 20,2 roku (Tabulka 8). Početnější skupina recidivních pachatelů, kteří byli poprvé v kriminální kariéře odsouzeni za jediný trestný čin, byla v době prvního odsouzení v průměru o rok a půl starší (21,7 roku). V době odsouzení za ZNTČ byl však rozdíl v průměrném věku mezi těmito dvěma skupinami již tři roky (33,8 roku vs. 36,8 roku). Pachatelé, kteří byli poprvé odsouzeni za více trestných činů, nasbírali před odsouzením za ZNTČ v průměru více záznamů v rejstříku trestů (6,4 oproti 5,9), ovšem za kratší dobu (13,5 roku vs. 14,9 roku). Souhrnně lze tedy konstatovat, že recidivní pachatelé závažného násilí, jejichž první odsouzení se týkalo více trestných činů najednou, zahájili kriminální kariéru dříve než ti, kteří byli poprvé odsouzeni za jediný trestný čin. V době odsouzení za ZNTČ byli mladší, jejich dosavadní kriminální historie v té době byla kratší, ale bohatší co do počtu předchozích odsouzení.

Tabulka 8: Recidivní pachatelé závažného násilí podle počtu trestných činů v rámci prvního odsouzení, vybrané charakteristiky (n = 1 377)

Počet trestných činů v rámci prvního odsouzení	Počet recidivních pachatelů ZNTČ	Průměrný věk v době prvního odsouzení (v letech)	Průměrný věk v době odsouzení za ZNTČ (v letech)	Průměrné pořadí záznamu o odsouzení za ZNTČ v rejstříku trestů	Délka kriminální historie (do odsouzení za ZNTČ, v letech)
jeden	878	21,7	36,8	5,9	14,9
dva a více	499	20,2	33,8	6,4	13,5
Celkem	1 377	21,2	35,7	6,1	14,4

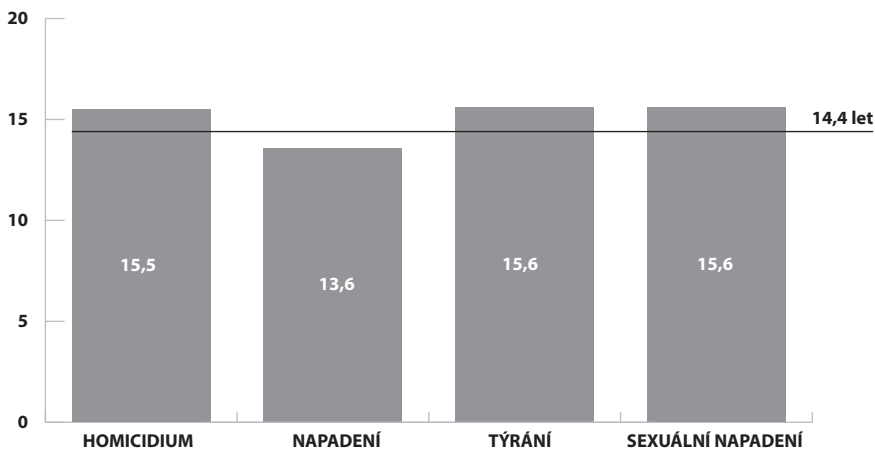
Počet záznamů o odsouzení před odsouzením za ZNTČ

Počet dosud spáchaných trestných činů je jednou z hlavních charakteristik, jimiž lze popsat kriminální životní dráhu (kariéru) daného pachatele. V našem případě z důvodu dostupnosti dat tuto proměnnou nahrazoval počet pravomocných odsouzení, resp. záznamů v rejstříku trestů, v kriminální historii pachatele před odsouzením za ZNTČ. U recidivních pachatelů závažného násilí bylo zjištěno v průměru 5 takových předchozích odsouzení (minimum 1, maximum 30 předchozích odsouzení).

Délka kriminální historie pachatele

Průměrná délka kriminální historie u souboru recidivních pachatelů závažného násilí – tedy doby od prvního odsouzení do odsouzení za ZNTČ - byla 14,4 let (sd = 11,3 let; minimum 1 měsíc, maximum 60 let); Graf 15, tučná vodorovná čára. Nicméně, mezi jednotlivými kategoriemi závažného násilí (HOMICIDIUM, NAPADENÍ, TÝRÁNÍ, SEXUÁLNÍ NAPADENÍ) byly v této proměnné určité rozdíly zaznamenány (srov. Graf 15; viz také dále v textu).

Graf 15: Průměrná délka kriminální historie recidivních pachatelů u jednotlivých kategoriích ZNTČ, v letech (n=1 377)

Frekvence trestné činnosti

Intervaly (časové prodlevy) mezi jednotlivými trestnými činy v kriminální historii daného pachatele jsou další dimenzí, která bývá při studiu kriminální kariéry sledována. V našem případě byla tato proměnná - frekvence kriminálního jednání - z důvodu dostupnosti dat reprezentována časovými intervaly mezi jednotlivými odsuzujícími rozsudky v průběhu kriminální kariéry pachatelů našeho výzkumného souboru. U podsouboru recidivních pachatelů závažného násilí činila průměrná doba mezi daty jednotlivých

odsuzujících rozsudků 47,5 měsíce, tedy cca 4 roky (sd = 62,7 měsíce). Nejdelší interval mezi dvěma po sobě jdoucími odsouzeními u osob z podsouboru recidivních pachatelů činil téměř 50 let (596 měsíců), naopak nejkratší byl v řádu dnů⁹⁵.

Copas rate

Proměnná nazvaná Copas rate, tedy míra či riziko dalšího odsouzení jedince (viz výše v textu, str. 32), v sobě kombinuje intenzitu (frekvenci) i délku pachatelovy kriminální kariéry. Vyšších hodnot dosáhne pachatel, který „nashromáždil“ ve stejném čase více odsouzení. Jak bylo zmíněno výše v textu, tato míra je používána jako jedna z komponent predikčních instrumentů (zjednodušeně řečeno, vyšší Copas rate znamená vyšší pravděpodobnost opětovného odsouzení daného pachatele v budoucnu). Průměrná hodnota proměnné Copas rate⁹⁶ v našem podsouboru recidivních pachatelů závažného násilí činila 0,47 (sd = 0,13, minimum 0,18, maximum 0,92). Mezi jednotlivými kategoriemi pachatelů, resp. trestných činů, za které byli pachatelé ZNTČ odsouzeni, byly v hodnotě Copas rate zjištěny určité rozdíly, které komentujeme v Kapitole VII.2.3., od str. 107.

Tabulka 9: Hodnota Copas rate u recidivních pachatelů odsouzených za závažné násilí (n=1 377)

	Průměr	sd	Min	Max	Počet
HOMICIDIUM	0,47	0,12	0,22	0,79	247
NAPADENÍ	0,49	0,14	0,18	0,92	777
SEXUÁLNÍ NAPADENÍ	0,50	0,12	0,20	0,89	296
TÝRÁNÍ	0,40	0,14	0,19	0,80	57
Celkem	0,47	0,13	0,18	0,92	1 377

Copas rate = $\sqrt{((\text{počet záznamů})/((\text{délka kriminální kariéry}+10)))}$. Hodnota 10 byla použita jako vyrovnávací „offset“ faktor, protože skutečná délka jedincovy kariéry není známá (srov. např. Francis a další (2008)).

Zaměření kriminální historie

Mezi další klíčové otázky výzkumu kriminální kariéry dále patří její struktura ve smyslu všestrannosti, či naopak specializace pachatelů na určité druhy kriminálních aktivit. Za tím účelem je nezbytné získat informace o tom, jakých trestných činů se pachatel v průběhu své kriminální kariéry dopouštěl, a tyto informace nějakým srozumitelným a smysluplným způsobem zpracovat. Vzhledem ke skutečnosti, že hlavním zdrojem dat pro náš výzkum byla databáze rejstříku trestů, museli jsme se vypořádat se způsobem, jakým je trestná činnost, za kterou byli pachatelé během své kriminální kariéry odsouzeni, evidována. V rejstříku trestů jsou k jednotlivým odsouzením evidovány trestné činy ve

95 Je třeba mít stále na paměti, že se jedná o intervaly mezi rozsudky soudu prvního stupně v řízeních, která následně skončila pravomocným odsouzením pachatele (proxy indikátor pro analýzu kriminální kariéry), nikoli o intervaly mezi trestnými činy. Proto se v některých případech stává, že se později vydané rozhodnutí týká trestného činu, který byl spáchán dříve, než bylo vydáno rozhodnutí předchozí (tj. pořadí záznamů v rejstříku trestů nemusí odpovídat chronologii kriminální kariéry dané osoby).

96 Pro výpočet jsme použili variantu z první verze nástroje OGRS, více v textu str. 32-33.

formátu paragraf-odstavec-písmeno. V případě odsouzení k tzv. úhrnnému trestu jsou evidovány všechny trestné činy, za které byl pachatel k tomuto trestu odsouzen. Zohlednit je třeba také způsob evidence v případech, kdy byl uložen tzv. souhrnný či společný trest (to ostatně platí pro analýzu kriminální historie na základě údajů z rejstříku trestů obecně, nikoli pouze pokud jde o její strukturu).

Pro účely našeho výzkumu jsme proto - i s vědomím, že to představuje značné zjednodušení - rozdělili trestné činy (ze zvláštní části trestního zákoníku i z předchozích trestních kodexů) podle jejich paragrafového označení do několika skupin kriminálních deliktů: (A) závažná násilná trestná činnost, (B) násilná trestná činnost, (C) majetková trestná činnost, (D) hospodářská trestná činnost, (E) mravnostní/sexuální trestná činnost (včetně znásilnění)⁹⁷, (F) maření výkonu rozhodnutí, (G) zanedbání povinné výživy, (H) narušování veřejného pořádku, (I) drogová trestná činnost, (J) trestná činnost pod vlivem návykových látek, (K) ostatní trestná činnost. Způsob, jakým byly jednotlivé skutkové podstaty trestných činů z trestních kodexů zařazovány do uvedených skupin deliktů, je ilustrován ukázkou z kódovacího manuálu, vytvořeného pro účely našeho výzkumu (viz Přílohu 3, str. 156).

Následující Tabulka 10 a Graf 16 znázorňují **podíl osob**, v jejichž kriminální historii se vyskytovalo odsouzení za příslušnou skupinu trestných činů (A-K), na všech osobách z výzkumného podsouboru recidivních pachatelů závažného kriminálního násilí.⁹⁸ Je třeba upozornit, že v tomto případě odsouzení odpovídající skupině trestných činů „závažná násilná trestná činnost“ (A) informuje o skutečnosti, že daný pachatel z našeho výzkumného souboru pachatelů závažného násilí byl za „obdobné“, tj. závažné kriminální násilí, odsouzen již ve své kriminální minulosti.

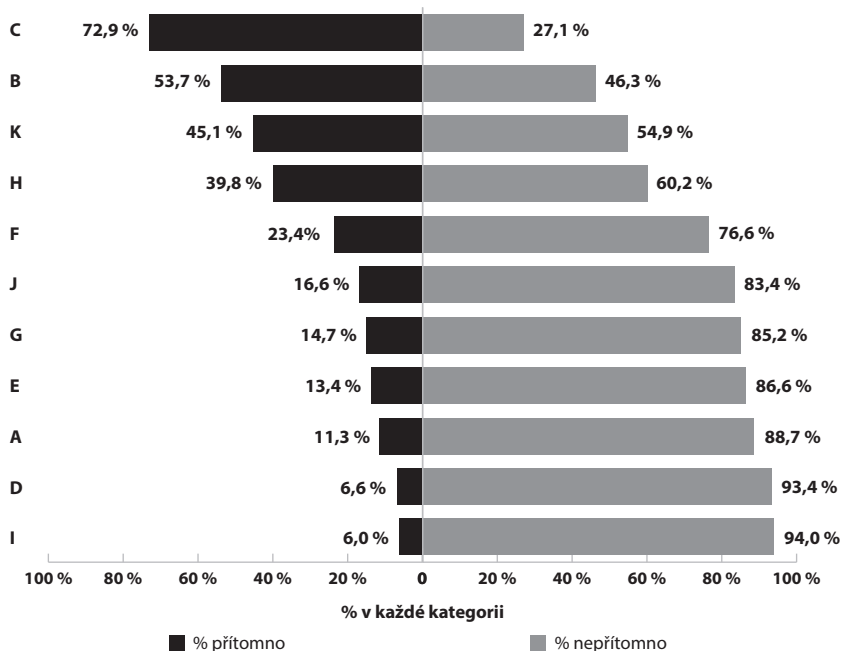
97 Vzhledem ke skutečnosti, že z paragrafového označení trestného činu znásilnění v databázi rejstříku trestů nelze poznat, zda se v daném případě jednalo o trestný čin naplňující naše definiční znaky závažné násilné trestné činnosti, byly všechny případy odsouzení za znásilnění řazeny do skupiny mravnostní/sexuální trestné činnosti.

98 Protože někteří pachatelé z výzkumného podsouboru byli v průběhu své kriminální kariéry odsouzeni za více sledovaných skupin trestných činů, převyšuje součet osob v tabulce počet osob v podsouboru, a součet procentních podílů převyšuje 100 % (tj. tyto pachatelé se v údajích objevují vícekrát, jsou započítáni do více skupin trestných činů).

Tabulka 10: Skupiny trestných činů v kriminální historii recidivních pachatelů, počty a podíl osob (n=1 377)

Skupina trestných činů		Počet osob	Podíl
C	majetková trestná činnost	1004	72,9 %
B	násilná trestná činnost	739	53,7 %
K	ostatní	621	45,1 %
H	narušování veřejného pořádku	548	39,8 %
F	maření výkonu rozhodnutí	322	23,4 %
J	pod vlivem návykových látek	232	16,8 %
G	zanedbání povinné výživy	202	14,7 %
E	mravnostní / sexuální trestná činnost (vč. znásilnění)	185	13,4 %
A	závažná násilná trestná činnost	155	11,3 %
D	hospodářská trestná činnost	91	6,6 %
I	drogová trestná činnost	83	6,0 %

Graf 16: Podíl recidivních pachatelů ZNTČ za jednotlivé skupiny trestných činů na výzkumném podsouboru (n = 1 377)

Vzhledem k dlouhodobé struktuře celkové kriminality v ČR není překvapením, že největší zastoupení (téměř tři čtvrtiny) v podsouboru měli pachatelé, v jejichž kriminální kariéře se vyskytovalo odsouzení za majetkovou trestnou činnost (72,9 %, skupina C); viz Tabulka 10 nebo Graf 16). Více než polovina pachatelů z podsouboru byla v kriminální kariéře odsouzena za násilnou trestnou činnost (B), která ovšem nenaplnovala definiční znaky závažné násilné kriminality. Naproti tomu pachatelé, pro které „aktuální odsouzení za ZNTČ“ nebylo jediným odsouzením za závažnou násilnou trestnou činnost v jejich kriminální kariéře (tj. stejnorodí – druhoví či speciální recidivisté), tvořili jen cca desetinu

podskupinu (11,3 %, viz Graf 16, Tabulka 10). Významné zastoupení (39,8 %) v podskupině měli též pachatelé, u kterých se v rejstříku trestů vyskytoval záznam o odsouzení za některý ze skupiny trestných činů, označené jako narušování veřejného pořádku (H); zejména výtržnictví, ale i úmyslné obecné ohrožení, podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod atd. Ostatní skupiny trestných činů se vyskytovaly v kriminální historii cca 10–20 % pachatelů, s výjimkou hospodářské a drogové kriminality, za které bylo někdy odsouzeno jen zhruba 6 % osob z podskupiny (Tabulka 10).

Poněkud jiný pohled na „zaměření“ kriminální historie pachatelů závažných násilných trestných činů, resp. na zastoupení jednotlivých kategorií trestné činnosti pachatelů závažného násilí s kriminální historií, tj. těch, pro které nebylo odsouzení za ZNTČ odsouzením jediným, přináší Tabulka 11. Znázorňuje **podíl záznamů v rejstříku trestů**, obsahujících údaj o odsouzení za danou skupinu trestné činnosti, mezi všemi záznamy všech osob z výzkumného podskupiny 1 377 recidivních pachatelů. Je třeba upozornit, že pokud jeden záznam vypovídal o odsouzení za více skupin trestné činnosti, započítal se takový záznam všem dotčeným skupinám. Např. pokud byl pachatel v rámci jednoho odsouzení (jednoho záznamu v rejstříku trestů) odsouzen za několik skutků z několika výše uvedených skupin trestných činů (majetková trestná činnost, zanedbání povinné výživy a mravnostní trestná činnost), byly započteny do všech tří skupin.

Tabulka 11: Podíl záznamů o odsouzení u podskupiny recidivních pachatelů ZNTČ (N=1 377)

Skupina trestných činů	Podíl
C majetková trestná činnost	39,9 %
B násilná trestná činnost	15,3 %
K ostatní	13,4 %
H narušování veřejného pořádku	10,6 %
F maření výkonu rozhodnutí	6,8 %
G zanedbání povinné výživy	4,3 %
J pod vlivem návykových látek	3,1 %
E mravnostní / sexuální trestná činnost (vč. znásilnění)	2,6 %
A závažná násilná trestná činnost	1,8 %
D hospodářská trestná činnost	1,2 %
I drogová trestná činnost	1,1 %

Z údajů v Tabulce 11 vyplývá, že zdaleka nejčastěji se v kriminální kariéře pachatelů závažné násilné kriminality vyskytuje odsouzení za majetkovou trestnou činnost (C), které v našem podskupině recidivních pachatelů tvořilo dvě pětiny všech odsouzení za jednotlivé kategorie trestných činů (39,9 %). Často se v kriminální historii pachatelů závažného násilí objevuje též trestná činnost z kategorie narušování veřejného pořádku (10,6 % ze všech odsouzení) a násilná kriminalita, ovšem jen ta její část, která nesplňuje znaky závažné násilné trestné činnosti (15,3 %). Naopak odsouzení za závažnou násilnou trestnou činnost (A) se v záznamech v rejstříku trestů u tohoto podskupiny vyskytovalo zřídka (1,8 %). Jinými slovy, **v celkové kriminální historii podskupiny odsouzených recidivních pachatelů závažné násilné trestné činnosti je stejnorodá kriminální recidiva**

(opakované odsouzení za závažné kriminální násilí) spíše výjimečným jevem. Dlužno upozornit, že tento závěr nevypovídá o absolutních počtech případů stejnorodé kriminální recidivy (zda jich bylo „hodně“, či „málo“), ale je ovlivněn celkovým počtem odsouzení za jednotlivé kategorie trestné činnosti v podsouboru, a prezentované údaje mají proto ilustrovat spíše relativní zastoupení odsouzení za jednotlivé kategorie.

Srovnání obou pohledů na strukturu kriminální kariéry recidivních pachatelů závažného kriminálního násilí nabízí některá zajímavá zjištění. Především, zhruba desetina těchto pachatelů se takového jednání dopustí opakovaně, ovšem nedopouští se ho často (11 % podíl mezi všemi pachateli vs. 2% podíl mezi všemi odsouzeními). Naopak majetková kriminalita se vyskytuje v kriminální kariéře velké většiny pachatelů závažného násilí, a zároveň ji tyto osoby páchají výrazně častěji než trestné činy z ostatních skupin kriminality (73 % vs. 40 %). Jinak ovšem platí, že struktura kriminální historie recidivních pachatelů závažného násilí ve smyslu zastoupení jednotlivých sledovaných skupin trestných činů je podobná, jak pokud jde o podíly pachatelů se záznamem o odsouzení za jednotlivé skupiny trestných činů, tak co se týče podílů záznamů o odsouzení za jednotlivé skupiny trestných činů.

VII.2.3. Srovnání vybraných charakteristik pachatelů závažného násilí

Následující kapitola přináší některá, z našeho pohledu zajímavá a důležitá zjištění, k nimž jsme došli podrobnější analýzou kriminální kariéry pachatelů výzkumného souboru s využitím bivariačních statistických metod a technik⁹⁹. Podstatou analýzy bylo srovnání vybraných proměnných/charakteristik pachatelů z výzkumného souboru podle kategorie závažného násilí či podle věku zahájení kriminální kariéry.

Část analýzy se týká celého výzkumného souboru (n = 2 200), část – vzhledem k podstatě příslušných proměnných – podsouboru recidivních pachatelů (n = 1 377). V textu jsou tyto dva případy rozlišovány. Nejprve tedy představíme srovnání vybraných charakteristik pachatelů z celého výzkumného souboru (n = 2 200) mezi jednotlivými kategoriemi ZNTČ, resp. mezi pachateli, kteří kriminální kariéru zahájili jako mladiství, a těmi, kteří nastoupili delikventní dráhu až v dospělosti (viz Kapitolu VII.2.3.1, od str. 108). Následně uvedeme výsledky obdobné analýzy pro podsoubor recidivních pachatelů závažného násilí (n = 1 377), viz Kapitolu VII.2.3.2. od str. 110. Na závěr této části knihy se blíže zaměříme na pachatele, u nichž se odsouzení za ZNTČ týkalo trestných činů z kategorie HOMICIDIUM (n = 423), resp. SEXUÁLNÍ NAPADENÍ (n = 431), a přineseme výsledky srovnání vybraných charakteristik těchto podsouborů se zbytkem výzkumného souboru (viz Kapitoly VII.2.3.3. a VII.2.3.4.).

99 V této části výzkumu byla použita analýza asociací (cross-tabulation v SPSS), pro ověřování hypotéz v kontingenční tabulce byl použit test dobré shody pro kategoriální proměnné (Pearsonův chí-kvadrát test) a Spearmanův koeficient pořadové korelace u ordinálních proměnných. Za účelem zjištění shody rozdělení pro dva nezávislé výběry byly použity parametrické testy (Studentův t-test pro dva nezávislé výběry a ANOVA pro více výběrů). V případech, kdy nedošlo ke splnění předpokladů pro použití parametrických testů u dvou nezávislých výběrů, byla použita neparametrická obdoba t-testu, tedy Mann-Whitneyův test.

VII.2.3.1. Základní charakteristiky výzkumného souboru pachatelů závažného násilí

Tabulka 12 obsahuje údaje o vybraných charakteristikách celého výzkumného souboru pachatelů závažného kriminálního násilí (n = 2 220), u kterých jsme zjistili statisticky významné rozdíly mezi jednotlivými podskupinami (kategoriemi) násilných trestných činů.¹⁰⁰

Tabulka 12: Srovnání vybraných charakteristik pachatelů odsouzených za jednotlivé kategorie závažné násilné trestné činnosti (výzkumný soubor, n = 2 200)

Proměnná	Kategorie ZNTČ				p
	HOMICIDIUM	NAPADENÍ	TÝRÁNÍ	SEXUÁLNÍ NAPADENÍ	
Muži	86 %	93 %	82 %	100 %	*
Průměrný věk v době prvního odsouzení	26,9 (11,2)	24,5 (9,9)	26,1 (11,5)	23,4 (9,3)	*
Recidivní pachatelé	58 %	61 %	68 %	69 %	*
Průměrný počet záznamů v rejstříku trestů do odsouzení za ZNTČ včetně	3,8 (3,9)	4,1 (4,2)	3,8 (3,5)	5,0 (4,6)	*
Průměrný věk v době odsouzení za ZNTČ	35,9 (12,6)	32,7 (11,9)	36,7 (13,8)	34,1 (11,2)	*
Počet	423	1 282	84	431	

*p <0,05

Poznámka: V závorkách jsou uvedeny standardní odchylky.

Jak je vidět v prvním řádku tabulky, v kategorii SEXUÁLNÍ NAPADENÍ se ve výzkumném souboru nevyskytovala žádná pachatelka – žena, čímž se tato kategorie od ostatních lišila. Odsouzení pachatelé závažného kriminálního násilí v této kategorii zároveň disponovali nejvyšším průměrným počtem záznamů o odsouzení v rejstříku trestů, tj. 5 záznamů (počítáno do odsouzení za tuto ZNTČ), čemuž odpovídá i poznatek o vyšším zastoupení recidivních pachatelů v této kategorii. Nejvyšší průměrný věk v době prvního odsouzení byl identifikován u pachatelů z kategorie HOMICIDIUM (27 let), naopak ke kriminální iniciaci pachatelů z kategorie SEXUÁLNÍ NAPADENÍ docházelo v průměru v nižším věku (23 let). Pokud jde o průměrný věk v době odsouzení za ZNTČ v námi sledovaném období, nejmladší byli pachatelé z kategorie NAPADENÍ (33 let), viz Tabulka 12 výše.

Např. podle Nagina a Farringtona (1992) pachatelé, kteří začínají s kriminální kariérou v nízkém věku, mají největší pravděpodobnost, že budou trestnou činností páchat dlouhodobě. Brzké zahájení kriminální dráhy je podle autorů považováno za jeden z nejsilnějších prediktorů dlouhodobé kriminální kariéry, zapojení do závažnějších forem kriminality a také „pestřejší“ kriminální kariéry. Rozhodli jsme se proto srovnat ty pachatele závažného násilí z našeho výzkumného souboru, kteří byli poprvé za trestný čin odsouzeni před dovršením 18. roku věku (n = 452), s těmi, kteří v tomto smyslu zahájili svou kriminální kariéru až jako dospělí (n = 1 768). Vybrané základní charakteristiky celého výzkumného souboru v tomto členění pak zobrazuje Tabulka 13.

100 Tj. odsouzení za ZNTČ se týkalo dané kategorie závažného násilí.

Tabulka 13: Srovnání vybraných proměnných u pachatelů závažného násilí podle věku iniciace kriminální kariéry (n = 2 220)

		První odsouzení ve věku do 18 let	První odsouzení ve věku 18 let a více	p	Statistický test
Průměrný věk pachatele v době odsouzení za ZNTČ		32 let (12,9)	34 let (11,7)	**	Mann-Whitney
Věková kategorie v době odsouzení za námi sledované ZNTČ	do 18 let	18 %	-		
	18-25 let	21 %	30 %		
	26-35 let	24 %	31 %		
	36-45 let	21 %	22 %		
	46-55 let	9 %	11 %		
	56-65 let	6 %	5 %		
	66 a více let	1 %	1 %		
Recidivní pachatelé		89 %	59 %	**	Pearson Chi-Square
Průměrný počet záznamů v rejstříku trestů do odsouzení za ZNTČ		7,5	3,3	**	Mann-Whitney
Kategorie ZNTČ	HOMICIDIUM	16 %	20 %		
	NAPADENÍ	52 %	59 %		
	TÝRÁNÍ	4 %	4 %		
	SEXUÁLNÍ NAPADENÍ	28 %	17 %		
Počet		452	1 768		

*p <0,05

**p <0,01

Poznámka: V závorkách jsou uvedeny standardní odchylky.

Vcelku pochopitelné je zjištění, že v době odsouzení za ZNTČ byl průměrný věk pachatelů, kteří zahájili svou kriminální kariéru jako dospělí, vyšší (34 let) než průměrný věk pachatelů, kteří první záznam o odsouzení získali jako osoby mladší 18 let (Tabulka 13, první řádek). Jinak se zdá věková struktura obou skupin pachatelů dost podobná (druhý až osmý řádek Tabulky 13); věkové kategorie mladistvých se u druhé podskupiny „přesunula“ do kategorií 18-25 let, resp. 26-35 let. Naše analýza rovněž potvrdila dosavadní poznatky ze studií kriminální kariéry týkající se jejího zahájení v raném věku. Tzn., že i v našem výzkumném souboru byl mezi skupinou pachatelů, kteří byli poprvé pravomocně odsouzeni jako osoby mladistvé, statisticky významně vyšší podíl recidivistů, tedy pachatelů, pro které nebylo odsouzení za ZNTČ jejich prvním záznamem (89 % oproti 59 %, viz Tabulka 13, devátý řádek). Zároveň měla tato subkategorie pachatelů závažného násilí významně vyšší průměrný počet záznamů o odsouzení ve své kriminální historii¹⁰¹ (7,5) než pachatelé, kteří svou kriminální kariéru iniciovali až v dospělosti (3,3). Pokud jde o jednotlivé kategorie závažného násilí, tak mezi pachatelé, kteří zahájili kriminální kariéru jako mladiství, byl výrazně vyšší podíl těch, u nichž se odsouzení za ZNTČ týkalo trestných činů z kategorie SEXUÁLNÍ NÁSILÍ (28 % oproti 17 %, Tabulka 13). Naopak u pachatelů, kterým v době jejich prvního záznamu o odsouzení bylo víc jak 18 let, byl zjištěn vyšší podíl těch, u nichž se odsouzení za ZNTČ týkalo trestných činů z kategorií HOMICIDIUM (20 % oproti 16 %) a NAPADENÍ (59 % oproti 52 %), Tabulka 13.

101 Tj. od prvního odsouzení do odsouzení za námi sledovanou závažnou násilnou trestnou činností (ZNTČ).

VII.2.3.2. Recidivisté jako pachatelé závažného násilí - základní charakteristiky jejich kriminální historie

U výzkumného podsouboru 1 377 recidivních pachatelů závažné násilné trestné činnosti jsme srovnávali charakteristiky, vztahují se k jejich kriminální historii, jako je např. dosavadní délka kariéry nebo věk v době jejich prvního odsouzení.¹⁰² Přehled vybraných proměnných nabízí Tabulka 14.

Tabulka 14: Srovnání vybraných charakteristik pachatelů odsouzených za jednotlivé kategorie ZNTČ, podsoubor recidivních pachatelů (n = 1 377)

Proměnná/Kategorie		HOMICIDIUM	NAPADENÍ	TÝRÁNÍ	SEXUÁLNÍ NAPADENÍ	p
Průměrná délka kriminální historie v letech		15,8 (12,3)	13,6 (11,1)	15,6 (11,8)	15,6 (11,2)	*
Průměrný počet NEPO trestů v kriminální historii		1,9 (3,2)	1,7 (3,0)	1,2 (2,4)	3,1 (3,6)	*
Zaměření kriminální historie	Násilná TČ v kriminální historii (nikoli ZNTČ)	46 %	55 %	35 %	59 %	**
	Majetková TČ v kriminální historii	73 %	70 %	84 %	79 %	**
	Mravnostní/sexuální TČ v kriminální historii	11 %	8 %	4 %	34 %	**
	ZNTČ v kriminální historii	13 %	11 %	9 %	12 %	*
Copas rate před odsouzením za ZNTČ		0,47 (0,12)	0,49 (0,14)	0,40 (0,14)	0,50 (0,12)	*
Počet		247	777	57	296	

*p <0,05

**p <0,01

Poznámka: V závorkách jsou uvedeny standardní odchylky.

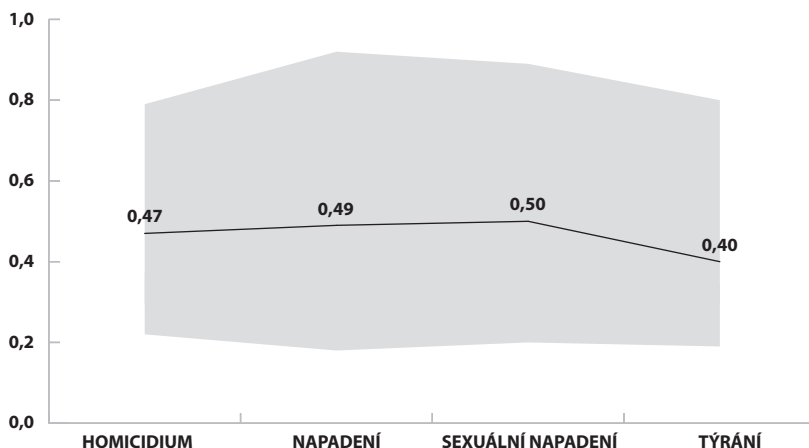
Délka kriminální historie ve smyslu doby od prvního odsouzení (za jakýkoli trestný čin) do doby odsouzení za ZNTČ, činila u pachatelů ze tří sledovaných kategorií obdobně cca 15,5 roku, s výjimkou pachatelů z kategorie NAPADENÍ, kde byla identifikována statisticky významně kratší doba (13,5 roku). V předchozí části textu uvedený poznatek o vyšším počtu předchozích odsouzení u pachatelů z kategorie SEXUÁLNÍ NAPADENÍ do jisté míry odpovídá i zjištění o tom, že této skupině pachatelů byl v minulosti častěji ukládán nepodmíněný trest odnětí svobody (průměrný počet NEPO trestů = 3,1; viz Tabulku 14). Z hlediska struktury kriminální historie vypovídají výsledky analýzy o tom, že stejnorodou (druhovou či speciální) recidivu ve smyslu výskytu předchozího odsouzení za závažné kriminální násilí lze nalézt v kriminální historii cca desetiny pachatelů ze všech kategorií, přičemž nejčastějším jevem je mezi pachateli z kategorie HOMICIDIUM (13 %) a nejnižší u pachatelů z kategorie TÝRÁNÍ (9 %). Společným rysem pachatelů z kategorií SEXUÁLNÍ NAPADENÍ a NAPADENÍ je vysoký (55-60 %) výskyt násilné kriminality v kriminální historii, zejména ve srovnání s pachateli z kategorie TÝRÁNÍ (35 %). Naopak pokud jde o výskyt majetkové kriminality v kriminální historii, u pachatelů z kategorie TÝRÁNÍ byl

102 Jak je uvedeno výše, „kriminální historie“ zde znamená období od začátku kriminální kariéry do odsouzení za ZNTČ.

jednoznačně nejvyšší (84 %) a u pachatelů z kategorie NAPADENÍ statisticky významně nižší (70 %). Zároveň je zřejmě pochopitelné, že v kriminální historii recidivních pachatelů závažné násilné trestné činnosti z kategorie SEXUÁLNÍ NAPADENÍ se mnohem častěji než u ostatních kategorií, vyskytuje předchozí odsouzení za mravnostní/sexuální delikty.

Ze sebraných dat jsme se dále pokusili vypočítat intenzitu kriminální participace ve smyslu proměnné Copas rate, která je využívána v rámci britského nástroje *Offender Group Reoffending Scale* (OGRS), viz výše str. 32. Nejvyšší průměrná hodnota Copas rate byla zjištěna u pachatelů závažného násilí z kategorie SEXUÁLNÍ NAPADENÍ (0,5), nicméně nelišila se příliš od pachatelů z kategorií NAPADENÍ (0,49) a HOMICIDIUM (0,47).

Graf 17: Hodnoty proměnné Copas rate v rámci jednotlivých kategorií ZNTČ u recidivních pachatelů (n=1 377)

Významně nižší hodnota této proměnné byla pouze u pachatelů z kategorie TÝRÁNÍ (0,40). Podle LSD testu shodnosti průměrů se v tomto ohledu od sebe významně liší především pachatelé z kategorie HOMICIDIUM od pachatelů z kategorií NAPADENÍ a SEXUÁLNÍHO NAPADENÍ; pachatelé z kategorie SEXUÁLNÍHO NAPADENÍ od pachatelů z kategorie TÝRÁNÍ; a pachatelé z kategorie NAPADENÍ od pachatelů z kategorie SEXUÁLNÍHO NAPADENÍ (Tabulka 14, poslední řádek nebo Graf 17).

Zaměření kriminální historie recidivních pachatelů závažného násilí

Důležitým aspektem pro pochopení kriminální kariéry pachatelů určitého druhu trestné činnosti je její struktura ve smyslu rozmanitosti. Pro tento účel jsme proto podsoubor recidivních pachatelů závažného násilí (n = 1 377) rozdělili na tři typy podle toho, kolik různých skupin trestných činů (viz výše Tabulku 11, str. 106) se v jejich kriminální kariéře vyskytuje. „Specialisté“ páchají po celou svou kriminální kariéru stále tutéž skupinu kriminálních aktivit. V kriminální kariéře „nevyhraněných“ se vyskytují 2 až 3 různé skupiny trestných činů. „Univerzalisté“ představují kriminálně všestranné pachatele, kteří byli odsouzeni za trestné činy z různých (nejméně čtyř) skupin trestných činů.

V celém podsouboru recidivních pachatelů ZNTČ představovali specialisté 22 %, nevyhranění 41 % a univerzalisté 37 %. Zastoupení těchto typů recidivních pachatelů v členění podle jednotlivých kategorií ZNTČ znázorňuje Tabulka 15.

Tabulka 15: Srovnání struktury kriminální kariéry pachatelů odsouzených za jednotlivé kategorie závažné násilné trestné činnosti (podsoubor recidivních pachatelů, n = 1 377)

Kategorie	HOMICIDIUM	NAPADENÍ	TÝRÁNÍ	SEXUÁLNÍ NAPADENÍ
Specialisté	25 %	21 %	25 %	20 %
Nevyhranění	42 %	42 %	48 %	35 %
Univerzalisté	33 %	37 %	27 %	45 %
Počet	247	777	57	296

Mezi pachateli ze čtyř sledovaných kategorií závažného násilí jsme z hlediska rozmanitosti kriminální kariéry nenalezli statisticky významné rozdíly. Pokud lze na základě výsledků učinit některá opatrná zobecnění, pak ta, že pachatelé z kategorie SEXUÁLNÍ NAPADENÍ vykazují oproti ostatním kategoriím vyšší kriminální všestrannost, zatímco v kriminální kariéře pachatelů z kategorie TÝRÁNÍ se vyskytuje spíše méně různých skupin trestných činů (tj. dopouští se spíše druhově obdobné kriminality).

Věk v době zahájení kriminální kariéry u recidivních pachatelů ZNTČ

U skupiny recidivních pachatelů ZNTČ, kteří svou kriminální kariéru zahájili jako mladiství, byla průměrná délka jejich dosavadní kriminální dráhy, tedy doba od prvního odsouzení do odsouzení za ZNTČ, o pět let delší než u pachatelů, kteří měli první záznam o odsouzení až v dospělosti (18 let oproti 13 letům; Tabulka 16 níže, první řádek). Pokud jde o zaměření či povahu kriminálních aktivit v jejich historii, statisticky významné rozdíly byly nalezeny u následujících kategorií, a to: Závažná násilná kriminalita; Násilná kriminalita; Majetková kriminalita; Mravnostní/sexuální kriminalita; Maření výkonu rozhodnutí a Narušování veřejného pořádku (viz Tabulku 16).

Tabulka 16: Srovnání vybraných proměnných u recidivních pachatelů závažného násilí podle věku iniciace kriminální aktivity (n = 1377)

Proměnná		První odsouzení ve věku do 18 let	První odsouzení ve věku 18 let a více	p	Statistický test
Průměrná délka kriminální historie v letech		18,0 (12,2)	13,1 (10,7)	**	Mann-Whitney
Zaměření kriminální historie	Závažná násilná TČ v kriminální historii	16 %	9 %	**	Pearson Chi-Square
	Násilná TČ v kriminální historii (nikoli ZNTČ)	72 %	47 %	**	Pearson Chi-Square
	Majetková TČ v kriminální historii	88 %	67 %	**	Pearson Chi-Square
	Drogová TČ v kriminální historii	7 %	6 %	**	Pearson Chi-Square
	Mravnostní/sexuální TČ v kriminální historii	22 %	10 %	**	Pearson Chi-Square
	Maření výkonu rozhodnutí v kriminální historii	32 %	20 %	**	Pearson Chi-Square
	Narušování veřejného pořádku v kriminální historii	51 %	35 %	**	Pearson Chi-Square
Specializace vs. všestrannost v kriminální historii	Specialisté	10 %	26 %		
	Nevyhranění	35 %	43 %		
	Univerzalisté	55 %	31 %		
Odsouzení k NEPO trestu v kriminální historii		66 %	39 %	**	Pearson Chi-Square
Počet		391	986		

*p <0,05

**p <0,01

Poznámka: V závorkách jsou uvedeny standardní odchylky.

Všechny tyto kategorie trestných činů se častěji vyskytly v kriminální historii recidivních pachatelů, jejichž první záznam o odsouzení byl ve věku mladistvém (ve srovnání s recidivními pachateli, jejichž první záznam o odsouzení byl v dospělém věku), přičemž největší rozdíl byl zjištěn u skupin: Mravnostní/sexuální kriminalita (22 % oproti 10 %) a Závažná násilná kriminalita (16 % oproti 9 %); Tabulka 16. Převaha výskytu jednotlivých skupin trestných činů v kriminální historii pachatelů s raným počátkem kriminální kariéry souvisí s poznatkem o delší kriminální historii a většímu počtu záznamů o odsouzení v průběhu jejich kriminální historie.

Podobný obrázek nabízí i srovnání obou skupin recidivních pachatelů (tj. ti s časným zahájením kriminální kariéry vs. ti s prvním odsouzením ve věku 18 let a více) podle míry jejich specializace. Více než polovinu pachatelů, kteří byli poprvé odsouzeni již jako mladiství, tvořili „univerzalisté“ (viz výše v textu str. 111), tedy kriminálně všestranní pachatelé (55 % oproti 31 %). Naproti tomu „nevyhranění“ recidivní pachatelé ZNTČ a zejména „specialisté“ byli více zastoupeni mezi recidivními pachateli ZNTČ, kteří kriminální kariéru zahájili až v dospělosti (43 % oproti 35 %, resp. 26 % oproti 10 %). O významu věku zahájení kriminální kariéry pak vypovídá i poznatek, že v kriminální historii pachatelů, kteří byli poprvé odsouzeni před 18. rokem věku, je významně vyšší výskyt odsouzení k nepodmíněnému trestu odnětí svobody (66 % oproti 39 %); Tabulka 16 výše.

VII.2.3.3. Pachatelé trestných činů z kategorie HOMICIDIUM

Specifickou kategorií závažného kriminálního násilí je HOMICIDIUM, spočívající v úmyslném usmrcení jiné lidské bytosti. U pachatelů, u kterých se odsouzení za ZNTČ týkalo právě této kategorie (n = 423), jsme objevili některé charakteristiky, v nichž se statisticky významně lišily od zbytku výzkumného souboru (n = 1797). Shrnují je Tabulka 17 a Tabulka 18, která se zaměřuje na podskupinu recidivních pachatelů ZNTČ. Zároveň jsou v tabulkách znázorněny i proměnné, u nichž statisticky významné rozdíly zjištěny nebyly, ale výsledky mohou být zajímavé z jiných důvodů.

Mezi pachateli z kategorie HOMICIDIUM byl zřetelně nižší podíl mužů než mezi pachateli z ostatních kategorií (86 % oproti 94 %). To je dáno mj. tím, že u pachatelů z kategorií SEXUÁLNÍ NAPADENÍ a (zdaleka nejpočetnější ze všech kategorií) NAPADENÍ byl podíl žen velice nízký. Pachatelé z kategorie HOMICIDIUM zažili ve srovnání se zbytkem výzkumného souboru první odsouzení v kriminální kariéře ve vyšším věku (27 let oproti 24 letům), a rovněž v době odsouzení za ZNTČ byli v průměru starší (36 let oproti 33 letům). Při srovnání se zbytkem výzkumného souboru byl mezi nimi významně nižší podíl osob, které měly záznam v rejstříku trestů již před odsouzením za ZNTČ (58 % oproti 67 %).

Tabulka 17: Srovnání vybraných proměnných u pachatelů trestných činů z kategorie HOMICIDIUM a pachatelů trestných činů z ostatních kategorií závažného násilí (N = 2 220)

	HOMICIDIUM	Ostatní ZNTČ	p	Statistický test
Muži	86 %	94 %	**	Pearson Chi- Square
Průměrný věk v době prvního odsouzení	26,9 (11,2)	24,3 (9,8)	**	Mann-Whitney
Průměrný věk v době odsouzení za ZNTČ	35,9 (12,6)	33,2 (11,8)	**	Mann-Whitney
Recidivní pachatelé	58 %	67 %	**	Pearson Chi-Square
Průměrný počet záznamů v rejstříku trestů do odsouzení za ZNTČ	3,8 (3,9)	4,3 (4,3)	*	Mann-Whitney
Počet	423	1797		

*p <0,05

**p <0,01

Poznámka: V závorkách jsou uvedeny standardní odchylky.

Proměnné, vztahující se ke kriminální historii, byly pochopitelně i v tomto případě analyzovány pouze na **podsuboru recidivních pachatelů závažného násilí** (n = 1 377). U recidivních pachatelů z kategorie HOMICIDIUM byla ve srovnání se zbytkem výzkumného souboru zjištěna delší průměrná délka kriminální historie (16 let oproti 14 letům), vyšší výskyt odsouzení k nepodmíněnému (NEPO) trestu (49 % oproti 46 %) a odsouzení za závažné násilí (ZNTČ v kriminální historii (13 % oproti 11 %)), ovšem tyto rozdíly nebyly statisticky významné; viz Tabulka 18. Ostatně pokud jde o výskyt jednotlivých sledovaných skupin trestných činů v kriminální historii, byly zjištěny statisticky významné rozdíly pouze u násilné a mravnostní/sexuální kriminality, a to vždy s nižším výskytem mezi pachateli z kategorie HOMICIDIUM (46 % oproti 55 %, resp. 11 % oproti 14 %), Tabulka 18 níže.

Tabulka 18: Srovnání vybraných proměnných u recidivních pachatelů trestných činů z kategorie HOMICIDIUM a recidivních pachatelů trestných činů z ostatních kategorií závažného násilí (n = 1 377)

		HOMICIDIUM	Ostatní ZNTČ	p	Statistický test
Průměrná délka kriminální historie v letech		15,8 (12,3)	14,2 (11,2)	ns	Mann-Whitney
Zaměření kriminální historie	ZNTČ v kriminální historii	13 %	11 %	ns	Pearson Chi- Square
	Násilná TČ v kriminální historii	46 %	55 %	**	Pearson Chi- Square
	Mravnostní/sexuální TČ v kriminální historii	11 %	14 %	*	Pearson Chi- Square
Odsouzení k NEPO restu v kriminální historii		49 %	46 %	ns	Pearson Chi- Square
Počet		247	1 130		

*p <0,05

**p <0,01

Poznámka: V závorkách jsou uvedeny standardní odchylky.

VII.2.3.4. Pachatelé trestných činů z kategorie SEXUÁLNÍ NAPADENÍ

I s ohledem na způsob sestavování výzkumného souboru se nabízelo srovnání pachatelů, u nichž se odsouzení za ZNTČ týkalo trestných činů z kategorie SEXUÁLNÍ NAPADENÍ (n = 431), a zbytku výzkumného souboru (n = 1 789), tedy zjednodušeně řečeno pachatelů sexuálního a „nesexuálního“ závažného násilí. Některé zajímavé rozdíly jsme zjistili a shrnuli je v přehledu níže (Tabulka 19). Pachatelé z kategorie SEXUÁLNÍ NAPADENÍ měli v době prvního odsouzení (prvního záznamu v rejstříku trestů) nižší průměrný věk než pachatelé z ostatních kategorií závažného násilí (23 let oproti 25 letům, viz Tabulku 19) – v kontextu předchozích poznatků to znamená, že představují z hlediska délky, intenzity a rozmanitosti obecně rizikovější typ pachatelů. Průměrný věk v době odsouzení za ZNTČ již ovšem byl u obou srovnávaných typů pachatelů zhruba stejný. Oproti zbytku výzkumného souboru však byl mezi pachateli z kategorie SEXUÁLNÍ NAPADENÍ statisticky významně vyšší podíl těch, kteří měli záznam v rejstříku trestů již před odsouzením za ZNTČ (74 % oproti 63 %), tedy byli to recidivisté, a tak byl v jejich kriminální historii zjištěn i vyšší průměrný počet (předchozích) odsouzení (5 oproti 4, Tabulka 19, poslední řádek).

Tabulka 19: Srovnání vybraných proměnných u pachatelů trestných činů z kategorie SEXUÁLNÍ NAPADENÍ a pachatelů trestných činů z ostatních kategorií závažného násilí (n = 2220)

	SEXUÁLNÍ NAPADENÍ	Ostatní ZNTČ	p	Statistický test
Průměrný věk v době prvního odsouzení	23,4 (9,3)	25,1 (10,3)	*	Mann-Whitney
Průměrný věk v době odsouzení za ZNTČ	34,1 (11,2)	33,7 (12,2)	ns	Mann-Whitney
Věková kategorie v době odsouzení za ZNTČ	do 18 let	4 %	3 %	
	18-25 let	23 %	29 %	
	26-40 let	45 %	43 %	
	41-65 let	27 %	24 %	
	66 a více let	1 %	1 %	
Recidivní pachatelé	74 %	63 %	**	Pearson Chi-Square
Průměrný počet záznamů v rejstříku trestů do odsouzení za ZNTČ	5,0 (4,5)	4,0 (4,1)	**	Mann-Whitney
Počet	431	1789		

*p <0,05

**p <0,01

Poznámka: V závorkách jsou uvedeny standardní odchylky.

Podrobný pohled na soubor **recidivních pachatelů** (n = 1377), potvrzuje některé předpoklady o kriminální historii pachatelů z kategorie SEXUÁLNÍ NAPADENÍ, jež byly zmíněny výše v textu, a to v souvislosti s věkem pachatelů při prvním odsouzení, resp. počátkem kriminální kariéry. Ve srovnání se zbytkem podsouboru recidivních pachatelů mají ti, kteří se dopustili trestných činů z kategorie SEXUÁLNÍ NAPADENÍ delší kriminální historii (průměrně 16 let oproti 14 letům) a častěji se v jejich kriminální historii vyskytuje odsouzení k nepodmíněnému trestu odnětí svobody (69 % oproti 41 %), viz Tabulku 20 níže. Pokud jde o výskyt odsouzení za závažné kriminální násilí (ZNTČ) v kriminální historii podsouboru recidivních pachatelů, nebyl zjištěn rozdíl mezi pachateli z kategorie SEXUÁLNÍ NAPADENÍ a ostatními recidivními pachateli závažného násilí statisticky významný (12 % oproti 11 %; Tabulka 20). Ze sledovaných skupin trestných činů, vyskytujících se v kriminální historii recidivních pachatelů ZNTČ, byly statisticky významné rozdíly v jejich výskytu v kriminální historii obou srovnávaných typů pachatelů (recidivisté odsouzení za ZNTČ z kategorie SEXUÁLNÍ NAPADENÍ a recidivisté odsouzení za ostatní ZNTČ) zjištěny u následujících skupin. V kriminální historii pachatelů z kategorie SEXUÁLNÍ NAPADENÍ se významně častěji vyskytovala násilná (59 % oproti 52 %), majetková (79 % oproti 71 %) a zejména mravnostní kriminalita (34 % oproti 8 %), naopak významně méně často drogová kriminalita (3 % oproti 7 %) a trestná činnost spočívající v narušování veřejného pořádku (32 % oproti 42 %), viz Tabulka 20.

Tabulka 20: Srovnání vybraných proměnných u recidivních pachatelů trestných činů z kategorie SEXUÁLNÍ NAPADENÍ a recidivních pachatelů trestných činů z ostatních kategorií závažného násilí (n = 1 377)

		SEXUÁLNÍ NAPADENÍ	Ostatní ZNTČ	p	Statistický test
Průměrná délka kriminální historie v letech		15,6 (11,2)	14,2 (11,4)	*	Mann-Whitney
Zaměření kriminální historie	ZNTČ v kriminální historii	12 %	11 %	ns	Pearson Chi-Square
	Násilná TČ v kriminální historii	59 %	52 %	*	Pearson Chi-Square
	Majetková TČ v kriminální historii	79 %	71 %	**	Pearson Chi-Square
	Drogová TČ v kriminální historii	3 %	7 %	*	Pearson Chi-Square
	Mravnostní TČ v kriminální historii	34 %	8 %	**	Pearson Chi-Square
	Narušování veřejného pořádku v kriminální historii	32 %	42 %	**	Pearson Chi-Square
Odsouzení k NEPO trestu v kriminální historii		69 %	41 %	**	Pearson Chi-Square
Počet		296	1 081		

*p <0,05

**p <0,01

Poznámka: V závorkách jsou uvedeny standardní odchylky.

VIII.

Závěr a diskuse

Výzkum kriminální kariéry pachatelů trestných činů může v zásadě vycházet z dvojí perspektivy – buď se soustředí na popis a analýzu kriminální kariéry vybraného souboru pachatelů, nebo ji srovnává s kriminální kariérou „průměrného delikventa“. V našem výzkumu jsme se rozhodli jít první cestou, tedy důkladně zmapovat a rozebrat významné charakteristiky odsouzených pachatelů závažného kriminálního násilí v ČR. Náročnost úkolu od počátku spočívala v tom, že termín „závažná násilná trestná činnost“ není v našem prostředí operacionalizován. Vzhledem k tomu jsme museli nejprve uvedený termín pro účely výzkumu vymezit kriminologicky, a s ohledem na dostupný zdroj dat pro náš výzkum také právně. Následně jsme museli vybrat skupinu trestných činů (tj. skutkových podstat uvedených ve zvláštní části trestního zákoníku), které odpovídají zvolené definici závažného kriminálního násilí, třebaže bylo od počátku zjevné, že nutně půjde o určité zjednodušení. Ve výsledku se nám nicméně podařilo shromáždit poměrně rozsáhlý soubor odsouzených pachatelů trestných činů, které lze obecně označit za akty závažného násilí.

Je třeba zároveň upozornit na úskalí takového přístupu. Skutečnost, že se osoba v určité době dopustí určitého druhu/typu kriminality (nebo je za něj odsouzena), neznamená, že jde o typického představitele pachatelů této trestné činnosti. Může se jednat o jednorázové vybočení z řádného života, nebo o jednorázový exces pachatele, který je jinak zaměřen na jiný druh kriminality. Dále lze předpokládat, že zvolenou kriminologickou a právní definici závažné násilné trestné činnosti ve sledovaném období naplnila i řada dalších deliktů, za které byli jejich pachatelé pravomocně odsouzeni. Jedná se o případy trestně-právních kvalifikací, zahrnujících alternativní skutkovou podstatu, kde definici odpovídá jen některá z alternativ (např. „čin spáchá se zbraní nebo nejméně se dvěma osobami“), nebo u nichž skutková podstata obsahuje znak, který definici odpovídá jen v některém ze svých možných významů (např. znak spočívající ve spáchání činu násilím). Případy, kdy byl trestný čin tohoto druhu spáchán ve variantě, která zvolenou definici naplňuje, nelze v oficiálních statistikách přesně identifikovat, a v použitých zdrojích podrobnějších dat reálně dohledat (viz Kapitulu IV.). S tím souvisí zjištění, že stávající justiční systém evidence kriminality neumožňuje sledovat specificky závažnou násilnou kriminalitu v plné její šíři, takže data, prezentovaná v části o zájmové populaci (viz Kapitulu VI.), jež pocházejí právě z tohoto systému, je třeba chápat a interpretovat s vědomím tohoto omezení. Jako řešení náhradní a nejbližší realitě jsme zvolili postup, kdy jsme do zájmové populace i výzkumného souboru zahrnuli jen ty případy, které kriminologickou, resp. právní definici naplňovaly beze zbytku, a to i za cenu zjednodušení, které takový postup představuje.

Trestné činy (resp. jejich příslušné varianty), které plně odpovídají zvolené definici závažné násilné kriminality, a které se u zkoumaných pachatelů vyskytovaly jako důvod pro zařazení do zájmové populace, jsme pro účely další analýzy rozdělili do čtyř kategorií podle toho, zda spočívají v: úmyslném usmrcení člověka (HOMICIDIUM), závažných formách způsobení újmy na zdraví (NAPADENÍ), závažných formách hrubého nakládání s osobou v péči či v domácnosti pachatele (TÝRÁNÍ OSOB), či závažných formách hrubého nakládání se zvířetem (TÝRÁNÍ ZVÍŘAT). Výzkumný soubor, získaný s využitím stanovených kritérií ze zájmové populace, byl doplněn o pachatele trestných činů, spočívajících v závažném sexuální násilí (SEXUÁLNÍ NAPADENÍ). Toto členění se ukázalo jako opodstatněné, neboť výsledky provedených analýz prokázaly, že pachatelé závažné

násilné kriminality netvoří homogenní skupinu, ale mezi pachateli jednotlivých kategorií závažného násilí jsou některé významné rozdíly, včetně rozdílů v kriminální kariéře, která byla hlavním předmětem zájmu našeho výzkumu.

Pachatelé závažné násilné kriminality tvoří dlouhodobě cca 1-1,5 % celkové populace osob, odsouzených v ČR za trestnou činnost. Podíl žen mezi pachateli závažného násilí je zřetelně nižší než mezi všemi odsouzenými. Oproti celkové populaci odsouzených jsou mezi pachateli závažného násilí více zastoupeni prvoodsouzení, tj. pachatelé, kteří dosud odsouzení nebyli. Z hlediska struktury trestné činnosti mezi odsouzenými pachateli závažného násilí zcela převažují osoby, odsouzené za trestné činy z kategorie NAPADENÍ.¹⁰³ Spolu s pachateli z kategorie HOMICIDIUM tvoří cca 95 % populace odsouzených pachatelů závažného násilí. Z hlediska pohlaví byl podíl žen výrazně vyšší mezi pachateli kategorie HOMICIDIUM a TÝRÁNÍ OSOB (zde ovšem při řádově nižších absolutních počtech). Podíl prvoodsouzených byl v rámci jednotlivých kategorií vcelku vyrovnaný, pouze u kategorie TÝRÁNÍ OSOB byl nižší. U zcela jednoznačně nejpočetnější skupiny pachatelů z kategorie NAPADENÍ bylo zjištěno, že z celkového počtu osob, odsouzených za trestné činy ublížení na zdraví či ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky, se pouze 6 % dopustilo tohoto trestného činu ve formě, odpovídající definici závažného násilí. Třetí z trestných činů z této kategorie, tedy těžké ublížení na zdraví, vyhovuje definici ve všech svých variantách. Zároveň je podíl jeho pachatelů mezi všemi pachateli této kategorie zcela převažující (tři čtvrtiny).

Stěžejní částí našeho výzkumu byla podrobná analýza kriminální kariéry 2 220 pachatelů závažného násilí (tj. výzkumného souboru). Největší, třípětinové zastoupení, měli ve výzkumném souboru pachatelé z kategorie NAPADENÍ. Oproti zájmové populaci byl výzkumný soubor doplněn o pachatele závažného sexuálního násilí, jejichž podíl zhruba odpovídal zastoupení pachatelů z kategorie HOMICIDIUM. Zařazení kategorie SEXUÁLNÍ NAPADENÍ, vzhledem ke specifickým pachatelů tohoto druhu kriminality, ovlivnilo některé rozdíly mezi výzkumným souborem a zájmovou populací, jako např. přibližně poloviční zastoupení pachatelek – žen ve výzkumném souboru oproti jejich zastoupení v zájmové populaci. Více než tři pětiny pachatelů z výzkumného souboru tvořili recidivisté, tedy osoby, které v době odsouzení za závažný násilný trestný čin, díky kterému byly do výzkumu zařazeny („odsouzení za ZNTČ“), již měly v rejstříku trestů záznam o alespoň jednom odsouzení v minulosti. Nicméně i složení výzkumného souboru potvrdilo poznatek z analýzy zájmové populace i předchozích výzkumů, a sice, že mezi pachateli závažného násilí je ve srovnání s celkovou kriminální populací podíl recidivistů nižší.

Vzhledem k předmětu výzkumu jsme věnovali zvláštní pozornost právě podsouboru pachatelů s kriminální historií, tedy recidivistů (n = 1 377). Ve srovnání s celým výzkumným souborem v něm bylo nižší zastoupení žen, a naopak vyšší podíl pachatelů, kteří byli poprvé odsouzeni již jako mladiství. Převážná většina recidivních pachatelů byla v minulosti (tj. před odsouzením za ZNTČ) odsouzena za trestný čin již nejméně dvakrát; v průměru pak pachatelé z tohoto podsouboru měli v rejstříku trestů pět předchozích záznamů. Z hlediska struktury lze kriminální historii recidivních pachatelů závažného

103 Údaje v tomto odstavci se vztahují k zájmové populaci (n = 8 321), která nezahrnovala pachatele z kategorie SEXUÁLNÍ NAPADENÍ.

násilí označit za poměrně rozmanitou, jsou v ní přítomny různé druhy trestné činnosti, od majetkových deliktů přes trestné činy spočívající v narušování veřejného pořádku, maření výkonu úředního rozhodnutí či zanedbání povinné výživy, až po násilnou kriminalitu včetně té závažné. Stejnorodá recidiva ve smyslu opakovaného páčání závažné násilné trestné činnosti ovšem v kriminální historii těchto pachatelů není zcela běžným jevem. Dřívější odsouzení za závažné násilí jsme našli v kriminální historii desítky z nich, a podíl záznamů o odsouzení za tuto skupinu deliktů na všech záznamech celého podsouboru vypovídá o tom, že i u nich je opakování závažného násilí většinou spíše jednorázovou záležitostí. Jinými slovy, na rozdíl třeba od majetkových deliktů se v jejich kriminální historii obvykle nevyskytuje série několika odsouzení za závažný násilný trestný čin. Ovšem pokud jde o násilnou kriminalitu, nenaplňující znaky závažné násilné trestné činnosti, ta byla přítomna v kriminální historii více než u poloviny recidivních pachatelů a zároveň byl relativně vysoký i podíl záznamů o odsouzení za tuto skupinu deliktů na všech záznamech celého podsouboru. Z toho lze s jistým zjednodušením dovodit, že pachatelé závažného násilí se často nejprve opakovaně dopouštějí méně závažných násilných trestných činů, než sklouznou k jejich závažnějším formám, což podporuje teorii eskalace kriminální kariéry tohoto typu pachatelů.

Jak již bylo naznačeno, mezi pachateli jednotlivých sledovaných kategorií závažné násilné kriminality a jejich kriminálními kariérami analýza odhalila některé významné rozdíly. Pachatelé z kategorie SEXUÁLNÍ NAPADENÍ oproti ostatním kategoriím – kromě toho, že ve výzkumném souboru se v této kategorii vyskytovali výhradně muži – zahajovali dříve svou kriminální kariéru, měli vyšší průměrný počet záznamů o odsouzení za trestnou činnost, a byl mezi nimi vyšší podíl recidivních pachatelů. Měli také častější zkušenost s nepodmíněným trestem odnětí svobody a v jejich kriminální kariéře se kromě sexuální trestné činnosti více vyskytovala také běžná (tj. nikoli „závažná“) násilná kriminalita a majetkové delikty. Kriminální kariéra pachatelů z této kategorie je také rozmanitější než u ostatních kategorií. Naopak mezi pachateli z kategorie HOMICIDIUM se častěji vyskytovaly ženy, tyto pachatelé iniciovali kriminální kariéru později, byl u nich nižší podíl recidivistů a měli nižší průměrný počet záznamů o odsouzení. Vzhledem k nadpolovičnímu zastoupení pachatelů z kategorie NAPADENÍ ve výzkumném souboru je pochopitelné, že jejich charakteristiky se blíží celkovým charakteristikám výzkumného souboru. Naproti tomu interpretaci výsledků, týkajících se kategorie TÝRÁNÍ, komplikuje relativně nízký absolutní počet jejich příslušníků.

Velmi zřetelné rozdíly se ukázaly mezi pachateli, kteří svou kriminální kariéru zahájili jako mladiství, a těmi, kteří byli poprvé odsouzeni až po dosažení 18 let věku. V první skupině byl velmi vysoký podíl recidivistů a tyto osoby měly též v kriminální historii výrazně vyšší průměrný počet záznamů o odsouzení. Kriminální kariéra pachatelů, kteří ji zahájili v raném věku, je také výrazně delší a významně častěji se v ní vyskytuje většina sledovaných druhů trestné činnosti. Tito pachatelé mají také kriminální kariéru významně pestřejší („univerzalisté“) a mají větší zkušenosti s nepodmíněným trestem odnětí svobody.

Empirické poznatky o pachatelích závažné násilné kriminality a jejich kriminální kariéře, získané v průběhu našeho výzkumu, umožňují formulaci některých obecnějších závěrů. Potvrdil se předpoklad, že ačkoli jsme pro účely výzkumu vymezili pojem „závažná násilná kriminalita“ poměrně úzce, nepředstavují pachatelé této trestné činnosti

homogenní skupinu, ale odlišují se podle různých kritérií. Z toho plyne, že není patrně realistické hledat jediný universální přístup (program, intervenci) vůči „nebezpečným násilníkům“, ale je třeba brát v úvahu rozmanitost okolností, podmínek a příčin, které k páchání závažného násilí vedou.

Výzkum potvrdil, že i na specifickou skupinu pachatelů závažných násilných deliktů lze uplatnit některé obecné poznatky z dlouholetého studia kriminálních kariér. Praktické implikace mohou mít zejména zjištění ohledně brzkého zahájení kriminální kariéry a její následné eskalace. Výsledky analýzy přesvědčivě doložily, že iniciace kriminálních aktivit v raném věku výrazně zvyšuje riziko kriminální recidivy, přičemž pravidlem v těchto případech bývá spíše postupný vývoj pachatele od méně závažných deliktů různého druhu až k závažnému násilí. To pouze zvýrazňuje nutnost náležité pozornosti státu vůči delikventnímu chování dětí a mládeže. Jakkoli může jít v úvodní fázi o bagatelní prohřešky, jedná se zároveň o jasný signál rizika pokračování a eskalace kriminální dráhy. Vzhledem k poznatkům o kriminální kariéře pachatelů, kteří ji zahájili jako mladiství (nebo ještě dříve), lze dovodit, že investice do efektivních opatření vůči delikventní mládeži se ve středně a dlouhodobém horizontu vyplatí.

Z jednotlivých sledovaných kategorií závažného násilí se jako zvlášť riziková skupina z hlediska kriminální recidivy jeví pachatelé z kategorie SEXUÁLNÍ NAPADENÍ. Je ovšem třeba mít na paměti, že zařazení pachatelů do jednotlivých kategorií závažné násilné kriminality proběhlo na základě jednoho konkrétního odsouzení ve vymezeném období. Nelze tedy tuto kategorii zaměňovat za skupinu „typických“ či dokonce „chronických“ sexuálních delikventů. Naopak, jakkoli tato kategorie pachatelů vykazuje vyšší míru kriminální recidivy, jedná se o recidivu nestejnorodou, tedy o postupné páchání různých druhů trestných činů, ve velké většině bez sexuálního kontextu. Ve skutečnosti se u pachatelů z této kategorie v jejich kriminální kariéře opakují spíše majetkové delikty či aktivity spočívající ve výtržnostech, v porušování uložených povinností apod. To zjevně souvisí s poznatkem, že pachatelé z této kategorie výrazně častěji oproti ostatním pachatelům závažného násilí zahajují kriminální kariéru před dovršením 18. roku věku, s čímž je, jak jsme vyložili v předchozím odstavci, spojena vyšší míra kriminální recidivy, rozmanitost a eskalace kriminálních aktivit. S jistou dávkou zjednodušení lze tedy typického pachatele z kategorie SEXUÁLNÍ NAPADENÍ popsat jako osobu, jež nastoupila delikventní dráhu jako mladistvá, v průběhu života se dopouštěla nesexuální trestné činnosti různého druhu a spíše menší závažnosti, až v jistém bodě kriminální kariéry spáchala závažný sexuální násilný trestný čin.

Při úvahách o pachatelích závažné násilné kriminality se někdy objevuje představa homogenní skupiny chronických násilníků, nejspíše trpících duševní poruchou, kteří se opakovaně dopouštějí brutálního násilí na jiných lidech („čisté zlo“). Kdyby to byla představa reálná, usnadnilo by to ve skutečnosti práci všech, kteří se snaží o prevenci závažného násilí a odhalování jeho pachatelů. Ovšem realita je taková, že závažných násilných trestných činů se dopouští celá škála různých typů jedinců - jak multirecidivisté s kriminálním životním stylem, tak osoby, pro které je takový delikt prvním a jediným excesem z jinak bezúhonného života. Pokud má systém trestní justice a stát obecně nastavit adekvátní přístupy k prevenci a postihu závažné násilné kriminality, je třeba vědět, s jakými typy pachatelů se v této skupině můžeme setkat a co lze předvídat z hlediska vývoje jejich

delikventní dráhy. Takové poznání nelze získat jinak než empirickým studiem kriminální kariéry, jež je nenahraditelným zdrojem poznatků o tom, jak se skupiny osob s určitými charakteristikami typicky kriminálně vyvíjejí. Výzkum, jehož hlavní zjištění shrnuje tato kniha, měl k tomuto poznání v podmínkách České republiky přispět.

Resumé

Násilné trestné činy, zejména ty se závažnými následky na zdraví či životě oběti, jsou předmětem zvýšeného zájmu nejen odborníků v oblasti trestní justice (ať už se jedná o orgány prosazování práva, akademiky či výzkumníky), ale i tvůrců trestní politiky, a to přesto, že ve většině zemí není jejich podíl na celkovém počtu registrovaných trestných činů nijak velký. Výzkum opakovaně potvrzuje, že významnou součástí znalostí o pachatelích trestné činnosti, zejména pro účely posuzování možností (predikce) budoucí kriminální recidivy, jsou informace o jejich kriminální historii. To napomáhá formulovat účinná opatření v oblastech zacházení s nebezpečnými násilníky či situační prevence, ale i odhalovat dosud neznámé pachatele závažné násilné trestné činnosti.

Předkládaná monografie shrnuje hlavní výsledky výzkumu řešeného v Institutu pro kriminologii a sociální prevenci, zaměřeného na mapování oblasti závažné násilné kriminality, resp. na oblast kriminální historie pachatelů, kteří se této trestné činnosti v ČR dopouští.

Předmětem výzkumu byli odsouzení pachatelé závažných násilných trestných činů, jejich kriminální historie ve smyslu záznamů o pravomocných odsouzeních, a jejich případná kriminální recidiva. *Hlavním cílem* bylo získat nové kriminologické poznatky o kriminální historii odsouzených pachatelů závažných násilných trestných činů v ČR, a to na základě oficiálních záznamů o pravomocných odsouzeních. Při řešení výzkumného úkolu byly použity *standardní metody a techniky kriminologického výzkumu*. Jednalo se zejména o analýzu dokumentů, a to odborné domácí i zahraniční literatury, české právní úpravy, analýzu statistických údajů z evidencí orgánů činných v trestním řízení, analýzu anonymizovaných sestav z databáze rejstříku trestů za účelem získání podrobných informací o kriminální historii (ve smyslu historie pravomocných odsouzení), analýzu datového souboru statistických listů trestních (SLT) z justiční databáze CSLAV, analýzu vybraného souboru trestních spisů či jejich částí za účelem získání podrobných informací o zkoumaných případech závažné násilné trestné činnosti a podkladů pro ilustrativní kasuistiky. Pro zpracování sebraných dat, ke zjištění vzájemných vazeb a souvislosti sledovaných proměnných, byly využity statistické metody a techniky. V průběhu řešení výzkumného úkolu *bylo postupováno v souladu s obecně závaznými právními předpisy, včetně předpisů na ochranu osobních údajů, a byly respektovány etické zásady vědeckovýzkumné práce*. Pro potřeby analýz byla veškerá vstupní data anonymizována (pro osoby z výzkumného souboru byly vytvořeny anonymní kódy), takže z nich nelze identifikovat konkrétní osoby, jichž se výzkum týkal.

Označení „*závažná násilná trestná činnost*“ odkazuje na kriminální jednání, které je násilné povahy a dosahuje určité míry závažnosti. Násilné trestné činy jsou takové, které zahrnují použití fyzické síly pachatele vůči oběti. V praxi se může jednat o velice širokou škálu incidentů, od těch, při nichž dojde k násilí jen velmi nízké intenzity, až po případy násilí s fatálními následky. Hranice intenzity, odlišující závažné násilí od násilí „prostého“, není jednotně dána a různé studie či klasifikace si ji definují samostatně, zpravidla podle účelu, k němuž vznikly. Pojem „závažná násilná trestná činnost“ není termínem právním, není definován v oficiální klasifikaci kriminality pro statistické účely, není vysvětlen ani v žádném strategickém, koncepčním či analytickém dokumentu, a navíc není tento pojem používán jednotně ani v odborné literatuře. Obvykle se používá k označení té části spektra násilného chování, která působí větší újmu a zpravidla je též sankcionována přísnější

trestní sazbou než méně závažné trestné činy. Vzhledem k zaměření našeho výzkumu na odsouzené pachatele je pochopitelné, se náš empirický výzkum věnoval primárně těm formám násilného chování, které platné právo označuje za trestné činy.

Proto jsme při řešení tohoto výzkumného úkolu před zahájením sběru dat nejprve věnovali značnou pozornost operacionalizaci pojmu „závažná násilná trestná činnost“ a souvisejícímu vymezení základních kritérií pro výběr výzkumného souboru. Zároveň bylo třeba zohlednit charakter zdrojů dat, jimiž byly v našem případě justiční databáze CSLAV, databáze rejstříku trestů a trestní spisy v pravomocně skončených trestních věcech, které pracují s členěním trestných činů podle trestněprávní kvalifikace skutku.

Při vydefinování termínu „závažná násilná trestná činnost“ pro účely našeho výzkumu jsme vycházeli z jednoduché obecné kriminologické definice, podle níž závažnou násilnou kriminalitu představují závažné případy útoku na život nebo fyzické zdraví oběti. Pro potřeby sestavení výzkumného souboru bylo ale třeba tuto definici převést na definici právní, jež by podle znění skutkových podstat umožnila identifikovat závažné násilné trestné činy v katalogu trestných činů, obsaženém ve zvláštní části českého trestního zákoníku. Pro účely našeho výzkumu pak byla závažná násilná kriminalita definována jako *soubor trestných činů, při kterých pachatel úmyslně vede útok proti životu nebo zdraví živé bytosti, ať již s použitím násilí nebo jinak, přičemž takový útok dosahuje vyšší míry závažnosti z hlediska způsobu provedení nebo způsobeného či zamýšleného účinku na předmět útoku*. Uvedená definice tak zahrnovala čtyři pojmové znaky (charakteristiky) závažného násilného trestného činu: a) trestnost činu, b) útok proti životu nebo zdraví živé bytosti, c) úmysl pachatele takový útok vést a d) vyšší míra závažnosti útoku (z hlediska způsobu provedení nebo způsobeného či zamýšleného účinku na předmět útoku).

Identifikováno bylo třináct trestných činů, kdy u sedmi splňovaly kritéria definice závažného násilí všechny varianty daného skutku (vražda, zabití, vražda novorozence matkou, těžké ublížení na zdraví, nedovolené přerušování těhotenství bez souhlasu těhotné ženy, týrání zvířat a teror), u zbylých šesti trestných činů, pak přicházely v úvahu ustanovení obsahující prvek vyšší míry závažnosti útoku, jako je např. znak „těžká újma na zdraví“, „smrt“, zvláště surovým či trýznivým způsobem“ apod. (tj. trestné činy ublížení na zdraví, ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky, týrání svěřené osoby, týrání osoby žijící ve společném obydlí, teroristický útok, neoprávněné odebrání tkání a orgánů).

Dalším krokem bylo sestavení základního a výzkumného souboru. Zdrojem dat byl v našem výzkumu datový soubor z oficiální justiční databáze (CSLAV), který nám umožnil ze statistických listů trestních pro soudy (SLT) generovat sestavy podle námi zvolených kritérií, tj. data vydání rozhodnutí, 16 variant právních kvalifikací odpovídajících definici závažné násilné trestné činnosti a výsledku řízení. Díky tomu bylo možné získat v anonymizované podobě základní data o trestních věcech, jež skončily pravomocným odsouzením, a to podle přesné právní kvalifikace činu, za který byl obviněný odsouzen. Tímto způsobem byl získán soubor o velikosti 8 321 osob, které pro nás představovaly tzv. *zájmovou populaci*. Ve srovnání s celkovým počtem osob, odsouzených v ČR v letech 2007 až 2016 (715 351 osob), představovala zájmová populace pachatelů odsouzených za závažné násilné trestné činy 1,2 %.

Lze konstatovat, že zastoupení osob, odsouzených za závažnou násilnou kriminalitu, mezi všemi odsouzenými bylo ve sledovaném období deseti let poměrně stabilní. Ročně za závažné násilné trestné činy bylo odsouzeno v ČR v průměru 832 osob, přičemž roční počty se pohybovaly mezi cca 800 a 850 osobami. I z pohledu absolutních počtů byl tedy vývoj v oblasti pravomocných odsouzení za závažnou násilnou kriminalitu ve sledovaném období stabilní, a zároveň nelze hovořit o výraznějším klesajícím či stoupajícím trendu. Průměrný věk v době spáchání závažného násilného trestného činu, díky kterému byli jednotliví odsouzení zařazeni do zájmové populace, činil u celého souboru (tj. u 8321 osob) 34,5 roku, přičemž se u mužů a žen ze zájmové populace téměř nelišil. Ze všech osob, odsouzených v ČR – za jakýkoli trestný čin - v letech 2007-2016, nebylo podle justiční databáze CSLAV u více než třetiny (35,9 %) evidováno žádné předchozí odsouzení (tzv. osoby dosud netrestané). Ve srovnání s tím byl v zájmové populaci pachatelů závažné násilné kriminality podíl osob bez předchozího odsouzení mírně vyšší, konkrétně šlo o dvě pětiny (40,1 %). Pokud jde o hlavní trestní sankce, ukládané pachatelům závažné násilné kriminality v letech 2007-2016, nejčastější byl trest odnětí svobody s podmíněným odkladem výkonu, který byl uložen celkem 4840 osobám (tj. 58,2 % zájmové populace). Nepodmíněný trest odnětí svobody byl uložen jako hlavní sankce dvěma pětinaám zájmové populace (40,1 %), přičemž se jednalo zejména o osoby, odsouzené za trestné činy vraždy a těžké ublížení na zdraví. Ve zbylých případech se jednalo o upuštění od potrestání a současné uložení zabezpečovací detence či jiného ochranného opatření, anebo o jiné hlavní trestní sankce, zejména trest obecně prospěšných prací či trest vyhoštění.

Pro účely deskripce a následných analýz, které byly realizovány v rámci empirické části výzkumu, jsme *skupinu závažných násilných trestných činů rozdělili do čtyř kategorií*, byť s vědomím, že se jedná o určité zjednodušení z hlediska věcné klasifikace i trestněprávní kvalifikace. Kategorie HOMICIDIUM zahrnovala trestné činy vraždy, zabití a vraždy novorozeného dítěte matkou. Do kategorie NAPADENÍ byly zařazeny příslušné varianty trestných činů těžkého ublížení na zdraví, ublížení na zdraví a ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky. Do kategorie TÝRÁNÍ OSOB byly zařazeny příslušné varianty trestných činů týrání svěřené osoby a týrání osoby žijící ve společném obydlí, a kategorii TÝRÁNÍ ZVÍŘAT tvoří jediný, stejnojmenný trestný čin. Ostatní trestné činy, které odpovídaly definici závažné násilné kriminality, tj. příslušné varianty trestných činů teroristického útoku, teroru, nedovoleného přerušování těhotenství bez souhlasu těhotné ženy, a neoprávněného odebrání tkání se následně v souboru nevyskytovaly, tj. v období od 1. 1. 2007 do 31. 12. 2016 nebyl podle oficiální databáze CSLAV (ve stavu v době sběru dat) vydán odsuzující rozsudek, týkající se těchto trestných činů, který následně nabyl právní moci.

Pokud se podíváme podrobněji na jednotlivé kategorie závažných násilných trestných činů, tak za trestné činy vraždy, zabití a vraždy novorozeného dítěte matkou (tj. kategorie **HOMICIDIUM**) bylo ve sledovaném desetiletém období soudy v ČR odsouzeno celkem 1265 osob. Podíl žen odsouzených během sledovaného období za trestné činy této kategorie dosáhl celkem 13,4 %, což odpovídá podílu žen na všech osobách, odsouzených v ČR ve stejném období. Počty odsouzených osob v jednotlivých letech měly během sledovaného období celkově klesající tendenci. Průměrný věk v době spáchání příslušného trestného činu z kategorie HOMICIDIUM činil za celé sledované období u jejich pachatelů 34,9 let, přičemž trend v průběhu 10 let v této proměnné nevykazuje žádné významnější změny. Z celkového počtu 1265 osob, odsouzených ve sledovaném období za trestné činy z kate-

gorie HOMICIDIUM, byly podle databáze CSLAV dvě pětiny (41,5 %, 525 osob) evidovány jako osoby dosud netrestané (tj. bez předchozího evidovaného odsouzení. Za závažné násilné trestné činy z kategorie **NAPADENÍ** bylo v období let 2007-2016 odsouzeno v ČR celkem 6 706 osob, což činí cca 80 % celé zájmové populace osob, odsouzených v uvedeném období za závažnou násilnou kriminalitu. Tři čtvrtiny pachatelů z kategorie napadení (75,1 %, 5 038 osob) byly odsouzeny za trestný čin těžkého ublížení na zdraví. Za varianty trestného činu ublížení na zdraví, odpovídající definici závažné násilné kriminality, bylo odsouzeno 1610 osob (24 % z této kategorie), a za příslušné varianty trestného činu ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky 58 osob (0,9 %). Z trestných činů, zařazených do kategorie NAPADENÍ, naplňovaly naši definici závažné násilné kriminality všechny varianty trestného činu těžkého ublížení na zdraví a vybrané kvalifikované skutkové podstaty trestných činů ublížení na zdraví a ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky. Průměrný věk pachatele v době spáchání závažného násilného trestného činu z kategorie NAPADENÍ činil 33,4 let; u žen byl věkový průměr 35,2 let, u mužů 33,5 let. Podíl žen na všech osobách, odsouzených v letech 2007-2016 za trestné činy kategorie NAPADENÍ, činil 7,1 % (478 žen), tzn., že byl zhruba poloviční oproti podílu žen na odsouzených za trestné činy z kategorie HOMICIDIUM (13,4 %). Mezi jednotlivými trestnými činy zařazenými do kategorie NAPADENÍ byly ovšem co do podílu žen na všech odsouzených osobách zřetelné rozdíly. U nejčtenějšího trestného činu těžkého ublížení na zdraví činil podíl žen na všech osobách, za tento trestný čin ve sledovaném období odsouzených, 8,1 % (410 osob z 5 038), u trestného činu ublížení na zdraví 3,2 % (52 osob z 1 610), a u trestného činu ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky tvořily ženy více než čtvrtinu (27,6 %, tj. 16 osob z 58). Dvě pětiny osob, odsouzených ve sledovaném období za trestný čin z kategorie NAPADENÍ (39,9 %), byly evidovány jako osoby dosud netrestané, tj. bez předchozího odsouzení za trestný čin.

V kategorii závažných násilných trestných činů nazvané **TÝRÁNÍ OSOB** bylo v letech 2007 - 2016 v ČR odsouzeno celkem 101 osob; z toho tři pětiny (61,4 %, 62 osob) tvořili pachatelé, odsouzení za příslušné varianty trestného činu týrání osoby žijící ve společném obydlí, a zbytek (38,6 %, 39 osob) ti, odsouzení za příslušné varianty trestného činu týrání svěřené osoby. Vzhledem k tomu, že celkový počet osob, které byly odsouzeny v daném období za trestné činy týrání svěřené osoby dle § 198 tr. zákoníku a týrání osoby žijící ve společném obydlí dle § 199 tr. zákoníku, dosáhl 2 560 osob, tvořili pachatelé, odsouzení za tyto trestné činy v jejich variantách, odpovídajících jednoznačně definici závažné násilné kriminality, použité v našem výzkumu, pouze 3,9 %. Podíl žen na všech osobách, odsouzených ve sledovaném období za trestné činy z kategorie TÝRÁNÍ OSOB, dosáhl jedné šestiny (16,8 %, tj. 17 žen ze 101 odsouzených). To je výrazně vyšší podíl, než jaký v daném období tvořily ženy mezi všemi odsouzenými za trestné činy dle § 198 či § 199 tr. zákoníku, a který činil 9,4 %. Zároveň jsme zjistili, že naprostá většina žen, odsouzená za závažné a násilné formy těchto trestných činů (15 ze 17 žen), se dopustila některé z příslušných variant trestného činu týrání svěřené osoby dle § 198 tr. zákoníku, který byl přitom v kategorii týrání osob zastoupen výrazně méně než trestný čin týrání osoby žijící ve společném obydlí. Průměrný věk pachatelů závažných násilných trestných činů z kategorie TÝRÁNÍ OSOB v době spáchání těchto deliktů byl 32,3 let (ženy 27 let, muži 33,4 let). Necelá jedna třetina pachatelů z této kategorie (30,7 %, 31 osob) byla osobou dosud netrestanou, tj. osobou bez předchozího odsouzení.

V námi analyzovaném období deseti let bylo 249 osob odsouzeno za kriminální jednání, soudem kvalifikované jako trestný čin **TÝRÁNÍ ZVÍŘAT** v jeho závažné a násilné variantě (tj. § 302 tr. zákoníku a § 203 odst. 2 trestního zákona z roku 1961 Sb.). Z celkového počtu osob, odsouzených v daném období za závažné násilné trestné činy, tak tato skupina pachatelů představuje „pouze“ 3 %. Ročně se počty osob, odsouzených za příslušné varianty tohoto trestného činu, pohybovaly v jednotkách či desítkách (nejméně v roce 2007, kdy se jednalo o 14 osob, nejvíce v roce 2016, kdy šlo o 40 osob). Ženy tvořily jednu osminu všech osob, odsouzených za závažný trestný čin této kategorie (12,4 %, 31 žen). Průměrný věk pachatele z této kategorie v době spáchání daného trestného činu byl 38,6 let (u mužů 38,4 let a u žen 39,6 let); všichni pachatelé byli v době spáchání tohoto činu plnoletí. Více než polovina pachatelů z této kategorie byla již dříve odsouzena za trestný čin (57 %, 142 osob).

Protože v současné době nebylo možné z oficiálních justičních evidencí jednoduchým (spolehlivým a efektivním) způsobem získat relevantní proměnné, které by umožnily kriminální historii odsouzených pachatelů trestných činů zmapovat, bylo nutné přistoupit k podrobné analýze anonymizovaného „sumáře“ jednotlivých záznamů o odsouzeních. Tzn., že u každého jedince z našeho **výzkumného souboru, čítajícího 2 220 osob**, byla s pomocí záznamového archu realizována podrobná analýza jejich kriminální historie. Vzhledem k existenci podrobně strukturované databáze odsouzených pachatelů sexuálního násilí, vytvořené v rámci jednoho z našich předchozích výzkumů, bylo možno ve výzkumném souboru identifikovat i pátou kategorii závažných násilných trestných činů s názvem **SEXUÁLNÍ NAPADENÍ**, do níž patřili pachatelé příslušných variant trestného činu znásilnění.

Mezi pachateli sledovaných trestných činů, které byly v našem výzkumu vymezeny jako „závažné násilné trestné činy“, byli ve výzkumném souboru nejvíce zastoupeni pachatelé trestných činů z kategorie **NAPADENÍ** (1 282 osob, 58 %). Pachatelé deliktů spadajících do kategorie **SEXUÁLNÍ NAPADENÍ** (431 osob, 19 %), jakož i pachatelé trestných činů ze skupiny **HOMICIDIUM** (423 osob, 19 %), tvořili vždy přibližně pětinu výzkumného souboru. Pachatelé závažného násilí, v našem výzkumu označeného jako **TÝRÁNÍ OSOB** (21 osob, 1 %) či **TÝRÁNÍ ZVÍŘAT** (63 osob, 3 %), pak obsáhli jen malou část případů. Tak jako v zájmové populaci tvořili valnou většinu pachatelů muži, byl i ve výzkumném souboru podíl ženských pachatelek výrazně minoritní (8 %, tj. 170 žen). Při bližším pohledu na podíl mužských a ženských pachatelů, a to v rámci jednotlivých kategorií závažných násilných trestných činů, lze nalézt vyšší zastoupení ženských pachatelek, podobně jako v rámci základního souboru, v kategoriích **HOMICIDIUM** nebo **TÝRÁNÍ OSOB/ZVÍŘAT**. Průměrný věk pachatele v době vydání rozhodnutí o odsouzení za ZNTČ byl 33,8 let, u pachatelů, pro které bylo odsouzení za ZNTČ jejich prvním odsouzením, byl věk v době odsouzení – logicky – nižší (30,6 let) než u osob, pro které toto odsouzení bylo již několikátým (druhým a více) odsouzením v kariéře.

Jednou z hlavních sledovaných proměnných u pachatelů závažné násilné kriminality z výzkumného souboru byla přítomnost či absence **kriminální historie**. Z celkového počtu 2 220 pachatelů, kteří byli ve sledovaném období odsouzeni za závažné násilné trestné činy, tvořily téměř dvě pětiny (38 %, tj. 843) osoby bez předchozího záznamu v rejstříku trestů (prvotrestané). Druhou, větší část odsouzených ve výzkumném souboru (62 %, 1377), tak

představovaly osoby, pro které bylo odsouzení za ZNTČ nejméně druhým záznamem v rejstříku trestů, tzn., že šlo o pachatele s kriminální historií, ve smyslu odsouzení za (jakoukoli) trestnou činnost, předcházejícího odsouzení za ZNTČ.

Nikoli překvapivě byl věkový průměr pachatelů závažných násilných deliktů zařazených do skupiny **prvopachatelů**, resp. prvoodsouzených, nižší (30,6 let), než u pachatelů s již existující kriminální historií. Jejich podíl v rámci jednotlivých kategorií závažných násilných trestných činů byl relativně nízký u SEXUÁLNÍHO NAPADENÍ, kde činil 31 %, což znamená, že cca třetina pachatelů odsouzených za tento typ kriminálního násilí byli jedinci dosud v systému justice nevidovaní (nesledovaní). V kategorii závažných násilných trestných činů, označené jako TÝRÁNÍ OSOB, byl podíl prvoodsouzených sice ještě o něco nižší (29 %), ovšem je třeba mít na paměti, že tato skupina byla reprezentována podstatně menším počtem pachatelů. Naproti tomu u trestných činů, zařazených do kategorie HOMICIDIUM, byl podíl prvoodsouzených vyšší a dosáhl 42 %, takže více než dvě pětiny pachatelů, odsouzených v letech 2012 - 2016 za závažné násilné trestné činy kvalifikované jako vražda, zabití či vražda novorozeného dítěte matkou, se těchto trestných činů dopustily jako osoby bez předchozího záznamu v rejstříku trestů. U zbylých dvou kategorií závažných násilných trestných činů činil podíl prvoodsouzených – téměř 40 % u kategorie NAPADENÍ, o něco méně pak u kategorie TÝRÁNÍ ZVÍŘAT (35 %), která ale byla tvořena výrazně menším počtem osob.

Předmětem našeho výzkumu ale byla kriminální historie pachatelů závažné násilné kriminality, proto pro nás byl **podsoubor recidivních pachatelů závažného násilí** výzkumně významnějším. Jejich podíl na výzkumném souboru pachatelů závažného násilí představoval více než tři pětiny (62 %, 1 377 osob), přičemž u výrazné většiny (1 075 osob) z těchto recidivních pachatelů představovalo námi sledované odsouzení za ZNTČ minimálně třetí odsouzení v jejich kriminální historii („multirecidivní pachatelé“ či „multirecidivisté“). Ve srovnání s podílem žen odsouzených za závažnou násilnou trestnou činnost v celém výzkumném souboru (8 %) bylo zastoupení žen mezi osobami, které v době odsouzení za ZNTČ již měly zkušenost s předchozím odsouzením, tedy recidivních pachatelek, nižší (5 %, 67 žen). Významnou dimenzí, která bývá při studiu kriminální kariéry mapována, je tzv. iniciace neboli zahájení kriminální kariéry. V našem výzkumném souboru, jsme vzhledem k charakteru primárního zdroje dat za tento okamžik pokládali datum vydání prvního odsuzujícího rozsudku, zaznamenaného v rejstříku trestů (nikoli např. datum spáchání trestného činu, které by bylo z pohledu kriminologie relevantnějším „okamžikem“). Více než čtvrtina recidivních pachatelů odsouzených za ZNTČ (391 osob, tj. 28,4 %) měla první záznam v rejstříku trestů, tedy první pravomocné odsouzení, ve věku mladistvém (tj. do 18 let). Zastoupení těchto osob s „časným“ zahájením kriminální kariéry bylo početné zejména v rámci kategorie pachatelů SEXUÁLNÍHO NAPADENÍ (36 %, tj. 107 osob z 296 recidivních pachatelů sexuálního napadení), u zbývajících kategorií byl jejich podíl cca o 10 % nižší. Počet dosud spáchaných trestných činů je jednou z hlavních charakteristik, jimiž lze popsat kriminální životní dráhu (kariéru) daného pachatele. V našem případě z důvodu dostupnosti dat tuto proměnnou nahrazoval počet pravomocných odsouzení, resp. záznamů v rejstříku trestů, v kriminální historii pachatele před odsouzením za ZNTČ. U recidivních pachatelů závažného násilí bylo zjištěno v průměru 5 takových předchozích odsouzení (minimum 1, maximum 30 předchozích odsouzení). Průměrná délka kriminální historie u souboru recidivních pachatelů závažného násilí – tedy doby od prvního

odsouzení do odsouzení za ZNTČ - byla 14,4 let (minimum 1 měsíc, maximum 60 let). Nicméně, mezi jednotlivými kategoriemi závažného násilí (HOMICIDIUM, NAPADENÍ, TÝRÁNÍ, SEXUÁLNÍ NAPADANÍ) byly v této proměnné určité rozdíly zaznamenány. Intervaly (časové prodlevy) mezi jednotlivými trestnými činy v kriminální historii daného pachatele, je další dimenzí, která bývá při studiu kriminální kariéry sledována. V našem případě byla tato proměnná - frekvence kriminálního jednání - z důvodu dostupnosti dat reprezentována časovými intervaly mezi jednotlivými odsuzujícími rozsudky v průběhu kriminální kariéry pachatelů našeho výzkumného souboru. U podsouboru recidivních pachatelů závažného násilí činila průměrná doba mezi daty jednotlivých odsuzujících rozsudků 47,5 měsíce, tedy cca 4 roky. Nejdelší interval mezi dvěma po sobě jdoucími odsouzeními u osob z podsouboru recidivních pachatelů činil téměř 50 let, naopak nejkratší byl v řádu dnů.

Mezi další klíčové otázky výzkumu kriminální kariéry dále patří její struktura ve smyslu všestrannosti či naopak specializace pachatelů na určité druhy kriminálních aktivit. Za tím účelem je nezbytné získat informace o tom, jakých trestných činů se pachatel v průběhu své kriminální kariéry dopouštěl, a tyto informace nějakým srozumitelným a smysluplným způsobem zpracovat. Vzhledem ke skutečnosti, že hlavním zdrojem dat pro náš výzkum byla databáze rejstříku trestů, museli jsme se vypořádat se způsobem, jakým je trestná činnost, za kterou byli pachatelé během své kriminální kariéry odsouzeni, evidována. Pro účely našeho výzkumu jsme proto - i s vědomím, že to představuje značné zjednodušení - rozdělili trestné činy (ze zvláštní části trestního zákoníku i z předchozích trestních kodexů) podle jejich paragrafového označení do jedenácti skupin (závažná násilná trestná činnost, násilná trestná činnost, majetková trestná činnost, hospodářská trestná činnost, mravnostní/sexuální trestná činnost, maření výkonu rozhodnutí, zanedbání povinné výživy, narušování veřejného pořádku, drogová trestná činnost, trestná činnost pod vlivem návykových látek, ostatní trestná činnost.) Vzhledem k dlouhodobé struktuře celkové kriminality v ČR není překvapením, že největší zastoupení (téměř tři čtvrtiny) v podsouboru měli pachatelé, v jejichž kriminální kariéře se vyskytovalo odsouzení za majetkovou trestnou činnost (72,9 %). Více než polovina pachatelů z podsouboru byla v kriminální kariéře odsouzena za násilnou trestnou činnost, která ovšem nenaplnovala definiční znaky závažné násilné kriminality. Naproti tomu pachatelé, pro které „aktuální odsouzení za ZNTČ“ nebylo jediným odsouzením za závažnou násilnou trestnou činnost v jejich kriminální kariéře (tj. stejnorodí – druhoví či speciální recidivisté), tvořili jen cca desetinu podsouboru (11,3 %). Významné zastoupení (39,8 %) v podsouboru měli též pachatelé, u kterých se v rejstříku trestů vyskytoval záznam o odsouzení za některý ze skupiny trestných činů, označené jako narušování veřejného pořádku; zejména výtržnictví, ale i úmyslné obecné ohrožení, podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod atd. Ostatní skupiny trestných činů se vyskytovaly v kriminální historii cca 10 – 20 % pachatelů, s výjimkou hospodářské a drogové kriminality, za které bylo někdy odsouzeno jen zhruba 6 % osob z podsouboru. V celkové kriminální historii podsouboru odsouzených recidivních pachatelů závažné násilné trestné činnosti byla stejnorodá kriminální recidiva (opakované odsouzení za závažné kriminální násilí) spíše výjimečným jevem. Srovnání pohledů na strukturu kriminální kariéry recidivních pachatelů závažného kriminálního násilí nabídlo některá zajímavá zjištění. Především, zhruba desetina těchto pachatelů se takového jednání dopustí opakovaně, ovšem nedopouští se ho často (11 % podíl mezi všemi pachateli vs. 2 % podíl mezi všemi odsouzeními). Naopak

majetková kriminalita se vyskytuje v kriminální kariéře velké většiny pachatelů závažného násilí, a zároveň ji tyto osoby páchají výrazně častěji, než trestné činy z ostatních skupin kriminality (73 % vs. 40 %). Jinak ovšem platí, že struktura kriminální kariéry recidivních pachatelů závažného násilí ve smyslu zastoupení jednotlivých sledovaných skupin trestných činů je podobná, jak pokud jde o podíly pachatelů se záznamem o odsouzení za jednotlivé skupiny trestných činů, tak co se týče podílů záznamů o odsouzení za jednotlivé skupiny trestných činů.

Empirické poznatky o pachatelích závažné násilné kriminality a jejich kriminální kariéře, získané v průběhu našeho výzkumu, umožňují formulaci ***některých obecnějších závěrů***. Potvrdil se předpoklad, že ačkoli jsme pro účely výzkumu vymezili pojem „závažná násilná kriminalita“ poměrně úzce, nepředstavují pachatelé této trestné činnosti homogenní skupinu, ale odlišují se podle různých kritérií. Z toho plyne, že není patrně realistické hledat jediný univerzální přístup (program, intervenci) vůči „nebezpečným násilníkům“, ale je třeba brát v úvahu rozmanitost okolností, podmínek a příčin, které k páchání závažného násilí vedou.

Výzkum potvrdil, že i na specifickou skupinu pachatelů závažných násilných deliktů lze uplatnit některé obecné poznatky z dlouholetého studia kriminálních kariér. Praktické implikace mohou mít zejména zjištění ohledně brzkého zahájení kriminální kariéry a její následné eskalace. Výsledky analýzy přesvědčivě doložily, že iniciace kriminálních aktivit v raném věku výrazně zvyšuje riziko kriminální recidivy, přičemž pravidlem v těchto případech bývá spíše postupný vývoj pachatele od méně závažných deliktů různého druhu až k závažnému násilí. To pouze zvýrazňuje nutnost náležité pozornosti státu vůči delikventnímu chování dětí a mládeže.

Závažných násilných trestných činů se dopouští jak multirecidivisté s kriminálním životním stylem, tak osoby, pro které je takový delikt prvním a jediným excesem z jinak bezúhonného života. Pokud má systém trestní justice a stát obecně nastavit adekvátní přístupy k prevenci a postihu závažné násilné kriminality, je třeba vědět, s jakými typy pachatelů se v této skupině můžeme setkat a co lze předvídat z hlediska vývoje jejich delikventní dráhy.

Summary

Blatníková, S. et al. (2021). Criminal History of Serious Violent Offenders in the Czech Republic

Violent crimes, especially those with serious consequences for the victim's life or health, are of increasing interest to not only professionals in the area of criminal justice (whether law enforcement, academics or researchers), but also to penal policy makers, despite the fact they do not account for a large proportion of the total number of registered crimes in most countries. Research has repeatedly shown that information about an offender's criminal history is an important part of our knowledge about criminal offenders, especially for the purposes of assessing (predicting) the likelihood of their future recidivism. This helps to formulate effective measures for dealing with dangerous violent offenders or for situational prevention, as well as to detect previously unknown perpetrators of serious violent crime.

This monograph summarises the main results of research conducted at the Institute of Criminology and Social Prevention, aimed at mapping serious violent crime, or rather the criminal history of offenders who commit such crime in the Czech Republic.

The subject of research was offenders convicted of serious violent crimes, their criminal history in terms of records of criminal convictions, and their potential criminal recidivism. *The main objective* was to obtain new criminological data about the criminal history of convicted offenders of serious violent crimes in the Czech Republic based on official records of criminal convictions. *Standard criminological research methods and techniques* were used to tackle the research task. This principally involved a document analysis of specialised domestic and foreign literature and Czech legislation, an analysis of statistical data collected by criminal justice authorities, an analysis of anonymised data from the criminal register in order to obtain detailed information about criminal history (in terms of offenders' history of criminal convictions), an analysis of a dataset of crime statistics sheets from the CSLAV judicial database and an analysis of a selected set of criminal files or parts thereof in order to obtain detailed information about studied cases of serious violent crime and material for illustrative case studies. Statistical methods and techniques were used to process the collected data and determine correlations and relationships between analyzed variables. The research task was conducted *in accordance with generally binding legislation, including regulations on the personal data protection and the ethical principles of scientific research*. All input data was anonymised for the purpose of analyses (anonymous codes were created for those included in the research sample), so that the specific individuals involved in the study could not be identified.

The term "*serious violent crime*" refers to criminal conduct that is violent in nature and demonstrates a certain degree of severity. Violent crimes are those in which the offender uses physical force against the victim. In practice, this may involve a wide range of incidents ranging from cases involving very low-intensity violence to those with fatal consequences. The threshold distinguishing serious violence from "simple" violence is not uniformly defined, and various studies and classifications define it differently, usually according to their original purpose. The term "serious violent crime" is not a legal term; it is not defined in the official classification of crime for statistical purposes, it is not explained in any strategic, conceptual or analytical document, and the term is not used uniformly in the literature. It is usually used to refer to that part of the spectrum of violent behaviour/

conduct that causes greater harm and is usually punished by a more severe sentence than less serious offences. Given the focus of our research on convicted offenders, our empirical research naturally focused on those forms of violent behaviour that are classified as crimes under applicable law.

Before starting to collect data for this research task, we therefore devoted considerable time to operationalising the concept of “serious violent crime” and the related definition of basic criteria for the selection of our research sample. At the same time, the nature of the sources of data need to be taken into account, which in our case were the CSLAV judicial database, criminal register and criminal files on closed criminal cases, which breakdown criminal offences according to their qualification under criminal law.

In defining the term “serious violent crime” for the purposes of our research, we relied on the simple general criminological definition, according to which serious violent crime is defined as serious incidents of an attack on the life or physical health of the victim. However, for the purposes of selecting the research sample, it was necessary to convert this definition into a legal definition that would enable the identification of serious violent crimes in the catalogue of criminal offences listed in the special section of the Czech Penal Code based on the facts of the case. For the purposes of our research, serious violent crime was then defined as a *set of offences in which the offender intentionally carries out an attack against the life or health of a living being, whether with the use of violence or otherwise, where such an attack demonstrates a higher degree of severity in terms of the manner of its execution or the effect caused or intended to the object of the attack*. The above definition thus included four conceptual features (characteristics) of serious violent crime: a) the criminality of the act, b) an attack against the life or health of a living being, c) the offender’s intent to carry out such an attack, and d) the higher degree of severity of the attack (in terms of the manner of its execution or the effect caused or intended to the object of the attack).

Thirteen offences were identified, seven of which met the criteria for the definition of serious violent crime in all forms of the act (murder, manslaughter, murder of a newborn child by the mother (neonaticide), grievous bodily harm, unlawful termination of pregnancy without the pregnant woman’s consent, cruelty to animals and terror). The remaining six offences could be considered in terms of provisions referring to a higher degree of severity, such as attributes of “serious bodily harm”, “death” or “in a particularly cruel or grievous manner”, etc (i.e. the offences of bodily harm, bodily harm with a justifiable motive, maltreatment of an entrusted person, maltreatment of a person living in the same household, terrorist attack, unlawful removal of tissues and organs).

The next step was to set up a general and research sample. The data source in our research was the official judicial database (CSLAV), which allowed us to generate reports from crime statistics sheets for the courts according to our chosen criteria, i.e. the date of the decision, the 16 legal qualifications corresponding to the definition of serious violent crime and the outcome of proceedings. Thanks to this, it was possible to obtain basic data on criminal cases that ended with a final conviction in anonymised form, according to the exact legal qualification of the offence for which the accused was convicted. In this way, we obtained a sample of 8,321 individuals that represented our *population of inter-*

est. Compared to the total number of offenders convicted in the Czech Republic between 2007 and 2016 (715,351 individuals), the population of interest convicted of serious violent crimes represented 1.2% of offenders.

It can be said that the representation of offenders convicted of serious violent crime among all convicted offenders was relatively stable over the ten-year reference period. On average, 832 individuals were convicted of serious violent crimes in the Czech Republic each year, with annual numbers ranging from approximately 800 to 850. Thus, even in terms of absolute numbers, the trend in criminal convictions for serious violent crime was stable in the reference period, with no significant upward or downward trend. The average age at the time of committing a serious violent crime that placed individual offenders in the population of interest, was 34.5 years for the whole sample (i.e. 8,321 individuals), with almost no difference between men and women in the population of interest. According to the CSLAV judicial database, more than one third (35.9%) of offenders convicted of any crime in the Czech Republic between 2007 and 2016 had no previous convictions (individuals with a clean record). In comparison, the share of individuals with a clean record in the population of interest of serious violent offenders was slightly higher, namely two-fifths (40.1%). With regard to the main criminal sanctions imposed on serious violent offenders in 2007-2016, the most frequent was a suspended prison sentence, which was imposed on a total of 4,840 individuals (i.e. 58.2% of the population of interest). Unconditional prison sentences were imposed as the main sanction for two-fifths of the population of interest (40.1%), mainly for offenders convicted of murder and grievous bodily harm. In the remaining cases, decisions included waiving punishment with the simultaneous imposition of security detention or other protective measures, or other criminal sanctions, in particular community service or deportation.

For the purposes of description and subsequent analyses, which were carried out as part of the empirical part of research, we *divided the group of serious violent crimes into four categories*, although we are aware that this is a certain simplification in terms of substantive classification and criminal law qualification. The **HOMICIDE** category included the crimes of murder, manslaughter, and murder of a newborn child by the mother. Under the category of **ASSAULT**, we included relevant forms of grievous bodily harm, bodily harm and bodily harm with a justifiable motive. The category of **PERSONAL MALTREATMENT** included relevant forms of maltreatment of an entrusted person and maltreatment of a person living in a common household, and the category of **CRUELTY TO ANIMALS** consisted of a single crime of the same name. Other offences that met the definition of serious violent crime, i.e. relevant forms of terrorist attack, terror, illegal termination of pregnancy without the pregnant woman's consent and the unlawful removal of tissues/organs did not appear in the sample, i.e. no convictions relating to these offences were issued and became final in the period from 1 January 2007 to 31 December 2016 according to the official CSLAV database (at the time of data collection).

If we look at the individual categories of serious violent crimes in more detail, a total of 1,265 offenders were convicted by the courts in the Czech Republic for the crimes of murder, manslaughter and the murder of a newborn child by the mother (i.e. in the **HOMICIDE** category) in the ten-year reference period. The share of women convicted of crimes in this category in the reference period was a total of 13.4%, which corresponds to

the share of women of all offenders convicted of crimes in the Czech Republic during the same period. The number of individuals convicted each year had a generally downward trend in the reference period. The average age of offenders at the time of committing the respective offence in the *HOMICIDE* category was 34.9 years over the whole reference period, with no significant changes in the trend of this variable over the 10 years. According to the CSLAV database, two-fifths (41.5%, 525 individuals) of the total number of 1,265 offenders convicted for crimes in the *HOMICIDE* category in the reference period were individuals with a clean record (i.e., persons with no previous convictions). A total of 6,706 individuals were convicted of serious violent crimes in the *ASSAULT* category in the Czech Republic from 2007-2016, which is approximately 80% of the entire population of interest convicted of serious violent crime in that period. Three quarters of offenders in the *ASSAULT* category (75.1%, 5,038 individuals) were convicted for the crime of grievous bodily harm. A total of 1,610 individuals (24% of this category) were convicted of the crime of bodily harm corresponding to the definition of serious violent crime, and 58 offenders (0.9%) were convicted of the crime of bodily harm with a justifiable motive. Of the crimes included in the *ASSAULT* category, all forms of grievous bodily harm and selected qualified cases of bodily harm and bodily harm with a justifiable motive met our definition of serious violent crime. The average age of offenders at the time of committing a serious violent crime in the *ASSAULT* category was 33.4 years; the average age of women was 35.2 years and 33.5 years for men. The share of women of the total number of individuals convicted for crimes in the *ASSAULT* category in 2007-2016 was 7.1% (478 women), i.e. approximately half the share of women of the total number of individuals convicted for crimes in the *HOMICIDE* category (13.4%). However, there were clear differences between individual crimes included in the *ASSAULT* category in terms of the share of women of all convicted offenders. For the most frequent crime of grievous bodily harm, the share of women of the total number of offenders convicted of this crime in the reference period was 8.1% (410 of 5,038 individuals), for the crime of bodily harm 3.2% (52 of 1,610 individuals), and for the crime of bodily harm with a justifiable motive, women accounted for more than one quarter of convicted offenders (27.6%, i.e. 16 of 58 individuals). Two-fifths of those convicted for a crime in the *ASSAULT* category in the reference period (39.9%) were individuals with a clean record, i.e., persons with no previous convictions.

A total of 101 individuals were convicted of serious violent crimes in the category of *PERSONAL MALTREATMENT* in 2007-2016 in the Czech Republic; three-fifths of these (61.4%, 62 individuals) were convicted of the relevant form of maltreatment of a person living in a common household, and the remainder (38.6%, 39 individuals) were convicted of the relevant form of maltreatment of an entrusted person. However, given that the total number of offenders convicted for the maltreatment of an entrusted person pursuant to Section 198 of the Penal Code and maltreatment of a person living in a common household pursuant to Section 199 of the Penal Code amounted to 2,560 individuals in the given period, offenders convicted of forms of these crimes that clearly meet the definition of serious violent crime used in our research accounted for only 3.9%. The share of women of the total number of individuals convicted for crimes in the *PERSONAL MALTREATMENT* category in the reference period was one sixth (16.8%, i.e. 17 women out of 101 convicted offenders). This is significantly higher than the share of women of all those convicted of offences under Section 198 or 199 of the Penal Code, which was 9.4% in the given period. At the same time, we found that the vast majority of women convicted of serious

and violent forms of these offences (15 of 17 women) had committed one of the forms of the offence of maltreatment of an entrusted person under Section 198 of the Penal Code, which was represented significantly less in the PERSONAL MALTREATMENT category than the offence of maltreatment of a person living in a common household. The average age of serious violent offenders in the PERSONAL MALTREATMENT category at the time of committing these offences was 32.3 years (women 27 years, men 33.4 years). Just under one third of offenders in this category (30.7%, 31 individuals) were persons with no previous convictions.

In the analysed ten-year period, 249 individuals were convicted of criminal conduct, classified by the court as **CRUELTY TO ANIMALS** in its serious and violent form (i.e., Section 302 of the Penal Code and Section 203 (2) of the Criminal Act of 1961 Coll.). Of the total number of individuals convicted of serious violent crimes in the given period, this group of offenders represents “only” 3%. The number of individuals convicted of respective forms of this offence each year was few dozen at maximum (the lowest number was 14 in 2007, and the highest was 40 in 2016). Women accounted for one-eighth of all individuals convicted of a serious crime in this category (12.4%, 31 women). The average age of offenders at the time of committing an offence in this category was 38.6 years (38.4 years for men and 39.6 years for women); all offenders were adult at the time of committing the offence. More than half the offenders in this category had been previously convicted of a crime (57%, 142 individuals).

As it was not possible to currently obtain relevant variables from official judicial records in a simple (reliable and efficient) manner that would allow the criminal history of convicted offenders to be mapped, it was necessary to conduct a detailed analysis of an anonymised “summary” of individual records of criminal convictions. This means that a detailed analysis of the criminal history of each individual in **our research sample of 2,220** was carried out using a record sheet. Due to the existence of a detailed, structured database of convicted offenders of sexual violence, created as part of one of our previous studies, it was possible to identify a fifth category of serious violent crime in the research sample titled SEXUAL ASSAULT, which included perpetrators of respective forms of rape.

Among the perpetrators of the monitored crimes defined in our research as “serious violent crimes”, the most commonly represented offenders in the research sample were perpetrators of crimes in the category of ASSAULT (1,282 individuals, 58%). Offenders in the SEXUAL ASSAULT category (431 individuals, 19%), as well as offenders in the HOMICIDE category (423 individuals, 19%), made up approximately one-fifth of the research sample. The perpetrators of serious violent crime labelled PERSONAL MALTREATMENT in our research (21 individuals, 1%) or CRUELTY TO ANIMALS (63 individuals, 3%), comprised only a small number of cases. As in the population of interest, the vast majority of offenders were male, the share of female offenders in the research sample was in a significant minority (8%, i.e. 170 women). A closer look at the share of male and female offenders in each category of serious violent crime reveals a higher representation of female offenders, similar to that in the general sample, in the categories of HOMICIDE, PERSONAL MALTREATMENT or CRUELTY TO ANIMALS. The average age of offenders at the time of conviction for a serious violent crime was 33.8 years. For offenders for whom conviction

for a serious violent crime was their first conviction, the average age at the time of conviction was - logically - lower (30.6 years) than for those for whom the conviction was their second (or higher) conviction in their career.

One of the main variables monitored among serious violent offenders in the research sample was the presence or absence of a *criminal history*. Of the 2,220 offenders convicted of serious violent crimes in the reference period, almost two-fifths (38%, i.e. 843 offenders) were individuals with no previous criminal record (first-time convicts). The second, larger group of convicted offenders in the research sample (62%, 1,377) were individuals for whom a conviction for a serious violent crime was at least their second record in the criminal register, i.e., they were offenders with a criminal history, in the sense of a conviction for (any) criminal activity prior to the conviction for a serious violent crime.

Not surprisingly, the average age of offenders of serious violent crimes classified as *first-time convicts*, was lower (30.6 years) than that of offenders with an existing criminal history. Their share in individual categories of serious violent crimes was relatively low for SEXUAL ASSAULT, where it was 31%, which means that approximately one-third of offenders convicted of this type of violent crime were individuals not yet registered in the criminal justice system (unmonitored). In the category of serious violent crimes designated as PERSONAL MALTREATMENT, the share of first-time convicts was slightly lower (29%), but it must be remembered that this group was represented by a much smaller number of offenders. In contrast, the share of first-time convicts was higher for offences in the HOMICIDE category at 42%, so that more than two-fifths of offenders convicted for serious violent crimes classified as murder, manslaughter or murder of a newborn child by the mother in 2012-2016, committed these offences with no previous criminal record. In the remaining two categories of serious violent crimes, the share of first-time convicts was almost 40% in the category of ASSAULT, and slightly less in CRUELTY TO ANIMALS (35%), although this category consisted of a significantly smaller number of offenders.

However, the subject of our research was the criminal history of serious violent offenders, so the *subgroup of repeatedly convicted serious violent offenders* was more important in terms of our research. Their share of the research sample of serious violent offenders was more than three-fifths (62%, 1,377 individuals), where, for a significant majority of these repeat offenders (1,075 individuals) the conviction for a serious violent crime represented at least the third conviction in their criminal history (“multi-repeat offenders” or “multi-recidivists”). Compared to the share of women convicted of serious violent crimes in the whole research sample (8%), the share of women who had experience of a prior conviction at the time of their conviction for a serious violent crime in all repeat offenders was lower (5%, 67 women). An important aspect often mapped in the study of criminal careers is the initiation or onset of a criminal career. Due to the nature of the primary data source, we considered this to be the date of the first conviction recorded in the criminal register for offenders in our research sample (and not, for example, the date of the crime was committed, which would be a more relevant “moment” from a criminological perspective). More than one quarter of repeat offenders convicted of a serious violent crime (391 individuals, i.e. 28.4%) had their first record entered in the criminal register, i.e. their first criminal conviction, when they were juveniles (i.e. under 18 years of age). The number of individuals with an “early” onset of their criminal career was particularly high in the SEXUAL

ASSAULT category (36%, i.e. 107 individuals out of 296 repeat offenders of SEXUAL ASSAULT), while their share was approximately 10% lower in the remaining categories. The number of crimes committed to date is one of the main characteristics that can be used to describe the criminal path (career) of a given offender. In our case, due to the availability of data, this variable was replaced by the number of criminal convictions or records in the criminal register in the offender's criminal history prior to their conviction for a serious violent crime. Repeat offenders of serious violent crimes were found to have an average of 5 such previous convictions (minimum 1, maximum 30 previous convictions). The average length of the criminal history of repeat serious violent offenders in the sample - that is, the time from first conviction to conviction for a serious violent crime - was 14.4 years (minimum 1 month, maximum 60 years). However, there were some differences in this variable between the different categories of serious violent crime (HOMICIDE, ASSAULT, MALTREATMENT, SEXUAL ASSAULT). The interval (time lag) between individual crimes in the criminal history of a given offender is another aspect that is often monitored when studying criminal careers. In our case, this variable - the frequency of criminal conduct - was represented by the time interval between individual convictions over the criminal career of the offenders in our research sample due to the availability of data. For the subgroup of repeat serious violent offenders, the average time between the dates of individual convictions was 47.5 months, or about 4 years. The longest interval between two consecutive convictions in the subgroup of repeat offenders was almost 50 years, while the shortest was several days.

Other key aspects in the study of criminal careers include its structure in terms of versatility or, conversely, the specialisation of offenders in certain types of criminal activity. To this end, it is vital to obtain information about the offences committed by an offender during his or her criminal career and to process this information in a comprehensible and meaningful manner. In view of the fact that the main source of data for our research was the criminal register, we had to deal with the manner in which the crimes for which offenders were convicted during their criminal career are recorded. For the purposes of our research, we therefore - in the knowledge that this was a considerable simplification - divided crimes (from the special section of the Penal Code and from previous criminal acts) according to their paragraph designation into eleven groups (serious violent crime, violent crime, property crime, economic crime, moral/sexual crime, obstruction of the execution of an official decision, evasion of mandatory maintenance, disturbance of public order, drug crime, crime under the influence of addictive substances, other crime.) Given the long-term structure of overall criminality in the Czech Republic, it is not surprising that the largest share (almost three-quarters) of the subgroup was represented by offenders whose criminal career included convictions for property crime (72.9%). More than half of offenders in the subgroup had been convicted of violent crimes in their criminal careers, which however did not meet the defining characteristics of serious violent crime. In contrast, offenders for whom a "current conviction for a serious violent crime" was not the only conviction for a serious violent crime in their criminal career (i.e., homogenous - generic or specific recidivists) comprised only about one-tenth of the subgroup (11.3%). The subgroup also included a significant number (39.8%) of offenders with a conviction in the criminal register for one of a group of offences described as disturbance of public order, in particular disorderly conduct, but also intentional endangerment, incitement to hatred against a group of persons or restricting their rights and freedoms, etc. Other

groups of crimes occurred in the criminal histories of about 10-20% of offenders, with the exception of economic and drug crime, for which only about 6% of those in the subgroup were convicted. Homogenous recidivism (repeat convictions for serious violent crime) was a rather rare phenomenon in the overall criminal history of the subgroup of convicted repeat serious violent offenders. A comparison of different perspectives of the structure of the criminal career of repeat serious violent offenders revealed some interesting findings. First of all, about one tenth of these offenders committed such conduct repeatedly, but not frequently (11% of all offenders vs. 2% of all convictions). On the other hand, property crime was found in the criminal career of the vast majority of serious violent offenders and is also committed by these individuals significantly more often than offences in other categories of crime (73% vs. 40%). Otherwise, however, the criminal career structure of repeat serious violent offenders in terms of the representation of individual groups of crime is similar, both in terms of the share of offenders with a record of conviction for individual groups of crime and in terms of the number of records of conviction in each group.

The empirical findings on serious violent offenders and their criminal careers obtained in the course of our research allow us to formulate *some general conclusions*. We confirmed the premise that although we defined the term “serious violent crime” quite narrowly for the purposes of our research, the perpetrators of this type of crime do not represent a homogeneous group, but differ according to various criteria. It follows that it is probably not realistic to look for a universal approach (programme, intervention) to “dangerous violent offenders”, but that the diversity of the circumstances, conditions and causes that lead to the commission of serious violent crime must be taken into account.

The research confirmed that some general findings from long-standing studies of criminal careers can be applied to a specific group of serious violent offenders. Findings regarding the early start of a criminal career and its subsequent escalation may, in particular, have practical implications. The results of the analysis convincingly demonstrated that the initiation of criminal activity at an early age significantly increases the risk of recidivism, and that offenders in these cases usually represent rather a gradual evolution from minor offences of various kinds to serious violence by the offender. This only highlights the need for appropriate attention to be given to delinquent behaviour in children and adolescents by the state.

Serious violent crimes are committed by both multi-recidivists with criminal lifestyles and by individuals for whom such offences are the first and only excess in an otherwise irreproachable life. If the criminal justice system and the state in general are to establish adequate approaches to prevent and punish serious violent crime, it is important to know what types of offenders we can encounter in this group and what can be predicted in terms of the development of their criminal career.

Translate by: Presto

Použité prameny

- Arnold, B. L., & Kay, F. M. (1992). Early Transition Stages and Heterogeneity in Criminals Careers Among Young Offenders. *Canadian Revue of Sociology and Anthropology*, 36(2), 157-177.
- Benavides, A. J. (2007). Career Criminals. *Encyclopedia of Crime and Punishment*. In: D. Levinson (Ed.), *Encyclopedia of Crime and Punishment* (Sv. 1, 162-165). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Berk, R., & Bleich, J. (2014). Forecasts of Violence to Inform Sentencing Decisions. *Journal of Quantitative Criminology*, 30(1), 79-96.
- Berk, R., & Hyatt, J. (2015). Machine Learning Forecasts of Risk to Inform Sentencing Decisions. *Federal Sentencing Reporter*, 27(4), 222-228.
- Blatníková, Š. (2009). *Pachatelé komerčního sexuálního zneužívání dětí*. Praha: IKSP.
- Blatníková, Š. (2011). *Aplikace klinických a testových metod v kriminologickém výzkumu*. Praha: IKSP.
- Blatníková, Š., & Netík, K. (2007). *Ženy jako pachatelky závažné trestné činnosti*. Praha: IKSP.
- Blatníková, Š., & Netík, K. (2008). *Predikce vývoje pachatele*. Praha: IKSP.
- Blatníková, Š., & Zeman, P. (2021). Nástrahy reformy informačních systémů o kriminalitě: příklad z resortu justice. *Česká kriminologie* (1-2), 1-16.
- Blatníková, Š., Faridová, P., & Zeman, P. (2014). *Násilná sexuální kriminalita - téma pro experty i veřejnost*. Praha: IKSP.
- Blatníková, Š., Faridová, P., & Zeman, P. (2015). *Znásilnění v ČR - trestné činy a odsouzení pachatelé*. Praha: IKSP.
- Blumstein, A., Cohen, J., Roth, J., & Visher, C. (1986). *Criminal Careers and „Career Criminals“*. Panel on Research on Criminal Careers (Sv. 2). Washington: National Academ Press.
- Blumstein, A., Farrington, D., & Moitra, S. (1985). *Delinquency Careers: Innocents, Desisters and Persisters*. In: A. Blumstein, D. Farrington, S. Moitra, M. Tonry, & N. Morris (Ed.), *Crime and Justice: An Annual Review of Research* (Sv. 6), 187-222. Chicago: University of Chicago.
- Campbell, N. A., Barnes, A. R., Mandalari, A., Onifade, E., & Davidson, W. S. (2017). Disproportionate Minority Contact in the Juvenile Justice System: An Investigation of Ethnic Disparity in Program Referral at Disposition. *Journal of Ethnicity in Criminal Justice*, 16(2), 77-98.
- Capaldi, D., & Patterson, G. (1996). Can Violent Offenders be distinguished from Frequent Offenders: Prediction from childhood to Adolescence. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 33(2), 206-231.
- Cohen, J. (1986). Research on Criminal Careers: Individual Frequency Rates and Offense Seriousness. In: A. Blumstein, J. Cohen, J. Roth, & C. Visher (Ed.), *Criminal Careers and „Career Criminals“* (Panel on Research on Criminal Careers), Sv. 2, 292-418. Washington: National Academ Press.
- Copas, J., & Marshall, P. (1998). The Offender Group Reconviction Scale: a statistical reconviction score for use by probation officers. *Journal of the Royal Statistical Society: Series C (Applied Statistics)*, 159-171.
- Diblíková, S., Cejp, M., H. J., Raszková, T., Roubalová, M., Scheinost, M.... Zhřivalová, P. (2019). *Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2018*. Praha: IKSP.

- Douglas, K. S., & Kropp, P. R. (2002). A Prevention-Based Paradigm for Violence Risk Assessment: Clinical and Research Applications. *Criminal Justice and Behavior*, 29(5), 617-658.
- Drašík, A., Fremr, R., Durdík, T., Růžička, M., & Sotolář, A. (2015). *Trestní zákoník: komentář*. Praha: Wolters Kluwer.
- Duwe, G., & Freske, P. J. (2012). Using Logistic Regression Modeling to Predict Sexual Recidivism: The Minnesota Sex Offender Screening Tool-3 (MnSOST-3). *Sexual Abuse*, 350-377.
- Duwe, G., & Kim, K. (2017). Out with the Old and in with the new? An empirical comparison of supervised learning algorithms to predict recidivism. *Criminal Justice Policy Review*, 28(6), 570-600.
- Farrington, D. (1994). Human Development and Criminal Careers. In: M. Maguire, R. Morgan, & R. Reiner (Ed.), *The Oxford Handbook of Criminology* (511-584). Oxford: Oxford Univ. Press.
- Farrington, D. P. (1988). Studying Changes within Individuals: The Causes of Offending. In: M. Rutter (Ed.), *Studies of Psychosocial Risk: The Power of Longitudinal Data*, 158-183. Cambridge: Cambridge University Press.
- Farrington, D. P., Lambert, S., & West, D. J. (1998). Criminal Careers of Two Generations of Family Members in the Cambridge Study in Delinquent Development. *Studies on Crime and Crime Prevention*, 7(1), 85-106.
- Farrington, D. P., MacLeod, J. F., & Piquero, A. R. (2016). Mathematical Models of Criminal Careers: Deriving and Testing Quantitative Predictions. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 53(3), 336-355.
- Farrington, D., Coid, J. W., Jolliffe, D., Soteriou, N., Turner, R., & West, D. (2006). *Criminal Careers and Life Success: New Findings from the CSDD* (Sv. 281). London: Home Office.
- Frazer, M., & Norman, M. (1988). Chronic Juvenile Delinquency and the 'suppression effect': an Exploratory study. *Journal of Offender Counseling, Services and Rehabilitation*, 13(1), 55-73.
- Gendreau, P., Goggin, C., & Little, T. (1996). A Meta-analysis of the Predictors of Adult Offender Recidivism: What works?. *Criminology*, 34(4), 575-607.
- Generální ředitelství VS ČR. (nedatováno). SARPO. Získáno z Vězeňská služba ČR: <https://www.vscr.cz/sekce/sarpo>
- Gottfredson, S., & Moriarty, L. (2006). Statistical Risk Assessment - Old Problems and New Applications. *Crime & Delinquency*, 52(1), 178-200.
- Harer, M. D., & Langan, N. P. (2001). Gender Differences in Predictors of Prison Violence: Assessing the Predictive Validity of a Risk Classification System. *Crime & Delinquency*, 47(4), 513-536.
- Hartl, P., & Hartlová, H. (2010). *Velký psychologický slovník*. Praha: Portál.
- Hilton, N. Z., & Eke, A. W. (2016). Non-Specialization of Criminal Careers Among Intimate Partner Violence Offenders. *Criminal Justice and Behavior*, 43(10), 1347-1363.
- Hindelang, M. J., & Hirschi, T. W. (1981). *Measuring Delinquency*. Thousand Oaks: Sage Publications, Inc.
- Hofmanová, J. (2011). *Jak se vraždí v Česku: studie vražd spáchaných v letech 1969-2009*. Praha: Jaroslav Hofmann.
- Praha: Jaroslav Hofman. Home Office. (2006). *Offender Assessment System OASys: User Manual*. London, UK.

- Hořák, J. (2009). Vražda a zabití v novém trestním zákoníku. *Bulletin advokacie*.
- Human Rights Watch. (2000). *Punishment and Prejudice: Racial Disparities in the War on Drugs*. Human Rights Watch Report: United States
- Jones, P. R., Harris, P. W., Fader, J., & Grubstein, L. (2001). Identifying Chronic Juvenile Offenders. *Justice Quarterly*, 18(3), 479-507.
- Kazemian, L. (2007). Desistance From Crime. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 23(1), 5-27.
- Kurlychek, M. C. (2006). Scarlet Letters and Recidivism: Does an Old Criminal Record Predict Future Offending? *Criminology & Public Policy*, 5(3), 483-504.
- Kurz, G. A., & Moore, L. E. (1994). *The 8 % Problem: Chronic Juvenile Offender Recidivism*. Santa Ana: County Probation Department.
- Kyvsgaard, B. (2003). *The Criminal Career-the Danish Longitudinal Study*. Cambridge: University Press.
- Le Blanc, M., & Fréchette, M. (1989). *Male Criminal Activity from Childhood Through Youth: Multilevel and Developmental Perspectives*. New York: Springer-Verlag.
- Maltz, M. (1984 (2001)). *Recidivism (Quantitative Studies in Social Relations)*. Orlando, Florida: Academic Press. Získáno z <http://www.uic.edu/depts/lib/forr/pdf/crimjust/recidivism.pdf>
- Marešová, A., Blatníková, Š., Kotulan, P., Martinková, M., Štěchová, M., & Tamchyna, M. (2011). *Kriminální recidiva a recidivisté*. Praha: IKSP.
- Marešová, A., Havel, R., Martinková, M., & Tamchyna, M. (2015). *Násilná kriminalita v nejisté době*. Praha: IKSP.
- Matoušek, O. (2003). *Slovník sociální práce*. Praha: Portál.
- McLean, F., & Beak, K. (2012). *Factors Associated with Serious or Persistent Violent Offending: Findings From a Rapid Evidence Assessment*. London: National Policing Improvement Agency.
- Ministerstvo spravedlnosti ČR. (9. března 2020). *InfoData. Statistické ročenky kriminality*. Získáno z webu Ministerstva spravedlnosti ČR: <https://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html>
- Mulder, E., Brand, E., Bullens, R & Van Marle, H. (2011). Risk Factors for Overall Recidivism and Severity of Recidivism in Serious Juvenile Offenders. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 55(1), 118-135.
- Nagin, D. S., & Farrington, D. P. (1992). The Stability of Criminal Potential from Childhood to Adulthood. *Criminology*, 30(2), 235-260.
- National Offender Management Service. (2015). *A Compendium of Research and Analysis on the Offender Assessment System (OASys)*. Ministry of Justice Analytical Series.
- Netík, K. (2005). Kriminální recidiva. In: J. Kuchta, & H. Válková (Ed.), *Základy kriminologie a trestní politiky (329-349)*. Praha: C.H.Beck.
- Novotný, O., Dolenský, A., Gřivna, T., Herczeg, J., Šámal, P., Tomášek, M.... Vokoun, R. (2010). *Trestní právo hmotné. Obecná část*. Praha: Wolters Kluwer ČR.
- Petráčková, V., & Kraus, J. (1995). *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia.
- Petras, M., Podaná, Z., Jiříčka, V., Hůrka, J., Netočný, M., & Buriánek, J. (2010). Vývoj nástroje na hodnocení kriminogenních rizik a potřeb pachatele SARPO I. *Trestněprávní revue (9)*, 283 – 290.
- Piquero, A. R., Farrington, D. P., & Blumstein, A. (2003). The Criminal Career Paradigm. In: M. Tonry (Ed.), *Crime and justice: A review of research (Sv. 30)*, 359-506.

- Piquero, A., Farrington, D., & Blumstein, A. (2007). *Key Issues in Criminal Career Research*. Cambridge University Press.
- Quételet, A. (1984). *Research on the Propensity for Crime at Different Ages*. Cincinnati: Anderson Publishing Co.
- Scalora, M. J., & Garbin, C. (2003). A Multivariate Analysis of Sex Offender Recidivism. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 47(3), 309-323.
- Schoeman, M. (2002). *A Classification System and an Interdisciplinary Action Plan for the Prevention and Management of Recidivism*. Pretoria: University of Pretoria.
- Silver, E., & Chow-Martin, L. (2002). A Multiple Models Approach to Assessing Recidivism Risk: Implications for Judicial Decision Making. *Criminal Justice and Behavior*, 29(5), 538-568.
- Singh, J. P., Kroner, D. G., Hamilton, Z., Desmarais, S. L., & Wormith, J. S. (2018). *Handbook of Recidivism risk/needs Assessment Tools*. John Wiley & Sons.
- Skřivánková, P. (2020). Násilný trestný čin a riziko jeho recidivy. In: H. Boukalová, & I. Gillernová (Ed.), *Kapitoly z forenzní psychologie* (91-106). Praha: Karolinum.
- Soothill, K., Fitzpatrick, C., & Francis, B. (2009). *Understanding Criminal Careers*. Cullompton: Willan Publishing.
- Stalans, L. J., Yarnold, P. R., Seng, M., Olson, D. E., & Repp, M. (2004). Identifying three types of violent offenders and predicting violent recidivism while on probation: A classification tree analysis. *Law and Human Behavior*. 28(3), 253-271.
- Šámal, P., Gřivna, T., Herczeg, J., Kratochvíl, V., Púry, F., Rizman, S.... Vanduchová, M. (2012). *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 2. vydání*. Praha: C. H. Beck.
- Šámal, P., Gřivna, T., Herczeg, J., Kratochvíl, V., Púry, F., Rizman, S.... Vanduchová, M. (2012). *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 2. vydání*. Praha: C. H. Beck.
- Taylor, R. (1999). *Predicting Reconvictions for Sexual and Violent Offences Using the revised Offender Group Reconviction Scale (No.104)*. London: Home Office Research Findings.
- Tollenaar, N., & Van der Heijden, P. G. (2013). Which Method Predicts Recidivism Best?: a Comparison of Statistical, Machine Learning and Data Mining Predictive Models. *Journal of the Royal Statistical Society: Series A (Statistics in Society)*, 565-584.
- Trávníčková, I., & Zeman, P. (2010). *Kriminální kariéra pachatelů drogové kriminality*. Praha: IKSP.
- UNODC (2015). *International Classification of Crime for Statistical Purposes*. Získáno z UNODC: http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/crime/ICCS/ICCS_English_2016_web.pdf
- UNODC/UNECE Task Force on Crime Classification. (June 2012). *Principles and framework for an international classification of crimes for statistical purposes*. Získáno z www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/crime/Report_crime_classification_2012.pdf
- Vevera, J., Černý, M., & Král, P. (2011). *Agrese a násilné chování. Postgraduální medicína (2)*. Získáno z <http://zdravi.e15.cz/clanek/postgradualni-medicina/agrese-a-nasilne-chovani-457912>
- Visher, C., Lattimore, P., & Linster, R. L. (1991). Predicting the Recidivism of Serious Youthful Offenders Using Survival Models. *Criminology*, 29(3), 329 - 366.

- Vláda ČR. (25. únor 2008). Vládní návrh trestního zákoníku, sněmovní tisk 410/0, část č. 1/9. Získáno z Webu Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=5 & CT=410 & CT1=0>
- Wartna, B., Blom, M., & Tollenaar, N. (2008). The WODC Recidivism Monitor. Získáno z Wetenschappelijk Onderzoek - Research and Documentation Centre: <http://english.wodc.nl/onderzoek/cijfers-en-prognoses/Recidive-monitor>
- Weis, J. G. (1986). Issues in the Measurement of Criminal Careers. In: A. Blumstein, J. Cohen, A. Roth, & C. Visher (Ed.), *Criminal Careers and "Career Criminals"* (Sv. 2, 1-51). Washington DC: National Academy Press.
- Wolfgang, M., Tracy, P., & Figlio, R. (1990 (1972)). *Delinquency Careers in Two Birth Cohorts*. New York: Plenum Press.
- Zeman, P., Blatníková, Š., Grohmannová, K., Koňák, T., Novák, P., Roubalová, M., & Trávníčková, I. (2019). *Uživatelé drog ve vězení – hodnocení účinnosti terapeutických programů*. Praha: IKSP.
- Zeng, J., Ustun, B., & Rudin, C. (2017). Interpretable Classification Models for Recidivism Prediction. *Journal of the Royal Statistical Society: Series A (Statistics in Society)*, 689–722.

Přílohy

Příloha 1: Trestné činy naplňující pracovní definici závažné násilné trestné činnosti*

§ 140

Vražda

- (1) **Kdo jiného úmyslně usmrtí**, bude potrestán odnětím svobody na deset až osmáct let.
- (2) Kdo jiného úmyslně usmrtí s rozmyslem nebo po předchozím uvázení, bude potrestán odnětím svobody na dvanáct až dvacet let.
- (3) Odnětím svobody na patnáct až dvacet let nebo výjimečným trestem bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 nebo 2
 - a) na dvou nebo více osobách,
 - b) na těhotné ženě,
 - c) na dítěti mladším patnácti let,
 - d) na úřední osobě při výkonu nebo výkon její pravomoci,
 - e) na svědkovi, znalci nebo tlumočnickovi v souvislosti s výkonem jejich povinnosti,
 - f) na zdravotnickém pracovníkovi při výkonu zdravotnického zaměstnání nebo povolání směřujícího k záchraně života nebo ochraně zdraví, nebo na jiném, který plnil svoji obdobnou povinnost při ochraně života, zdraví nebo majetku vyplývající z jeho zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce nebo uloženou mu podle zákona,
 - g) na jiném pro jeho skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je skutečně nebo domněle bez vyznání,
 - h) opětovně,
 - i) zvláště surovým nebo trýznivým způsobem, nebo
 - j) v úmyslu získat pro sebe nebo pro jiného majetkový prospěch nebo ve snaze zakrýt nebo usnadnit jiný trestný čin nebo z jiné zavrženíhodné pohnutky.
- (4) Příprava je trestná.

§ 141

Zabití

- (1) **Kdo jiného úmyslně usmrtí v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku** nebo jiného omluvitelného hnutí myslí **anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného**, bude potrestán trestem odnětí svobody na tři léta až deset let.
- (2) Odnětím svobody na pět až patnáct let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1
 - a) na dvou nebo více osobách,
 - b) na těhotné ženě, nebo
 - c) na dítěti mladším patnácti let.

§ 142

Vražda novorozence dítěte matkou

Matka, která v rozrušení způsobeném porodem úmyslně usmrtí při porodu nebo bezprostředně po něm své novorozence dítě, bude potrestána odnětím svobody na tři léta až osm let.

§ 145

Těžké ublížení na zdraví

- (1) **Kdo jinému úmyslně způsobí těžkou újmu na zdraví**, bude potrestán odnětím svobody na tři léta až deset let.
- (2) Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1
 - a) na dvou nebo více osobách,
 - b) na těhotné ženě,
 - c) na dítěti mladším patnácti let,
 - d) na svědkovi, znalci nebo tlumočnickovi v souvislosti s výkonem jejich povinnosti,
 - e) na zdravotnickém pracovníkovi při výkonu zdravotnického zaměstnání nebo povolání směřujícího k záchraně života nebo ochraně zdraví, nebo na jiném, který plnil svoji obdobnou povinnost při ochraně života, zdraví nebo majetku vyplývající z jeho zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce nebo uloženou mu podle zákona,
 - f) na jiném pro jeho skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je skutečně nebo domněle bez vyznání,
 - g) opětovně nebo poté, co spáchal jiný zvláště závažný zločin spojený s úmyslným způsobením těžké újmy na zdraví nebo smrti nebo jeho pokus, nebo
 - h) ze zavrženíhodné pohnutky.
- (3) Odnětím svobody na osm až šestnáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 smrt.
- (4) Příprava je trestná.

§ 146

Ublížení na zdraví

- (1) **Kdo jinému úmyslně ublíží na zdraví, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta.**
- (2) Odnětím svobody na jeden rok až pět let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1
 - a) na těhotné ženě,
 - b) na dítěti mladším patnácti let,
 - c) na svědkovi, znalci nebo tlumočnickovi v souvislosti s výkonem jejich povinnosti,
 - d) na zdravotnickém pracovníkovi při výkonu zdravotnického zaměstnání nebo povolání směřujícího k záchraně života nebo ochraně zdraví, nebo na jiném, který plnil svoji obdobnou povinnost při ochraně života, zdraví nebo majetku vyplývající z jeho zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce nebo uloženou mu podle zákona, nebo
 - e) na jiném pro jeho skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je skutečně nebo domněle bez vyznání.
- (3) Odnětím svobody na dvě léta až osm let bude pachatel potrestán, **způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 těžkou újmu na zdraví.**
- (4) Odnětím svobody na pět až deset let bude pachatel potrestán, **způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 smrt.**

§ 146a

Ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky

- (1) **Kdo jinému úmyslně způsobí ublížení na zdraví v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí myslí anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného,** bude potrestán trestem odnětí svobody až na jeden rok.
- (2) Odnětím svobody až na tři léta bude pachatel potrestán, **způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 těžkou újmu na zdraví.**
- (3) **Kdo jinému úmyslně způsobí těžkou újmu na zdraví v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí myslí anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného,** bude potrestán trestem odnětí svobody až na čtyři léta.
- (4) Odnětím svobody na jeden rok až šest let bude pachatel potrestán,
 - a) **spáchá-li čin uvedený v odstavci 3 na dvou nebo více osobách,**
 - b) spáchá-li takový čin na těhotné ženě, nebo
 - c) spáchá-li takový čin na dítěti mladším patnácti let.
- (5) **Odnětím svobody na dvě léta až osm let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 nebo 3 smrt.**

§ 159

Nedovolené přerušování těhotenství bez souhlasu těhotné ženy

- (1) **Kdo bez souhlasu těhotné ženy uměle přerušuje její těhotenství,** bude potrestán odnětím svobody na dvě léta až osm let.
- (2) Odnětím svobody na tři léta až deset let bude pachatel potrestán,
 - a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 na ženě mladší osmnácti let,
 - b) spáchá-li takový čin za použití násilí, pohrůžky násilí nebo pohrůžky jiné těžké újmy,
 - c) spáchá-li takový čin zneužívaje tísně nebo závislosti těhotné ženy,
 - d) spáchá-li takový čin opětovně, nebo
 - e) způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví.
- (3) Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán, **způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 těžkou újmu na zdraví nejméně dvou osob nebo smrt.**
- (4) Odnětím svobody na osm až šestnáct let bude pachatel potrestán, **způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 smrt nejméně dvou osob.**
- (5) Příprava je trestná.

§ 164

Neoprávně odebrání tkání a orgánů

- (1) Kdo v rozporu s jiným právním předpisem **provede jinému z jeho těla odběr tkáně, buňky nebo orgánu**, bude potrestán odnětím svobody na dvě léta až osm let.
- (2) Stejně bude potrestán, kdo v rozporu s jiným právním předpisem pro sebe nebo pro jiného opatří, zprostředkuje, nabídne, doveze, vyveze nebo proveze odebranou lidskou tkáň, buňku nebo odebraný lidský orgán z těla živého člověka, anebo s takovou tkání, buňkou nebo orgánem jinak nakládá.
- (3) Odnětím svobody na pět až dvanáct let nebo propadnutím majetku bude pachatel potrestán,
 - a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 nebo 2 na dítěti,
 - b) spáchá-li takový čin za použití násilí, pohrůžky násilí nebo pohrůžky jiné těžké újmy,
 - c) spáchá-li takový čin zneužívaje tísně nebo závislosti,
 - d) spáchá-li takový čin na nejméně dvou osobách,
 - e) spáchá-li takový čin opětovně,
 - f) spáchá-li takový čin jako člen organizované skupiny,
 - g) **způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví**, nebo
 - h) získá-li takovým činem pro sebe nebo pro jiného značný prospěch.
- (4) Odnětím svobody na osm až šestnáct let nebo propadnutím majetku bude pachatel potrestán,
 - a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 nebo 2 na dítěti mladším patnácti let,
 - b) spáchá-li takový čin ve spojení s organizovanou skupinou působící ve více státech,
 - c) **způsobí-li takovým činem smrt**, nebo
 - d) získá-li takovým činem pro sebe nebo pro jiného prospěch velkého rozsahu.
- (5) Příprava je trestná

§ 302

Týrání zvířat

- (1) **Kdo týrá zvíře**
 - a) zvlášť surovým nebo trýznivým způsobem, nebo
 - b) surovým nebo trýznivým způsobem veřejně nebo na místě veřejnosti přístupném, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta, zákazem činnosti nebo propadnutím věci.
- (2) Odnětím svobody na šest měsíců až tři léta nebo zákazem činnosti bude pachatel potrestán,
 - a) byl-li za čin uvedený v odstavci 1 v posledních třech letech odsouzen nebo potrestán, nebo
 - b) způsobí-li týranému zvířeti takovým činem trvalé následky na zdraví nebo smrt.
- (3) Odnětím svobody na jeden rok až pět let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 na větším počtu zvířat.

§ 312

Teror

- (1) Kdo v úmyslu **poškodit ústavní zřízení České republiky jiného úmyslně usmrtí**, bude potrestán odnětím svobody na patnáct až dvacet let, popřípadě vedle tohoto trestu též propadnutím majetku, nebo výjimečným trestem.
- (2) Příprava je trestná.

§ 198

Týrání svěřené osoby

- (1) **Kdo týrá osobu, která je v jeho péči nebo výchově**, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až pět let.
- (2) Odnětím svobody na dvě léta až osm let bude pachatel potrestán,
 - a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 **zvlášť surovým nebo trýznivým způsobem**,
 - b) způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví,
 - c) spáchá-li takový čin nejméně na dvou osobách, nebo
 - d) páchá-li takový čin po delší dobu.
- (3) Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1
 - a) těžkou újmu na zdraví nejméně dvou osob, nebo
 - b) **smrt**.

§ 199

Týrání osoby žijící ve společném bydlí

- (1) **Kdo týrá osobu blízkou nebo jinou osobu žijící s ním ve společném bydlí**, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až čtyři léta.
- (2) Odnětím svobody na dvě léta až osm let bude pachatel potrestán,
 - a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 **zvlášť surovým nebo trýznivým způsobem**,
 - b) způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví,
 - c) spáchá-li takový čin nejméně na dvou osobách, nebo
 - d) páchá-li takový čin po delší dobu.
- (3) Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1
 - a) těžkou újmu na zdraví nejméně dvou osob, nebo
 - b) **smrt**.

Teroristický útok

- (1) Kdo v úmyslu **poškodit ústavní zřízení nebo obranyschopnost České republiky, narušit nebo zničit základní politickou, hospodářskou nebo sociální strukturu České republiky nebo mezinárodní organizace, závažným způsobem zastrašit obyvatelstvo nebo protiprávně přinutit vládu nebo jiný orgán veřejné moci nebo mezinárodní organizaci, aby něco konala, opominula nebo trpěla,**
- provede útok ohrožující život nebo zdraví člověka s cílem způsobit smrt nebo těžkou újmu na zdraví,
 - zmocní se rukojmí nebo provede únos,**
 - zničí nebo poškodí ve větší míře veřejné zařízení, dopravní nebo telekomunikační systém, včetně informačního systému, pevnou plošinu na pevninské mělčině, energetické, vodárenské, zdravotnické nebo jiné důležité zařízení, veřejné prostranství nebo majetek s cílem ohrozit tím lidské životy, bezpečnost uvedeného zařízení, systému nebo prostranství anebo vydat majetek v nebezpečí škody velkého rozsahu,
 - naruší nebo přeruší dodávku vody, elektrické energie nebo jiného základního zdroje s cílem ohrozit tím lidské životy nebo vydat majetek v nebezpečí škody velkého rozsahu,
 - zmocní se letadla, lodí, jiného prostředku osobní či nákladní dopravy nebo pevné plošiny na pevninské mělčině, nebo nad takovým dopravním prostředkem nebo pevnou plošinou vykonává kontrolu, anebo zničí nebo vážně poškodí navigační zařízení nebo ve větším rozsahu zasahuje do jeho provozu nebo sdělí důležitou nepravdivou informaci, čímž ohrozí život nebo zdraví lidí, bezpečnost takového dopravního prostředku anebo vydá majetek v nebezpečí škody velkého rozsahu,
 - nedovoleně vyrábí nebo jinak získá, přechovává, dováží, přepravuje, vyvází či jinak dodává nebo užije výbušninu, jadernou, biologickou, chemickou nebo jinou zbraň, anebo provádí nedovolený výzkum a vývoj jaderné, biologické, chemické nebo jiné zbraně nebo bojového prostředku nebo výbušniny zakázané zákonem nebo mezinárodní smlouvou, nebo
 - vydá lidi v obecné nebezpečí smrti nebo těžké újmy na zdraví nebo cizí majetek v nebezpečí škody velkého rozsahu tím, že způsobí požár nebo povodeň nebo škodlivý účinek výbušnin, plynu, elektřiny nebo jiných podobně nebezpečných látek nebo sil nebo se dopustí jiného podobného nebezpečného jednání, nebo takové obecné nebezpečí zvýší nebo ztíží jeho odvrácení nebo zmírnění, bude potrestán odnětím svobody na pět až patnáct let, popřípadě vedle tohoto trestu též propadnutím majetku.
- (2) Stejně bude potrestán,
kdo jednáním uvedeným v odstavci 1 vyhrožuje,
kdo k takovému jednání veřejně podněcuje, nebo
kdo takové jednání, teroristu, teroristickou skupinu nebo jejího člena finančně, materiálně nebo jinak podporuje.
- (3) Odnětím svobody na dvanáct až dvacet let, popřípadě vedle tohoto trestu též propadnutím majetku, nebo výjimečným trestem bude pachatel potrestán,
- spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 nebo 2 jako člen organizované skupiny,
 - způsobí-li takovým činem **těžkou újmu na zdraví nebo smrt,**
 - způsobí-li takovým činem, že větší počet lidí zůstal bez přístřeší,
 - způsobí-li takovým činem přerušení dopravy ve větším rozsahu,
 - způsobí-li takovým činem škodu velkého rozsahu,
 - získá-li takovým činem pro sebe nebo pro jiného prospěch velkého rozsahu,
 - ohrozí-li takovým činem závažně mezinárodní postavení České republiky nebo postavení mezinárodní organizace, jejíž je Česká republika členem, nebo
 - spáchá-li takový čin za stavu ohrožení státu nebo za válečného stavu.

*znění ke dni 30. 11. 2016

Příloha 2: Trestné činy naplňující pracovní definici závažné násilné kriminality jen v části alternativní skutkové podstaty

- **Mučení a jiné nelidské a kruté zacházení** - § 149 odst. 1, 3 písm. c); § 149 odst. 1, 3 písm. d); § 149 odst. 1, 4
- **Obchodování s lidmi** - § 168 odst. 2, 4 písm. a); § 168 odst. 2, 5
- **Loupež** - § 173 odst. 1, 2 písm. b); § 173 odst. 1, 4
- **Zbavení osobní svobody** - § 170 odst. 1, 2 písm. d); § 170 odst. 1, 3 písm. a)
- **Omezování osobní svobody** - § 171 odst. 1, 3 písm. d); § 171 odst. 1, 4 písm. a)
- **Zavlečení** - § 172 odst. 1, 3 písm. d); § 172 odst. 1, 4 písm. a); § 172 odst. 2, 3 písm. d); § 172 odst. 2, 4 písm. a)
- **Braní rukojmí** - § 174 odst. 1, 2 písm. d); § 174 odst. 1, 4
- **Vydírání** - § 175 odst. 1, 2 písm. c); § 175 odst. 1, 3 písm. a); § 175 odst. 1, 4
- **Omezování svobody vyznání** - § 176 odst. 1, 2 písm. b)
- **Porušování domovní svobody** - § 178 odst. 1, 2, 3
- **Získání kontroly nad vzdušným dopravním prostředkem, civilním plavidlem a pevnou plošinou** - § 290 odst. 1, 2 písm. a)
- **Zavlečení vzdušného dopravního prostředku do ciziny** - § 292 odst. 1, 2; § 292 odst. 1, 3 písm. a)
- **Rozvracení republiky** - § 310 odst. 1, 2 písm. b)
- **Násilí proti orgánu veřejné moci** - § 323 odst. 1, 2 písm. a); § 323 odst. 1, 3 písm. a); § 323 odst. 1, 4
- **Násilí proti úřední osobě** - § 325 odst. 1, 2 písm. a); § 325 odst. 1, 3 písm. a); § 325 odst. 1, 4
- **Osvobození vězně** - § 338 odst. 1, 2 písm. a)
- **Násilné překročení státní hranice** - § 339 odst. 1, 2 písm. d); § 339 odst. 1, 3 písm. a); § 339 odst. 1, 3 písm. b)
- **Vzpouora vězňů** - § 344 odst. 1, 2 písm. b); § 344 odst. 1, 2 písm. d); § 344 odst. 1, 3 písm. a); § 344 odst. 1, 3 b)
- **Zprotivení a donucení k porušení vojenské povinnosti** - § 377 odst. 1, 2 písm. b); § 377 odst. 1, 2 písm. d); § 377 odst. 1, 3 písm. a)
- **Urážka mezi vojáky násilím nebo pohrůžkou násilí** - § 379 odst. 1, 2 písm. c)
- **Urážka vojáka stejné hodnosti násilím nebo pohrůžkou násilí** - § 380 odst. 1, 2 písm. b)
- **Násilí vůči nadřízenému** - § 381 odst. 1, 2 písm. a); § 381 odst. 1, 3 písm. a)
- **Porušování práv a chráněných zájmů vojáků stejné hodnosti** - § 382 odst. 1, 2 písm. a), odst. 3 písm. a); § 382 odst. 1, 2 písm. a), odst. 3 písm. b); § 382 odst. 1, 2 písm. a), odst. 4
- **Porušování práv a chráněných zájmů vojáků podřízených nebo s nižší hodností** - § 383 odst. 1, 2 písm. a), odst. 3 písm. a); § 383 odst. 1, 2 písm. a), odst. 3 písm. b); § 383 odst. 1, 2 písm. a), odst. 4
- **Genocidium** - § 400 odst. 1 písm. d)
- **Útok proti lidskosti** - § 401 odst. 1 písm. a); § 401 odst. 1 písm. i)
- **Použití zakázaného bojového prostředku a nedovolené vedení boje** - § 411 odst. 2 písm. a), odst. 3 písm. a); § 411 odst. 2 písm. a), odst. 3 písm. b)
- **Válečná krutost** - § 412 odst. 1, 3 písm. a); § 412 odst. 1, 3 písm. b)
- **Týrání svěřené osoby** - § 198 odst. 1, 2 písm. b); § 198 odst. 1, 3
- **Týrání osoby žijící ve společném obydlí** - § 199 odst. 1, 2 písm. b); § 199 odst. 1, 3
- **Perzekuce obyvatelstva** - § 413 odst. 1, 3 písm. a); § 413 odst. 1, 3 písm. b)

Příloha 3: Kategorie trestných činů – ukázka kódování

Novela/tr_ parag	Kategorie TČ - kódy	Kategorie TČ	Novela/tr_ parag	Kategorie TČ - kódy	Kategorie TČ	Novela/tr_ parag	Kategorie TČ - kódy	Kategorie TČ
1220	A	závažná násilná			výkonu	1189/1	E	mravnostní
1221	B	násilná	1171/1C	F	maření výkonu	1190/	E	mravnostní
1222	A	závažná násilná	1171/1D	F	maření výkonu	1190/1	E	mravnostní
1118/1	D	hospodářská	1171/1E	F	maření výkonu	1196/1	B	násilná
1132/1	C	majetková	1171/1G	F	maření výkonu	1197A	B	násilná
1133/1	C	majetková	1171/2	F	maření výkonu	1197A/1	B	násilná
1136/1	C	majetková	1171/2A	F	maření výkonu	1198/1	H	narušování veřejného pořádku
1136/2	C	majetková	1171/2B	F	maření výkonu	1198A	H	narušování veřejného pořádku
1137/1	K	ostatní	1171/3	F	maření výkonu	1199/1	H	narušování veřejného pořádku
1138/	K	ostatní	1171/4	F	maření výkonu	1199/2	H	narušování veřejného pořádku
1139/	C	majetková	1171A/1	K	ostatní	1201/	J	pod vlivem
1140/1	D	hospodářská	1175/1	K	ostatní	1201/1	J	pod vlivem
1140/2_al. 1	D	hospodářská	1175/2	K	ostatní	1201/b	J	pod vlivem
1140/2_al. 2	D	hospodářská	1176/1	K	ostatní	1201/d	J	pod vlivem
1141/	D	hospodářská	1179/	H	narušování veřejného pořádku	1201A	J	pod vlivem
1142/	D	hospodářská	1179/1	H	narušování veřejného pořádku	1201A/1	J	pod vlivem
1143/1	D	hospodářská	1180/1	H	narušování veřejného pořádku	1202/	H	narušování veřejného pořádku
1144/1	D	hospodářská	1180D	K	ostatní	1202/1	H	narušování veřejného pořádku
1145/1	D	hospodářská	1181F/	K	ostatní	1202A	H	narušování veřejného pořádku
1146/1	D	hospodářská	1182/1	H	narušování veřejného pořádku	1203/	B	násilná
1147/1	D	hospodářská	1184/	K	ostatní	1203/2	A	závažná násilná
1148/1	D	hospodářská	1184/1	K	ostatní	1204/	E	mravnostní
1148/2	D	hospodářská	1185/1	K	ostatní	1204/1	E	mravnostní
1148A	D	hospodářská	1185/2	K	ostatní	1205/	E	mravnostní
1148B	D	hospodářská	1187/1	I	drogová	1205/1	E	mravnostní
1152/1	K	ostatní	1187A	I	drogová	1205/2	E	mravnostní
1153/1	B	násilná	1187A/	I	drogová	1205A	E	mravnostní
1154/1	B	násilná	1188/	I	drogová	1205A/	E	mravnostní
1154/2	B	násilná	1188/1	I	drogová	1205B	E	mravnostní
1155/1	B	násilná	1188A/	I	drogová	1205B/	E	mravnostní
1156/1	B	násilná	1189/	E	mravnostní	1207/1	K	ostatní
1156/2	B	násilná						
1156/3	B	násilná						
1158/1	K	ostatní						
1167/	K	ostatní						
1171/1	F	maření výkonu						
1171/1A	F	maření výkonu						
1171/1B	F	maření						

Přehled titulů vydaných v edici Institutu pro kriminologii a sociální prevenci od roku 2012

Ediční řada Studie:

2021

465 Háková, L. *Zločin a trest v kriminálním zpravodajství.*

2020

462 Scheinost, M., Barbořík, M., Čáp, J., Diblíková, S., Frydrych, J., Holas, J., Hulmáková, J., Karban, M., Linhartová, H., Martinková, M., Raszková, T., Večerka, K. & Zhřivalová, P. *Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2019.*

463 Vlach, J., Kudrlová, K. & Paloušová, V. *Kyberkriminalita v kriminologické perspektivě.*

464 Rozum, J., Háková, L., Hulmáková, J., Špejra, M. & Zhřivalová, P. *Zprávy PMS pro účely rozhodnutí v trestním řízení: kvalita, význam, efektivita.*

2019

449 Roubalová, M., Holas, J., Kostelníková, Z. & Pešková, M. *Oběti kriminality. Poznatky z viktimizační studie.*

452 Tomášek, J., Diblíková, S., Hamplová, N. & Rozum, J. *Rodinné skupinové konference.*

453 Zeman, P., Blatníková, Š., Grohmannová, K., Koňák, T., Novák, P., Roubalová, M. & Trávníčková, I. *Uživatelé drog ve vězení – hodnocení účinnosti terapeutických programů.*

454 Diblíková, S., Cejp, M., Hulmáková, J., Raszková, T., Roubalová, M., Scheinost, M., Večerka, K. & Zhřivalová, P. *Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2018.*

455 Roubalová, M., Grohmannová, K., Trávníčková, I. & Zeman, P. *Možnosti zjišťování míry a struktury sekundární drogové kriminality v podmínkách České republiky.*

457 Martinková, M. & Biedermanová, E. *Senioři v České republice jako oběti i pachatelé kriminálních deliktů.*

2018

447 Diblíková, S., Cejp, M., Hulmáková, J., Pešková, M., Scheinost, M. & Večerka, K. *Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2017.*

446 Scheinost, M., Cejp, Diviák, T. & Pojman, P. *Trendy vývoje organizovaného zločinu a jeho vybraných forem.*

2017

440 Zeman, P. (ed.) *Research on Crime and Criminal Justice in the Czech Republic (selected results of research activities of IKSP in the years 2012–2015).*

441 Tomášek, J., Faridová, P., Kostelníková, Z., Přesličková, H., Rozum, J. & Zhřivalová, P. *Zaměstnání jako faktor desistence.*

443 Karabec, Z., Diblíková, S., Hulmáková, J., Vlach, & Zeman, P. *Criminal Justice System in the Czech Republic. 3rd amended and revised edition.*

444 Budka, I. *Využití právních nástrojů pro potírání organizovaného zločinu.*

445 Diblíková, S., Hulmáková, J., Karban, M., Martinková, M., Scheinost, M. & Večerka, K. *Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2016.*

2016

- 431 Blatníková, Š., Faridová, P., Vranka, M. *Kriminální styly myšlení: Inventář PICT-cz.*
432 Marešová, A., Biedermanová, E., Rozum, J., Tamchyna, M. & Zhřivalová, P. *Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody – kriminologická analýza.*
433 Blatníková, Š. *Nebezpečnost a násilí ve vězeňském prostředí.*
435 Holas, J., Háková, L., Krulichová, E. & Scheinost, M. *Regionální kriminalita a její odraz v kvalitě života obyvatel.*
437 Diblíková, S., Cejp, M., Martinková, M., Smejkal, V. & Štefunková, M. *Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2015.*
438 Tomášek, J., Diblíková, S. & Scheinost, M. *Probace jako efektivní nástroj snižování recidivy.*
439 Rozum, J., Háková, L., Tomášek, J., & Vlach, J. *Efektivita trestní politiky z pohledu recidivy.*

2015

- 423 Scheinost, M., Háková, L., Rozum, J., Tomášek, J. & Vlach, J. *Trestní sankce – jejich uplatňování, vliv na recidivu a mediální obraz v televizním zpravodajství. (Teoretické a trestněpolitické aspekty reformy trestního práva v oblasti trestních sankcí III.).*
424 Marešová, A., Havel, R., Martinková, M. & Tamchyna, M. *Násilná kriminalita v nejisté době.*
425 Marešová, A., Biedermanová, E., Diblíková, S., Požár, J. & Martinková, M. *Analýza trendů kriminality v ČR v roce 2014.*
426 Zeman, P., Štefunková, M. & Trávníčková, I. *Drogová kriminalita a trestní zákoník.*
427 Večerka, K. & Štěchová, M. *Preventivní praxe po novelizaci zákona o sociálně-právní ochraně dětí.*
428 Blatníková, Š., Faridová, P. & Zeman, P. *Znásilnění v ČR – trestné činy a odsouzení pachatelé.*
429 Scheinost, M., Válková, H., (eds.) *Sankční politika a její uplatňování. (Teoretické a trestněpolitické aspekty reformy trestního práva v oblasti trestních sankcí IV.).*
430 Cejp, M., Blatníková, Š., Háková, L., Holas, J., Trávníčková, I. & Vlach, J. *Společenské zdroje vývoje organizovaného zločinu.*
422 Škvain, P. *Zabezpečovací detence z pohledu vybraných zahraničních právních úprav.*

2014

- 414 Martinková, M., Slavětínský, V. & Vlach, J. *Vybrané problémy z oblasti domácího násilí v ČR.*
415 Štěchová, M. & Večerka, K. *Systémový přístup k prevenci kriminality mládeže.*
417 Marešová, A., Cejp, M., Holas, J., Martinková, M. & Rozum, J. *Analýza trendů kriminality v roce 2013.*
418 Blatníková, Š., Faridová, P. & Zeman, P. *Násilná sexuální kriminalita – téma pro experty i veřejnost.*
419 Scheinost, M., Háková, L., Rozum, J., Tomášek, J. & Vlach, J. *Sankční politika pohledem praxe. (Teoretické a trestněpolitické aspekty reformy trestního práva v oblasti trestních sankcí II.).*

2013

- 403 Košťál, J. *Vybrané metody vícerozměrné statistiky*. (Vybrané metody kriminologického výzkumu – svazek 4).
- 404 Pojman, P. *Ruský a ukrajinský organizovaný zločin*.
- 405 Tomášek, J. *Self-reportové studie kriminálního chování*. (Vybrané metody kriminologického výzkumu – svazek 5).
- 406 Holas, J. *Politický radikalismus a mládež*.
- 408 Zeman, P., Diblíková, S., Slavětínský, V. & Štefunková, M. *Zkrácené formy trestního řízení – možnosti a limity*.
- 410 Scheinost, M., a kol. *Trestní sankce a jejich odraz v praxi, tisku a v názorech veřejnosti. (Teoretické a trestněpolitické aspekty reformy trestního práva v oblasti trestních sankcí I.)*.
- 411 Marešová, A., Cejp, M., Holas, J., Kuchařík, K., Martinková, M. & Scheinost, M. *Analýza trendů kriminality v roce 2012*.
- 412 Holas, J. & Večerka, K. *Stát a občan v prevenci kriminality*.

2012

- 397 Cejp, M. (ed.) *Selected Results of Research Activities of ICSP in the Years 2008–2011*.
- 398 Marešová, A., Cejp, M., Martinková, M., Tomášek, J., Vlach, J. & Zeman, P. *Crime in the Czech Republic in 2010*.
- 399 Večerka, K. *Mládež o kriminalitě a etice každodennosti*.
- 402 Marešová, A., Biedermanová, E., Cejp, M., Holas, J., Martinková, M. & Tomášek, J. *Analýza trendů kriminality v roce 2011*.

Ediční řada Prameny:

2020

- 461 *Globální studie o pašování migrantů 2018*.

2019

- 448 Heiskanen, M. & Lietonen, A. *Kriminalita a gender. Studie zaměřená na zastoupení mužů a žen v mezinárodní statistice kriminality*.
- 450 *Škody působené kybernetickou kriminalitou. Zpráva shrnující hlavní poznatky Pracovní skupiny k nákladům kyberkriminality*.
- 451 *Příručka k evaluaci. Pokyny k navrhování, provádění a používání nezávislé evaluace v UNODC*.

2017

- 442 UNODC: *Mezinárodní klasifikace trestných činů pro statistické účely*.

2016

- 434 Heiskanen, M., Aebi, M. E., van der Brugge, W., Jehle, J.-M. *Evidence alternativních trestů a zjišťování míry atrice. Metodologická studie komparativních dat v Evropě*.
- 436 *13. kongres OSN o prevenci kriminality a trestní justici. Dauhá, Katar, 12.-19. dubna 2015*

2015

- 420 Francis, B., Humphreys, L., Kirby, S. & Soothill, K. *Kriminální kariéra v organizovaném zločinu.*
- 421 Mendel, R. A. *Mládeži nepřístupno. Argumenty pro snižování počtu odnětí svobody u mladistvých.*

2014

- 416 Benes, M. & Astbury, B. (eds.) *Problémy trestního soudnictví: evaluace programů, prevence kriminality, strach z kriminality a recidiva – pohledem australských kriminologů.*

2013

- 407 United Nations Office on Drugs and Crime *Odhad nezákonných finančních toků plynoucích z obchodu s drogami a jiného nadnárodního organizovaného zločinu.*
- 409 United Nations Office on Drugs and Crime *Světová zpráva o obchodování s lidmi 2012.*
- 413 European Forum for Urban Security *Pouliční násilí v EU: Skupiny mladistvých a násilí na veřejnosti.*

2012

- 395 Cejp, M. (ed.) *Britské strategické dokumenty k prevenci a potírání závažné trestné činnosti.*
- 396 Goodey, J. & Aromaa, K. (eds.) *Trestné činy z nenávisti (příspěvky ze Stockholmského kriminologického sympozia 2006 a 2007).*
- 400 Marešová, A. (ed.) *Trendy kriminality ve světě a nové problémy a reakce v oblasti prevence kriminality a trestní justice.*
- 401 Diblíková, S. (ed.) *Rada Evropy a International Juvenile Justice Observatory k soudnictví nad mládeží.*

Plné texty všech titulů, publikovaných v edici Institutu pro kriminologii a sociální prevenci od roku 2000, jsou volně dostupné na webu IKSP www.kriminologie.cz v sekci Publikace.

Kriminální historie pachatelů závažného násilí v ČR

Autoři: Šárka Blatníková
Martina Novopacká
Hana Přesličková
Petr Zeman

Vydavatel: Institut pro kriminologii a sociální prevenci
Nám. 14. října 12, Praha 5

Určeno: Pro odbornou veřejnost

Design: addnoise.org

Sazba: Lukáš Pracný, sazbaknih.cz

Tisk: Reprocentrum, a. s., Blansko

Dáno do tisku: listopad 2021

Vydání: první

Náklad: 200 ks

